

МІЖНАРОДНІ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІ
НАУКОВІ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

www.economy-confer.com.ua

Світ наукових досліджень

Збірник наукових
публікацій міжнародної
мультидисциплінарної наукової
інтернет-конференції

Випуск 22

27-28 вересня 2023 р.

ISSN 2786-6823 (print)

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLU

Тернопіль, Україна – Ополе, Польща
2023

УДК 001 (063)

«Світ наукових досліджень. Випуск 22»: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 27-28 вересня 2023 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота». WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б. 2023. 288 с.

Збірник наукових публікацій укладено за матеріалами доповідей наукової мультидисциплінарної інтернет-конференції «Світ наукових досліджень. Випуск 22», які оприлюднені на інтернет-сторінці www.economy-confer.com.ua

Оргкомітет:

Патряк Олександра Тарасівна, кандидат економічних наук, ЗУНУ;

Шевченко Анастасія Юрійвна, кандидат економічних наук, ТОВ «Школа для майбутнього»;

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, ЗУНУ;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, ЗУНУ;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, ЗУНУ;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Стефанішин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Яблонська Наталія Мирославівна, кандидат філологічних наук, старший викладач, ЗУНУ;

Савчук Надія Антонівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ;

Рудакевич Оксана Мирославівна, кандидат філософських наук, ЗУНУ;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:

46005, Україна, м. Тернопіль, а/с 797

тел. +380977547363 e-mail: economy-confer@ukr.net

Оргкомітет конференції не завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язковим. Усі роботи ліцензуються відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License

ISSN 2786-6823 (print)

© ГО «Наукова спільнота» 2023

© Автори статей 2023

ЗМІСТ

Економічне спрямування

- Бобирь Ольга Іванівна, Келюх Олексій Олександрович*
**УТОЧНЕННЯ СУТНОСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ
ЯК БІЛЬШ ДОСКОНАЛОГО ІНСТРУМЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ
ТА ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....16**
- Босак Андрій Остапович, Затхей Володимир Михайлович*
**МОДЕЛЬ СПЕЦИФІЧНИХ ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА:
СУТНІСТЬ ТА ЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....17**
- Будим Максим Ігорович*
**СТРАТЕГІЯ МАРКЕТИНГУ ЗА ДОПОМОГОЮ ОНЛАЙН
ПЛАТФОРМ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІЙ ГАЛУЗІ.....21**
- Видобора Володимир Володимирович*
**ІМПОРТОЗАМІЩУЮЧА МОДЕЛЬ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ
ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НОВИХ
ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ.....23**
- Воронін Сергій Ігорович*
**УПРАВЛІННЯ МІКРОБІЗНЕСОМ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ.....27**
- Гудима Ольга Вікторівна*
**РЕБРЕНДИНГ ЯК ВИХІД З КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ
ПІД ЧАС ВІЙНИ.....29**
- Зорій Роман Ігорович, Солтис Роман Андрійович,
Сярий Ігор Васильович*
**ФОРМУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ВИХОДУ ПІДПРИЄМСТ НА
ЗОВНІШНІЙ РИНОК.....32**
- Лема Олег Ігорович, Коваль Олесь Романович,
Матковський Орест Андрійович*
**ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....33**

<i>Літвиненко Марія Владиславна, Шиладзе Ресані Шотайович</i> ПРОСУВАННЯ БРЕНДУ НА РИНКУ B2B: ОСОБЛИВОСТІ ТА ЧИННИКИ.....	35
<i>Мірошник Марія Володимирівна, Алещенко Ілля Валерійович</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОНКУРЕНЦІЇ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНОГО ЕЛЕМЕНТА РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	39
<i>Мірошник Марія Володимирівна, Петров Денис Юрійович</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ КОМУНІКАЦІЙ У МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ МАРКЕТИНГУ.....	42
<i>Найдьон Анатолій Олегович</i> КРЕДИТНІ СПІЛКИ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ.....	46
<i>Найдьон Юрій Олегович</i> НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	49
<i>Онищенко Дмитро Юрійович</i> ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ.....	51
<i>Пенгрин Святослав Михайлович</i> УКРАЇНСЬКЕ ВИНОРОБСТВО: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕКСПОРТНІ МОЖЛИВОСТІ.....	54
<i>Савенко Дмитро</i> ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРИНЦИПУ «ЗНАЙ СВОГО КЛІЄНТА» ЯК ЕЛЕМЕНТ НАРОЩУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ.....	57
<i>Садовий Павло Станіславович, Меліхова Тетяна Олегівна</i> СУТНІСТЬ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	59

<i>Семків Василь Васильович</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	61
<i>Спіцина Ангеліна Євгенівна, Галицький Богдан Юрійович</i> КОНКУРЕНТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	64
<i>Суль Андрій Ігорович</i> ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ.....	67
<i>Толоконнікова Вікторія Анатоліївна, Крупський Олександр Петрович</i> СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОСУВАННЯ БІЗНЕСУ.....	71
<i>Швець Федір Дмитрович</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ТЕХНОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ У СУЧАСНОМУ ВИРОБНИЦТВІ.....	75
Інформаційні системи і технології	
<i>Антосяк Павло Павлович, Самусь Василь Михайлович</i> ВИЗНАЧЕННЯ ЕКТОПІЧНИХ СЕРЦЕВИХ УДАРІВ НА ЦИФРОВІЙ ЕКГ.....	77
<i>Беспалов Ярослав Володимирович, Бабенко Віталій Олегович, Настенко Євген Арнольдівич</i> ПРОГНОЗУВАННЯ РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ СЕРЦЕВО СУДИННИХ ЗАХВОРЮВАНЬ.....	78
<i>Ярошенко Максим Олександрович, Яганов Петро Олексійович</i> АПРОКСИМАЦІЯ АБЕРАЦІЙ ВИЩИХ ПОРЯДКІВ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ.....	81

Kateryna Olehivna Sovach

**PROFESSIONALLY-ORIENTED TEACHING OF ENGLISH:
CHALLENGES AND TRENDS (OWN PRACTICAL
EXPERIENCE).....86**

L.V. Volkova

**IMPORTANCE OF STUDENTS' DIALOGICAL SPEECH
IN FOREIGN LANGUAGE.....88**

Oksana Kudria, Oksana Rys

PROJECT ACTIVITIES IN TECHNOLOGICAL EDUCATION.....90

Yuliia Leonidivna Hlavatska

**TIME-MANGEMENT AS ONE OF THE KEY COMPONENTS
OF SOFT SKILLS (OWN PRACTICAL EXPERIENCE).....92**

Yury Polukarov, Nataliia Kachynska, Olena Zemlyanska,

Oleksiy Polukarov, Oleksandr Belitskyi

**PSYCHO-EMOTIONAL STATE OF EDUCATORS IN THE
CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR.....94**

Андрощук Євгенія Ігорівна

**МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ІНФОРМАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ У СУСПІЛЬСТВІ» НА УРОКАХ
ІНФОРМАТИКИ В СТАРШИХ КЛАСАХ.....96**

Березовська Анна Вікторівна

**МЕТОДИЧНА РОБОТА СУПРОВОДУ СІМЕЙ ДІТЕЙ
З ООП В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРІ.....98**

Болжеларська Ярослава Юріївна

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ
ІНФОРМАТИКИ БАЗОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....101**

Мацьковська Марія Петрівна, Фурман Олена Андріївна

**МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ВИБІРКОВОГО
МОДУЛЯ ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА.....102**

*Онопрієнко Ольга Миколаївна, Онопрієнко Олександр Васильович,
Винник Валентин Дмитрович*
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....105

Покателюк Людмила Сергіївна
**ВДОСКОНАЛЕННЯ АНГЛОМОВНИХ НАВИЧОК УЧНІВ
ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ
ДЖАЗОВИХ РИМІВОК.....109**

Тендітна Поліна Миколаївна
**ПЕДАГОГІЧНА НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ – ПРИЧИНА
ГНОБЛЕННЯ ГЕРОЇНІ В ПОВІСТІ
А. ШАВЛАЧ «ПАМПУХА».....114**

Тимошенко Вячеслав Михайлович, Марусич Оксана Олександрівна
**ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМКИ НАВЧАННЯ ТА ЗАСВОЄННЯ
ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК.....118**

Ткачук Іванна Володимирівна
**ВИЗНАЧЕННЯ МЕТОДІВ, ЯКІ ЗАЗВИЧАЙ ВИКОРИСТАНІ
ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО РОЗДІЛУ "ГЛОБАЛЬНА
МЕРЕЖА ІНТЕРНЕТ ТА ЇЇ МОЖЛИВОСТІ".....120**

Торон Крістіна Сергіївна
**ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ.....121**

Флоренко Аліна Едуардівна
**ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОТЕРАПІЇ У РОБОТІ
З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....123**

Цокур Євген Георгійович
**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ЦИКЛУ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРАМ-ПОЛІТОЛОГАМ:
ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ.....125**

Психологічні науки

Воловоденко Богдан Петрович

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У
ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК-ВІЙСЬКОВИХ.....127**

Загорівська Тетяна Петрівна

**ПСИХОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ВИВЧЕННЯ
ХАРИЗМАТИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....128**

Коломоєць Неля Віталіївна

**ПОНЯТТЯ «ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ»
В ДОСЛІДЖЕННІ ОСОБИСТОСТІ.....130**

Красілова Юлія Михайлівна, Коломицева Ілона Вікторівна

**ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....131**

Ночнюк Аліна Олександрівна

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЛАСТИВОСТЕЙ
ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ У СТУДЕНТІВ,
ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ З ПЕРІОДОМ СЕСІЇ.....134**

Сезер Ганна Володимирівна

**АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЖІНОК
У ШЛЮБІ З ПРЕДСТАВНИКАМИ ІНШИХ КОНФЕСІЙ.....135**

Темненко Наталія Іванівна

**РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У
ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ
ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.....137**

Юридичні науки

Веремчук Владислав Сергійович

**ДО ПИТАННЯ ПРАВОТВОРЧОЇ СКЛАДОВОЇ
У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ УКРАЇНИ.....139**

Конончук Богданна Ростиславівна
**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ
ЖІНОК ЗГІДНО ІЗ КОНВЕНЦІЄЮ ООН ПРО ЛІКВІДАЦІЮ
ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК.....141**

Пиркова Іванна Володимирівна
**ПРОЦЕС ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ:
КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ТА ЇХ ДЕТАЛЬНА
ХАРАКТЕРИСТИКА.....144**

Харкевич Юрій Іванович
**ДЕЯКІ СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЄЮ
ПРОГРАМ ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ МЕДИЧНОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ГУМАНІТАРНОЮ
ДОПОМОГОЮ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ.....147**

Холод Олег Володимирович
ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ СТРІЛЬБИ І УПРАВЛІННЯ ВОГНЕМ.....149

Філософські науки

Зінченко Наталія Олександрівна
**АКТУАЛЬНІСТЬ АНТРОПОЦЕНТРИЗЬКИХ ІДЕЙ Б.ПАСКАЛЯ
У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ.....152**

Культурологія

Козеняшева Ірина Іванівна
**ГУЦУЛЬСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР В «УКРАЇНСЬКОМУ
КВАРТЕТІ» ІГОРЯ ШАМО.....155**

Приходько Назар Костянтинович
**ПОВСТАНСЬКА МУЗИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ
ТРАНСЛЯЦІЇ КУЛЬТУРНИХ КОДІВ В ПЕРІОД
УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ.....157**

Філологічні науки

Iryna Anatoliivna Yaremenko

TESTS FOR CHECKING SKIMMING SKILLS WHILE READING...159

Tetyana Oleksandrivna Shundel

SYNCRETISM AS A KEY IDEA OF THE ECONOMY
OF LANGUAGE EFFORT.....161

Верман Максим Олександрович

РАДІОП'ЄСА ЯК УНІКАЛЬНИЙ ДРАМАТИЗОВАНИЙ
АУДІОЖАНР.....164

Кулина Ірина Георгіївна, Богуславський Сергій Сергійович

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ
НОВЕЛИ З. ЛЕНЦА «DIE NACHT IM HOTEL»
З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ.....170

Левковець Ірина Леонідівна

КОНЦЕПТ «ВІЙНА» У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ЛІТЕРАТУРИ:
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ.....172

Лембик Сніжана Олександрівна

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ АДМІНІСТРАТИВНОГО
ДИСКУРСУ У МОВНІЙ ПОЛІТИЦІ ФРАНКОМОВНИХ КРАЇН...175

Черняк Оксана Павлівна

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ
КРИТИКИ ТА НЕСХВАЛЕННЯ.....177

Мистецтвознавство

Бондаренко Наталія Альбертівна

МУЛЬТИМЕДІЙНИЙ ДИЗАЙН ЯК
СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ.....179

Волчукова Вікторія Миколаївна, Науменко Наталія Юріївна
**ЗАСОБИ ВТІЛЕННЯ ТЕМИ ВІЙНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ
БАЛЕТМЕЙСТЕРАМИ В СУЧАСНИХ
ХОРЕОГРАФІЧНИХ ТВОРАХ.....182**

Глазунова Анастасія Сергіївна
**«ФАНТАСТИЧНІ ЗВІРІ» МАРІЇ ПРИМАЧЕНКО
У ПРОСТОРІ СЦЕНИ.....187**

Гришко Маргарита Вікторівна
**ДО ПИТАННЯ ПОСТАНОВКИ СОЛЬНОГО
ХОРЕОГРАФІЧНОГО ТВОРУ НА ФОЛЬКЛОРНІЙ ОСНОВІ.....192**

Ерстенюк Андріяна Едуардівна
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ТЕХНІКИ ТАДЕУША ВЕЖБИЦЬКОГО...194

Клименко Каріна Миколаївна
**УКРАЇНСЬКИЙ БЕСТИАРІЙ: МАВКИ, МОЛЬФАРИ,
ЧУГАЙСТРИ, РУСАЛКИ, МАГУРИ.....196**

Ольховська Анастасія Сергіївна
**ВИКОНАВСЬКІ ЯКОСТІ ТАНЦІВНИКА:
РОЗВИТОК ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ.....199**

Полковникова Софія Миколаївна
**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМІКСУ ЯК РІЗНОВИДУ
ВІЗУАЛЬНОГО МОВЛЕННЯ.....201**

Тимошук Наталія Миколаївна
**ТЕХНОЛОГІЯ РОБОТИ З ЛЯЛЬКОЮ ЗА МЕТОДОМ
НЕВІЛЛА ТРЕНТЕРА.....206**

Соціологічні науки

Панькова Оксана Володимирівна
**ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО ОЦІНКИ ПОТРЕБ, ПРОБЛЕМ ТА
МОЖЛИВОСТЕЙ СУСПІЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ (ВПО) ЗА УМОВ ПОСИЛЕННЯ
ЗАГРОЗ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ
ПОВНОМАСШТАБНУ ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ.....208**

Стаднік Оксана Феліксівна

**АРХІТЕКТУРА ЯК ПРАОБРАЗ МОДИ В ОДЯЗІ ХХ СТ.:
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ.....210**

Фізичне виховання та спорт

Петренко Геннадій Валентинович, Гак Антон Олександрович

**ПСИХОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ПОТОКУ ЯК ЗАСІБ
ПІДВИЩЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ ТЕНІСІСТІВ
НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ-БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....213**

Усатова Ірина Анатоліївна, Ведмедюк Артем Дмитрович

**ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК ПРОВІДНА
СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....216**

Шкура Володимир Михайлович

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ
У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....219**

Державне управління

Крамаренко Сергій Борисович

**РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ:
ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ.....221**

Угоднікова Олена Ігорівна

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ
ПУБЛІЧНОГО МАРКЕТИНГУ.....222**

Соціальні комунікації

Демченко Сергій Олексійович

**ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК АКТУАЛЬНА
ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ.....224**

Крет Ольга Віталіївна, Крет Роман Михайлович
**ІНФОРМАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ «АКТИВНА ГРОМАДА»
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....226**

Медичні науки

Svitlana Leonidivna Matvuyeva
**OUTCOMES OF REGULATION OF HYROID FUNCTION
IN TUBERCULOSIS PATIENTS.....230**

Мацегора Ніна Анатоліївна, Шпота Олена Євгенівна
**КОМПЛЕКСНЕ ЛІКУВАННЯ ХВОРИХ НА ХОЗЛ В СТАДІЇ
ЗАГОСТРЕННЯ У СПОЛУЧЕННІ З ГІПОТИРЕОЗОМ.....231**

Потапов Сергій Миколайович, Кихтенко Олена Валеріївна
ВАСКУЛЯРИЗАЦІЯ В ЕМБРІОНАЛЬНОМУ РАКУ ЯЄЧКА.....234

*Сокрут Валерій Миколайович, Сокрут Микола Валерійович,
Попов Вадим Михайлович, Сокрут Ольга Петрівна,
Муллахметов Алік*
**УСУНЕННЯ ТРИВОЖНО-ДЕПРЕСИВНОЇ СОМАТОГЕНІЇ
З ВИКОРИСТАННЯМ ФІЗИЧНИХ ЧИННИКІВ.....237**

Сокрут Микола Валерійович
**СТАН МІКРОЦИРКУЛЯЦІЇ У ПАЦІЄНТІВ З РІЗНИМИ
ФОРМАМИ АРТРИТІВ.....244**

Солтисік Леся Миколаївна
**ОЦІНКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ В СТУДЕНТОК МОЛОДШИХ КУРСІВ
З ІДІОПАТИЧНОЮ АРТЕРІАЛЬНОЮ ГІПОТЕНЗІЄЮ.....247**

Харитонова Ольга Ярославівна
НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІФА.....249

Шкляр Христина Володимирівна, Авдєєв Олександр Володимирович
**ВИВЧЕННЯ ПОШИРЕНОСТІ ТА ІНТЕНСИВНОСТІ
РАНЬОГО ДИТЯЧОГО КАРІЕСУ ЗУБІВ.....252**

*Щербак Вікторія Валеріївна, Бубир Людмила Миколаївна,
Пода Ольга Анатоліївна, Литус Світлана Іванівна*
**ЗНАЧЕННЯ ЦИРКАДНОГО МОЛЕКУЛЯРНОГО ГОДИННИКА
ПРИ МЕНЕДЖМЕНТІ ПАЦІЄНТІВ ІЗ СЕЗОННИМ
АЛЕРГІЧНИМ РИНИТОМ.....255**

Ярошенко Олена Григорівна, Ніконов Андрій Юр'євич
**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГІГІЄНИ РОТОВОЇ ПОРОЖНИНИ
У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....258**

Хімічні науки

*Олейников Сергій Ігорович, Крашеніна Віола Сергіївна,
Омельянчик Людмила Олександрівна*
**ДОСЛІДЖЕННЯ ШКІДЛИВИХ РЕЧОВИН У ШЛАКАХ
АТОМНО-АБСОРБЦІЙНИМ МЕТОДОМ АНАЛІЗУ.....260**

Біологічні науки

Савина Віта Сергіївна
**НАСЛІДКИ ВПЛИВУ РАДІАЦІЙНОГО ЗАБРУДНЕННЯ
НА СИСТЕМУ КРОВООБІГУ У НАСЕЛЕННЯ
РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....265**

Технічні науки

Богучарський Сергій Іванович, Хруслов Максим Михайлович
**КЛАСТЕРІЗАЦІЯ ЗОБРАЖЕНЬ АЛГОРИТМОМ РОЗБИТТЯ
З УРАХУВАННЯМ ЩІЛЬНОСТІ РОЗПОДІЛЕННЯ.....267**

Боженко Михайло Федорович, Труцуненко Іван Олексійович
**ВИКОРИСТАННЯ КАЛОРИФЕРІВ В СИСТЕМІ УТИЛІЗАЦІЇ
ТЕПЛОТИ ДИМОВИХ ГАЗІВ КОТЕЛЬ.....270**

Гура Володимир Тарасович
СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ЯКІСТЮ ПОВІТРЯ.....274

<i>Палько Наталія Степанівна</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РЕСТОРАННОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ.....	276
<i>Ремізова Надія Леонідівна, Корсун Анна Ярославівна, Калашник Олена Володимирівна</i> БЕЗПЕЧНІСТЬ СИРУ КИСЛОМОЛОЧНОГО ВІТЧИЗНЯНОГО ВИРОБНИЦТВА.....	280
<i>Тихий Микита Олександрович, Довгаль Юрій Миколайович</i> ІННОВАЦІЙНІ СПОСОБИ ПОКРАЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРОЦЕСІВ ФРЕЗЕРУВАННЯ.....	282
<i>Турик Володимир Миколайович, Кочін Віктор Олександрович, Мороз Володимир Васильович</i> ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ТЕЧІЇ ГАЗУ У ВИХРОВИХ КАМЕРАХ ТОРЦЕВОГО ТИПУ.....	285

УТОЧНЕННЯ СУТНОСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ЯК БІЛЬШ ДОСКОНАЛОГО ІНСТРУМЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Бобирь Ольга Іванівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

Келюх Олексій Олександрович

*учитель фізики та інформатики,
Комунальний заклад освіти «СЗШ № 52»*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4839/>

На перетині ідеологій і політик останніх десятиліть виокремлюються дуже різносторонні наукові напрямки і бачення щодо майбутнього розвитку як нашої української фінансової та соціальної систем, так і світових фінансової та соціальної систем. Якщо проаналізувати й ретельно вивчити погляди наших сучасників з даного питання, то складається достатньо неоднозначна картина наших потрібних кроків до впровадження більш досконалого фінансового механізму побудови соціально справедливої моделі фінансового забезпечення всіх верств населення.

Останніми роками спостерігається поглиблення соціальних розривів між класами багатого і бідного населення, середній клас, який має створювати основу суспільства сталого розвитку все більше розмивається, переходячи до лав менш заможних громадян, а державна риторика зводиться все більш до штучного обмеження державних соціальних виплат, а отже, і до зниження рівня та якості життя цих груп.

Отже, з цього приводу, на сьогоднішній день необхідно переосмислення місця та ролі, а також корінної сутності поняття «децентралізація», адже, де-факто, понятійний апарат став предметом маніпулювань і викривлень сутності, що призвело, у свою чергу, до викривлення диспропорцій у національних фінансових системах, і до нестабільності, стагнації й погіршенню фактичного стану соціальних систем в державі.

Для більш ефективної децентралізації влади необхідно, щоб співвласники багатоквартирних будинків брали участь у представницьких органах територіальних громад. Не партії, а саме люди, громадяни, співвласники будинкових територіальних громад повинні формувати виборчі органи влади місцевих територіальних органів влади. Це і є справжня децентралізація. Крім того, доречно вартість робочої сили прив'язати до вартості євро або долара, встановивши саме плаваючу курсову вартість.

Всі ці фінансові інструменти дозволять досягти первісної мети децентралізації влади, піднявши рівень і якість соціального захисту в державі на більш високий конкурентний в міжнародному економічному просторі рівень.

Список використаної літератури:

1. Ю. Калюжний. Децентралізація влади та напрямки її розвитку / https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02fjTf6CXCLQxwVmsQ7CLqiWdFiMBz97PS34gEX5Wz8eF3t3Bt17XNdg5GANeurisgl&id=100024402410250&sfnsn=mo
2. Децентралізація в Україні: проблеми, шляхи їх вирішення / М.Є. Дейч // Вісник економічної науки України. – 2020. – № 1 (38). – С. 66-72. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/170656>
3. О. В. Кухленко, Р. М. Федоряк, С. М. Невмержицька Проблеми децентралізації влади у межах регіональної політики України / Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2017. – № 2. – С. 23-25. / <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1028>

МОДЕЛЬ СПЕЦИФІЧНИХ ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА: СУТНІСТЬ ТА ЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Босак Андрій Остапович

кандидат економічних наук, доцент,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: 0000-0002-2944-2166

Затхей Володимир Михайлович

магістрант, Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: 0009-0009-2178-3079

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4772/>

Теорія міжнародної економіки, яка розвивалася протягом ХХ ст., з різних боків намагалася пояснити тенденції міжнародної торгівлі, виявити фактори впливу на неї та сформувані дієві інструменти розвитку міжнародних економічних відносин. Історично так склалося, що першим фактором виробництва, вплив якого на міжнародну торгівлю був формалізований А. Смітом і Д. Рікардо, була праця. У першій чверті ХХ ст. теорія співвідношення факторів Хекшера-Оліна [1, 2] та її розширення (теорема вирівнювання цін на фактори виробництва Хекшера-Оліна-Самуельсона [3], модель торгівлі факторними послугами Хекшера-Оліна-Ванека [4]) базувалися на аналізі вже двох факторів виробництва – праці (L) і капіталу (K). Численні спроби емпірично обґрунтувати постулати цих теорій так і не привели до стійкого пояснення

причин невідповідності розрахункових співвідношень L/K чи K/L фактичним даним міжнародної торгівлі.

Найбільш відомим емпіричним тестуванням теорії Хекшера-Оліна без сумніву є роботи В. Леонт'єва [5], який розраховував ці співвідношення для економіки США за даними 1948-1951 рр. Його результати суперечили гіпотезі Хекшера-Оліна і одним з пояснень було те, що в умовах повоєнної економіки у більшості країн світу спостерігаються динамічні спотворення структури факторів виробництва, умов їх міжнародної мобільності та врешті фізичного дефіциту. Різні спроби перерахунку статистики Леонт'єва попри численні часткові пояснення так і не привели до створення досконалої моделі прогнозування впливу структури і динаміки факторів виробництва на міжнародну торгівлю.

Певним проривом у моделюванні міжнародної торгівлі стало формування концепції специфічних факторів виробництва у 1970-х рр. Спроби трактувати фактори виробництва, як однозначно гомогенні, були виправдані у традиційних суспільних моделях, однак з початком різкого технологічного розвитку виявилось, що насправді властивості і параметри факторів виробництва сильно відрізняються іноді навіть в межах однієї галузі. Що ж стосується міжгалузевих порівнянь у розрізі різних країн – гомогенності факторів виробництва не існує в принципі. Так, з математичної точки зору можна вводити певні корегуючі змінні аби досягти адекватності прогнозних моделей, однак суті проблеми це насправді не змінює.

Поняття специфічних і мобільних факторів виробництва формалізував Р. Джонс [6], основною ознакою специфічних факторів виробництва є те, що вони не можуть переміщатися між галузями, на відміну від мобільних факторів виробництва. Теорія специфічних факторів виробництва (*specific factors theory*) стверджує, що в основі міжнародної торгівлі лежать відмінності у відносних цінах на товари, які виникають через різну забезпеченість країн специфічними факторами виробництва, причому фактори, специфічні для експортного сектора, розвиваються, а фактори, специфічні для сектора, що конкурує з імпортом, скорочуються. Ця теорія ґрунтується на законі спадної віддачі (*law of diminishing returns*) – при незмінній кількості інших факторів виробництва граничний продукт праці убуває після досягнення певного обсягу виробництва. Гранична продуктивність праці (*marginal productivity of labor*) – величина приросту сукупного доходу в результаті використання додаткової одиниці праці.

Однак приписувати авторство концепції специфічних факторів виробництва Р. Джонсу чи П. Самульсону недоречно, вони сформували математичний апарат моделювання цих факторів, однак сама ідея походить ще від класичної моделі Д. Рікардо і її розширення, запропонованого Дж. Вайнером (модель Рікардо-Вайнера [7]). Моделі Рікардо та Рікардо-Вайнера вказують на технологічні відмінності як на джерело міжнародної порівняльної переваги. Проста Рікардіанська модель має один ресурс – робочу силу, яка вважається мобільною у двох секторах економіки, але немобільною на міжнародному рівні. Модель Рікардо-Вайнера вводить два додаткові фактори, які є специфічними для

сектора. Це надає викривлення кривій виробничих можливостей, а також дозволяє міжнародній торгівлі впливати на розподіл доходу. Хоча прямих емпіричних підтверджень цих простих моделей мало або взагалі немає, все ж зростає усвідомлення того, що технологічні відмінності є природним наслідком економічної ізоляції та відіграють певну роль у процесі інтеграції після економічної лібералізації [8, с. 4].

Модель Рікардо-Вайнера має один мобільний фактор, як правило, робочу силу, який використовується в масштабах всієї економіки, а також набір факторів, характерних для окремих секторів. Специфічні для сектору фактори можна інтерпретувати як технологічні витрати, і в цьому випадку модель Рікардо та модель Рікардо-Вайнера дуже схожі, відрізняючись лише припущенням про сталість граничної продуктивності праці. У динамічній моделі можна дозволити секторальним факторам бути мобільними з часом, таким чином створюючи в довгостроковій перспективі рівновагу Хекшера-Оліна. Це перетворення було досліджено в теоретичних роботах М. Мусса [9] та Дж. Нірі [10].

Отже, модель специфічних факторів виробництва (або модель «двох товарів-трьох факторів» за формулюванням Р. Джонса) базується на тому, що один фактор виробництва вважається «специфічним» для певної галузі. Специфічний фактор – це фактор, який «застряг» у галузі або нерухомий між галузями у відповідь на зміни ринкових умов. Фактор може бути нерухомим між галузями з кількох причин. Деякі фактори можуть бути спеціально розроблені (у випадку капіталу) або спеціально навчені (у випадку праці) для використання в конкретному виробничому процесі. У цих випадках переміщення цих факторів між галузями може бути неможливим або принаймні складним чи дорогим. Модель специфічних факторів виробництва розроблена, щоб продемонструвати вплив торгівлі в економіці, в якій один фактор виробництва є специфічним для галузі. Найцікавіші результати стосуються змін у розподілі доходів, які виникнуть, коли країна переходить до вільної торгівлі.

Концепт специфічних факторів виробництва особливо актуальний для повоєнного відновлення економіки України, бо державі доведеться накладати обмеження на переміщення робочої сили та капіталу за кордон і регулювати їх розподіл між галузями народного господарства. Попит на працівників певних спеціальностей різко зростає, іноземні вливання капіталу будуть розподілені згідно зі стратегією відновлення економіки. Це, в свою чергу, приведе до формування окремих «специфічних» характеристик праці та капіталу. Наприклад, держава встановить певні межі щодо формування відсоткової ставки, а іноземний інвестор потребуватиме спільного фінансування з місцевими банківськими установами. Відтак різні обсяги капіталу працюватимуть за дуже різних умов і тоді при розрахунку показників впливу капіталомісткості на міжнародну торгівлю України доведеться окремо враховувати фінансові потоки між різними галузями.

Що стосується робочої сили, її параметри будуть ще більш розмаїтими. Крім рівня освіти, компетентностей, професійних навичок, продуктивності праці доведеться враховувати психологічні аспекти, пов'язані з необхідністю зміни

кваліфікації та, ймовірно, переміщенням до інших територіальних одиниць. Багато підприємств будуватимуть у нових локаціях, відтак виникне потреба створення відповідної інфраструктури.

Ще одним аргументом використання концепції специфічних факторів виробництва є те, що ми наперед не знаємо, який технологічний рівень буде доступний в основних галузях промисловості і сільського господарства. Однак навіть за першого наближення можна будувати економіко-математичні моделі прогнозування розвитку вітчизняного експортного потенціалу з урахуванням мобільності окремих факторів виробництва та «закріплення» інших.

Список використаних джерел:

1. Heckscher, Eli (1919). The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income. *Ekonomisk Tidskrift*, 497-512. Reprinted as Chapter 13 in A.E.A. (1949). *Readings in the Theory of International Trade*, 272-300 (Philadelphia: Blakiston) with a Translation in H. Flam and M. J. Flanders (Eds.). 1991. Heckscher-Ohlin Trade Theory, 43-69. Cambridge: MIT Press.
2. Ohlin, Bertil (1933). Interregional and International Trade. *Harvard Economic Studies*. Vol. XXXIX. Harvard University Press; London: Humphrey Milford. 1933. 8vo. Pp. xvii + 617. *The Economic Journal*, Volume 44, Issue 173, 1 March 1934, Pp. 95-102.
3. Samuelson, Paul (1948). International trade and the equalization of factor prices. *Economic Journal*, Vol. 58, No. 230 (June, 1948), pp. 163-184. Published By: Oxford University Press.
4. Vanek, Jaroslav (1968). *The Factor Proportions Theory: The N-Factor Case*. *Kyklos*, October, pp. 749-755.
5. Leontief, Wassily (1953). Domestic Production and Foreign Trade; The American Capital Position Re-Examined. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 97 (4): 332-349. JSTOR 3149288.
6. Jones, R.W. (1971). A Three-Factor Model in Theory, Trade and History, *Trade, Balance of Payments and Growth*, ed. J. N. Bhagwati, R. W. Jones, R. A. Mundell, and J. Vanek. Amsterdam: North-Holland Publishing Co.
7. Viner, Jacob (1955). *Studies in the theory of international trade*. London: George Allen & Unwin Ltd.
8. Leamer, Edward E. & Levinsohn, James (1994). *International trade theory: the evidence*. National bureau of economic research. Working paper #1940.
9. Mussa, Michael (1974). Tariffs and the distribution of income: The importance of factor specificity, substitutability and intensity in the short and long-run. *Journal of Political Economy*, 82, 1191-1204.
10. Neary, J. P. (1978). Short-run capital specificity and the pure theory of international trade. *Economic Journal*, 88, 488-510.

СТРАТЕГІЯ МАРКЕТИНГУ ЗА ДОПОМОГОЮ ОНЛАЙН ПЛАТФОРМ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІЙ ГАЛУЗІ

Будим Максим Ігорович

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»*

Науковий керівник: Годя Іван Михайлович

*кандидат економічних наук, доцент,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4786/>

У сучасному світі існують актуальні економічні питання. Сьогодні, в період економічної кризи, їх потрібно вирішувати шляхом нововведень в онлайн маркетингу готельно-ресторанного бізнесу.

Український ринок сфери послуг є одним із дуже великих і важливих напрямків економіки. Упродовж багатьох років виробилася стійка динаміка росту, яка могла б бути кращою, якби в Україні місцеві підприємства не стикалися з постійною необхідністю вирішувати ряд маркетингових проблем.

Високі витрати на рекламу, посилене регулювання, зміни у смаках і вимогах споживачів. Але основна проблема – конкуренція.

Нові ресторани, готелі, курорти створюються, але через деякий час частина з них не витримує і виходить із бізнесу. Конкуренція – сильна стимул-реакція для поліпшення роботи.

Через відсутність належної інформації та навчання компанії можуть розраховувати лише на власний досвід та креативність.

Для того, щоб підприємства готельно-ресторанного бізнесу мали можливість для успішного розвитку в майбутньому, потрібно розробити комплексну маркетингову стратегію.

У сфері послуг оф-лайн реклама має дуже низький коефіцієнт ефективності. Роздача листівок, банери та інша зовнішня реклама відходять на задній план. Сучасність вимагає нових рішень. Правильно налаштована таргетована реклама в Instagram або Facebook дасть можливість великій кількості потенційних гостей побачити фото та відео страв, напоїв, відчутти атмосферу і навіть познайомитися з персоналом.

За допомогою створення мітки в Google maps можна легко дістатися до бажаного закладу, дізнатися, які місця є поблизу, знайти номер телефону, або зрозуміти чи підходить місце по концепту.

Важливим аспектом розвитку цієї галузі є оптимізація збору зворотного зв'язку й моніторинг відгуків. Необхідно спростити цей процес для клієнтів, щоб вони могли легко залишати свої коментарі.

Це мають бути відкриті соціальні мережі, доступні для коментарів веб сайти, а саме: TripAdvisor або Google Reviews, що допоможуть залучити більше відгуків і розширити видимість.

Також обов'язковим є постійний аналіз відгуків, ретельне відслідковування, як позитивних, так і негативних коментарів, із врахуванням яких розробляється план внесення подальших змін в роботі підприємства.

Менеджери знають, що вплив від неопрацьованих негативних відгуків у майбутньому призводить до втрати не тільки одного гостя, а також членів його сім'ї та близьких друзів, яким розкажуть про негативний досвід.

Для отримання більшої ефективності потрібно виділити ресурси на опрацювання відгуків, щоб не втрачати потенційні прибутки від незадоволених гостей.

З цим і пов'язаний останній етап – звітність і вдосконалення. На цьому етапі опрацьовані всі негативні аспекти, введені покращення щодо роботи закладу. Через врахування побажань створене більш приємне й індивідуалізоване обслуговування, виявлені проблеми, які шкодять закладу, створені нові можливості для оптимізації та покращення робочих процесів. Дослідження показують, що незадоволені клієнти готові піти в заклад наступного разу, якщо до них прислухаються і врахують їхні зауваження.

Така лояльність підприємств готельно-ресторанної галузі дає можливість здобути й зберегти більше постійних клієнтів, ніж організації, які уникають процесу оптимізації зворотного зв'язку.

У маркетинговій діяльності важливим є здійснення сегментації ринку, за допомогою якої реалізується головний принцип маркетингу – орієнтація на споживача.

Для сегментації використовуються наступні методи:

- географічний – для визначення походження клієнтів;
- демографічний – визначає вік, стать, сімейний стан;
- психографічний – описує стиль життя туристів;
- соціально-економічний – відображає рівень доходу, освіти;
- поведінкові методи – з'ясовують, чого прагнуть туристи, їхні мотиви, побажання щодо обслуговування.

Після використання вище наведених методів бізнес отримує можливість вибору перспективного цільового ринку. допомагає краще задовольняти запити, сприяє оптимізації витрат на маркетинг, підвищує конкурентоздатність підприємства і дозволяє знизити ризики при проведенні маркетингових кампаній.

Готельно-ресторанна галузь – це велика частина економіки України, яка має перспективу на розвиток. Для підвищення ефективності маркетингового менеджменту туристичного підприємства необхідно постійно проводити дослідження ринку туристичних послуг, визначати ситуацію на ринку, виділяти прибуткові сегменти. Ефективно організована маркетингова діяльність дає можливість покращити ефективність роботи й поліпшити власну конкурентоспроможність.

Список використаних джерел:

1. Цвілій С. М., Кукліна Т. С., Зайцева В. М. «МАРКЕТИНГ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ ГОСПОДАРСТВІ». 2023 http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/9584/1/NP_Tsviliy.pdf
2. БОВШ, Л., БОСОВСЬКА, М., & РАСУЛОВА, А. «Стратегії диджитал-маркетингу в ресторанному бізнесі». 2022 <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1569/1494>
3. How to Get Customer Feedback in Restaurants <https://www.reviewtrackers.com/blog/get-customer-feedback-restaurant/>
4. Янчук Т. В., Любінчак К. Р., Вовколуп А. Ю. «ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРОВАДЖЕННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ» 2020 http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/29_2020ua/37.pdf

ІМПОРТОЗАМІЩУЮЧА МОДЕЛЬ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НОВИХ ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Видобора Володимир Володимирович

*кандидат економічних наук, доцент кафедри загальної економічної теорії та економічної політики,
Одеський національний економічний університет
ORCID: 0000-0003-2255-0970*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4773/>

З другої половини минулого століття регіон Латинської Америки послідовно закріплює свої позиції в контексті економічного зростання. Хоча, на відміну від європейських та азійських держав, політика економічного росту яких значною мірою зумовлена експортоорієнтованою індустріалізацією, економічний ривок латиноамериканських країн відбувався на основі імпортозаміщуючої моделі індустріалізації.

Про потребу індустріального розвитку в цих країнах почали замислюватися після Великої депресії 1929-33 рр. і під час Другої світової війни, оскільки імпорт став дефіцитним і вимагав посиленого імпортозаміщення. Водночас, не стільки ідеї розвитку економіки стимулювати процес індустріалізації, скільки різке зниження експорту сировини. Як наслідок,

стимулювався розвиток існуючих (підтримки за рахунок підвищення митних зборів), так і створення нових галузей виробництва.

На початковому етапі імпортозаміщення мало чимало вигод для економіки, коли відбувалося заміщення товарів широкого вжитку. Це дозволяло домогтися самозабезпеченості великому колу споживчих товарів, створити досить диверсифіковану обробну промисловість, змінити галузеву структуру економіки тощо. Проте істотного промислового розвитку в ХХ ст. країни Латинської Америки не досягли, що пояснюється теорією «периферійного капіталізму», сформованою Р. Пребішем [1], згідно з якою світова капіталістична економіка є єдиним цілим і чітко поділена на «центр», що включає в себе високорозвинені індустріальні держави («центри»), та «периферію», яку формують переважно аграрні країни. При цьому периферійні країни перебувають в економічній залежності від «центру» [1, с. 21-22, 200].

Така залежність, зокрема позначилася на політиці економічного зростання нових індустріальних країн Латинської Америки другої половини ХХ ст. – імпортозаміщуючій індустріалізації, адже, як зазначав Р. Пребіш: «Насправді жодних планів індустріалізації не було. Центри не були зацікавлені у розвитку периферійної індустріалізації й чинили їй опір, застосовуючи переваги попередньої моделі міжнародного розподілу праці, коли периферії відводилася роль експортера сировинних товарів, а центрам – постачальників промислової продукції» [1, с. 175-176].

Так, розпочавши імпортозаміщуючу індустріалізацію, про значний промисловий розвиток (за 1960-1970 рр. частка промисловості у ВВП країн зросла на 4-6% (табл. 1), а в Аргентині навпаки знизилася на 5,7%).

Таблиця 1

Частка основних галузей економіки у ВВП нових індустріальних країн Латинської Америки, %

Рік	Аргентина	Бразилія	Мексика	Світ
<i>Промисловість (у тому числі будівництво)</i>				
1960	48,0	28,3	25,0	н.д.
1970	42,3	32,3	30,6	н.д.
1980	41,2	39,2	27,9	н.д.
1990	36,0	33,3	26,1	32,1
2000	26,0	23,0	34,2	27,8
2010	25,3	23,3	32,4	27,6
2020	23,3	17,7	29,6	26,2
<i>Сільське господарство</i>				
1960	12,5	15,7	13,0	н.д.
1970	9,6	10,4	10,9	9,8
1980	6,4	9,9	6,3	7,0
1990	8,1	7,0	6,7	5,1
2000	4,7	4,8	3,3	3,4
2010	7,1	4,1	3,2	3,9
2020	5,9	4,2	3,8	4,4

<i>Торгівля</i>				
1960	15	13	20	н.д.
1970	10	14	17	25
1980	12	20	22	37
1990	15	15	39	38
2000	23	23	52	51
2010	35	23	61	57
2020	30	33	77	52
<i>Послуги</i>				
1970*	48,1	41,5	52,5	н.д.
1980	52,4	40,4	52,9	н.д.
1990	55,9	60,5	59,7	н.д.
2000	63,5	58,3	57,8	63,6
2010	51,5	57,6	60,4	62,8
2020	52,5	62,8	60,1	65,3

Джерело: [2].

* Дані Світового банку за 1960 р. відсутні, тому у таблиці наведено показники, починаючи з 1970 р.

Крім того, різкого зростання частки країн у світовому промисловому виробництві не спостерігалось: у період 1960-1980 рр. цей показник для Аргентини не змінювався і сягав 1%; для Бразилії – зріс на 1 в.п. (з 1,2% до 2,2%); для Мексики – на 0,6 в.п. (з 1% до 1,6%) [3]. Відповідно, про експорт промислової продукції з країн так званої «периферії» не йшлося, оскільки частка експорту всіх товарів і послуг у ВВП нових індустріальних країн за 1960-1980 рр. зростала не суттєво (табл. 2). Так, вага експорту у створенні ВВП Бразилії в цей період залишалася незмінною на рівні 9%, Аргентини – зросла на 0,8 в.п. (до 9,5%), Мексики – зросла на 1,1 в.п. (до 12,5%). Це явище пояснюється тим, що «центри» не намагалися сприяти промисловому експорту з боку периферії, яка й сама не поспішала застосовувати політику його стимулювання.

Таблиця 2

Показники експорту товарів в нових індустріальних країнах
Латинської Америки у ХХ-початку ХХІ ст.

Показник	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Аргентина							
Частка експорту товарів, % ВВП	8,8	9,1	9,5	10,0	10,5	18,9	16,6
Ріст експорту товарів, разів проти 1990 р.	11,9	18,6	25,8	23,1	33,5	60,3	53,0
Бразилія							
Частка експорту товарів, % ВВП	9,0	9,0	9,0	9,5	10,0	10,9	16,8
Ріст експорту товарів, разів проти 1990 р.	12,6	21,8	49,0	60,0	77,2	84,1	129,7
Мексика							
Частка експорту товарів, % ВВП	11,4	11,9	12,5	16,0	25,4	29,7	39,6
Ріст експорту товарів, разів проти 1990 р.	7,5	11,4	30,5	45,5	118,2	138,2	184,3

Джерело: [2; 3, с. 598-599; 602-603].

Та, навіть, попри недовготривалі успіхи політики імпортозаміщуючої індустріалізації, економічне зростання країни не були стабільним, а економіка більшості країн регіону переживала цикли росту та криз. Загалом на початку ХХ ст. середньорічне зростання країн Латинської Америки сягало 4,2% на рік, ріст валового внутрішнього продукту на душу населення в середньому становив 1,8% на рік, що було досить високим показником порівняно з 0,4% в Європі та 1,1% в Азії. Проте з 1950 р. ріст ВВП на душу населення становив у середньому 2,6% на рік, однак цей показник був значно нижчим від інших регіонів світу, для яких настало «золоте століття» економічного росту: у 1950-70 рр. середнє зростання Азії становило 5,7% на рік, розвинених європейських країн 4,7%, США – 2,2% на рік [4]. Крім того, темпи економічного зростання країн регіону, що мали місце наприкінці 1990-их років та на початку нового століття у 2020 р. не лише сповільнилися, а й зазнали часткового скорочення проти рівня 2010 р., коли спостерігали найвищий ріст ВВП (майже у 90 разів більше, ніж у 1990 р.). Так, ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності у 2020-му році сягнуло 14,2 тис. дол. США, що на 0,2 тис. дол. США менше за показник 2010 р.

Таким чином, тенденції економічного зростання нових індустриальних країн Латинської Америки мають циклічний характер та характеризуються нестабільністю економічного росту, недосконалістю політики імпортозаміщення, підсиленими ефектом «периферійного капіталізму».

Відповідно, політика імпортозаміщення орієнтувала латиноамериканські країни на створення аналогів продукції, присутній на світовому ринку. Проте для її випуску країні потрібні час та ресурси, щоб сформувати локальне виробництво, імпортувати потрібну технологію, підготувати кадри, які б могли її освоїти та вести виробничий процес. За цей період високорозвинені країни-творці також продукції її оновлюють або ж взагалі просувають на ринок новітні товари, отримуючи вищі прибутки від її реалізації. Тому, застосовуючи політику імпортозаміщення, «країна прирікає себе до вічної гонки за лідером і до вічного відставання від нього» [5, с. 22].

Таким чином, орієнтуючись на імпортозаміщення певних товарів, виробники хоча й виробляють нову у національному масштабі продукцію, проте не можуть забезпечити виробництво товарів і послуг, нових та конкурентних у глобальному відношенні. Це спричинено недостатнім індустриальним розвитком, адже розпочинаючи нарощування промислового виробництва, країни не досягають тієї стадії, коли останнє реалізується завдяки локальним науково-технологічним здобуткам. Тому необхідним кроком економічного зростання має бути структурна технологічна трансформація шляхом створення та розвитку високотехнологічних галузей національної економіки, а також вихід країни зі своєю технологічною продукцією на міжнародні ринки.

Список використаних джерел:

1. Пребиш Р. Периферийный капитализм: есть ли ему альтернатива? 1992. 337 с.
2. The World Bank. Data. 2022 URL: <https://data.worldbank.org/indicator>.
3. Мировая экономика: глобальные тенденции за 100 лет. Под ред. И. С. Королева. 2003. 604 с.
4. Hofman A. A. The economic development of Latin America in the twentieth century. Edward Elgar Cheltenham. UK: Northampton, MA. USA. 2000. 332 p.
5. Жданова Л. Л. Імпортозаміщення та експортоорієнтація в умовах індустріалізації та нової індустріалізації. *Сучасна економічна теорія в умовах глобалізаційних викликів*: матеріали І всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 21-23.

УПРАВЛІННЯ МІКРОБІЗНЕСОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воронін Сергій Ігорович

здобувач магістерського рівня вищої освіти,

Сумський національний аграрний університет, м. Суми

Науковий керівник: Хромушина Людмила Анатоліївна

кандидат економічних наук, доцент,

Сумський національний аграрний університет, м. Суми

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4771/>

Деструктивні зміни внаслідок російського вторгнення зумовили зупинку, призупинення, втрату ділової активності багатьох підприємницьких структур, у тому числі представників мікробізнесу. Підприємці вимушені були припинити частково або зупинити повністю свою діяльність, витратити зусилля на релокацію, відновлення, освоєння нових напрямків діяльності (продукції, робіт та послуг) [1].

Особливістю мікробізнесу є поєднання функції управління з функцією власності, що передбачає прийняття управлінських рішень на розсуд та ризик підприємця. Окрім суб'єктивності у прийнятті рішень, умови їх прийняття та реалізації визначаються невизначеністю та ризиком.

Невизначеність виникає через відсутність достовірної та повної інформації, складність, тривалу обробку інформації, неможливість спрогнозувати наслідки прийнятих рішень [2, с. 150]. У свою чергу, якщо неможливо достовірно передбачити результат через невизначеність, буде існувати ризик, з яким пов'язані практично всі управлінські дії [3, с. 189].

На нашу думку, сучасний кризовий стан багатьох підприємницьких структур може стати переламним моментом та точкою відліку для започаткування нової діяльності, диверсифікації та реалізації бізнес-проектів. І цьому сприятимуть цифровізація, сучасні ІТ, штучний інтелект та подальший

розвиток Industry 4.0. Наразі відбувається заміна традиційних процесів менеджменту на всіх рівнях цифровими, на основі використання сучасних технологій [4].

Варто зазначити про державну підтримку бізнесу в умовах воєнного стану, що також впливає на прийняття управлінських рішень в бізнесі, зокрема, уряд пропонує низку пропозицій для стабілізації роботи підприємств: державна програма «Доступні кредити 5-7-9 %» [5]; грантові програми через додаток «Дія» [6]; ФОП II-III груп дозволяється не сплачувати ЄСВ за мобілізованих працівників, а ФОП III-ї групи на спрощеній системі оподаткування отримали можливість сплачувати 2 % замість 5 % від доходів [7] та ін.

Наразі головною стратегією підприємців стало виживання, адаптація до нових викликів та утримання позицій, що передбачає прийняття дієвих управлінських рішень. У такому разі управління мікробізнесом актуалізується не тільки як практична діяльність, а ще як мистецтво, пов'язане з прийняттям креативних, нестандартних рішень керівниками-власниками бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Військовий бюджет складає три чверті всього бюджету України. URL: <https://mind.ua/publications/20242344-sergij-marchenko-vijskovij-byudzheta-skladae-tri-chverti-vsogo-byudzhetu-ukrayini/> (дата звернення: 10.09.2023).
2. Решетило В. П., Федотова Ю. В. Невизначеність та ризик: співвідношення понять та специфіка прийняття рішень. *Економіка та управління підприємствами*. 2020. Випуск №3 (77). С. 149-154.
3. Грідін О. В., Дудник О. В., Руденко С. В. Сутність, місце та сучасне значення ризик-менеджменту в управлінській парадигмі організації. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка*. 2018. № 191. С. 188-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdusg_2018_191_21 (дата звернення: 12.09.2023).
4. Панкратова О. М. Цифровізація як сучасний тренд розвитку менеджменту. *Економіка та суспільство*. *Електронний журнал*. 2021. № 33. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/927> (дата звернення: 12.09.2023).
5. Доступні кредити 5-7-9 %. URL: <https://5-7-9.gov.ua/> (дата звернення: 11.09.2023).
6. Грант на переробне підприємство. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-pererobne-pidpriyemstvo/> (дата звернення: 11.09.2023).
7. Князькова В. Я., Криленко В. І., Рудінська О. В. Особливості оподаткування бізнесу в Україні в умовах воєнного часу. XI Міжнародна науково-практична конференція «*Modern research in world science*». м. Львів, Україна. 29-31.01.2023. С. 1273-1278. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/02/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-29-31.01.23.pdf> (дата звернення: 12.09.2023).

РЕБРЕНДИНГ ЯК ВИХІД З КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Гудима Ольга Вікторівна

*кандидат економічних наук, доцент,
Запорізький національний університет
ORCID: 0009-0004-3863-3193*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4792/>

Ребрендинг завжди є ризиком для підприємства, важкість якого в передбаченні, як споживачі здатні будуть сприйняти радикальні зміни логотипу, який вони вже полюбили, до того ж зміни можуть свідчити про те, що підприємством переглядаються різні засоби ведення бізнесу. Проведення великого ребрендингу є затратною справою, далеко не з очевидним результатом. В даному процесі важливим є не очікування миттєвих результатів, оскільки це не стратегія, а довгострокова перспектива.

Головною тенденцією сучасного ребрендингу є спрощення. Від значної кількості різних факторів залежатиме успіх ребрендингу, головним з яких є управлінський [2, с. 145]. Вдалий ребрендинг повинен бути стратегічно важливим, своєчасним та ефективним, при цьому є засобом вдосконалення корпоративного іміджу в цілому, де поєднується історія, репутація, професіоналізм, якість, стабільність, успіх, що дає можливість вийти на новий рівень розвитку не тільки підприємств які проводять ребрендинг, а і для їх партнерів.

В теперішній час увага приділяється питанням ребрендингу як у практичній літературі та тематичних розділах брендингових агентств, так і в теоретичній літературі та наукових дослідженнях [5, с. 50].

З одного боку, питання розглядається в основному з позиції сучасних тенденцій ребрендингу та успішних прикладів (кейсів) реалізованих кампаній з ребрендингу. З іншого боку, питання вивчає теоретичну базу, поділяючи такі поняття як ребрендинг, рестайлінг та редизайн та виділяючи основні етапи, фактори та показники реалізації такого заходу.

Кожною стороною виділяється, що сучасний світ має тенденцію до високої швидкості мінливості і сучасним підприємствам необхідно чуйно стежити за змінами ринку та оперативно адаптувати під них свою бізнес-діяльність, товари та послуги.

Отже, бренди, які на певному етапі розвитку підприємства стали популярними, можуть втрачати свою актуальність і відповідно втрачати позиції на ринку. У результаті виникає потреба в організації ребрендинга [1, с. 159]. У кожного підприємства є індивідуальні причини у проведенні ребрендингу, умови та особливості розвитку бренду одного підприємства в одній галузі можуть відрізнятися від особливостей розвитку бренду іншого підприємства. Зараз існує ряд передумов, які вказують на те, що підприємству слід провести ребрендинг [4]:

1. Не виконання завдань, покладених на бренд.

У кожного бренду є завдання, які сприяють підтримці та зростанню показників підприємства щодо іміджу та капіталізації. Ситуація, коли бренд починає втрачати свої позиції на ринку протягом кількох років, а також лояльність та інтерес споживачів, говорить про те, що топ-менеджерам підприємства слід задуматися про ребрендинг.

2. Об'єднання кількох підприємств в одне, фінансові поглинання тощо.

Розширення підприємства за рахунок злиття часто потребує ребрендингу, нового погляду на бізнес та позиціонування бренду.

3. Зміни ринкових умов та потреб цільової аудиторії.

Поява на ринку нових продуктів, нових віянь моди, нових видів упаковки та пакувальних матеріалів – все це відбивається на діяльності кожного з гравців ринку.

Якщо бренд перестав відповідати умовам ринку, що змінилися, ребрендинг стає для підприємства в даному випадку «рятівним колом».

4. Зміна діяльності підприємства чи охоплення нової сфери.

Під час війни йдеться про ситуації, коли підприємства починають виробляти ширшу номенклатуру, чи змінюють сферу діяльності.

Підприємством може змінитися не тільки візуалізація, а й зміст, розширення спектру послуг: збільшення пасажиропотоку, відкриття нових маршрутів, мобільних програм та інших нововведень.

5. Реформування.

В даному випадку якісні зміни продукту стають причиною ребрендингу, коли основним завданням бренду є здатність відображення і донесення до цільової аудиторії неповторних властивостей продукції.

6. Інформаційний привід.

Часто ребрендинг стає лише чудовим приводом нагадати про себе та повернути увагу до бренду.

7. Мотивація працівників.

Ребрендинг повинен стати ще й унікальним інструментом побудови корпоративної культури. Зміни привертають увагу клієнтів та співробітників підприємства. Реалізація даної програми дозволить не тільки освіжити ідеї бренду, а й підняти ефективність результатів колективної роботи, або виростити співробітників, прихильних до бренду.

8. Рефокусування.

Часто в процесі розвитку бізнесу керівництво підприємства вирішує провести рефокусування та змінити цільову аудиторію бренду на нову.

Вузька спеціалізація вважається більш запам'ятовуючою та ефективною.

9. Присутність на ринку сильного конкурента або поява нового цікавішого бренду.

У сегменті ринку з'являється сильний конкурент зі схожими характеристиками товарів і номенклатурою, або конкуренти, які займають сильніші позиції і мають набагато вищий попит.

Отже, слід зазначити, що деякі бренд-фахівці виділяють основні сигнали, що свідчать про необхідність омолодження бренду [3, с. 8]: падіння продажу, зниження привабливості бренду, ланцюгова реакція відмов, втрата статусу бренду, погроза повної загибелі.

Внаслідок прояву вищевказаних факторів відбувається втрата привабливості іміджу підприємства та падає індекс ринкової сили бренду. Підприємство поступово втрачає зв'язок із ринком, який перебуває у постійній динаміці, отже, бренд втрачає свою споживчу цінність.

З метою контролю всіх цих факторів необхідно регулярно проводити аудит стану бренду, який передбачає аналіз комунікацій зі споживачем, пропозицій бренду та його цілей на предмет відповідності поточним запитам цільової аудиторії. Слід зазначити, що образ бренду включає безліч факторів, таких як: сировина, яка використовується для виробництва продукту, якість дизайну, канали комунікації, реклама і безліч інших моментів.

За підсумками дослідження можна визначити поточне становище бренду на ринку та прийняти правильні рішення щодо його подальшої долі.

Список використаних джерел:

1. Аналіз закордонного досвіду проведення ребрендингу в умовах сучасного ринку. / К. А. Чернова. – Збірник публікацій XXXVII International Scientific and Practical Conference: «Modern ways of solving the latest problems in science», Varna, Bulgaria, – 2022. – С. 157-162. URL: <https://isg-konf.com/modern-ways-of-solving-the-latest-problems-in-science/> (дата звернення: 10.09.2023).
2. Махнуша С. М., Олійник О. В. Ребрендинг як засіб тривалого існування компанії на ринку. Маркетинг і менеджмент інновацій, Суми, 2021, – № 3, Т. 2. – С. 143-150.
3. Ткачук Л. М., Кавуненко О. М., Ребрендинг як напрям маркетингової стратегії підприємства. Ефективна економіка. Дніпро, – 2019. – (№ 4). – С. 5-13.
4. Ребрендинг. Як оновити бренд. 2021. URL: <https://edin.ua/rebranding-kak-obnovit-brend/> (дата звернення: 22.09.2023).
5. Чернова К. А. Ребрендинг як інструмент зміцнення бренду. / Журнал «Наукові перспективи», Київ, випуск № 12(12) 2022, – С. 47-57. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/issue/view/91/146> (дата звернення: 10.09.2023).

ФОРМУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ВИХОДУ ПІДПРИЄМСТ НА ЗОВНІШНІЙ РИНОК

Зорій Роман Ігорович

аспірант кафедри менеджменту
і міжнародного підприємництва,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: 0009-0006-5162-646X

Солтис Роман Андрійович

аспірант кафедри менеджменту
і міжнародного підприємництва,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: 0009-0000-7592-2403

Сярий Ігор Васильович

аспірант кафедри менеджменту
і міжнародного підприємництва,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: 0009-0001-3600-3727

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4832/>

В умовах динамічних змін виникає особлива увага до принципів, яких потрібно дотримуватися підприємствам при виході на зовнішній ринок. Така потреба зумовлена формуванням непередбачуваних зовнішніх факторів, які впливають на можливість розширення діяльності підприємства на європейському ринку.

Аналізування літературних джерел (Чернобай, 2023; Полковниченко, 2021) дає можливість виділити наступні принципи, яких підприємству необхідно дотримуватися при виході на зовнішній ринок: цілеспрямованості, адаптивності, гласності, достовірності, економічності, безперервності тощо. Принцип цілеспрямованості передбачає формування цілей, які є основою при побудові стратегії розвитку діяльності підприємства на зовнішньому ринку. Поряд із визначенням цілей (короткострокових, середньострокових і довгострокових) важливим є визначення мети та встановлення завдань при виході на зовнішній ринок. Принцип адаптивності передбачає систематичний моніторинг внутрішніх та зовнішніх чинників з метою швидкого реагування на їх дію. Принцип гласності передбачає залучення експертів з метою виявлення переваг та недоліків методів виходу підприємства на зовнішній ринок.

Вихід підприємства на зовнішній ринок повинен здійснюватися на основі дотримання принципу достовірності інформаційного забезпечення, який передбачає використання інформації, яку можна отримати на основі аналізування діяльності підприємства (дані бухгалтерського та управлінського обліку; статистична звітність підприємства; проведення опитувань працівників підприємства тощо). Принцип економічності передбачає забезпечення ефективного процесу під час виходу підприємства на зовнішній ринок на

основі балансування доходів і витрат. Дотримання принципу безперервності передбачає систематичний моніторинг методів виходу підприємства на зовнішній ринок, а також аналізування динаміки зміни внутрішніх і зовнішніх факторів з метою їх удосконалення.

Отже, формування основних принципів при виході підприємства на зовнішній ринок, особливо для малого та середнього бізнесу, слугуватиме важливим інструментом управління підприємством та орієнтиром майбутньої стратегії розвитку діяльності. З огляду на це, дотримання вище зазначених принципів є необхідною умовою ефективного процесу виходу підприємства на зовнішній ринок. При зміні діяльності підприємства чи середовища перелік принципів може змінюватися чи доповнюватися.

Література:

1. Зорій, Р. І., Чернобай, Л. І., Лема, Г. В. та Михайлишин, Л. І. (2023). Особливості виходу вітчизняних промислових підприємств на зовнішній ринок. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ : науковий журнал. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Вип. 19. Т. 1. 342 с. – с. 54-61;
2. Полковниченко, С. О. та Єльчищева, І. А. (2021). Стратегія виходу підприємства на зовнішній ринок в умовах посилення євроінтеграційних процесів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 3(19), с. 089–098. Режим доступу: <http://preu.stu.cn.ua/article/view/195637>.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Лема Олег Ігорович

аспірант кафедри менеджменту

і міжнародного підприємництва,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: 0009-0003-8687-1412

Коваль Олесь Романович

аспірант кафедри менеджменту

і міжнародного підприємництва,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: 0009-0007-0050-462X

Матковський Орест Андрійович

аспірант кафедри економіки підприємства,

Львівський Національний університет ім. Івана Франка

ORCID: 0009-0007-5813-2857

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4831/>

Сучасна економічна політика країни націлена на європейську інтеграцію та європейський ринок. Така можливість передбачає не тільки удосконалення технологічних процесів виробництва продукції чи надання послуг відповідно до

міжнародних стандартів якості, але і орієнтацію на сталий розвиток та корпоративно-соціальну відповідальність підприємства. Укладання договорів про співпрацю з закордонними партнерами, в основному залежатиме від соціальної відповідальності підприємства як перед своїми працівниками, так і перед суспільством та навколишнім середовищем. Бути соціально-адаптованим у сучасних умовах є запорукою подальшого розвитку діяльності підприємства як на вітчизняному ринку, так і на європейському.

Одним з важливих елементів євроінтеграційних процесів є експорт товарів та послуг. Дослідимо структуру експортерів на українському ринку у 2022 р. Саме цей період став для України переломним і передбачав прийняття непередбачуваних управлінських рішень. Згідно даних Державної митної служби у 2022 р. експорт товарів з України знижився на 35% (до 44,2 млрд. грн.). Лідерами по обсягу експорту стали агропромислова та гірничо-металургійна сфери. Дослідження по показникам експорту наведені у табл.1.

Таблиця 1

Лідери українського експорту у 2022 р.

Місце	Агропромислова сфера		Гірничо-металургійна сфера		Машинобудівна сфера	
	Компанія	млн. грн.	Компанія	млн. грн.	Компанія	млн. грн.
1	Kernel*	1800	Метінвест*	3900	Jabil Circuit Ukraine*	276
2	МХП*	1100	АрселорМіттал Кривий Ріг*	932	Leoni Wiring Systems	272
3	АДМ Юкрейн*	513	Ferrexpo*	897	Kromberg & Schubert*	198
4	Нібулон	581	Інтерпайп*	554	Мотор Січ*	154
5	Вайтерра Україна*	388	Запоріжсталь*	388	Bordnetze Україна*	138
6	Сантрейд*	379	Нікопольський завод феросплавів*	281	Електроконтакт Україна*	81
7	Cargill*	326	ПГЗК*	199	Модерн-Експо	88,4
8	Прометей	280	Криворізький залізорудний комбінат*	149	Gentherm Україна*	62,5
9	COFCO*	229	Миколаївський глиноземний завод*	140	ВО «Карпати»*	49
10	Louis Dreyfus*	185	Сентравіс	123	Ядзакі Україна*	43,5

* - результати за 9 місяців 2022 р.; сформована авторами на основі [3].

Отже, протягом 2022 р. лідерами, які отримали перше місце за обсягами експорту у агропромисловій сфері є компанія Kernel (1,8 млрд. грн.), гірничо-металургійній сфері – Метінвест (3,9 млрд. грн.) та машинобудівній сфері (276 млн. грн.). Таким чином, важливими завданнями перед вітчизняними підприємствами є забезпечення стратегічного розвитку власної діяльності як на національному ринку, так і європейському.

Список використаних джерел:

1. Галазюк Н. М., 2020. Формування та нарощення експортного потенціалу в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів України. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ : науковий журнал. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Вип. 16. Т. 2. 282 с. – с. 54-62;
2. <https://forbes.ua/ratings/50-naybilshikh-eksporteriv-ukraini-2022-02032023-12098>.

ПРОСУВАННЯ БРЕНДУ НА РИНКУ B2B: ОСОБЛИВОСТІ ТА ЧИННИКИ

Літвиненко Марія Владиславна

кандидат технічних наук, доцент кафедри маркетингу,

Національний технічний університет

«Харківський Політехнічний інститут»

ORCID:0000-0002-7422-8302

Шиладзе Ресані Шотайович

здобувач вищої освіти, Національний технічний університет

«Харківський Політехнічний інститут»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4783/>

На сучасному конкурентному ринку B2B, в умовах коли споживачі мають необмежений вибір, величезні обсяги інформації в своєму розпорядженні та чіткі вимоги до продуктів, виробники змушені робити більше, щоб диференціювати свою продукцію та конкурувати на ринку [3, с. 84].

Метою даного матеріалу є визначення особливостей та чинників просування бренду на ринку B2B.

Матеріали та методи. Інтернет ресурси та наукові статті; дослідження, вимірювання.

У найзагальніших рисах ринок B2B (business-to-business) визначається як ринок продуктів, орієнтованих на корпоративних клієнтів; B2B – це особливе бізнес-середовище, і до недавнього часу більшість компаній приділяли мало уваги брендингу і вважали його зайвими фінансовими витратами.

Ринки B2B істотно відрізняються від ринків, які працюють безпосередньо зі споживачами. Цикли купівлі зазвичай триваліші, вимоги чіткіші, залучено

більше людей, а ризики часто вищі. Проте зазвичай існують відмінності між раціональними покупками та функціональними покупками. Угоди на ринку B2B зазвичай вимагають ретельно продуманого рішення та вважаються покупкою. Основна вимога – відповідність функціональним вимогам. Але на ринку також є елементи вищого порядку. Такі фактори, як конкурентні ціни, доставка та технічна підтримка, стимулюють продажі та впливають на рішення клієнтів. Це фактори вищого порядку, які допомагають вплинути на позитивні рішення щодо купівлі товарів, а для конкурентів це вже перешкоди. Якщо компанія веде бізнес з легкістю, неформальністю та відповідальністю, клієнти це відчують. Це робить їхню роботу більш ефективною та передбачуваною. Вони бачать у компанії партнера у своєму бізнесі та союзника у боротьбі. Співробітники компанії повинні мати ширший спектр компетенцій, ніж їхні безпосередні посадові обов'язки. Надаючи клієнтам нові знання та ідеї, компанія отримує нові конкурентні переваги. Вона стає для своїх клієнтів чимось більшим, ніж просто торговим партнером. У цьому полягає сила бренду. Замість того, щоб просто покладатися на суперзіркових менеджерів по роботі з клієнтами, найсильніші B2B-компанії створюють бренди, які доносять такі повідомлення.

Сучасні дослідники у сфері маркетингу виділяють наступні особливості брендингу «B2B»:

1. Профілювання маркетингу «B2B» на клієнта. Оскільки промисловий маркетинг орієнтований на споживача, ефективні маркетингові стратегії на цьому типі ринку вимагають: якомога глибшого розуміння потреб і бажань клієнтів; уваги до конкурентного середовища та стану ринку B2B; врахування специфічних характеристик джерел промислового маркетингу; зіставлення потреб клієнтів і характеристик компанії [3, с.85].

2. Взаємозалежність кон'юнктури «B2B» ринку від попиту на споживчі товари. Тому попит на ринках B2B можна назвати похідним. Тому активність промислових клієнтів, тобто інтенсивність і масштаби закупівель, відображає попит кінцевого споживача на продукцію та послуги. Ця залежність використовується для розробки аналітичних методів прогнозування обсягів продажів, планування обсягів виробництва та визначення фінансових потреб [1, с. 273].

3. Технічна складність товару «B2B». Це вимагає значних інвестицій та високого ступеня інноваційності, а також підвищує можливі ризики. Крім того, оскільки товар купується для бізнесу, а не для споживання, важливим є як сам товар, його якість, так і, залежно від виду товару, додаткові послуги, що надаються продавцем, включаючи технічне обслуговування, установку, інформаційні та консультаційні послуги, тому товар розглядається як сукупність товарів і послуг [2, с. 35].

4. Взаємозалежність продавця і покупця. З іншого боку, бізнес покупця залежить від постачання товарів, а отже, покупець залежить від продавця. Придбані товари є ланкою у виробничому ланцюжку покупця, і якість товарів, інтенсивність поставок, надані гарантії та супутні послуги продавця безпосередньо впливають на бізнес покупця, а отже, і на його економічну

ситуацію. З іншого боку, продавці залежать від покупців. На цьому ринку продавці мають обмежену і відносно стабільну кількість клієнтів, втрата хоча б одного з яких загрожує фінансовій нестабільності всієї організації [3, с. 85].

5. Складність процесу закупівлі. Складність цього процесу полягає в складності самого рішення про покупку. Якщо в споживчому маркетингу це рішення часто приймається однією особою або невеликою узгодженою групою людей, орієнтуючись на потреби і бажання обмеженої кількості людей і беручи до уваги кінцеве використання продукту або послуги, то в B2B маркетингу рішення приймається групою людей на основі економічних і технічних факторів, а також умов зовнішнього B2B маркетингу рішення приймається групою людей на основі економічних і технічних факторів та умов зовнішнього середовища, а також на основі збору та аналізу інформації про продукт, що продається. Таким чином, прийняття рішення про покупку є складним багатоетапним процесом, в якому бере участь відносно велика кількість прямих і непрямих зацікавлених сторін.

Основною причиною зростання впливу брендів на ринку B2B є сучасні характеристики цього ринку. Це значною мірою пов'язано з тенденцією ринку B2B стандартизувати продукти в галузі. У ситуації, коли клієнти стикаються з багатьма стандартизованими продуктами, які виконують однакові функції, компанії повинні знайти нові шляхи диференціації та створення цінності. Наприклад, вартість бренду може включати професійні здібності співробітників або репутацію компанії [2, с. 35].

Друга тенденція пов'язана зі зростанням обізнаності споживачів. Сьогодні клієнти не тільки мають у своєму розпорядженні велику кількість інформації, але й мають легкий доступ до її джерел. Соціальні мережі та мобільні технології займають робочі місця співробітників B2B і впливають на процес вибору. Інформацію про компанію та її продукцію публікують наші клієнти, галузеві експерти та команди продажів. Як наслідок, клієнти мають більше вибору, а компаніям потрібно посилювати свою диференціацію [1, с. 275].

Щоб вирішити ці проблеми, компанії активно прагнуть створити сильні бренди. Рішення споживачів щодо вибору бренду ґрунтуються на об'єктивних і суб'єктивних даних. Є ті важливі аспекти продукту, які ви повинні враховувати, приймаючи рішення про покупку на ринку B2B. Як зазначалося раніше, вирішальну роль відіграє функціональна цінність продукту, яка включає характеристики продукту та ціну. За наявності інформації компанії мають можливість об'єктивно оцінити практично будь-який товар, що з'являється на ринку, виходячи з цих критеріїв. У зв'язку з цим увагу потрібно переключити з продуктів на бренди. На цьому базується сучасне бачення брендингу B2B, яке уявляє собі бренд як обіцянку – набір очікувань, що продукт забезпечує певний тип і рівень цінності, що є основою для побудови міцних відносин із клієнтом, а не лише функціональні властивості продукту та визначення їх ціни. Якщо ми визначимо ситуації, коли акцент зміщується з матеріальної цінності продукту на нематеріальну цінність, наприклад, переконання людей вибрати дорожчий продукт, можна зрозуміти стимули до такого вибору. Багато

дослідників відзначають, що основним фактором, що впливає на вибір продукту на ринках B2B, є здатність компанії-постачальника мінімізувати можливі ризики [2, с. 35].

Покупці на промисловому ринку стикаються з певними ризиками, оскільки їм доводиться вибирати серед все більшої кількості технічно складних товарів. Ціна помилок при купівлі товарів у бізнесі вища, ніж на ринку B2C, тому рішення приймаються з найбільшою впевненістю в кінцевому результаті. Окрім надійності та якості самого продукту, запорукою результату є: правильно побудована система дистрибуції (налагоджена система взаємовідносин з дилерами), ефективна сервісна робота та імідж компанії (передпродажний та післяпродажний), компанія імідж та досвід; Індивідуальний підхід до кожного клієнта. Здатність компанії вчасно постачати необхідні продукти є одним із компонентів вартості бренду на ринках B2B. Стратегія компанії-виробника повинна бути відома і донесена до кінцевого споживача без її спотворення [1, с. 273].

Тому до завдань виробників дедалі частіше входить не стільки створення продуманих логістичних систем, скільки побудова відносин з дистриб'юторами. Одним із способів мінімізації ризиків та забезпечення надійності є сервісне обслуговування, яке для клієнтів є індикатором того, як компанія реагує на їхні потреби. Цінність продукту на ринку B2B зростає, якщо клієнт отримує кваліфіковане передпродажне обслуговування. Ще одним дуже важливим фактором, що впливає на прийняття рішень на ринку B2B, є імідж виробника. Про це свідчать результати досліджень: споживачі на ринку B2B віддають перевагу брендам відомих компаній як способу зниження як корпоративного, так і особистого ризику [2, с. 36].

У разі, якщо пріоритет надається невідомій компанії, ймовірність ризику зростає, і потрібні серйозні причини для обґрунтування вибору. Тому репутація компанії дозволяє мінімізувати можливі ризики, виступаючи додатковою гарантією. Важливість репутації компанії у прийнятті клієнтами рішень про купівлю свідчить про те, що споживачі на ринку B2B при виборі потенційних постачальників звертають більше уваги на атрибути компанії, розглядаючи якість і надійність продукту як атрибути, які повинні бути реалізовані в продуктах за замовчуванням. У цьому випадку набагато легше завоювати довіру споживачів, ніж витратити ресурси на стратегію корпоративного бренду. Ще одна характеристика ринків B2B, яка впливає на рішення про покупку, – це особливі відносини між клієнтом і постачальником, які мають більш особистий і довгостроковий характер.

Оскільки процес зміни постачальників на ринку B2B досить складний, а ціна помилок висока, клієнти B2B менш охоче змінюють постачальників часто. Тому, якщо споживач має успішний досвід взаємодії з постачальником протягом певного періоду часу, він впевнений у прибутковості та цінності відносин з постачальником. У міру того, як сприйняття цінності зростає, у споживачів розвивається впевненість, що постачальник продовжуватиме надавати цю цінність, закладаючи основу для відносин на ринках B2B.

Як зазначають багато дослідників, ефективність багатьох брендів В2В полягає в здатності співробітників компанії знаходити індивідуальний підхід до кожного клієнта та підтримувати з ним міцні стосунки [3, с. 86]. У цьому випадку бренд виступає каталізатором зміцнення цих відносин і формування зв'язків, які конкурентам важко розірвати.

Таким чином, об'єктом брендингу на В2В-ринках часто є компанія, а не окремий продукт. Для підвищення ефективності бізнесу необхідно залучати додаткові цільові групи та будувати лояльність не лише зі споживачами, а й зі стейкхолдерами, партнерами, лідерами думок, громадськими організаціями та, зрештою, з власними працівниками компанії. вибір споживача на ринках В2В визначається надійністю та якістю самого продукту, а також тим, що що гарантується: правильно структурованою системою дистрибуції (системою побудови відносин з дистриб'юторами); ефективною роботою сервісної служби та іміджем компанії (до і після продажу); іміджем та досвідом компанії; персональним підходом до кожного клієнта.

Список використаних джерел:

- 1) Бойчук І. В. В2В маркетинг як сучасний напрям розвитку підприємств. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 8. С. 272-279.
- 2) Дергалюк Б. В., Журенко О. В. Головні аспекти використання на ринку маркетингової системи «В2В». *Економічні студії*. 2018. Випуск 4 (22). С. 34-38.
- 3) Урсакій Ю. А. Брендинг В2В-ринків: значення та особливості формування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Випуск 42. С. 84-88.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОНКУРЕНЦІЇ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНОГО ЕЛЕМЕНТА РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Мірошник Марія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут», м. Харків

ORCID: 0000-0003-0902-7587

Алещенко Ілля Валерійович

магістр, Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут», м. Харків

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4749/>

У науковій літературі й дотепер відсутнє єдине поняття конкуренції, тому вчені і практики дотримуються одного з трьох підходів до трактування конкуренції: поведінкового, структурного, функціонального, теоретичне

обґрунтування та практична адаптація яких поглиблюють сутність конкуренції як дуже тонкого (селективного) і гнучкого механізму [1]:

Поведінковий підхід, який розвивався у межах виявлення поведінкових особливостей суб'єктів господарювання, що вступають у боротьбу за платоспроможний попит. До пріоритетів даного підходу можна віднести:

- обґрунтування стратегії поведінки підприємства на ринку;
- вибір методів конкурентної боротьби;
- виявлення мотивів конкуренції (у т. ч. неекономічного характеру);

Структурна концепція, яка пояснює існування конкуренції за умови знеособлення ринкового механізму, яка залежить від кількості і масштабів діяльності учасників ринку. Основними пріоритетами даного підходу є:

- пошук нових ринкових можливостей;
- управління гнучкістю підприємств;

Функціональний підхід, при якому конкуренція розглядається як чинник економічного розвитку, і насамперед – як мотиватор інноваційної діяльності. До основних пріоритетів даного підходу можна віднести:

- формування інноваційного типу поведінки;
- зростання значущості ресурсного підходу в управлінні;
- мотивація інноваційної діяльності та креативність;
- формування і розвиток інноваційної інфраструктури;
- побудова стратегії конкуренції на інноваційній основі [1].

Практична реалізація будь-якого з вищезначених підходів до конкурентного суперництва передбачає у якості основних чинників конкурентної переваги пропозицію нових інноваційних товарів і послуг, зниження витрат з існуючої та новоосвоєної номенклатури продукції та прискорення технологічного прогресу, рис. 1

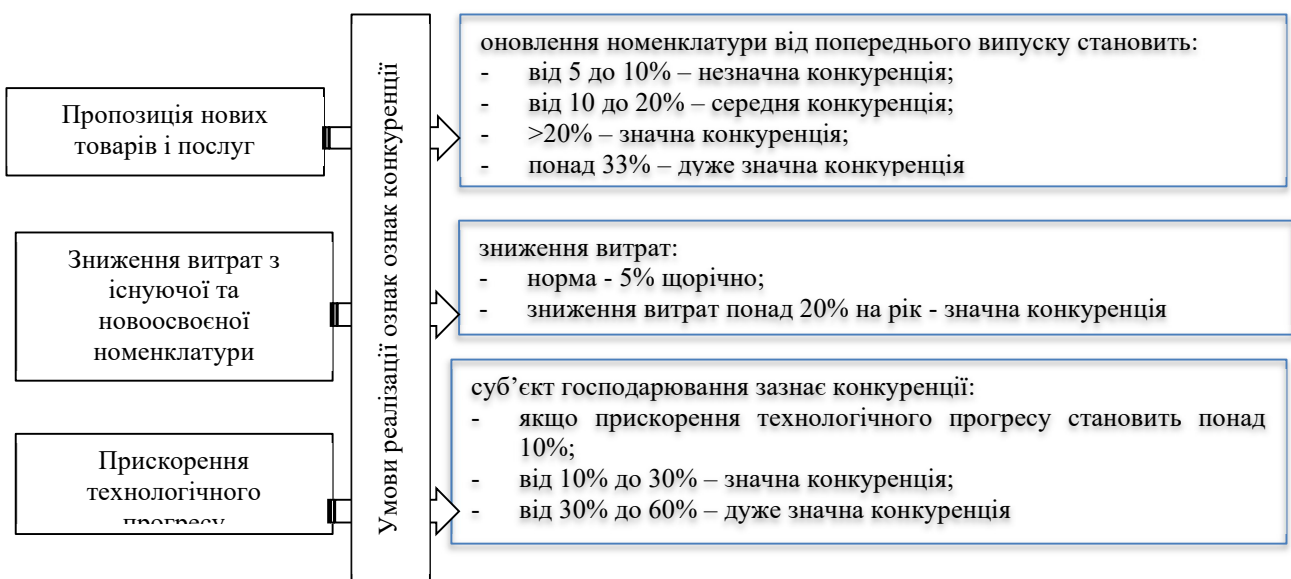

Рисунок 1 – Постійні ознаки конкуренції та умови її реалізації

Конкуренція обумовлює право кожного бізнес суб'єкта на реалізацію свого конкурентного потенціалу. В економічній науці сформувалося три типи конкурентної поведінки суб'єкта ринкових відносин при формуванні власного конкурентного потенціалу, а саме [2]:

- *креативний*, за яким підприємець здійснює заходи, спрямовані на створення нових елементів відносин, які забезпечували б перевагу над конкурентами. Головна ознака креативної конкуренції - це прагнення до зміни існуючої структури попиту та пропозиції;

- *такий, що пристосовується*, який полягає у врахуванні інноваційних змін в виробництві у конкурентів. Такий тип конкурентної поведінки застосовується тоді, коли підприємець не зовсім впевнений в своїх інноваційних можливостях і тому прагне до копіювання, іноді, навіть, до промислового шпигунства;

- *такий, що забезпечує поведінку* бізнес суб'єкта на ринку та гарантує забезпечення стабільності економічних показників на тривалу перспективу шляхом поліпшення якості продукції, зміни її асортименту, надання додаткових послуг, пов'язаних з гарантійним обслуговуванням. Цей тип поведінки застосовується тоді, коли підприємець не має можливості суттєво змінити виробничу і збутову програми і має слабкий інноваційний потенціал.

Ефективне пристосування до умов конкурентного середовища, збереження власних інтересів, перемога у конкурентній боротьбі, захоплення бізнес - суб'єктом вигідних конкурентних позицій та придбання бажаного конкурентного статусу передбачає застосування певної конкурентної стратегії як способу, через який бізнес – суб'єкт отримує стійкі конкурентні переваги шляхом конкурентної боротьби та задоволення потреб споживачів краще, ніж конкуренти.

Таким чином, кожному бізнес – суб'єкту доводиться вирішувати два принципові завдання: по-перше, визначити стратегію конкурентної боротьби і, по-друге, підпорядкувати всі сторони своєї детальності тим «правилам гри», які диктує обрана стратегія.

Явище конкуренції в сучасних бізнес умовах виступає одним із основоположних факторів прогресу та розвитку країни в цілому.

Література:

- 1) Поплавська Ж. В. Сучасні форми конкурентної взаємодії суб'єктів господарювання: монографія – Львів: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2019. 201 с.
- 2) Дослідження дефініції поняття «конкурентна позиція підприємства / Л. В. Соколова, Ю. А. Гінда // Математичні моделі та новітні технології управління економічними та технічними системами . Харків: ФОП Панов А. М, 2018. С. 35-41.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ КОМУНІКАЦІЙ У МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ МАРКЕТИНГУ

Мірошник Марія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут», м. Харків

ORCID: 0000-0003-0902-7587

Петров Денис Юрійович

магістр, Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4739/>

Сучасні тенденції розвитку глобальної економічної системи свідчать про формування економіки надвиробництва. Отже, питання раціонального сегментування ринку та позиціонування товару постають перед маркетологами на перший план. Ринки звужуються, процес пошуку нових сегментів ускладнюються: дедалі більшого значення набуває облік індивідуальних особливостей споживачів: культура, віросповідання, географія проживання, етнічне походження та ін. Сукупність таких особливостей може стати міцною опорою для формування мульти орієнтованої конкурентної переваги як за рахунок адаптації загальної стратегії бізнес суб'єктів до середовища мультикультурного ринку, так й шляхом активізації його маркетингових політик, в тому числі й маркетингової політики комунікацій [1,2].

Саме тому, ще з середини 1980-х років теорія та практика маркетингових комунікацій на мультикультурному ринку різко перемістилася від аналізу соціально-демографічних чинників до так званої психографії як методу обліку особистісних (індивідуальних) характеристик людини що значно впливають на їх комунікаційно - споживацьку поведінку.

В літературних джерелах існує багато визначень цього терміну. Деталізуємо: психографія (psychographics):

- це якісна методологія, яка використовується для опису рис людини за психологічними ознаками;

- це вивчення інтересів, дій, думок цільової аудиторії. Іноді її так й називають – концепція IAO (interest, actions, opinions - нтереси, дії, думки, яка прийшла на зміну соціально-демографічним характеристикам, які раніше були основою сегментування ринку;

- це психологічне дослідження груп або індивідуумів з точки зору характерних рис, цінностей, уявлень, переваг і моделей поведінки;

- це психологічний опис особистості, що включає розвиток, індивідуальні особливості та своєрідність;

- це аналіз клієнта, який заснований на його діяльності, цінностях та інтересах [1].

Спираючись на перше твердження щодо терміну «психографія» – психографію споживачів мультикультурного ринку можна поділяти на три основні складові (або змінні):

1. Сприйняття ринкової атрибутики товару.

2. Відображення способу життя: використання грошей; використання часу, у тому числі дозвілля; вид трудової діяльності; стереотипи поведінки; стереотипи споживання та ін.

3. Відображення внутрішньої злагоди людини як особистості: світогляд; системи цінностей (матеріальні та моральні); норми поведінки; мотиви; установки; відносини (особистісні, групові, загальні).

В залежності від цього існує багато типових моделей реакції поведінки споживачів на рекламу на мультикультурному ринку:

- типологія AIO (Activity, Interest, Opinion – діяльність, інтереси, думки);

- типологія (VALS – Values and Lifestyles – «Цінності та спосіб життя»). Дана модель з'явилася в США ще у 80 роках ХХ сторіччя і досі вважається цінним маркетинговим комунікаційним інструментом, який дозволяє виділити основну мотивацію для покупок, а також зрозуміти, які ресурси повинні мати потенційні клієнти для здійснення покупок;

- VALS-2 (подальша розробка) – спрямованість поведінки людини як споживача у результаті масованої рекламної «атаки» (за принципом, статусом чи дією, ресурсами (фінансові, матеріальні, інформаційні, фізичні, психологічні тощо);

- RISC (Research Institute on Social Change – модель Дослідницького інституту соціальних змін), яка позиціонує основні цінності у ставленні споживача до вибору товару при перегляді рекламного звернення;

- European lifestyle typology – Європейська типологія стилів життя (деталізувати не буду, як кажуть - no comment);

- модель LOV – (list of values – список цінностей), яка пов'язана з теорією соціальної адаптації людини у суспільстві і його загальною реакцією на рекламу;

- модель геостилю (Geostyle), яка будується на об'єднанні географічних та демографічних критеріїв, що є важливим для уніфікації рекламного контексту не залежно від виду самої реклами [2].

Во всіх моделях просліджується взаємозв'язок: властивості та якості продуктів з особистісними характеристиками споживачів; ранжир цінностей товарів <=> ступінь їхньої значущості для споживачів; декларація цінностей товарів, що визначається споживачами <=> методи реалізації товарів; переваги брендів продуктів <=> особистісні характеристики споживачів; індикатори переваги брендів <=> висловлювання споживачів.

Крім психографії, не менший, (а навіть більший інтерес) представляє другий феномен комунікацій мультикультурно-інформаційного суспільства – глокалізація, або єдине повідомлення, або «основна парасолька» (the umbrella).

Отже, глокалізація (globalization + localization = glocalization) – слово-гібрид, термін, що використовується для позначення глобальної локалізації – глобального світогляду, пристосованого до локальних умов.

Глобалізація та локалізація зливаються в дружній союз і утворюють новий термін, який добре відображає те, що зараз відбувається в мультикультурній спільноті.

Ідея концепції глобалізації зародилася в Японії та наслідує японське поняття «дочакука» (котре походить від «дочаку, докука» (япон. 国学, こくがく – «країнознавство») – «жити на своїй землі») як наука і філософська школа в Японії, що вивчає автентичний японський світогляд і духовність на основі пам'яток класичної японської літератури та історії. Сьогодні ця концепція має розповсюдження по країнам майже всього світу [1].

За теорією Роланда Робертсона (всесвітньо відомий британський соціолог і видатний теоретик глобалізації, почесний професор соціології Пितтсбургського університету, за життя - президент Асоціації соціології і релігії), глокалізація виступає конкретною версією загального явища і виокремлював такі її рівні:

- мікрорівень – рівень повсякденної практики людей;
- мезорівень – рівень регіону;
- макрорівень – рівень держав та їхніх об'єднань.

Видами глокалізації, які становлять основну особливість комунікативної політики мультикультурного маркетингу є:

- максимальна відкритість та некритичність локальної культури щодо дії глобальних інститутів та інформаційних потоків;
- співіснування локальної культури та глобальних культурних форм без суттєвих проявів взаємовпливу та інтеграції;
- адаптація та трансформація глобальних процесів внаслідок потужної локальної реакції, що зумовлює виникнення гібридних форм;
- захист локальної культури від глобалізаційних процесів, боротьба з ними та їхнє повне заперечення [2].

Глокалізація як світова політика мультикультурних комунікацій бізнес – партнерів реалізується через так званий «мікрмаркетинг», який позиціонується як практика маркетингової політики комунікацій товарів / послуг, а саме як різновид реклами для певної групи клієнтів на мультикультурному ринку.

До основних переваг мікрмаркетингу на мультикультурному ринку можна віднести:

1. Більш точне націлювання. Метою мікрмаркетингу є створення менших ринкових груп, до яких ви можете рекламувати, щоб створити більш цілеспрямовані маркетингові кампанії. Ця специфіка може допомогти точніше націлювати потенційних клієнтів за допомогою рекламних оголошень, які їм відповідають. Маркетологи - рекламісти можуть краще зосередитися на потребах і перевагах ринку, що дозволить їм створити кращу рекламну кампанію, а також кращий продукт або послугу.

2. Економічна ефективність. Більш детальна інформація про цільовий ринок тягне за собою більш конкретну інформацію про маркетинговий бюджет компанії. Оскільки діяльність бізнес – суб'єктів мультикультурного ринку чітко спрямована на певну цільову групу – є можливість бути більш вибірковими щодо маркетингових інструментів. Наприклад, якщо компанія прагне залучити аудиторію у віці від 16 до 21 року, вона може обмежити свою рекламу лише популярними серед цієї групи соціальних мереж, а не всіма сайтами соціальних мереж, таким чином зменшивши свій бюджет.

3. Клієнти відповідають. Акцент на взаємодії з клієнтами може підвищити лояльність клієнтів, що може призвести до безкоштовного маркетингу для компанії. Клієнти, які емоційно прив'язані до бренду, можуть ділитися корпоративними новинами зі своїми друзями та родиною, ефективно рекламуючи компанію. Коли ви зосереджуєтесь на створенні реклами, яка максимально адаптована до вашої цільової аудиторії, вони можуть відчувати більш міцний зв'язок з вашим бізнесом. Це відчуття приналежності, а також чудовий досвід у спілкуванні з клієнтами, як-от онлайн-спільноти або персоналізовані матеріали, можуть сприяти лояльності клієнтів.

4. Створює контроль ніші. Якщо бренд може успішно орієнтуватися на свою нішу та досягти стадії життєвого циклу «Насищення», то це означає, що більшість споживачів віддають йому перевагу перед іншими брендами і цей бренд може керувати ринком. Це може бути вигідно: бренд набуває більшу гнучкість цін і зменшує рекламні витрати, оскільки, якщо бренд уже добре відомий на ринку, то не потрібно витратити стільки часу та грошей на його впізнаваність і можна спрямувати ці кошти на інші елементи бюджету або вийти на інші ринки.

Список використаних джерел:

1. Бех К. Трагування терміна «глокалізація» в дослідженнях світового господарства та міжнародних економічних відносин. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. К.: Київський університет, 2021. № 2 (54). С. 55-58. <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/viewFile/4251/38933>
2. Попова Н. В. Маркетингові комунікації: підручник. Харків: «Факт», 2020. 315 с

КРЕДИТНІ СПІЛКИ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Найдьон Анатолій Олегович

здобувач вищої освіти факультету фінансів та
цифрових технологій, Державний податковий університет

Науковий керівник: Діденко Людмила Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та цифрових технологій,
Державний податковий університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4791/>

Розвиток фінансових послуг на небанківському фінансовому ринку залежить від розвитку діяльності кредитних спілок. Адже ці організації об'єднуються на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Опираючись на чинне законодавство, кредитні спілки є юридичними особами, мають самостійний баланс, банківські рахунки, які відкривають і використовують згідно із законодавством у самостійно обраних банківських установах, а також можуть мати печатки та бланки, власну символіку. Кредитні спілки в Україні діють відповідно до Закону України «Про кредитні спілки», інших законів України та виданих відповідно до них нормативно-правових актів [1].

До ресурсів кредитних спілок можна віднести три види фінансування: власні, залучені, запозичені кошти. До власних коштів спілок можна віднести пайові, цільові на початкові (вступні) внески. Тобто кошти, що формують за рахунок відносин кредитних спілок та її членів. До залучених та запозичених коштів можна віднести кошти, що мобілізовані кредитною спілкою. Але є різниця між запозиченими та залученими. Вона полягає в тому, що запозичені кошти завжди будуть кредитними. Більшу частину коштів кредитних спілок складає кошти населення. Зовнішнє фінансування є спеціалізованим, воно передбачає фінансування певного напрямку, який, можливо, занадто ризиковано або незвично фінансувати за рахунок депозитів населення [2].

Кредитна спілка діє на основі самофінансування, несе відповідальність за наслідки своєї діяльності та виконання зобов'язань перед своїми членами, партнерами, державним і місцевими бюджетами. Традиційно вважається, що небанківських фінансово-кредитні установи займають ніші, які прагнуть зайняти банківські установи. Конкурентоспроможність фінансових послуг, що пропонуються кредитними спілками, можлива за умови надійності та стійкості фінансового посередника. Вони здатні скласти конкуренцію банківським установам у таких сферах [3]: кредитування фізичних осіб-суб'єктів

підприємницької діяльності; кредитування сільських домогосподарств; кредитування домогосподарств для задоволення власних соціальних та споживчих потреб; залучення внесків фізичних осіб на депозитні рахунки.

Однак, небанківські фінансові установи, у своїй діяльності суттєво відрізняються від банків, перш за все тим, що їх операції не пов'язані з базовими, що притаманні лише банкам, по друге, діяльність небанківських установ не має відношення до депозитів та не має впливу на пропозицію грошей, тому не потрібно здійснювати жорсткий контроль, формувати резерви тощо.

Важливу роль у відносинах держави й кредитних спілок відіграє державний контроль – сукупність дій уповноважених державних органів і службових осіб, що полягає в спостереженні за функціонуванням кредитних спілок з метою отримання об'єктивної та достовірної інформації про стан справ у них, застосування заходів щодо запобігання правопорушенням із правом прямого втручання в їхню оперативну діяльність, установлення причин та умов, що сприяють порушенню вимог правових норм; застосування заходів щодо притягнення винних осіб до відповідальності. Державний контроль за діяльністю кредитних спілок здійснюється на двох рівнях: макрорівні – державними органами, які здійснюють контроль, і мікрорівні – його суб'єктом насамперед є державний регулятор на ринку кредитних спілок. Це забезпечує всебічний і законний державний контроль за діяльністю кредитних спілок.

Основними проблемами, які перешкоджають розвитку поширення кредитних спілок є:

- наявність на ринку кредитної кооперації певної кількості тимчасових фінансових установ, метою створення яких є збагачення шахрайським способом вузького кола осіб за рахунок внесків інших учасників (псевдокредитні операції);

- порушення кооперативних принципів у діяльності значної кількості кредитних спілок;

- недостатня платоспроможність, високий рівень фінансових ризиків;

- недотримання кредитними спілками нормативів;

- недостатня обізнаність населення щодо можливостей та діяльності кредитних спілок;

- наявність, в основному, короткострокових кредитів;

- відсутність належної, сучасної технічної підтримки діяльності кредитних спілок;

- відсутність, будь-яких елементів захисту прав учасників кредитних спілок, гарантій вкладів тощо;

- низький рівень професійності, кваліфікованості та обізнаності працівників кредитних спілок [4].

Так, для забезпечення комплексного вирішення проблемних питань, що постають в діяльності кредитних спілок, пропонуємо наступне:

1. Провести фінансове оздоровлення кредитних спілок, за рахунок коштів бюджетів різних рівнів, з метою забезпечення стабілізації їх діяльності.
2. Провести фільтрацію діючих кредитних спілок.
3. Забезпечувати страхування та гарантування ресурсів своїх членів, шляхом створення відповідних фондів та систем захисту від ризиків.
4. Створення загальної, єдиної бази даних позичальників та їх кредитних історій, що сприятиме зниженню прострочених проблемних позик.
5. Започаткувати створення окремих установ, що надаватимуть інформаційно-консультаційні послуги у сфері діяльності кредитних спілок для населення та послуги підвищення кваліфікації та компетентності працівників спілок [2, 4].

Таким чином, кредитні спілки в Україні є важливим інструментом на фінансовому ринку, які надають різноманітні фінансові послуги своїм членам. Вони сприяють доступності кредитів та забезпечують конкурентні умови для фінансового обслуговування населення і підприємств. Кредитні спілки активно співпрацюють з різними секторами економіки та відіграють важливу роль у розвитку місцевих громад. Основними перевагами кредитних спілок є їхня кооперативна природа, збереження грошей внутрішньої спільноти, низькі відсоткові ставки на кредити та більш гнучкі умови позичок. Однак важливо враховувати, що кредитні спілки піддаються регулюванню і потребують ефективного нагляду, щоб забезпечити стабільність і надійність їх фінансової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 №2908-III (Редакція станом на 01.07.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14#Text> (дата звернення 20.09.2023).
2. Аврамчук, Л., Павлова, А. (2022). Тенденції розвитку кредитних спілок на фінансовому ринку України. InterConf, (100). URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/18645> (дата звернення 21.09.2023).
3. Купрієнко В.М. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2019. № 42. С. 130–134. URL: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc42/part_2/21.pdf (дата звернення 22.09.2023).
4. Дереза В.М. Кредитні спілки в Україні: стан та перспективи розвитку. Науковий погляд: економіка та управління. №2 (78). 2022. С. 104-109. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/5052/1/18.pdf> (дата звернення 21.09.2023).

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Найдьон Юрій Олегович

*здобувач вищої освіти факультету фінансів
та цифрових технологій, Державний податковий університет*

Науковий керівник: Діденко Людмила Вікторівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та цифрових технологій,
Державний податковий університет*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4790/>

Україна, як і багато інших країн, стикається зі складністю забезпечення гідного рівня пенсій для свого населення. Залежно від багатьох чинників, включаючи демографічні зміни та економічну ситуацію, соціальна система вимагає постійного вдосконалення і розширення фінансування для задоволення потреб пенсіонерів. Одним з можливих шляхів вирішення цієї проблеми є залучення недержавних фінансових інститутів до системи соціального захисту населення. У цьому контексті й розглядається питання недержавного пенсійного забезпечення в Україні та його роль в загальній системі соціального захисту населення.

Основною в діяльності системи недержавного пенсійного забезпечення виступає акумуляція додаткових фінансових ресурсів вкладників при виході їх на пенсію. Розглядаючи накопичені активи як потужне джерело довгострокових інвестиційних ресурсів, держава в змозі здійснювати істотні зміни в економіці країни. Варто зазначити, що НПФ є унікальними фінансовими установами, що відрізняються від інших форм колективного інвестування можливістю вкладення коштів на тривалий часовий проміжок, зокрема на декілька десятиліть. У розвинених країнах інвестиційний горизонт таких пенсійних фондів становить 40-60 років. До речі, інших подібних інвесторів немає. Так, максимальний термін планування довгострокових інвестицій банками та фінансовими корпораціями – близько 15 років [3].

Діючі НПФ не досягли великих успіхів у залученні значної чисельності учасників. Переважна більшість пенсійних планів актуальних учасників НПФ фінансується за рахунок коштів роботодавців. При цьому самі власники таких пенсійних планів не сприймають їх як ефективну альтернативу наявній солідарній системі пенсійного забезпечення та не розраховують на них із позиції формування ресурсної бази фінансування своїх життєвих потреб у пенсійному віці [1].

Серед основних недоліків недержавного пенсійного страхування можна виділити:

- 1) необізнаність та недовіра громадян до даної системи;
- 2) нестабільне економічне становище в Україні;

3) «Проблема ухиляння платників від сплати страхових внесків шляхом отримання тіньової заробітної плати» [4];

4) недосконалість нормативно-правової бази з питань недержавного пенсійного забезпечення, що потребує опрацювання та удосконалення.

На сьогодні у науковій літературі ведеться багато дискусій щодо ролі недержавного пенсійного забезпечення у забезпеченні економічного зростання, що є вкрай важливим для пост-воєнного відновлення країни. Так, як показує досвід країн ОЕСР, більші пенсійні заощадження призводять до поглиблення ринків капіталу, а отже, можна очікувати, що в довгостроковій перспективі це матиме позитивний вплив на економічне зростання, зокрема для підприємств, які залежать від зовнішнього фінансування. Таким чином, слабкість недержавних пенсійних фондів «не дає змоги повною мірою мобілізувати й акумулювати заощадження суб'єктів господарювання і домогосподарств, які є внутрішнім джерелом довгострокового інвестиційного капіталу, та залучити їх до інвестиційного процесу» [6].

Для розвитку НПФ в Україні слід впроваджувати заходи, які безпосередньо впливають на ефективність подальшого реформування сфери пенсійного забезпечення, а саме: створити дієвий механізм для функціонування системи накопичувального пенсійного забезпечення, ознайомити населення із перевагами пенсійного страхування, необхідно підвищувати рівень фінансової грамотності серед населення. Окрім того, розвиток НПФ в Україні неможливий без подальшого розвитку фінансового ринку та зростання доходів населення [2].

Підсумовуючи наведене, важко переоцінити результативного та ефективного функціонування фінансових посередників, що надають недержавний пенсійний захист, як з позиції соціального захисту населення (ветерани війни, постраждали від воєнних дій, люди з обмеженими можливостями та ін.), так і з економічної точки зору – фінансові установи, що представлені на третьому (недержавному) рівні пенсійного забезпечення є важливими гравцями фінансового ринку та великими інституційними інвесторами з можливостями середньо- та довгострокового інвестування, в якому зацікавлені не тільки роботодавці та працівники [5], а й інші сектори економіки.

Загалом, розвиток недержавного пенсійного страхування має потенціал позитивно впливати на економічний стан країни, поліпшувати якість життя населення і сприяти зміцненню соціального захисту громадян, особливо тих, хто досяг пенсійного віку або втратив працездатність. Недержавне пенсійне забезпечення представляє собою перспективний шлях для фінансування майбутнього добробуту громадян. Для досягнення цілей у розвитку цієї сфери необхідно розробити та ефективно впровадити комплекс заходів, спрямованих на стимулювання її зростання. Ці заходи повинні бути відображені в державній стратегії реформування національної системи пенсійного забезпечення. Активізація діяльності недержавних пенсійних фондів допоможе зменшити навантаження на Пенсійний фонд України та Державний бюджет країни.

Список використаних джерел:

1. Приймак, І. Недержавне пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення України. Світ фінансів. 2019. Вип. 3. С. 121-138. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37110> (дата звернення 21.09.2023).
2. Сокол Х. Я. Недержавне пенсійне страхування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Фінанси, банківська справа та страхування: актуальні питання розвитку, досягнення та інновації: матеріали I Всеукраїнської інтернет-конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених ЛНТУ, 2022. 214 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/publication/361990267_Ukra (дата звернення 20.09.2023).
3. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка та рекомендації. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». Київ, 2019. URL: http://www.fst-ua.info/wpcontent/uploads/2019/07/Voluntary_Private_Pensions_in_Ukraine-Assessment_jul2019_ua.pdf (дата звернення: 21.09.2023).
4. Бондаренко Н. В., Власюк С. А., Підпригора С. М. Переваги та недоліки недержавного пенсійного страхування в Україні: монографія. Під ред. д.е.н., професора О. О. Непочатенко. Умань: Видавець «Сочінський», 2021. 157 с. URL: (дата звернення: 21.09.2023)
5. Сьюйва Є. І. Роль інструментів недержавного пенсійного забезпечення в післявоєнному відновленні в Україні. Збірник доповідей Ювілейної 90-ї щорічної студентської наукової конференції «Інноваційні проекти для післявоєнного відновлення та розвитку». 2023. С. 132-134. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/Department_of_Administration_and_Marketing_Personn/Kaf%20UPtaEP%20319/Naukova%20diyalnist/Zbirnyk_dopovidey_90-_stud_nauk_konf.pdf#page=132 (дата звернення: 22.09.2023)
6. Bijlsma Michiel, Johannes Bonekamp, Casper van Ewijk, Ferry Haaijen. Funded Pensions and Economic Growth. Веб-сайт. URL: https://econpapers.repec.org/article/kapdecono/v_3a166_3ay_3a2018_3ai_3a3_3ad_3a10.1007_5fs10645-018-9325-z.htm (дата звернення: 22.09.2023).

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Онищенко Дмитро Юрійович

аспірант факультету менеджменту,

Миколаївський національний аграрний університет

Науковий керівник: Полторак Анастасія Сергіївна

доктор економічних наук, професор,

Миколаївський національний аграрний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4774/>

Актуальність проблеми. Ефективне управління змінами потрібне як ніколи, оскільки організації в усьому світі стикаються з постійними збоями через пандемію, економічні зміни, проблеми з ланцюгом поставок. Управління

змінами дозволяє досягти стратегічних цілей і служить сполучною ланкою для всіх ініціатив, забезпечуючи стратегічне позиціонування організації для успіху. Інституціоналізація практик, процесів, можливостей і компетенцій управління змінами може підвищити загальну віддачу від інвестицій портфеля організаційних ініціатив щодо змін. Це стратегічна компетенція, яка підтримує реалізацію стратегії та підвищує спроможність організації та здатність реагувати на зміни [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впровадження змін на підприємстві та управління цим процесом знайшли своє відображення у працях зарубіжних і вітчизняних учених. Наприклад американський науковець Грейнер Л. Е. розробив модель процесу управління організаційними перемінами. Шість етапів моделі характеризують, з одного боку, вплив на структуру управління (органи влади), з іншого – реакцію владних структур на цей вплив та розробку певної протидії (рис. 1).

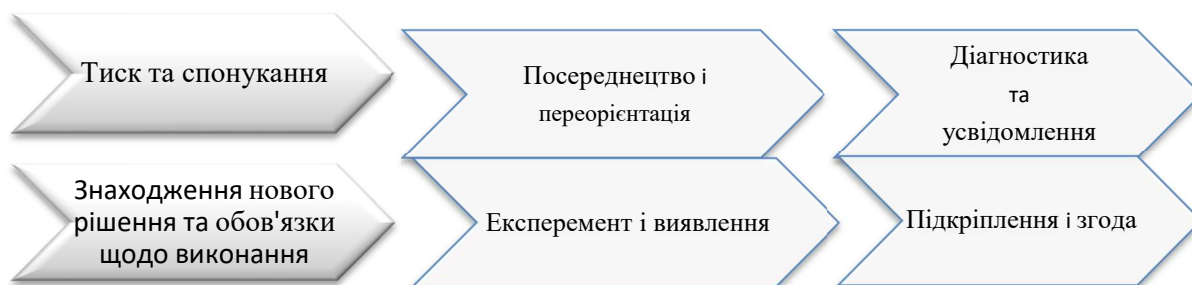

Рис.1 Модель процесу управління організаційними змінами

Етап 1. Тиск і спонукання

Перший крок полягає в тому, що керівництво повинно усвідомити необхідність змін. Цей тиск можуть чинити зовнішні фактори (конкуренція, зміни в економіці або поява нових законодавчих актів). Відчуття необхідності змін може йти від зміни внутрішніх факторів (спад продуктивності, надто великі витрати, плинність кадрів, дисфункціональний конфлікт і значна кількість скарг робітників).

Етап 2. Посередництво і переорієнтація уваги

Хоча керівництво і відчуває необхідність змін, але воно може не зуміти зробити точного аналізу проблем і провести зміни належним чином. Може виникнути необхідність в посередницьких послугах зовнішнього консультанта, здатного об'єктивно оцінити ситуацію.

Етап 3. Діагностика та усвідомлення

На цьому етапі керівництво збирає відповідну інформацію, визначає істинні причини виникнення проблем, які вимагають змін існуючого становища. Визначення обсягу проблеми веде до усвідомлення конкретних проблем.

Етап 4. Знаходження нового рішення і обов'язки щодо його виконання

Після того, як існування проблеми визнане, керівництво шукає спосіб виправлення ситуації. В більшості випадків керівництво також повинно

заручитися згодою на проведення нового курсу тих, хто відповідає за його виконання.

Етап 5. Експеримент і виявлення

Організація рідко бере на себе ризик проводити великі зміни за один раз. Вона скоріше почне проводити випробування змін, які плануються, і виявляти приховані труднощі, перш ніж впроваджувати нововведення у великих масштабах.

Етап 6. Підкріплення і згода

На останньому етапі необхідно мотивувати людей, щоб вони прийняли ці зміни. Цього можна досягти, переконуючи підлеглих, що зміни вигідні як організації, так і їм особисто.

Г. В. Осовська, О. А. Осовський щодо характеристики управління змінами дотримується позиції 6-етапної моделі Л. Е. Грейнера. Процес управління розглядають як послідовність функцій, а саме: планування; організація; мотивація; контроль; регулювання, які об'єднані зв'язуючими процесами комунікації і прийняття рішення [1, с. 632].

Мета роботи уточнення сутності поняття «управління змінами на підприємствах» та обґрунтування й деталізація процесу управління змінами на засадах аналізу наявних механізмів управління змінами на підприємствах
Виклад матеріалів дослідження. Керівники компаній можуть використовувати кілька методів, щоб допомогти своїй організації розвиватися та процвітати. Це може включати зміну змінних у компанії для досягнення коротко- або довгострокових цілей. Зміна організації певним чином може мати ключове значення для збільшення її прибутків або загальної ефективності. [3].

Компанії часто зазнають організаційних змін, щоб продовжити зростання та забезпечити успіх. Зміни можуть сприяти успішному впровадженню та використанню нових процесів у бізнесі, що може підвищити його ефективність. Важливими процесами змін для організації є:

Залишатися актуальними: процес змін може допомогти підприємствам залишатися актуальними в галузях, які також часто змінюються. Це також може сприяти здоровим відносинам між організацією та її споживачами.

Заохочення інновацій: процес змін може стимулювати інновації, даючи команді можливість випробувати нові ідеї. Це може призвести до нових розробок у стратегіях і продуктах.

Розвиток навичок: процес змін може допомогти дати співробітникам і командам, у яких вони працюють, ідеї щодо того, які навички розвивати. Ці навички можуть призвести до інших змін, які гарантують можливість компанії розвиватися.

Створення нових можливостей: процес змін може стимулювати створення нових можливостей. Це може включати нові ринки, унікальні цільові демографічні показники та співпрацю з іншими компаніями.

Покращення морального духу персоналу: процес змін також може призвести до покращення морального духу персоналу.

Висновки та пропозиції у цьому напрямі. Таким чином зміни в організації можуть призвести до підвищення ефективності та можуть допомогти співробітникам уникнути виснаження через повторення. Управління організаційними змінами гарантує, що співробітники та інші зацікавлені сторони відчують себе почутими, зрозумілими та підтриманими.

Список використаних джерел:

1. Осовська Г. В. Основи менеджменту. навч. посібник. / Г. В. Осовська, О. А. Осовський. – К.: Кондор. 2008. 664 с.
2. Тарасюк Г. М. Управління змінами в системі управління підприємством / Г. М. Тарасюк // Вісник Житомирського державного технологічного університету Серія Економічні науки. 2010. №2(52). С. 287–291.
3. Тарасюк Г. М. Управління проектами: [Навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів]. / Г. М. Тарасюк. – К. : Каравела, 2004. – 344 с.

УКРАЇНСЬКЕ ВИНОРОБСТВО: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕКСПОРТНІ МОЖЛИВОСТІ

Пенгрин Святослав Михайлович

аспірант, Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: 0009-0009-6816-3934

Науковий керівник: Кара Наталія Ігорівна

кандидат економічних наук, доцент,

Національний університет «Львівська політехніка»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4835/>

В сьогоденні виноробство не є стратегічним сектором української економіки, але воно відіграє важливу роль у національній культурі та самосвідомості країни. У часи радянського періоду Україна була однією з найбільших виноробних республік СРСР, з площею виноградників понад 150 000 гектарів і великим акцентом на промислове виробництво. У сучасний період в Україні (за винятком Криму) кількість виноградників зменшилася до приблизно 26 600 гектарів в 2022 році [1]. Проте цей зсув у напрямку менш масштабного та більш вишуканого виноробства. Цей процес супроводжується появою на ринку багатьох малих виробників крафтового вина.

Промислове виноградарство в Україні переважно розташоване на півдні біля Чорного моря. Основними регіонами здебільшого є Бессарабія, Причорномор'я, Таврія. В цих найтепліших регіонах розташовані найбільші виробники вина, які є лідерами ринку та виробляють вино масово, володіючи при цьому великими площами виноградників. Проте у зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії частина цих територій значно страждає, в тому числі і виноробні підприємства, деякі з них знищені, такі як Шато Курінь на Херсонщині, та найбільший виробник ігристих вин в східній Європі – Артемівське з м. Бахмут. Відповідно останніми роками значно розвиваються

і інші регіони. До них відносяться Закарпаття, Наддніпрянина, Подніпров'я та Запоріжжя. А через зміни клімату, такі регіони як Поділля, Галичина та Сіверщина теж стають придатними до висадки технічних сортів винограду.

Щодо основних сортів винограду які вирощуються, то сюди відносяться Аліготе, Каберне Совіньйон, Шардоне, Мускат Оттонель, Ркацителі, Мерло, Рислінг, Совіньйон Блан, Піно Нуар, та Сапераві [2]. Загалом, якщо брати до порівняння рівень виробництва та споживання вина, то внутрішня виробництво покриває близько 60% загального споживання [3]. Графік виробництва і споживання можна побачити на рис. 1.

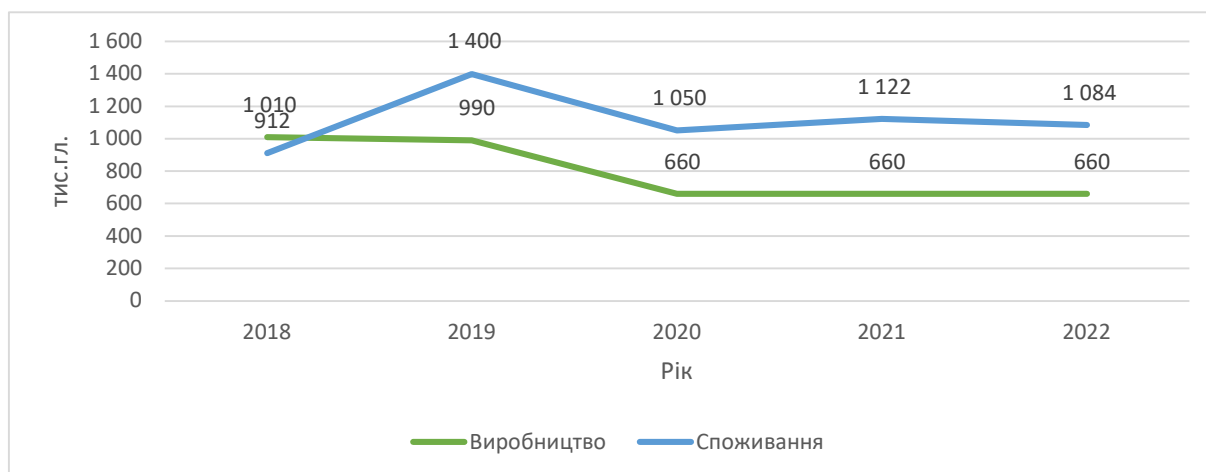

Рис. 1. Виробництво та споживання вина в Україні за 2018-2022 рр.

З даного графіку можемо побачити негативну тенденцію в зменшенні виробництва вина, що може бути спричиненим низкою факторів, таких як економічне ситуація в країні та погане законодавство у сфері виноробства. Водночас можна говорити, що зараз відбувається переломний момент для розвитку багатьох внутрішніх виноробень, зокрема крафтових і українське вино має доволі хороші перспективи. Це видно з того, що все більше іноземних країн починає цікавитися українським вином, оскільки воно є доволі цікавим. Якщо розглянути статистику експорту, то вона матиме трохи непостійну тенденцію [3].

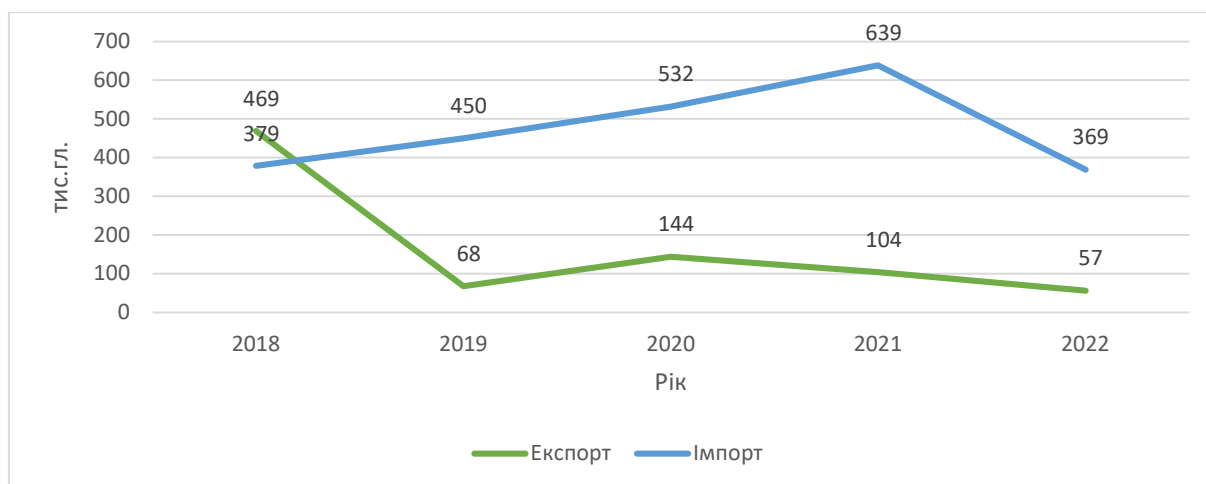

Рис. 2. Експорт та Імпорт вина в Україні за 2018-2022 рр.

Можемо побачити, що від 2019 році експорт вина стрімко впав, проте вже в 2020 році почалось відновлення експорту, проте не змогла продовжити це зростання і до сьогодні продовжується спадання. Щоб зрозуміти таку динаміку, варто розглянути топ-5 країн, куди Україна експортує вино [4].

Таблиця 1

Топ-5 країн імпортерів українського вина за 2018-2021 рр.

Країна	Росія		Грузія		Китай		Казахстан		Німеччина	
	%	млн.\$	%	млн. \$	%	млн. \$	%	млн. \$	%	млн. \$
2018	5,3	19,7	10,3	3,73	8,15	2,96	4,78	1,74	4,76	1,73
Країна	Казахстан		Німеччина		Китай		Білорусь		Нігерія	
	%	млн. \$	%	млн. \$	%	млн. \$	%	млн. \$	%	млн. \$
2019	20,3	1,27	17	1,06	10,9	0,68	7,18	0,45	5,2	0,33
Країна	Білорусь		Казахстан		Німеччина		Румунія		Іспанія	
	%	млн. \$	%	млн. \$	%	млн. \$	%	млн. \$	%	млн. \$
2020	18,6	1,97	17	1,8	12	1,27	9,39	0,99	8,61	0,91
Країна	Німеччина		Казахстан		Білорусь		Молдова		Алжир	
	%	млн. \$	%	млн. \$	%	млн. \$	%	млн. \$	%	млн. \$
2021	24,5	2,81	13,4	1,55	12,2	1,4	11,7	1,35	4,98	0,57

Отже, можемо побачити, що причиною різкого зменшення є зупинка експорту в Росію. На початку 2019 року Росія заборонила ввозити українські вина [5]. Звідси основний ринок пропав і компаніям було важко переорієнтуватись на нові ринки. І через це, відповідно ми можемо побачити, що було різке зростання в споживанні 2019 році. Також якщо поглянути на структуру, то Україна починає переорієнтуватись на європейського споживача, адже Німеччина в 2021 році вже стала на першому місці по імпорту українського вина, також появилась в топ-5 і Молдова. Тобто можна зробити висновок, що країни, де вважається культура споживання вина є набагато вищою, почали споживати і наше вино.

Крім того варто зазначити і те, що українські вина часто беруть участь в міжнародних конкурсах виробників вина. Де вони доволі часто і перемагають. Так українські вина брали участь на найбільшому винному конкурсі у світі Decanter World Wine Competition-2023, де країна здобула 37 нагород. Також українські вина перемогли на одному з найбільш значущому конкурсі Concours Mondial de Bruxelles. В 2021 році Grand Admiral Merlot – Cabernet Sauvignon від виноробні 46 Parallel, також два вина здобули срібло – El Capitan Brut та Grand Admiral Merlot – про яке дуже схвально відгукувалась консультанта. Її Величності Королеви Великобританії – Дженсіс Робінсон [6]. А в 2023 році вино «Троянда Карпат» з виноробні Шато Чизай теж виграло золоту медаль [7].

Тож можемо зробити висновок, що наразі українська виноробна індустрія переживає одне з найважливіших і найскладніших етапів, адже його майбутнє невизначене через безперервну російську агресію. Експортні перспективи багатообіцяючі, але логістика може залишатися складною через бойові дії, проте міжнародне визнання дає надію, що все ж експорт зростатиме.

Список використаних джерел:

1. Україна у 2022 році скоротила площі під виноградниками на 23,3% "Укрсадвинпром". [online], Доступно: <https://interfax.com.ua/news/press-conference/902491.html>
2. ТОП-10 НАЙПОПУЛЯРНИШИХ ТЕХНІЧНИХ СОРТІВ ВИНОГРАДУ В УКРАЇНІ. [online], Доступно: <https://www.eno.org.ua/top-10-naipopuliarnishykh-tekhnichnykh-sortiv-vynohradu-v-ukraini/>
3. Country Statistics. Ukraine. [online], Доступно: <https://www.oiv.int/what-we-do/country-report?oiv>
4. Where does Ukraine export Wine to? (2021). [online], Доступно: https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/export/ukr/all/42204/2021/
5. Ударом на удар: як відповідь Україна на нові санкції РФ. [online], Доступно: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/01/9/7091336/>
6. ВИНА 46 PARALLEL WINE GROUP ВИЗНАНІ КРАЩИМИ НА ПРЕСТИЖНОМУ CONCOURS MONDIAL DE BRUXELLES 2021. [online], Доступно: <https://46parallel.wine/journal/vyna-46-parallel-wine-group-vyznani-krashhymu-na-prestyzhnomu-concours-mondial-de-bruxelles-2021/>
7. Українська виноробня виграла золото на конкурсі в Брюсселі. [online], Доступно: <https://kurkul.com/news/34109-ukrayinska-vinorobnya-vigrala-zoloto-na-konkursi-v-bryusseli>

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРИНЦИПУ «ЗНАЙ СВОГО КЛІЄНТА» ЯК ЕЛЕМЕНТ НАРОЩУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Савенко Дмитро

аспірант кафедри фінансових ринків та технологій,

Державний податковий університет

ORCID: 0000-0003-0825-2424

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4769/>

Принцип «Знай свого клієнта» (KYC) є наріжним каменем сучасних фінансових систем, відіграючи ключову роль у забезпеченні цілісності, безпеки та прозорості фінансових операцій. Для України, яка прагне інтегрувати свій фінансовий ринок у глобальний простір, прийняття та впровадження надійних практик KYC є не лише важливим, але й вирішальним фактором у завоюванні довіри та авторитету, необхідних для залучення міжнародних інвестицій та

участі в міжнародній економіці. Слід зазначити, що імплементація принципу КҮС простіше впроваджується на прикладі великих клієнтів, то ді як дрібні клієнти фінансових установ автоматично можуть отримати високі критерії ризику та втратити доступ до фінансових послуг. Дослідники пропонують вирішити цю проблему шляхом застосування блокчейн технологій. Так, Bodicherla Digvijay Sri Sai, Ramisetty Nikhil, Shivangini Prasad, Nenavath Srinivas Naik, розробили мікрофінансовий додаток, який використовує технологію блокчейн з децентралізованою архітектурою КҮС, щоб зменшити кількість перевірок КҮС та спростити доступ до мікrokредитів [1]. Таким чином дослідники намагаються досягти максимальною інклюзії учасників фінансового ринку, що сприяє нарощуванню його потенціалу.

КҮС – це процес, за допомогою якого фінансові установи збирають і перевіряють інформацію про особу клієнта, його ділову активність і джерела походження коштів. Цей процес є життєво важливим з різних причин, особливо в контексті глобальної фінансової інтеграції та виконання вимог Шостої Директиви ЄС [2]:

1. Запобігання фінансовим злочинам: КҮС слугує оплотом проти відмивання грошей, фінансування тероризму та іншої незаконної фінансової діяльності. Ретельно перевіряючи клієнтів, фінансові установи можуть виявляти і стримувати потенційних злочинців, які намагаються використати фінансову систему в своїх мерзенних цілях [3]. Це не лише захищає цілісність фінансової системи, але й сприяє глобальній боротьбі з транснаціональною злочинністю.

2. Зниження ризиків: Процедури КҮС дозволяють фінансовим установам оцінити ризик, пов'язаний з кожним клієнтом. Різні клієнти становлять різний рівень ризику залежно від таких факторів, як їхня ділова активність, географічне розташування та характер операцій. Проводячи комплексну перевірку, установи можуть застосовувати ризик-орієнтовані підходи, ефективно розподіляти ресурси та впроваджувати відповідні заходи моніторингу.

3. Дотримання регуляторних вимог: Міжнародні фінансові установи працюють в рамках складної системи нормативно-правових актів і стандартів. Дотримання глобальних стандартів КҮС, таких як стандарти Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), є не лише вимогою законодавства, а й свідченням відданості країни боротьбі з фінансовими злочинами. Для того, щоб Україну сприймали як надійного та законослухняного гравця на світовій фінансовій арені, суворе дотримання цих стандартів має першорядне значення.

4. Довіра інвесторів. У світі, де глобальний капітал рухається вільно, довіра інвесторів має першорядне значення. Надійні практики КҮС вселяють у міжнародних інвесторів впевненість у тому, що їхні інвестиції будуть управлятися відповідально та безпечно. Демонструючи прихильність до прозорості та належної перевірки, Україна може залучити іноземні інвестиції, стимулювати економічне зростання та створити сприятливе середовище для ведення бізнесу.

5. Транскордонні транзакції: Оскільки фінансові операції часто перетинають національні кордони, КҮС слугує мостом між різними

регуляторними режимами. Послідовна та стандартизована практика КҮС полегшує транскордонні транзакції, забезпечуючи доступність відповідної інформації для всіх залучених сторін. Це спрощує процеси та зменшує тертя в глобальній фінансовій взаємодії.

6. Репутація та імідж: Фінансова репутація країни є цінним активом. Впровадження практики КҮС покращує імідж України як відповідального, підзвітного та глобально пов'язаного фінансового гравця. Така позитивна репутація не лише приваблює інвестиції, але й заохочує міжнародне партнерство та співпрацю.

Отже, принцип «Знай свого клієнта» має першорядне значення для успішної інтеграції України у світовий фінансовий ринок. Впроваджуючи надійні процедури КҮС, Україна може продемонструвати свою відданість боротьбі з фінансовими злочинами, зменшенню ризиків, дотриманню світових стандартів, підвищенню довіри інвесторів, спрощенню транскордонних транзакцій та зміцненню своєї фінансової репутації. Ці зусилля не лише захищають фінансову систему, але й позиціонують Україну як надійного та привабливого учасника на світовій фінансовій арені.

Список використаних джерел:

1. Bodicherla Digvijay Sri Sai, Ramisetty Nikhil, Shivangini Prasad, Nenavath Srinivas Naik, A decentralised KYC based approach for microfinance using blockchain technology, Cyber Security and Applications, Volume 1,2023, 100009, ISSN 2772-9184, <https://doi.org/10.1016/j.csa.2022.100009>.
2. Directive (EU) 2018/1673 on combating money laundering by criminal law
3. Pavone, P., & Parisi, F. (2018). Compliance and corporate anti-money laundering regulation. Journal of Governance and Regulation, 7(2), 7-14.

СУТНІСТЬ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Садовий Павло Станіславович

аспірант, Запорізький національний університет

Меліхова Тетяна Олегівна

завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,

доктор економічних наук, професор,

Запорізький національний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4752/>

Сучасний світ актуалізує питання адаптації під свої реалії та обумовлює необхідність використання та впровадження дистанційних технологій в основні бізнес-процеси, які дозволяють піклуватися про стан здоров'я працівників та

забезпечувати процес управління на основі електронних комунікацій та цифрових технологій.

Науковці не прийшли до єдиної думки з трактування категорії «діджиталізація», тому кожний вчений має власну думку щодо його визначення, а саме:

Діджиталізація є необхідним процесом розвитку сучасних підприємств в умовах неоекономіки.

У широкому сенсі діджиталізація – це процес поступової відмови від аналогових технологій на користь цифрових.

Діджиталізація – це глибока трансформація бізнесу, що передбачає використання цифрових технологій для оптимізації бізнес-процесів, підвищення продуктивності компанії й поліпшення досвіду взаємодії з клієнтами.

Діджиталізація впливає на різні сфери розвитку суспільства, тому менеджмент повинен розвиватися на інноваційній основі, сприяючи формуванню цифрового людського капіталу, здатного до створення нових комп'ютерних технологій та штучного інтелекту.

Діджиталізацію можна визначити як сучасний інноваційний етап економічного розвитку, в основі якого знаходиться інтеграція фізичних та цифрових ресурсів у сфері виробництва та споживання, в економіці та суспільстві.

Діджиталізація вимагає від менеджменту підприємств розв'язання складних завдань забезпечення конкурентоспроможності на вітчизняному та міжнародному ринках.

Діджиталізація – це заснований на можливостях сучасної ІТ-індустрії процес застосування підприємствами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення своєї мети, зорієнтований на трансформацію існуючих бізнес-процесів шляхом їх діджиталізації.

Отже, на нашу думку, діджиталізацією менеджменту персоналу є перехід від застарілих паперових документів до автоматизованих інформаційних технологій з метою підвищення ефективності комунікації, організації, управління та контролю.

На думку вчених, цифровізацією є один з найбільших і глобальних процесів сучасності, який торкнувся всіх сфер суспільного життя і визначив стратегії розвитку кожної сфери суспільної діяльності.

На нашу думку, цифровізація полягає у переході на сучасні інформаційні технології, які дозволяють швидше вносити, обробляти та виводити інформацію.

З розвитком науково-технічного прогресу з'являються нові навички, які повинен мати сучасний менеджер. Перед підприємствами стає гостре питання: залучати нових працівників або займатись постійним розвитком власного персоналу.

Зараз існує багато автоматизованих систем обліку, де є окремі блоки з напрямків обліку кадрів і аналізу кадрового складу, зарплати та управління персоналом. У різних системах обліку вони можуть мати різні назви, але фактично виконують однакові функції. Якщо потрібні додаткові блоки, то їх

можна дописати в Excel. Ці блоки дозволяють швидко отримувати інформацію про освіту персоналу та відслідковувати терміни підвищення кваліфікації. Багато підприємств останнім часом заохочує працівників отримувати додаткову освіту у закладах вищої освіти, щоб мати додаткову кваліфікацію.

В даний час проводиться автоматизація навчання працівників на підприємстві. Лекції з підвищення кваліфікації можна проводити в дистанційному форматі за допомогою ZOOM або Microsoft Teams. Також можна розмістити відео-лекції в YouTube або у системі MOODLE текстовий формат лекцій, практичних та самостійних занять, проходити тестування з вивченого курсу.

Також з виходом на закордонний ринок виникає потреба у вивченні персоналом іноземних мов, що полегшує спілкування з іноземними партнерами та відповідає необхідності у триманні на підприємстві перекладача.

Оскільки багато населення України виїхало закордон та займаються там спочатку вивченням іноземної мови, тоді, після повернення їх додому, ми отримаємо більшість людей, які вільно можуть спілкуватись на різних мовах, що в свою чергу допоможе активно проводити інтеграцію підприємств в європейській простір.

Знання іноземних мов розширить можливості проведення кваліфікації персоналом закордоном дистанційно на спеціальних освітніх платформах, а саме: Coursera, Duolingo, TED, Khan Academy, EdX. Хоча на декілька платформах є певна кількість курсів на українській мові.

Отже, технічний прогрес зараз не стоїть на місці, тому діджиталізація інформаційних технологій все більше проникають у систему управління. На сучасному етапі діджиталізації менеджменту персоналу допомагає ефективно йому працювати. Якість управління персоналом залежить від застосування сучасних інформаційних технологій в усіх сферах, а постійний розвиток передових технологій за рахунок цифровізації бізнес-процесів.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Семків Василь Васильович

здобувач вищої освіти,

Національний університет «Львівська політехніка»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4820/>

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації щодо України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан. Дії агресивного сусіда зумовили важкий період в історії нашої країни. Ця ситуація створює унікальні виклики та завдання для державних підприємств, які здійснюють свою діяльність на комерційній основі.

Для економіки України негативним наслідком стало різке збільшення боргу державного сектору, що пов'язано з перерозподілом видатків на військові потреби, тому для повного виконання функцій держави та скорочення надходжень бюджету доводиться залучати кредитні кошти. Логічним наслідком є сповільнення темпів ведення підприємницької діяльності, адже значна кількість підприємств зруйнована вщент в ході військових дій та цілеспрямованих ударів РФ по ним. Попри це, частина підприємств переміщена у західні регіони України [1].

Тільки за рік війни в більш безпечні регіони України релоковано 800 підприємств [2].

Воєнний стан в Україні вимагає особливого підходу до управління державними підприємствами, які повинні враховувати низку особливостей у забезпеченні фінансової стійкості та безпеки діяльності.

В умовах воєнного стану держава виступає ключовим гравцем у забезпеченні стабільності та безпеки державних підприємств. Вона має розробити ефективні стратегії захисту та фінансової підтримки для забезпечення нормальної діяльності цих підприємств.

З початком війни уряд запровадив низку законодавчих змін та державних програм, щоб полегшити ведення бізнесу та підтримати українські підприємства у цей безпрецедентно складний час. Такі ініціативи включають, наприклад, фінансову підтримку, спрощення податкового та митного режимів і скасування деяких нормативних актів, ліцензування, мораторій на державні перевірки. Державні органи надають інформаційну та консультаційну підтримку бізнесу, інформуючи його про зміни у законодавстві [3].

Під час війни змінюється роль держави в управлінні підприємствами. До основних заходів, які здійснює держава можна віднести наступні:

1. Мобілізація ресурсів: Держава вживає заходів для мобілізації ресурсів і підтримки підприємств, які мають стратегічне значення для оборони країни. Це може включати в себе визначення підприємств, які здійснюють виробництво військової техніки, медичного обладнання тощо.

2. Регулювання цін і виділення ресурсів: Держава встановлює обмеження на ціни та обсяги виробництва для забезпечення стабільності ринків і розподілу ресурсів в умовах війни.

3. Забезпечення безпеки: Держава відповідає за забезпечення безпеки підприємств та їхнього персоналу в умовах військової загрози, включно із заходами для захисту об'єктів інфраструктури та підприємств від ворожих дій.

4. Фінансова підтримка: Держава надає фінансову підтримку підприємствам, щоб забезпечити їхню функціональність під час воєнного конфлікту (надання кредитів або субсидій, тощо).

5. Керування кризою: У воєнний період держава відіграє активну роль у керуванні кризами та реагує на виклики, пов'язані з війною. До таких заходів можна віднести координацію допомоги, релокацію підприємств, евакуацію працівників та населення і надання їм медичної допомоги.

Державні підприємства повинні мати стійкі фінансові плани, щоб витримувати фінансовий тиск, який може супроводжувати воєнний конфлікт. Важливими заходами з боку держави та самих державних підприємств є розроблення джерел фінансування, які б дозволили забезпечити необхідні ресурси для діяльності.

Пріоритетними завданнями державних підприємств у воєнних умовах є безпека та захист активів, що включає в себе забезпечення безпеки працівників, фізичний захист майна, а також заходи для мінімізації ризиків.

Стратегії логістики та постачання, які б гарантували неперервність постачання сировини та матеріалів є пріоритетними для розробки на державних підприємствах. Умови воєнного стану можуть призводити до обмежень у постачанні, і це вимагає відповідного планування та управління запасами. Перерви у постачанні сировини та матеріалів можуть мати вплив на виробництво і якість продукції підприємства. Підприємства повинні бути готові до змін у своїх постачальниках і пошук нових джерел постачання. Крім того, війна може призвести до зміни ринкових умов і попиту на продукцію та послуги. Державні підприємства повинні бути гнучкими і швидко реагувати на зміни в попиті та ринкових умовах.

Державні підприємства повинні активно взаємодіяти з військовими та цивільними структурами в умовах воєнного конфлікту. Ця співпраця може включати в себе роботу над військовими контрактами та участь у програмах цивільної оборони.

Умови воєнного конфлікту вимагають гнучкого стратегічного планування та негайної адаптації до змін. Державні підприємства повинні бути готові до реагування на непередбачувані обставини та швидко міняти стратегії.

Висновок:

Здійснення комерційної діяльності державними підприємствами в умовах воєнного конфлікту в Україні є складним завданням, яке вимагає відповідальності, стратегічного планування та забезпечення безпеки. Держава має важливу роль у створенні сприятливих умов для функціонування цих підприємств та забезпеченні їх фінансової стійкості та безпеки. Підприємства повинні забезпечувати підтримку своїм співробітникам, які можуть бути піддані впливу військової агресії. Важливо враховувати соціальну відповідальність перед місцевими громадами і сприяти їхньому відновленню після військового конфлікту.

Державним підприємствам повинні бути відомі юридичні аспекти, пов'язані з військовим конфліктом, такими як правила експорту-імпорту, санкції, податкова політика тощо.

Використана література:

1. Ковальчук Н., Калугарь А. Виклики для підприємств України в умовах війни з росією. Економіка та суспільство. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-57> (дата звернення: 26.09.2023).
2. Урядовий портал. За рік війни в більш безпечні регіони релоковано 800 підприємств, - Тетяна Бережна» URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/za-rik-viiny-v-bilsh-bezpechni-rehiony-relokovano-800-pidpriemstv-tetiana-berezhna>
3. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2022. 77 с.

КОНКУРЕНТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Спіцина Ангеліна Євгенівна

кандидат педагогічних наук,

доцент, доцент кафедри економіки,

Національний транспортний університет

ORCID: 0000-0001-9730-6249

Галицький Богдан Юрійович

здобувач третього рівня освіти,

Національний транспортний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4821/>

В економіці України модернізація потенціалу підприємства пов'язана з забезпеченням відтворення його в середовищі, де функціонує велика кількість конкурентів, трансформаційними процесами в його структурі і реконструкцією, технічним переозброєнням і диверсифікацією виробничого процесу конкурентоспроможної продукції. Процес реалізації стратегії соціальних та економічних реформ є обов'язковим атрибутом зазначених процесів, які спрямовані на поліпшення економічних механізмів розвитку.

Побудова ефективних механізмів управління підприємствами неможлива без усестороннього, комплексного та системного дослідження такої категорії, як конкурентний потенціал підприємства, його структурних елементів та характеру взаємодії. А тому основою в дослідженні проблеми управління конкурентним потенціалом виступає системний підхід, який виступає однією із форм методологічного знання.

Оскільки будь-яке підприємство – це цілеспрямована, керована система, то визначення її потенціалу пов'язане з урахуванням її цілеспрямованої діяльності. Тобто для того, щоб система досягла своїх максимальних можливостей, необхідно належним чином сформувати свою внутрішню

структуру та управління. Системне управління конкурентоспроможністю полягає в здійсненні управлінського впливу на формування факторів та показників конкурентоспроможності підприємства, з метою подальшого формування та розвитку стійких конкурентних переваг в умовах невизначеності та змінюваності зовнішнього середовища.

Серед важливих понять та принципів системного підходу виділяють цілісність, зв'язок, структуру і організацію, рівні системи та ієрархію цих рівнів, управління, мету та доцільність поведінки системи, самоорганізацію системи, функціонування і розвиток системи [2, 3].

Саме складність внутрішньої структури потенціалу обумовлює невизначеність, непередбачуваність поведінки підприємства. В такій системі ніколи не можливо передбачити в який з можливих станів вона перейде. Невизначеність не виступає слідством тільки недостатності знання про потенціал – це його об'єктивна властивість. Випадковість в системі, поряд із складністю внутрішньої структури, обумовлена й зовнішнім впливом [1].

На підприємстві необхідно систематично проводити діагностику і моніторинг конкурентного потенціалу, який забезпечує отримання інформації про стан і можливі шляхи найбільш ефективного використання потенціалу в часі, а також визначає не тільки напрямки, але й можливості реалізації конкурентної стратегії.

Таким чином, однією з головних задач забезпечення конкурентоспроможності є виявлення, систематизація та аналіз всіх елементів, які входять до складу конкурентного потенціалу; розробка методики визначення кількісних характеристик впливу цих елементів один на одного та формування на цій основі методологічної бази управління конкурентоспроможністю.

Конкурентоспроможність підприємства визначається його потенціалом, який повинен бути достатнім для того, щоб утримати або розширити частку ринку, яку воно займає в умовах конкурентної боротьби [3].

У свою чергу, конкурентний потенціал має свій прояв у конкурентоспроможності, оскільки значною мірою залежить від оптимального поєднання окремих видів ресурсів, залучених до виробничого процесу, рівня організації виробництва і праці, ефективності системи управління підприємства

Узагальнюючи підходи авторів до визначення конкурентного потенціалу (табл.1), можна стверджувати, що він є відбиттям стану внутрішнього середовища підприємства і одночасно є як самостійною системою, так і системою більш високого порядку (підприємства).

Таблиця 1 - Визначення конкурентного потенціалу [1]

Визначення	Джерело
Конкурентний потенціал – це реальна і потенційна здатність компанії розробляти, виготовляти, збувати і обслуговувати в конкретних сегментах ринку конкурентні вироби.	Х. Фасхiev
Конкурентний потенціал – це сукупність виробничо-фінансових, інтелектуальних і трудових можливостей підприємства, які забезпечують йому стійкі конкурентні позиції на ринку.	А. Воронкова
Конкурентний потенціал – це комплекс можливостей і ресурсів підприємств, що забезпечує отримання конкурентних переваг на ринку і досягнення поставлених стратегічних конкурентних цілей.	В. Лисевич
Конкурентний потенціал – це процес формування генерального перспективного напрямку розвитку на основі визначення якісно нових цілей, узгодження внутрішніх можливостей підприємства з умовами зовнішнього середовища, які забезпечують їх досягнення, оцінки перспективних можливостей щодо зростання ефективності функціонування та зміцнення конкурентоспроможності.	Н. Педченко
Конкурентний потенціал – це потенційна можливість зберігати та нарощувати конкурентоспроможність у довгостроковому періоді.	П. Забелін

Проведений вище аналіз визначень конкурентного потенціалу свідчить, що головним завданням управління конкурентоспроможністю підприємства є створення власного конкурентного потенціалу з чіткою орієнтацією на ринкову ситуацію й урахуванням конкурентного ризику.

Це загальне завдання можна виокремити на два окремих: у короткостроковому плані на перше місце висувається проблема поточної ефективності, тобто перетворення існуючих ресурсів у ринкові конкурентні переваги, тоді як у довгостроковій перспективі проблема полягає у пошуку резервів, розвитку нових ресурсів.

Під час адаптації підприємства до змінюваного ринкового середовища, прийняття обґрунтованих рішень в управлінні конкурентоспроможністю дещо ускладнюється низкою проблем, серед яких варто відзначити нестабільність законодавства, низьку платоспроможність населення, слабку орієнтацію діяльності підприємства на маркетинг, недосконалість інформаційного забезпечення, відсутність комплексного та стратегічного підходів до процесу управління, наявність слабого контролю та регулювання тощо

Виходячи з вищесказаного, управління конкурентним потенціалом підприємства має включати наступну послідовність дій:

визначення та формування структури конкурентного потенціалу підприємства;

аналіз конкурентних переваг та можливостей підприємства;

визначення методики аналізу та оцінювання локальних потенціалів в структурі конкурентного потенціалу;

виявлення та оцінка синергетичного взаємовпливу кожного з елементів конкурентного потенціалу;

інтегральна оцінка конкурентного потенціалу;

розробка стратегії, спрямованої на укріплення та розвиток конкурентного потенціалу.

Управлінський аспект визначення рівня конкурентоспроможності підприємства слід розглядати з позицій основних функцій управління: планування, організації, регулювання, мотивації, контролю, координації. Основними напрямками при цьому виступають: планування, організація, мотивація, контроль, координація.

Умови конкурентної боротьби вимагають від підприємств постійного пошуку шляхів підвищення рівня своєї конкурентоспроможності, що досягається чітким орієнтуванням на ефективне використання всіх наявних в його розпорядженні можливостей, що ще раз підкреслює вирішальну роль конкурентного потенціалу підприємства у процесі формування його конкурентоспроможності, а сам конкурентний потенціал виступає однією із базових категорій.

Список використаних джерел:

1. Карачина Н., Перцата Л. Конкурентний потенціал та його роль у формуванні конкурентоспроможності підприємства. Економічний простір. 2014. №. 86. С. 164-172.
2. Лужецький А. І. Ідентифікація поняття «конкурентний потенціал підприємства» та підходи до його управління / А. І. Лужецький. Інноваційна економіка. 2013. № 8. С. 125-128.
3. Стахова М. В. Конкурентний потенціал як основа формування конкурентоспроможності підприємства / М. В. Стахова, О. В. Малик. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 16. С. 468-473.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ

Суть Андрій Ігорович

студент, Львівський національний університет імені Івана Франка

Науковий керівник: Кміть Віра Мирославівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,

Львівський національний університет імені Івана Франка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4748/>

Необхідність вивчення ефективності адміністрування податків в Україні обумовлена громадськими очікуваннями нової ефективної системи адміністрування, зокрема у сфері податків. У воєнний та післявоєнний час особливо гостро постає проблема ефективності адміністрування податків, яка відіграє ключову роль у забезпеченні основних потреб держави та сприяє швидкому відновленні економіки.

Ключові слова: адміністрування, податки, ефективність, ефективність адміністрування податків, оцінка.

В умовах динамічного розвитку податкової системи України і реформування діяльності податкових органів, у сукупності з удосконаленням податкових відносин, виникає необхідність розроблення науково-обґрунтованих підходів до організації податкового адміністрування та підвищення рівня його ефективності в контексті розв'язання проблем стимулювання й регулювання соціально-економічного розвитку держави, максимізації суспільного добробуту, що повною мірою залежить від адекватності інституційних змін податкових відносин та механізмів їх реалізації вимогам суспільства [2, с. 50-56].

Питання податкового адміністрування як складової податкової системи в теорії оподаткування знаходили відображення у працях відомих зарубіжних економістів, зокрема: М. Аллінхемом, С. Брю, А. Вагнером, Е. Енгелем, А. Лаффером, Е. Ліндалем, П. Лоранжем, К. Макконелом, Ф. Нітті, А. Сандмо, А. Смітом, Ж. Сисмонді, В. Парето, П. Прудоном, С. Холлом та ін. Питання організації податкового адміністрування, оцінювання його ефективності та вдосконалення в Україні перебувають у полі зору і провідних українських науковців: В. Андрущенко, Т. Бондарук, з. Варналія, В. Вишневецького, О. Василика, О. Данілова, С. Захаріна, Т. Єфименко, О. Іванішиної, Ю. Іванова, А. Кізими, А. Крисоватого, Я. Литвиненка, І. Луніної, В. Мельника, П. Мельника, С. Онишко, В. Опаріна, А. Скрипника, А. Соколовської, В. Суторміної, С. Терещенка, О. Тимченко, В. Федосова, С. Юрія та ін.. Проте, немає комплексного підходу щодо оцінки ефективності податкового адміністрування в Україні.

Мета дослідження – проаналізувати ефективність адміністрування податків в Україні та надати рекомендації щодо вдосконалення ефективності податкового адміністрування.

Основи провадження адміністрування податків в Україні закладені Податковим кодексом України та іншими законодавчими актами в галузі оподаткування. Зокрема, в Податковому кодексі України (ст. 14.1.11) під поняттям адміністрування податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших платежів відповідно до законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи розуміється «сукупність рішень та процедур контролюючих органів і дій їх посадових осіб, що визначають інституційну структуру податкових та митних відносин, організують ідентифікацію, облік платників податків і платників єдиного внеску та об'єктів оподаткування, забезпечують сервісне обслуговування платників податків, організацію та контроль за сплатою податків, зборів, платежів відповідно до порядку, встановленого законом» [1].

Система податкового адміністрування включає такі елементи:

- організація податкових відносин;
- прогнозування та планування податкових надходжень;
- адміністративне регулювання податкових відносин;

- консультативна робота;
- податковий контроль;
- адміністрування податкового боргу;
- впровадження сучасних технологій податкового адміністрування.

Адміністрування податків, в розрізі ефективності, залежить від участі держави в зборі податків, тобто від того, наскільки ефективно та економно держава здійснює процес збору та контролю податків.

Ефективне податкове адміністрування зобов'язує державу розробити та впровадити ефективну податкову систему, з метою перевірки та моніторингу дотримання податкового законодавства, а також розробки ефективних методів збору та обробки інформації про платників податків. Отже, створення справедливої системи адміністрування податків в Україні забезпечить процес управління у сфері оподаткування [3, с. 194-202].

На сьогоднішній день, проблематика податкового адміністрування набула особливої актуальності та потребує вдосконалення, оскільки від ефективності податкового адміністрування залежить стан надходжень до бюджету та можливість держави вчасно та у належному обсязі оплачувати створення суспільних благ [4, с. 74-79].

Проаналізувавши дану проблематику, я вважаю, що ефективність адміністрування податків в Україні повинна полягати у наступних аспектах:

- Цифрові технології як інструмент покращення: впровадження сучасних цифрових технологій, таких як онлайн-звітність, електронні податкові накладні та інші електронні сервіси, може сприяти зменшенню можливості для корупції та помилок, а також збільшити швидкість обробки інформації.

- Ризик-орієнтований підхід: використання аналітики та алгоритмів машинного навчання для ідентифікації податкових ризиків може допомогти зосередити зусилля на суб'єктах господарювання з високим ризиком ухилення від сплати податків.

- Посилення співпраці між органами влади: ефективне адміністрування податків передбачає співпрацю між різними органами влади, такими як податкова служба, правоохоронні органи та інші, для обміну інформацією та координації дій щодо виявлення та припинення порушень.

- Запобігання втратам бюджету: важливо розробити механізми для уникнення втрат бюджетних коштів через неправильну класифікацію, недостатню контрольованість та інші причини. Аудит та незалежна оцінка можуть допомогти виявити ці проблеми.

- Оптимізація податкового законодавства: спрощення та уточнення податкового законодавства може зменшити можливість для інтерпретації та суперечок, а також сприяти відповідності платників податків.

- Публічна свідомість та освіта: зростання рівня свідомості громадян щодо важливості сплати податків може сприяти збільшенню добровільності їх сплати та зменшенню сірої зони.

• Міжнародне співробітництво: участь України в міжнародних ініціативах та обмін досвідом з іншими країнами може допомогти у вдосконаленні методів адміністрування податків.

• Стимулювання платежів: впровадження системи стимулів, таких як зниження податкового навантаження на підприємства, які своєчасно та в повному обсязі сплачують податки, може позитивно вплинути на відношення платників податків.

• Запобігання податковим шахрайствам: закриття юридичних та практичних розбіжностей в законодавстві, які можуть використовуватись для податкового шахрайства, є важливим кроком у забезпеченні ефективності адміністрування податків.

• Залучення громадськості: активна участь громадськості та громадських організацій у моніторингу податкових процесів може сприяти підвищенню прозорості та відповідальності в адмініструванні податків [5, с. 64-66].

Враховуючи всі ці фактори, можна стверджувати, що вдосконалення ефективності адміністрування податків в Україні є постійним завданням держави, яке вимагає комплексного підходу, використання інновацій та впровадження передового досвіду. Лише завдяки спільним зусиллям державних органів, бізнесу та громадськості можна досягти оптимальних результатів у зборі та використанні бюджетних коштів для розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Податковий Кодекс України – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Єгоров, І., Павлик, Ю. (2019). Проблеми та перспективи реформування податкового адміністрування в Україні. *Балтійський журнал економічних досліджень*, 5(1), с. 50-56.
3. Мельник Л., Денисюк Н. (2020). Адміністрування податків як елемент економічної безпеки України. *Балтійський журнал економічних досліджень*, 6(3), с. 194-202.
4. Пирога І.С. Оптимізація податкової системи України. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. Вип. 6. Т. 2. с. 74-79.
5. Крисоватий, А. І., Томнюк Т. Л. Адміністрування податків в Україні: організація та напрями трансформації : монографія. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2019. с. 64-66.

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОСУВАННЯ БІЗНЕСУ

Толоконнікова Вікторія Анатоліївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Дніпровський національний університет
ім. Олеся Гончара, м. Дніпро
ORCID: 0009-0000-1409-2688

Крупський Олександр Петрович

кандидат психологічних наук, доцент кафедри
маркетингу та міжнародного менеджменту,
Дніпровський національний університет
ім. Олеся Гончара, м. Дніпро
ORCID: 0000-0002-1086-9274

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4782/>

Не так давно соціальні мережі (СМ) були місцем для спілкування та обміну фотографіями, проте сьогодні, саме завдяки комунікаційному потенціалу, вони перетворилися на важливий інструмент для розвитку та просування бізнесу. Інтернет-платформи стали безцінним ресурсом для компаній, які прагнуть залучити нових клієнтів, збільшити продажі та зміцнити свою позицію на ринку. «Успішна робота менеджера – це не тільки робота з фінансами, необхідно вміти працювати з людьми» [0]. І велика кількість з цих «людей» проводять свій час на різних інтернет платформах. За даними аналізу GlobalLogic на липень 2022 року, приблизно 76,6% українців є активними користувачами СМ. Більша частина з яких зареєстровані на розважальних платформах. Та на початок серпня 2022 року в Instagram зареєстровано – понад 16,1 млн, у Facebook – 15,45 млн, а TikTok має більше ніж 10,55 млн. І абсолютним лідером є YouTube – мережею користується понад 28 млн українських користувачів [0]. І щодня кількість осіб на платформах зростає, оскільки саме у віртуальному просторі вони знаходять те, що їх цікавить: новини, різну інформацію, спілкування, шопінг та багато іншого. Вибір СМ для просування бізнесу вимагає важливого підходу, бо кожна СМ має свою аудиторію та особливості. Тому варто використовувати саме ті, які будуть відповідати потребам та інтересам потенційних клієнтів.

Наприклад:

Instagram – одна із потужніших СМ, за даними, найбільшою віковою групою є молодь віком 18-24 роки, яка становить 30,8% від загальної кількості користувачів [0]. Візуальний вимір платформи вимагає креативності та унікальності контенту від бізнесів, це також допомагає користувачу обрати серед десятків акаунтів, які пропонують однакові товари. Тут вдало просуваються товари, які можна візуально продемонструвати: їстівна продукція, гаджети та інша техніка, аксесуари для них, одяг, взуття, прикраси, косметика

та засоби для догляду. Просувати можна й особистий бренд, тобто бути обличчям професії та пропонувати свої послуги [0].

Facebook – мережа, яка популярна серед більш старшого покоління, тут найбільшою віковою групою є люди віком 25-34 років, що становить 29,9% від загальної кількості [0]. Молодь використовує цю платформу переважно для навчання чи спілкування. Бізнеси можуть налаштовувати таргетовану рекламу на потрібну цільову аудиторію, комунікувати з клієнтами та підписниками, а також розсилати їм листи на e-mail, заохочуючи придбати товар чи послугу. Користувачі Facebook активно взаємодіють з контентом, залишаючи коментарі, лайки та інші реакції, така активність робить платформу привабливою для підприємств, які прагнуть залучити клієнтів та розширити свій бренд [0].

YouTube – багатогранна та універсальна СМ для бізнесу всіх сфер та розмірів. Вона надає можливість задовольнити різні смаки та вподобання, забезпечуючи відповідний контент для кожної вікової групи, починаючи від дітей та підлітків закінчуючи особами поважного віку [0]. Відеороліки відкривають безмежні можливості для просування бізнесу, тут можна вдало демонструвати продукцію, залучувати та підвищувати лояльність аудиторії. Таким чином можна зміцнити довіру та створити позитивний імідж. Вдало просувається і реклама – різноманітні формати якої дозволяють вибрати той, який найкраще підходить для вашого бренду та цілей, доступні 6 форматів відеореклами – від коротких реклам перед відео до вертикальних банерів, або купувати рекламу на інших каналах (у блогерів, відомих людей) [0].

TikTok – платформа, де інформація розповсюджується з неймовірною швидкістю, а нові тренди з'являються так само швидко, як і зникають. Також важливо звернути увагу на те, що TikTok є однією з найбільш помітно зростаючих платформ. Однак на даний момент через певні умови рекламна платформа TikTok не функціонує на території України [0]. Але є чудова можливість швидко та ефективно розкрутитися, якщо відео потрапить до «рекомендацій» і зацікавить користувачів. Таким чином можна спробувати просунути саме ваш продукт, навіть якщо він дуже специфічний, а молода та активно-творча аудиторія безсумнівно в цьому допоможе.

Кожна з цих платформ пропонує унікальні інструменти просування, що наголошує на значущості вибору СМ, яка найкраще відповідатиме потребам і цілям конкретного бізнесу. Варіант вибору може бути будь-яким, але важливо пам'ятати, що успіх полягає не лише у виборі, але й у постійному розвитку та прогресі на платформі.

Застосування СМ компаніями має наступні позитивні сторони [0, 0, 0]:

1. *Широке охоплення цільової аудиторії.* СМ насичені різноманітною аудиторією, що дозволяє компаніям ефективно розширити свою зону впливу та досягти більшої кількості потенційних клієнтів.

2. *Підвищення впізнаваності бренду.* Активна присутність у СМ допомагає підвищити популярність бренду, розповісти про його цінності та особливості.

3. *Збільшення кола споживачів.* Можливість точного таргетування дозволяє бізнесам спрямовувати зусилля на конкретну аудиторію, яка має найбільший інтерес у їхніх товарах або послугах.

4. *Постійний контакт з потенційними клієнтами.* Використання СМ дозволяє підприємствам забезпечити постійний контакт зі своєю аудиторією, сприяючи активній взаємодії, обміну ідеями та наданню необхідної інформації. Крім того, можна проводити інтерактивні онлайн-заходи, такі як акції, конкурси, розіграші та інше. Мережі надають низку зручних інструментів для їхнього проведення («Stories», лайки, коментарі, репости).

5. *Мінімальні затрати на просування профілю.* Реклама у СМ часто виявляється більш результативною та доступною порівняно з традиційними методами рекламування. Важливою перевагою є те, що наявність компаній у СМ зазвичай не пов'язана з оплатою. Окрім того, більшість інструментів, які надає СМ, є безкоштовними.

Використання СМ компаніями має також і ряд негативних сторін:

1. *Негативний вплив на репутацію.* Негативні відгуки, коментарі або інформація про проблеми з продукцією або послугами компанії можуть швидко розповсюджуватися в соціальних мережах і спричинити збитки репутації компанії.

2. *Небажана публікація інформації.* Працівники компанії можуть надмірно розкривати конфіденційну інформацію або допускати несанкціонованого публікування матеріалів, що може призвести до витоку важливих даних.

3. *Збільшення навантаження на службу підтримки клієнтів.* Клієнти часто використовують соціальні мережі для звернень щодо питань і проблем. Це може призвести до збільшення робочого навантаження служби підтримки клієнтів і вимагати додаткових ресурсів для вирішення питань.

4. *Потенційна втрата контролю над інформацією.* Коли компанія активно присутня в соціальних мережах, інформація може знаходитися під загрозою витоку або некоректного використання третіми особами.

5. *Споживчі обов'язки та правила реклами.* Використання соціальних мереж для реклами підпорядковане специфічним правилам та обмеженням, і невірне їх використання може призвести до порушень законодавства про рекламу та споживчі права.

Звісно, дуже складно перерахувати всі «плюси» та «мінуси» використання СМ компаніями. Але не викликає сумніву, що СМ стали невід'ємною складовою успішного ведення бізнесу. Саме вони дозволяють краще розуміти інтереси цільової аудиторії, її потреби та бажання, допомагають підтримувати контакт із нею та швидко реагувати на зміни ринку. Також, вони надають можливість

підприємствам не тільки залучати увагу аудиторії, а й взаємодіяти з нею, будувати позитивний імідж, аналізувати реакції та вдосконалювати продукт чи послугу. Тому, СМ є важливим, а деколи і необхідним інструментом для досягнення успіху в сучасному бізнесі. Для успішного використання СМ компаніями необхідно мати ясну стратегію, контролювати активність і реагувати на виникаючі проблеми, співпрацювати з кваліфікованими фахівцями зі сфери соціальних медіа та дотримуватися етичних стандартів.

Список використаних джерел:

1. 7 важливих причин, чому вашому бізнесу варто використовувати соціальні мережі. *AG Marketing*. URL: <https://ag.marketing/blog/chomu-vashomu-biznesu-varto-vikoristovuvati-soc-aln-merezh/>. (дата звернення: 31.08.2023).
2. Жила Н. Найпопулярніші соцмережі в Україні під час війни – дослідження Global Logic. *Mezha.Media*. URL: <https://mezha.media/2022/08/06/naupopuliarnishi-sotsmerezhi-v-ukraini-pid-chas-viyny-doslidzhennia-global-logic/amp/>
3. Іванина Р. We Are Social 2023: соціальні мережі, інтернет та тенденції електронної комерції. *Elit-Web*. URL: <https://elit-web.ua/ua/blog/we-are-social-2023>.
4. Крупський О., Намлієв Є. Професійна культура майбутнього менеджера: психолого-педагогічні аспекти й чинники формування. *Теорія і практика професійного становлення особистості в соціокультурному просторі : монографія*. Дніпропетровськ, 2014. С. 257-281. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/50419>.
5. Похилько С. В., Єременко А. Ю. Соціальні мережі як майданчик для створення та розвитку бізнес-проектів. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2020. № 3. С. 130-139.
6. Про формати відеореклами – YouTube Довідка. Google Help. URL: <https://support.google.com/youtube/answer/2375464?hl=uk&sjid=18204911876336027653-EU> (дата звернення: 25.08.2023).
7. Соціальні мережі для бізнесу – використовуємо правильно! *WebPROFIT*. URL: <https://webprofit.com.ua/sotsialni-merezh-dlya-biznesu/> (дата звернення: 31.08.2023).
8. Федоричак В. Як використовувати Instagram для просування бізнесу. *LEMARBET*. URL: <https://lemarbet.com/ua/razvitie-internet-magazina/kak-ispolzovat-instagram-dlya-prodvizheniya-biznesa/>. (дата звернення: 25.08.2023).
9. Barnhart B. Social media demographics to inform your brand's strategy in 2023. *Sprout Social*. URL: <https://sproutsocial.com/insights/new-social-media-demographics/>. (дата звернення: 22.08.2023).

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ У СУЧАСНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Швець Федір Дмитрович

*кандидат технічних наук, Національний університет
водного господарства та природокористування, м. Рівне
ORCID: 0000-0001-9163-142X*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4826/>

Сучасні тенденції розвитку промислових підприємств України, що сформувалися в процесі імплементації Угоди про асоціацію з ЄС, можна охарактеризувати як деструктивні з точки зору самодостатності та сталого їх розвитку. Підприємства промислового сектору зазнають негативних впливів через низьку їх здатність випускати на світовий ринок конкурентоспроможну продукцію відповідно до міжнародних стандартів. Проте, саме продаж продукції з високою доданою вартістю на зовнішніх ринках є свідченням ефективного використання ресурсного потенціалу країни. В протилежному випадку – країна слугує сировинним додатком до економіки інших країн. Враховуючи гостру фазу війни в Україні, знищення значної частини виробничих потужностей ефективно використання наявних ресурсів та нарощування випуску висококонкурентної продукції є досить проблематичним.

Тому для вітчизняних промислових підприємств проблема організаційно-технологічних інновацій є надзвичайно актуальною і тільки її вирішення дасть можливість успішної їх інтеграції в європейський ринковий простір. А отже, необхідно сформулювати нові підходи до вирішення проблеми підвищення підприємствами своєї технологічної конкурентоспроможності, що потребує відповідного методологічного обґрунтування.

Технологічне оновлення і технологічний розвиток є невіддільною складовою управління конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання промислового сектору національної економіки, тому що будь-яка технологія (і навіть невиробнича) має свій ресурс продуктивного використання. За нинішніх темпів НТП він визначається не стільки фізичним станом обладнання, як принциповою відсталістю закладеної в нього виробничої технології, коли існуючі технологічні параметри/регламенти перестають забезпечувати виготовлення конкурентоспроможної продукції. Виникає так званий «технологічний розрив», без усунення якого підприємство приречене на стагнацію і занепад [1].

На нашу думку, процес інноваційної діяльності виробничих підприємств має здійснюватися на основі поєднання ресурсного та ціннісного підходів у теорії інновацій. Перший дозволяє включити потенціал нових технологій ресурсозаміщення в еталонну базу для оцінки альтернативних варіантів технологічного оновлення, а другий – дозволяє ввести критерії її здатності до переналагодження (гнучкого реагування на потреби ринку). Сукупність цих критеріїв може слугувати оцінкою рівня «інноваційного сприйняття» нової технології та створених з її допомогою організаційно-технологічних систем промислових підприємств. При формуванні конкурентної переваги конкретного суб'єкта господарювання на світовому ринку з урахуванням специфіки діяльності доцільно проводити ранжування вказаних критеріїв за рівнем цінності/значущості. Процедура відбору має включати оцінку загальних інвестиційних потреб для всього процесу технологічного оновлення (включаючи навчання персоналу) та можливість їх мінімізації шляхом вибору оптимальної організаційної форми трансферу технологій. Таким чином можна сформувати виробничо-технологічну систему вітчизняних промислових підприємств, яка буде більш прийнятною з точки зору конкурентних переваг як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Список використаних джерел:

1. Стадник В. В., Каштальян О. В. Науково-методичні підходи до управління інноваційно-технологічним розвитком підприємств переробної промисловості в умовах євроінтеграції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12460/1/en2021-6-t2-10.pdf> (23.09.2023).

ВИЗНАЧЕННЯ ЕКТОПІЧНИХ СЕРЦЕВИХ УДАРІВ НА ЦИФРОВІЙ ЕКГ

Антосяк Павло Павлович

кандидат фізико-математичних наук,
Ужгородський національний університет

Самусь Василь Михайлович

аспірант, Ужгородський національний університет
ORCID: 0000-0002-1682-689X

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4802/>

ЕКГ в цифровому форматі можна отримати з усе більшого числа пристроїв, які містять в собі біотрекери. Відповідно до зростання можливостей біотрекерів, починають розвиватися технології, які дозволяють аналізувати ці дані.

На даному етапі технології дозволяють визначати лише загальні властивості кардіограми, такі як зубці, інтервали та сегменти. Для повного дослідження ЕКГ необхідно аналізувати не тільки окремих серцевий удар, а й загальні періодичні характеристики. Так як параметри серцевого удару можуть змінюватися в залежності від фізичних навантажень, то для визначення ектопічних серцевих ударів необхідно розглядати електрокардіограму за більш широкий проміжок часу.

Аналіз за широкі проміжки часу являє собою нетривіальну задачу, так як об'єм інформації для аналізу, враховуючи частоту отримання даних, є досить значним. Дослідження, що проводиться, стосується визначення ектопічних серцевих ударів на ЕКГ в цифровому форматі саме за широкі проміжки часу.

Для цих цілей використовується базове програмне забезпечення, яке дозволить визначати зубці, інтервали та сегменти ЕКГ, а саме бібліотека *Neurokit2*.

Схема дослідження включає в себе декілька етапів:

- 1) очищення сигналу від шумів та нормалізація сигналу;
- 2) перевірка на якість сигналу;
- 3) пошук **R** зубців та **RR** інтервалів;
- 4) поділ сигналу на окремі хвилі, тобто окремі серцеві удари ;
- 5) перевірка на наявність достатньої кількості характеристик для аналізу;
- 6) обчислення ширини QRS комплексу;
- 7) перевірка набору даних на ектопічність.

Використання бібліотек *Neurokit2* та *Pandas* дозволяє окреслити математичну модель як нормального серцевого ритму, так і його патологій.

Серед широкої кількості умов, було визначено основні, які характеризують вентрикулярні та суправентрикулярні серцеві удари. В основному аналіз зводився до регулярності та частоти *R* зубців, широти *QRS* комплексу та наявності і форми *P* хвилі. Додатковими факторами при аналізі були довжина *PR* інтервалу та амплітуда зубця *R*.

Список використаних джерел:

1. Ecg Normal P Wave Qrs Complex St Segment T Wave J Point. Електронний ресурс – Режим доступу : <https://ecgwaves.com/topic/ecg-normal-p-wave-qrs-complex-st-segment-t-wave-j-point/>
2. The Python Toolbox for Neurophysiological Signal Processing. Електронний ресурс – Режим доступу : <https://neurokit2.readthedocs.io/en/latest/resources/recording.html>
3. Respiratory Sinus Arrhythmia (RSA). Електронний ресурс – Режим доступу: <https://support.mindwaretech.com/2017/09/all-about-hrv-part-4-respiratory-sinus-arrhythmia/>

ПРОГНОЗУВАННЯ РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ СЕРЦЕВО СУДИННИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

Беспалов Ярослав Володимирович

студент кафедри біомедичної кібернетики,

Національний технічний університет України

“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

Бабенко Віталій Олегович

аспірант кафедри біомедичної кібернетики,

Національний технічний університет України

“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

ORCID: 0000-0002-8433-3878

Настенко Євген Арнольдович

доктор біологічних наук, професор,

професор кафедри біомедичної кібернетики,

Національний технічний університет України

“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

ORCID: 0000-0002-1076-9337

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4800/>

У зв'язку із тенденцією росту серцево судинних захворювань (ССЗ), актуальним є питання прогнозування захворювання, адже раннє виявлення, може допомогти людям змінити спосіб життя та, якщо необхідно, забезпечити ефективну медичну допомогу. Оскільки рівень життя людей покращується, а рівень стресу продовжує зростати, кількість людей, які страждають на

серцево-судинні захворювання, збільшується із загрозовою швидкістю. Серцево-судинні захворювання є серйозною проблемою для охорони здоров'я і в усьому світі і залишаються основною причиною смерті [1, 2].

На розвиток серцево-судинних захворювань може впливати низка факторів, зокрема вік, стать, індекс маси тіла (ІМТ), фізична активність, рівень стресу, шкідливі звички, систолічний та діастолічний тиск, а також результати аналізів крові, які оцінюють такі фактори, як рівень холестерину, глюкози [3, 4].

Пацієнтів із високим ризиком серцево-судинних захворювань можна визначити за допомогою моделей прогнозування розвитку захворювання. Прогностична здатність більшості моделей, які наразі використовуються, обмежена і є простір для їх вдосконалення. У сфері прогнозування розвитку захворювань серцево-судинної системи було продемонстровано, що алгоритми машинного навчання (ML) є надзвичайно корисними та перспективними. Вони краще, ніж стандартні статистичні моделі, сприймають складні взаємодії та нелінійні зв'язки, які існують між змінними та результатами [3]. Аналіз досліджень показав, що алгоритм випадкового лісу (RF), логістична регресія і опорні векторні машини (SVM) працюють краще, ніж традиційні моделі в прогнозуванні захворювання [6, 7].

Застосування прогностичних моделей, як засіб ідентифікації пацієнтів із високим ризиком розвитку серцево судинних захворювань, сприятиме своєчасному прийняттю клінічних рішень таких, як зміна способу життя та використання статинів, що можуть допомогти зменшити ризик виникнення захворювання і сприяти первинній профілактиці серцево-судинних захворювань.

Мета роботи: прогнозування ранньої діагностики захворювань серця з використанням технологій машинного навчання.

Методи дослідження: статистична обробка даних, логістична регресія, алгоритм випадкового лісу.

Результати роботи

Для раннього прогнозування розвитку серцево судинних захворювань обрано наступні показники: 4 показники демографічного типу – вік, зріст, вага, гендер; 4 показники обстеження – систолічний, діастолічний артеріальний тиск, рівень холестерину, глюкози; 3 показники соціальної історії пацієнта – куріння, вживання алкоголю, фізична активність, рівень стресу.

Порівняно з дослідженнями, проведеними до цього часу, в цьому дослідженні розглянуті потенційні фактори ризику, такі як висока маса тіла, відсутність фізичної активності, психологічний стрес, сімейний анамнез, звички куріння та вживання алкоголю. Модель виявлення серцево-судинних захворювань була розроблена з використанням методів машинного навчання. Продуктивність перевірялася на перевірочному тестовому наборі з 501 запису. Поширеність захворювання в підгрупі валідації становила $237/501 = 47,3\%$.

Показники ефективності, а саме: точність, чутливість, специфічність, були розраховані для кожного алгоритму. Алгоритми, що використовуються при побудові даної моделі, являють собою метод випадкового лісу, логістичну регресію, яка реалізована за допомогою функції Logit на основі методу оцінки максимальної правдоподібності для прогнозування ризику серцево-судинних захворювань. Прогностична точність моделі складає 87,5%.

При оцінці високий/низький ризик серцево-судинних захворювань було виявлено, що регулярні фізичні вправи та дотримання здорового способу життя пов'язані з низьким ризиком серцево-судинних захворювань. Підвищений рівень цукру в крові, холестерину, гіпертонія, стрес, куріння, як правило, призводять до збільшення ризику серцево-судинних захворювань. Підвищений артеріальний тиск збільшує відношення факторів високого ризику серцево-судинних захворювань на 1,573 тоді, як ризик серцево-судинних захворювань падає до 0,328 при регулярних фізичних вправах. Відношення факторів високого ризику серцево-судинних захворювань для жінок становить 0,788 в порівнянні з чоловіками. Чоловіча стать, цукровий діабет, гіпертонія, високий рівень холестерину, куріння та алкоголь були суттєво пов'язані з ССЗ. Відсутність фізичних вправ і стрес були більш поширеними в групі серцево-судинних захворювань ($p < 0,05$).

Варто зазначити, що система, яка використана в цьому дослідженні, є високорентабельною порівняно з іншими дослідженнями, оскільки такі тести, як тест на біговій доріжці, ультразвукове дослідження серця, ангіографія коронарних судин не були взяті до уваги. Легкий доступ до системи прогнозування через Інтернет також є додатковою корисною особливістю цього дослідження.

Список використаних джерел:

1. Noncommunicable Diseases Country Profiles. World Health Organization; 2018. <https://www.who.int/nmh/publications/ncd-profiles-2018/en/>
2. Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME). Findings from the Global Burden of Disease Study 2017. IHME; Seattle, WA: 2018. http://www.healthdata.org/sites/default/files/files/policy_report/2019/GBD_2017_Booklet.pdf;2019
3. Haq A., Li J., Memon M., Nazir S., Sun R. A hybrid intelligent system framework for the prediction of heart disease using machine learning algorithms. *Mobile Inf Syst.* 2018; 2018:1-21
4. Van der Heijden A. A., Abramoff M. D., Verbraak F., van Hecke M. V., Liem A., Nijpels G. Validation of automated screening for referable diabetic retinopathy with the IDx-DR device in the Hoorn Diabetes Care System. *Acta Ophthalmol.* 2017; 96(1): 63-68. doi: 10.1111/aos.13613.
5. Alexander C. A., Wang L. Big data analytics in heart attack prediction. *J Nurs Care.* 2017; 6(2) doi: 10.4172/2167-1168.1000393.

6. Maini E., Venkateswarlu B., Gupta A. International Conference on Intelligent Data Communication Technologies and Internet of Things (ICICI) 2018. 2018. Applying machine learning algorithms to develop a universal cardiovascular disease prediction system; pp. 627-632
7. Kausar N., Abdullah A., Samir B., Palaniappan S., AlGhamdi B., Dey N. Ensemble clustering algorithm with supervised classification of clinical data for early diagnosis of coronary artery disease. J Med Imag Health Inform. 2016;6(1):78-87.

АПРОКСИМАЦІЯ АБЕРАЦІЙ ВИЩИХ ПОРЯДКІВ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ

Ярошенко Максим Олександрович

аспірант, Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID: 0000-0002-3092-3856

Яганов Петро Олексійович

кандидат технічних наук, доцент,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID: 0000-0001-7358-9846

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4756/>

Вступ

Результатом дослідження рефракційних похибок людського ока є абераційний хвильовий фронт, який часто представлено вектором коефіцієнтів Церніке [1]. Таке дослідження здійснюється спеціальними пристроями – аберометрами, які використовують різні способи вимірювання оптичних відхилень людського ока. Точність аберометрії у різних пристроїв різна і її покращення пов'язано або зі здорожченням конструкції, або з наявністю фізичних обмежень, які обійти дуже складно або неможливо. Яскравими прикладами є метод на основі використання сенсору хвильового фронту Гартманна-Шека та рейтресинговий метод аберометрії ока [2]: для першого обмежуючим фактором є щільність матриці лінз, для другого – час акомодатії та мікро-рухів ока. Згідно обох методів, розрахунок аберацій виконується по відхиленням лазерних променів для різних точок на зіниці. Очевидно, що збільшення кількості точок вимірювання покращує точність кінцевого розрахунку. За неможливості збільшення точок сканування, резонним є залучення в тому числі і статистичних методів на основі штучних нейронних мереж. Таким чином, покращення точності визначення абераційних хвильових фронтів шляхом засування штучних нейронних мереж є актуальною задачею. Такі методи є доволі ефективним, але для підготовки такого типу нейронних мереж необхідна велика кількість (сотні і тисячі) навчаючих даних. Втім при

підготовці цієї роботи не знайдено великих обсягів аберометричних даних у відкритому доступі. З метою підготовки та перевірки запропонованого методу, замість офтальмологічних даних, використовуватиметься вибірка фотографій хмарного неба SWIMSEG [3], перетворена у вибірку коефіцієнтів Церніке.

Надроздільна здатність засобами штучних нейронних мереж

Збільшення роздільної здатності зображень шляхом застосування згорткових нейронних мереж вперше запропоновано в [4]. На даний момент рішення для надроздільної здатності одиничних зображень включають в себе застосування генеративних змагальних мереж [5], спеціалізованих шарів для обробки послідовностей [6] та ін. Загалом ці методи можуть бути адаптовані до збільшення роздільної здатності хвильових фронтів аберацій, оскільки їх можна представити у вигляді піксельних зображень. Однак, як це вже було зазначено раніше, відсутність великої кількості навчаючих примірників вимірювань є істотною перешкодою для реалізації такої ідеї. Цей фактор також змушує проводити пошук існуючих базових рішень серед розробок для збільшення роздільної здатності даних, представлених в інших форматах з меншою кількістю вимірів, наприклад, аудіо-сигналів. В [7] запропоновано метод надроздільної здатності аудіо-сигналу за допомогою нейронної мережі, що включає в себе одновимірні згорткові шари. Іншим прикладом є рішення [8], яке базується на використанні частотного представлення аудіо-сигналів. Таке рішення обумовлено високим навантаженням на апаратне забезпечення у випадку збільшення роздільної здатності довгих аудіо-записів. Таким чином, для збільшення роздільної здатності хвильових абераційних фронтів доречно застосовувати нейронні мережі для обробки одновимірних сигналів, таких як вектори коефіцієнтів Церніке, замість використання їхнього двовимірного представлення у вигляді піксельних зображень.

Запропоноване рішення

Виходячи з того, що у відкритому доступі не знайдено великих за обсягом наборів аберометричних даних, в даній роботі пропонується використати набір фотографій хмарного неба SWIMSEG в якості зображень хвильових фронтів. Такий підхід обумовлений тим, що вибірка складається з відносно великої кількості зображень – 861 фотографія 600x600 пікселів, а самі зображення хмар є різноманітними та такими, що не містять візуальних шаблонів. Варто зазначити також, що у зображеннях хмар високочастотна складова виражена значно менше, ніж низькочастотна – це також релевантно для абераційних хвильових фронтів людського ока [9].

З метою збільшення навчаючої вибірки, до SWIMSEG застосовано поширені методи аугментації графічних даних, а саме: випадкове «вирізання» фрагментів 41x41 піксель, випадкове віддзеркалення по осях X та Y, випадкові зміни яскравості та контрасту. Таким чином розмір вибірки збільшено до 15498 примірників. Наступним кроком з кожного зображення виділяється коло радіусом у 20 пікселів, яке представляється у вигляді вектору коефіцієнтів

Церніке заданої розмірності. Для даної роботи обрано 36 перших мод Церніке – по 7 радіальний порядок включно, як ті, що часто використовуються в офтальмології. Мода з радіальним порядком 0 та кутовою частотою 0 приймається завжди рівною 0, оскільки ця мода у випадку людського ока не вносить викривлень у зображення на сітківці. В якості вхідних даних обрано коефіцієнти біля мод 1-5 порядків (20 коефіцієнтів) за якими апроксимуватимуться 15 коефіцієнтів 6 та 7 радіальних порядків. Усі значення коефіцієнтів масштабовано до діапазону [0; 1].

Для апроксимації вихідних даних запропоновано просту нейронну мережу, яка складається з 12 згорткових шарів для одновимірних сигналів та одного повнозв'язного шару (Рис.1). Задля стабілізації навчання на вхід кожного згорткового та повнозв'язного шару подаються також виходи усіх попередніх шарів. Усі функції активації в мережі – лінійні.

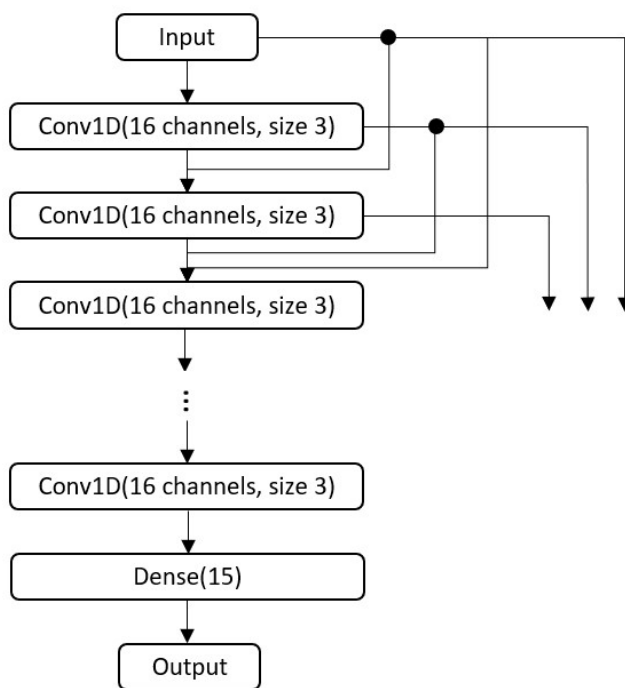

Рис.1. – Запропонована нейронна мережа.

Результат

Запропонований метод імплементовано на мові програмування Python з використанням бібліотек TensorFlow [10], Scipy [11], Matplotlib [12] в середовищі Kaggle [13]. Нейронну мережу навчено протягом 60 епох за допомогою оптимізатора Adam [14] з коефіцієнтом навчання α_t , який розраховується за формулою:

$$\alpha_t = \alpha_0 \cdot \text{decay}_{rate}^{\frac{t}{t_{decay}}},$$

де $\alpha_0 = 0.001$ – початкове значення коефіцієнту навчання, $\text{decay}_{rate} = 0.99$, $t_{decay} = 1000$, t – номер ітерації оновлення ваг (обробки однієї міні-вибірки). Розмір міні-вибірки обрано 256. 80% вибірки складають тренувальні примірники, 20% - валідаційні. Функція втрат – середня абсолютна помилка.

Зміна значення функції втрат для тренувального та валідаційного наборів наведена на Рис.2а. На Рис.2б можна побачити, що за метрикою SMAPE [15], похибка апроксимованих значень на усій вибірці коефіцієнтів сягає не більше як 4%, що можна вважати доволі точним результатом. Таким чином, запропоноване рішення є ефективним з точки зору точності отриманого результату.

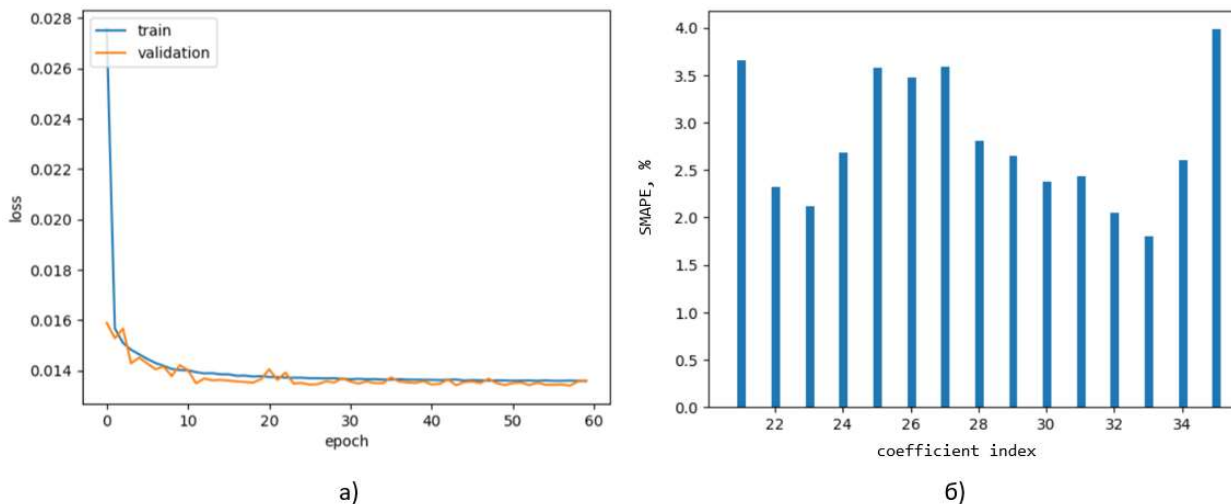

Рис.2. – Результати навчання запропонованої нейронної мережі: а) значення функції втрат протягом навчання; б) середні похибки визначення коефіцієнтів (масштабованих до $[0; 1]$) у відсотках.

Висновки

В даній роботі запропоновано метод апроксимації аберацій високих порядків на основі штучної згорткової нейронної мережі. Для перевірки роботи методу використано набір фотографій хмарного неба SWIMSEG, з якого створено навчаючу вибірку шляхом аугментації графічних даних та подальшого розрахунку коефіцієнтів Церніке з отриманих зображень. Таким чином фотографії використано в якості зображень хвильових фронтів. Отримана середня похибка апроксимації коефіцієнтів для 6 та 7 радіальних порядків на основі значень для 1-5 порядків становить не більше ніж 4%, що вказує на високу точність запропонованого методу.

Пріоритетним напрямком подальших досліджень є перевірка та налаштування на наборах реальних вимірювань. Оскільки, як було зазначено раніше, у відкритому доступі не знайдено великих за обсягом наборів аберометричних даних, резонним може бути застосування генеративних нейронних мереж для синтезу вибірок, достатніх для навчання апроксимаційної нейронної мережі. Іншим способом вирішення проблеми малої кількості вимірювань є трансферне навчання, яке полягає в тому, що нейронна мережа спочатку навчається на вибірці, яка містить подібні до необхідних даних примірники, а потім додатково тренується для вирішення основної задачі. Також актуальним є застосування нових, більш сучасних, типів нейронних мереж задля підвищення якості кінцевого результату.

Список використаних джерел:

1. H. C. Howland, A. Glasser, R. A. Applegate, “Polynomial approximation of corneal surfaces and corneal curvature topography”, *Noninvasive Assess. Visual System Technical Digest (OSA)*, Vol. 3, pp. 34-37, 1992.
2. M. Mohammadpour. *Diagnostics in Ocular Imaging: Cornea, Retina, Glaucoma and Orbit*. Cham, Springer, 2021, p. 743.
3. S. Dev, Y. H. Lee, S. Winkler. Color-based segmentation of sky/cloud images from ground-based cameras. *IEEE Journal of Selected Topics in Applied Earth Observations and Remote Sensing*, vol. 10, no. 1, pp. 231-242, January 2017.
4. C. Dong, C. C. Loy, K. He, and X. Tang, “Image super-resolution using deep convolutional networks,” *arXiv.org*, <https://arxiv.org/abs/1501.00092> (accessed Sep. 7, 2023).
5. C. Ledig et al., “Photo-realistic single image super-resolution using a generative adversarial network,” *arXiv.org*, <https://arxiv.org/abs/1609.04802> (accessed Sep. 7, 2023).
6. Y. Chang and B. Luo, “Bidirectional convolutional LSTM neural network for remote sensing image Super-Resolution,” *Remote Sensing*, vol. 11, no. 20, p. 2333, 2019. doi:10.3390/rs11202333
7. V. Kuleshov, S. Z. Enam, and S. Ermon, “Audio Super Resolution Using Neural Networks,” *arXiv.org*, <https://arxiv.org/abs/1708.00853> (accessed Sep. 7, 2023).
8. M. Mandel, O. Tal, and Y. Adi, “Aero: Audio super resolution in the spectral domain,” *arXiv.org*, <https://arxiv.org/abs/2211.12232> (accessed Sep. 7, 2023).
9. Du, R., Fang, L., Peng, W., Yang, R., Nie, S., Xiao, H., ... Deng, J. (2021). Wave front aberrations induced from biomechanical effects after customized myopic laser refractive surgery in finite element model. *International Ophthalmology*. doi:10.1007/s10792-021-02003-9
10. “Tensorflow,” *TensorFlow*, <https://www.tensorflow.org/>
11. “Scipy,” A blue circle with a snake in the shape of the letter “S”., <https://scipy.org/>
12. “Visualization with python,” *Matplotlib*, <https://matplotlib.org/>
13. “Your machine learning and Data Science Community,” *Kaggle*, <https://www.kaggle.com/>
14. D. P. Kingma and J. Ba, “Adam: A method for stochastic optimization,” *arXiv.org*, 30-Jan-2017. URL: <https://arxiv.org/abs/1412.6980>.
15. S. Makridakis, “Accuracy measures: Theoretical and practical concerns,” *International Journal of Forecasting*, vol. 9, no. 4, pp. 527-529, 1993. doi:10.1016/0169-2070(93)90079-3

PROFESSIONALLY-ORIENTED TEACHING OF ENGLISH: CHALLENGES AND TRENDS (OWN PRACTICAL EXPERIENCE)

Kateryna Olehivna Sovach

*Senior Lecturer, Kherson State Agrarian and Economic University,
the Department of Public Administration, Law and Humanities
ORCID: 0000-0002-8376-7623*

Internet address of the article on the web-site:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4746/>

In the current conditions of Ukraine's integration into European society, a new stage of modernization of the education system is taking place and the requirements for future specialists are increasing. The orientation of the education system to improve the level of knowledge of the future specialist and the formation of his/her professional competence require not only professional knowledge, but also mastering a foreign language as a means of communication on the way to the globalization of knowledge. In addition, the draft law on the use of the English language, initiated by Volodymyr Zelenskyi, will affect many social spheres, including heads of business entities of the economy state sector [2]. Therefore, teaching a foreign language in non-linguistic higher educational establishments involves the formation of students' ability to learn a foreign language in specific, professional, business and scientific spheres and situations [1, p. 45].

According to the educational and professional training programmes of specialists of various fields of Kherson State Agrarian and Economic University, the specialty "Economics" of the first (bachelor's) level of higher education, in particular, "the ability to communicate in a foreign language" is noted among the general competencies [4]. Moreover, mastering "skills of oral and written professional communication in state and foreign languages" is registered among the programme learning outcomes [4].

V. Karychkovskyi and S. Karychkovska affirm that professionally-oriented training in a non-linguistic higher educational establishments denotes the process of learning a foreign language and is focused on reading literature on the specialty, learning professional vocabulary and terminology as well as communication in the field of professional activity [3, p. 82].

H. Cherednichenko states that "at present the essence of ESP language teaching lies in its interdisciplinary integration with major disciplines with the aim of obtaining additional professional knowledge and developing of professional qualities of a personality that can lead to gaining essential soft skills. The issues that are crucial to mastering students' professional and communication skills are: the focus on

developing the conceptual terminology for a specific major; the expansion of the information-analytical data based on the authentic texts activities, including students' own information search and analysis to support their arguments; mastering learning strategies; ability to interpret, to conduct discussions; to provide ideas; to deal with typical work-oriented tasks" [5].

Based on our own experience, among the challenges of professionally-oriented teaching of English at Kherson State Agrarian and Economic University we define the following: clarifying the content of the educational professional discipline and highlighting its intercultural aspects; anticipatory studying professionally oriented material in the native language so that the English language teacher does not take over the functions of a teacher of specialized disciplines in which he/she is not an expert; adjustment of curricula to ensure the consistency of studying professionally significant topics in native and foreign languages; conducting integrated classes in specialized disciplines in the native and English languages using the types of educational activities typical of classes in a foreign language (simulation of situations, work in pairs, answers in the form of presentations, discussions, etc.).

While studying, students of our university use English in natural professional communicative situations, among which we single out their annual participation in All-Ukrainian Scientific and Practical Conferences. During participation in conferences of this level, students should understand a report or message in a foreign language, on the one hand, and establish speech contacts related to joint business activities, on the other hand [6].

To further our research, we plan to analyze and describe English Language Portfolio – a method by which students reflect their achievements and experience in learning foreign languages.

References:

1. Бойчевська І. Особливості вивчення іноземних мов у немовних навчальних закладах України. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2015. Вип. 1. С. 44-55.
2. Закон про англійську мову в Україні: кому доведеться складати іспити і як перевірити свій рівень. *Фокус*. URL: <https://focus.ua/uk/eksklyuzivny/575643-zakon-pro-angliysku-movu-v-ukrajini-komu-dovedetsya-skladati-ispiti-i-yak-pereviriti-sviy-riven> (дата звернення 26.08.2023).
3. Каричковський В. Д., Каричковська С. П. Основні аспекти навчання іноземної мови в немовних вищих навчальних закладах України. *Педагогічні науки*. 2017. Вип. LXXVII. Том 1. С. 81-85.
4. Освітньо-професійна програма «Економіка» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 051 Економіка галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». 2021. Херсон : Херсонський державний аграрно-економічний університет. URL: http://www.ksau.kherson.ua/files/_osv.progr (дата звернення: 23.08.2023).

5. Чередніченко Г. А. Сучасні тенденції професійно-орієнтованого навчання іноземній мові студентів технологічних спеціальностей. *Донецький національний технічний університет*. Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія». 2018. Вип. 1 (22). URL: <https://pedagogy.donntu.edu.ua/2-25-2018/h-a-cherednichenko/> (дата звернення: 24.08.2023).
6. Sovach K., Voiko A. Modern design trends in the restaurant business. *Сучасний стан та потенціал розвитку індустрії гостинності в Україні* : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф., 25 квіт. 2023 р. Херсон : ХДАЕУ, 2023. С. 159–161.

IMPORTANCE OF STUDENTS' DIALOGICAL SPEECH IN FOREIGN LANGUAGE

L.V. Volkova

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Language Training
and Social Communications, State Tax University
ORCID: 0000-0002-7007-4377*

Internet address of the article on the web-site:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4764/>

The modern approach to learning foreign languages is focused on communication as the goal of learning, that is, attention is emphasized on the communicative approach to learning foreign languages. The defining principles of the communicative approach are: speech orientation of the educational process, which consists in the fact that the way to achieve the set practical goal is the correct use of a foreign language; individualization from the point of view of its personal aspect as the main means of motivation and activity of participants in the educational process; multifunctionality, which ensures the selection of foreign language material for an adequate communication process; situationality, novelty, etc.

The analysis of scientific sources allowed us to highlight the most characteristic features of dialogic speech, namely: the presence of interlocutors; quick exchange of cues almost without pre-consideration; semantic interdependence of replicas; situational dependence of cues; brevity, clarity of lines; wide use of "tested" means-stamps in speech; auditory perception of dialogue participants: the importance of intonation, timbre, tonality, etc., which can affect the semantics of words, change it, or even completely neutralize it; visual perception of dialogue participants.

Educational dialogue, as a type of language activity, is complicated by the fact that it involves a rapid change of acts of perception and speech. In a dialogue, it is impossible, as in a monologue, to predict the course of thoughts, because the statement of one partner largely depends on what the other will say to him.

In the process of learning a foreign language, students must learn to: start a conversation using an initiative line; respond correctly and quickly to the interlocutor's proactive response with a reactive response; maintain a conversation, that is, to continue the conversation, use not purely reactive, but reactive-initiative cues.

The communicative goal of educational dialogues is to carry out a certain social action provided by the etiquette of a certain speech community. The main qualitative indicators of the formation of the general ability to conduct dialogue in a foreign language are special skills: 1) to produce dialogic unity of various types; 2) start a dialogue using an appropriate initiative response (message, prompt, question); 3) respond to the interlocutor's cue, using cues that have different communicative functions; 4) maintain the conversation by adding your own proactive remark to the reaction remark; 5) stimulate the interlocutor to speak, expressing his interest with the help of replicas of an evaluative nature; 6) produce dialogues of various functional types based on the proposed educational communicative situations; 7) if necessary (not understanding the interlocutor's line or difficulty in expressing one's opinion), politely interrupt the conversation and turn to a partner or even a reference book (interlocutor, dictionary) for help.

The use of the method of educational dialogues in order to develop students' dialogic speech in English language classes involves compliance with the following requirements for the educational process, namely the provision of speech and thinking tasks of various levels; building exercises on the didactic material, which is the text; the use of sample texts as a method of preparation for oral and written statements; adaptability of the content of the texts to the individual age characteristics of the students; natural situational nature of learning. Compliance with stylistic and genre differentiation of exercises; teaching students ways of creative activity; a combination of reproductive and productive actions; the systematic application of exercises involving creative activity of a monologic and dialogic nature; subordinating the content of exercises to work on typical shortcomings in student speech; personal approach to the formation of students' skills [1].

Methodists quite rightly believe that the teaching of oral speech should begin with an educational dialogue. Then, from the very beginning, the foreign language is presented as a process, as a new form of communication, and learning begins with an effort to establish communicative contact both with the group and with individual students. It is in dialogue that the student's creative abilities are most fully manifested.

Summing up, we note that educational dialogue should play a leading role in the process of learning a foreign language. The communication that occurs during the dialogue contributes to the emergence of a verbal stimulus that activates the process of learning and assimilation of lexical and grammatical material by students. In foreign language classes, the greatest attention should be given to students' dialogic speech for the development and improvement of speaking skills. To ensure the effective development of skills and abilities of dialogical speech, it is necessary to apply sets of exercises for teaching this type of speech.

References:

1. Kostyuchenko K. E. Peculiarities of learning dialogic speech in English language classes at universities. – Scientific notes / Ed. col.: V. V. Radul, V.A. Kushnir et al. – Issue 135. – Kirovohrad: RVV KDPU named after V. Vinnichenko, 2015. – P. 135-139.
2. A. O. Nakonechna, I. Ya. Ordynska. Peculiarities of teaching dialogic speech when learning English / A. O. Nakonechna, I. Ya. Ordynska // Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: Pedagogical sciences. – 2015. – No. 2. – P.175-189.
3. Nikolayeva S. Yu. Modern technologies of teaching foreign communication / S. Yu. Nikolayeva, G. A. Hryniuk, T. I. Oliynyk. – K.: Lenvit, 1997. – 96 p.

PROJECT ACTIVITIES IN TECHNOLOGICAL EDUCATION

Oksana Kudria

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Poltava V.G. Korolenko
National Pedagogical University
ORCID: 0000-0002-4602-9883*

Oksana Rys

*graduate student, Poltava V.G. Korolenko
National Pedagogical University
ORCID: 0000-0001-9768-0011*

Internet address of the article on the web-site:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4837/>

The dynamic development of the educational sector affects the content of technological education of students, requires innovations in teaching methods. Young people must be ready for challenges, for solving real-life problems. Project activity is an effective method of forming students' competencies necessary for successful work in everyday and professional spheres.

Ukrainian scientists and teachers N. Borynets, V. Burdun, T. Verbitska, O. Kobernyk, M. Kucherenko, L. Rak, V. Podolyak, A. Tarara, A. Tereshchuk highlighted various aspects of the organization of students' project activities in their works. S. Tkachuk, V. Tutashynskyi, A. Tsina, L. Chistyakova, S. Yashchuk and others.

The purpose of the article is to analyze the peculiarities of students' project activities in technology classes, its impact on the development and formation of personality.

The project method is a pedagogical method that involves students in the creation and implementation of projects and requires the use of technologies and engineering solutions. Students explore problems, develop concepts, and search for and test solutions. They learn to cooperate, communicate and solve tasks in real time [2, p. 28].

An analysis of the best pedagogical experience shows that project activities within technological education allow students to develop a number of important skills. Design tasks encourage students to generate ideas and find non-standard solutions in solving problems, which contributes to the development of creative thinking. Students learn to work with various technical means and software. They learn to cooperate in teams, share ideas, share resources and resolve conflicts. During project activities, students often independently plan their work and set goals, perform a number of tasks, which develops independence skills. In the process of working on projects, they master the processing technologies of various structural materials, the technologies of manufacturing products for various purposes. Students also learn to analyze and evaluate the results of their work, to look for opportunities to improve and adjust their actions, which contributes to the development of analytical and critical thinking [1; 3].

It should be noted that the implementation of technological education based on project activities contributes to the preparation of young people for the modern labor market. It forms citizens who are able to quickly respond to today's challenges and can actively contribute to the development of innovations and the development of society as a whole. Therefore, project activity in technological education is a necessary tool for the formation of significant competencies that will help students become successful in their future professional activities, caring and active participants in social life. The project method promotes the development of creativity, cooperation and independence, which are key components of success in today's world.

References:

1. Nikirsa I. I., Tomas V. V. Peculiarities of the organization of project activities in labor training classes, determination of an effective design method and the advantages of project technology over traditional training methods. Ukrainian psychological and pedagogical scientific collection. №21 (21). NGO "Lviv Pedagogical Community", 2020. P 70-74.
2. Kobernyk O. M. Project technology: theory, history, practice: Monograph. Uman, 2012. 229 p.
3. Tarara A. Methods of implementation of the content of technological education in gymnasiums. Problems of the modern textbook. 2022. No. 28. P. 177-190.

TIME-MANGEMENT AS ONE OF THE KEY COMPONENTS OF SOFT SKILLS (OWN PRACTICAL EXPERIENCE)

Yuliia Leonidivna Hlavatska

Candidate of Philological Sciences,

Kherson State Agrarian and Economic University,

the Department of Public Administration, Law and Humanities

ORCID ID: 0000-0002-1162-0251

Internet address of the article on the web-site:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4741/>

Despite the quarantine restrictions in the recent past and the current full-scale war, which has limited the opportunity to act, to socialize fully, the educational process continues, although it requires appropriate innovations and concrete changes. The question of the formation of soft skills, which are the basis for full-fledged development and successful self-realization in further education, remains relevant. These are a kind of universal skills that are characteristically manifested in activities. Soft skills are on the same level as professional skills and are necessary for employment and effective work.

Job Search and Career Expert, A. Doyle, states that “soft skills are non-technical skills that relate to how you work. They include how you interact with colleagues, how you solve problems, and how you manage your work” [6]. She believes that “soft skills include interpersonal (people) skills, communication skills, listening skills, time management, problem-solving, leadership, and empathy, among others. They are among the top skills employers seek in the candidates they hire because soft skills are important for just about every job” [6].

H. Pyrozhok brings some information about the background of the problem of soft skills and affirms that “such skills should be defined as a collective term uniting universal, functional competencies, the formation of which allows one to be successful regardless of the specifics of a person’s activity” [3, p. 29]. It has been suggested that “in the era of digitalization, the ability to learn continuously, the desire of self-developing and constant improving one’s knowledge and professional skills should become the main skill of soft ones” [1, p. 147].

It should be noted that the majority of higher as well as professional pre-higher educational establishments make regulations on the policy of soft skills development [4; 5]. These regulations specify the main directions and tasks of soft skills development. Educational establishments support the recommendations of the World Economic Forum regarding the development of soft skills and believe that the dominant idea of the concept of soft skills formation is “the creation of the so-called “emotional intelligence” of the students who are able not only to acquire professional competences, but also to form: social and communicative abilities (communication skills; interpersonal skills; group work; leadership; cooperation; social intelligence; responsibility; ethics of communication; building relationships;

ability to work in a team and express one's own opinion); cognitive skills (critical thinking; problem-solving skills; innovative thinking; intellectual workload management; self-education skills; information skills; time management); personal qualities and components of emotional intelligence (emotional intelligence; honesty; optimism; stress tolerance; punctuality; flexibility; creativity; motivation; empathy). It is obvious that none of the skills are mutually exclusive, and the planned development of each category of soft skills contributes to the professional success of young specialists positively" [4].

Time management is a time management technique including rules and principles that help a person to organize his/her time properly and achieve maximum efficiency in any business. Time management is based on several principles, among which we define the following key ones:

- setting the correct goal – it allows you to focus on one thing, but it must be achievable and realistic;
- motivation – the desire to save time and satisfy primary needs;
- effectiveness – this technique helps to do more things in a shorter time, under the terms of correct distribution and use of time [2].

It is clear that time management skills help students overcome difficulties preventing them from completing tasks in time. At the meetings of the scientific group "English in Intercultural Communication" of Kherson State Agrarian and Economic University we actively discuss the matter of soft skills in general and the principles of time management in particular. So, for example, working with the text "Top Five Study Tips" [7] contributes to the development of self-knowledge, self-regulation, motivation, empathy and social skills, on the one hand. Moreover, the students come across some peculiar language structures that emphasize the concept of "emotional intelligence" such as: get creative, socialize and relax, get motivated, plan your time, etc.

Future studies could fruitfully explore this issue further by analyzing English texts language structures of which reflect cognitive skills, for instance.

References:

1. Бахмат Н. В. Розвиток soft skills здобувачів початкової освіти в умовах інклюзії. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки». 2022. Вип. 1. С. 144-152.
2. Кандагура К. С., Трунова В. Д. Навички тайм-менеджменту – soft чи hard skills? URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/3434/> (дата звернення: 20.08.2023).
3. Пирожок Г. Ю. Значущість soft skills для формування особистості здобувача передвищої освіти в умовах військового стану. Педагогічні науки. 2022. Вип. 100. С. 28-33.

4. Положення про формування soft skills в учасників освітнього процесу Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Piojenn/Formuvanya_soft_skills.pdf (дата звернення: 24.08.2023).
5. Положення щодо політики розвитку soft skills через систему професійного розвитку у Чернівецькому медичному фаховому коледжі. URL: <https://www.medkol.cv.ua/wp-content/uploads/2019/04/75> (дата звернення 24.08.2023).
6. Doyle A. What Are Soft Skills? The Balance. URL: <https://www.thebalancemoney.com/what-are-soft-skills-2060852> (дата звернення: 23.08.2023).
7. Top Five Study Tips. URL: <https://zno.osvita.ua/english/149/> (дата звернення: 23.08.2023).

PSYCHO-EMOTIONAL STATE OF EDUCATORS IN THE CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR

Yury Polukarov

*candidate of technical sciences, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
ORCID: 0000-0002-6261-3991*

Nataliia Kachynska

*senior lecturer, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
ORCID: 0000-0003-3339-2226*

Olena Zemlyanska

*senior lecturer, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
ORCID: 0000-0002-9608-3677*

Oleksiy Polukarov

*candidate of technical sciences, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
ORCID: 0000-0003-4260-0330*

Oleksandr Belitskyi

student, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Internet address of the article on the web-site:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4785/>

Introduction. With the beginning of full-scale aggression, Ukrainians experienced shock, stress and a state of despair. Which quickly changed to unity, concerted actions, faith in the Ukrainian military and support of the world community. But such psychological mood swings can have a negative impact not only on our life,

but also on work, especially for educators, who must maintain psychological stability under any conditions. The main task of our psyche in extreme conditions is to preserve and protect a person. Therefore, during "emotional waves", fear, anger, irritation, and anger are first felt, which then change due to the adoption of coordinated actions, determination, pride, and joy [1].

In this way, it is possible to define certain stages in more detail and highlight their inherent features:

1. Stage of collective synchronization in case of danger. It manifests itself in fear, despair, guilt, the desire to protect loved ones and relatives, that is why it is so important at this stage not to give in to despair and continue to act.

2. The stage of waiting for the results of solving the problem. It is important to have patience and endurance and remember that too high expectations can lead to strong disappointments and discouragement.

3. The stage of self-control is very important for maintaining vitality and survival in extreme conditions. It is necessary to find an opportunity to restore the body and maintain its emotional and physical resources. It is very important for educators to teach children and teenagers such behavior by their own example.

Separately, we note that a panic attack is an unpredictable feeling of uncontrollable fear with serious consequences, which can occur at any moment [2]. During such a state, a person may feel that he is on the verge of a heart attack, there is often a lack of air, and according to the statement of children and adolescents, it seems to them that they are about to die. That is why teachers who spend a lot of time with children should be able to recognize such a condition in order to provide the necessary help in time.

To overcome a panic attack in yourself or someone nearby, there are several effective recommendations [1, 2]:

1. Deep breathing, at least 6 cycles of very slow inhalations and exhalations at the same pace either by yourself or together with a person who has become ill, because during rhythmic and temporal breathing the body is saturated with oxygen and the person calms down.

2. Try to focus on the sensations of what you see, hear, smell, focus on tactile sensations, or vice versa - if you feel sick, then go out there, where there are less people, noise and smells.

3. You can try to remember some poems, pleasant or funny stories, sayings that are characteristic of close people, or just count something, that is, use thinking.

4. If close people are nearby during a panic attack, hugging each other and talking about something at a very calm pace is a very calming tool.

5. Reassure yourself or the person with whom the panic attack occurred that this condition is simply unpleasant and does not carry threats and passes quickly.

For children, there are slightly different methods of support during a panic attack:

- ask the child if he has ever experienced a similar condition and what can be done to help him, and if this is the first time for the child, then take him to a quiet place with clean air and take deep, calm breaths together;

- in a conversation with the child, you need to very calmly and confidently repeat something like: “I’m next to you”, “we are together”, “it’s just panic and it will pass soon”, hugs also give the child a sense of security;

- if the child has started to calm down, you can start talking about something interesting and pleasant to distract him, and later start asking questions.

It is not correct to try to curb a panic attack by splashing water on the face, shaking the person and slapping, because a panic attack is not a problem of the mental abilities of an individual, but a state of excessive emotional stress and exhaustion. Therefore, calming breathing, when the exhalation is longer than the inhalation, is the main one during stress and panic, and trembling at the moment of stress is also a completely natural phenomenon and a kind of shock reaction to get out of the state of numbness. Tremors are wave-like and do not harm the body, and you do not need to try to stop them.

Conclusion. So, at first glance, strange behavioral reactions of people during non-standard situations caused by shock states, nervous system exhaustion, which lead to panic attacks, are completely natural and aimed, first of all, at the survival of the human body.

References:

1. Vovchenko, O. A. (2023). Panic attacks among educators under the conditions of hostilities on the territory of Ukraine: a collection of scientific works based on the materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference “Formation of life competence of persons with special educational needs in the system of extracurricular, special and inclusive education” KNPU named after H. S. Skovoroda, Kharkiv, Ukraine, pp. 46-50.

2. Ngina, K. M. C., Kiwang, A. H. B., & Layugan, L. A. B. (2022). Stress, Anxiety, Depression Levels and Coping Mechanisms of Students and Teachers: A School-based Population Survey. *Mountain Journal of Science and Interdisciplinary Research (formerly Benguet State University Research Journal)*, 82(2), 73-90.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СУСПІЛЬСТВІ» НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В СТАРШИХ КЛАСАХ

Андрощук Євгенія Ігорівна

магістр, Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Науковий керівник: Чепрасова Тетяна Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4829/>

Інформаційні технології проникають у всі сфери сучасного життя та діяльності людини, тому важливим є вивчення цієї теми ще в школі. Сучасна освіта повинна спонукати та мотивувати учнів до навчання, розвивати їх, допомогти вибрати майбутню професію.

Сьогодні складно розв'язати проблему або обробити великий обсяг даних без використання нових інформаційних технологій. Програмою шкільного курсу інформатики передбачається ознайомлення учнів з прийомами та методами опрацювання різних видів інформації за допомогою програмного забезпечення та персонального комп'ютера, що становлять основу інформаційних технологій у сучасному суспільстві.

Сучасне розуміння інформатики та її вивчення в школі тісно пов'язане з поняттям інформаційних технологій.

Інформаційна технологія – процес, який використовує сукупність засобів та методів збору, обробки та передачі даних (первинної інформації) для отримання інформації нової якості про стан об'єкту, процесу або явища (інформаційного продукту) [1].

Вивчення інформатики в 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів як вибірково-обов'язкового предмету навчального плану в обсязі до 105 годин, з яких 35 годин складає інваріантний базовий модуль. На вивчення теми «Інформаційні технології в суспільстві» виділяється 8-10 год. Враховуючи важливість теми можна збільшити кількість годин за рахунок резервних.

Під час вивчення цього розділу потрібно звернути увагу дітей на вивчення даної теми, оскільки це є підґрунтя для подальшої роботи як при вивченні інших навчальних дисциплін, так і вибору майбутньої професії, а також для продовження навчання у закладах вищої освіти.

Для наочності та підвищення інтересу до матеріалів теми уроків сприяє використання мультимедіа, а також ігрова форма, що дозволяє краще запам'ятовувати та вмотивувати до навчання. Такі підходи до навчання дозволяють учням активізувати діяльність, проявити зацікавленість та інтерес до теми «Інформаційні технології у суспільстві».

Формуванню мотивації до навчання питань теми сприятиме добір актуального змістового матеріалу про різновиди та застосування інформаційних технологій у сучасному суспільстві [2]. Зокрема, цікавими і змістовними для дітей будуть питання впровадження штучного інтелекту в різні сфери діяльності фахівців. Заслуговує на увагу недавня ініціатива Мінцифри додання до Дії матеріалу «Оновлена інформатика – ІТ – студії», який доступний для всіх шкіл країни. [3] Це дозволить дітям здобувати актуальні знання на уроках інформатики, зокрема детальніше вивчення питань штучного інтелекту, що є важливою складовою сучасних інформаційних технологій.

Разом з тим в умовах воєнного стану інформаційні технології забезпечують безперервний освітній процес, надання якісних достовірних інформаційних матеріалів, нових форм і методів навчальної роботи у закладах загальної середньої освіти. Це сприятиме підготовці активних користувачів інформаційних технологій, які усвідомлено використовуватимуть їх переваги.

Список використаної літератури:

1. Види інформаційних технологій Інформаційні технології <https://vo.uu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=321860>
2. Методична розробка "Мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках інформатики" <https://urok.osvita.ua/materials/informat/69421/>
3. Мінцифри <http://surl.li/lxhdc>

МЕТОДИЧНА РОБОТА СУПРОВОДУ СІМЕЙ ДІТЕЙ З ООП В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ

Березовська Анна Вікторівна

*магістрант 2 курсу, Ізмаїльський державний
гуманітарний університет*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4811/>

У всьому світі за останній час відбуваються глобальні зміни, будь це природні катаклізми, переверот цінностей, поглядів або засад. Не можна не відзначити той факт, що все це призводить до того, що нове покоління дітей, на превеликий жаль, народжується не ідеально здоровими, як би цього не хотілося. Безліч дітей народжується з аномальним розвитком, і кількість їх зростає з кожним роком.

Дитина з особливими освітніми потребами – це дитина, яка має певні порушення психічного або фізичного формату, що детермінують в свою чергу порушення її соціально-особистісного розвитку, а також не дозволяють в повній мірі таким дітям вести повноцінне життя в навколишньому соціумі. Їх стан здоров'я певною мірою є перешкодою для засвоєння освітніх програм поза спеціально сформованих умов процесів навчання і виховання [2, с. 45].

Інклюзивна освіта – це забезпечення рівного доступу до освіти для всіх учнів з урахуванням різноманітності особливих освітніх потреб та індивідуальних можливостей. Інклюзивна освіта має великі можливості для соціалізації дітей з особливими освітніми потребами [2, с. 23].

У практичній діяльності інклюзивної освіти виникає необхідність організації психолого-педагогічного супроводу інклюзивного класу з урахуванням взаємодії суміжних фахівців: психологів, педагогів, дефектологів, логопедів. Супровід дозволяє підвищити якість життя дитини з особливими освітніми потребами, створити сприятливу емоційну атмосферу в сім'ї, підвищити психолого-педагогічну компетентність батьків [1, с. 72].

Проблема інклюзивної освіти знаходиться в центрі робіт багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: Е. Андрєєва, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, Н. Сабат, Є. Ярської-Смирнової, О. Акімової, Т. Сак, Л. Савчук, Л. Прядко та ін.

С. Васильковська зазначила, що психолого-педагогічний супровід – це особливий вид допомоги дитині, технологія, призначена для надання

допомоги на певному етапі розвитку у вирішенні виникаючих проблем, або в їх попередженні в умовах освітнього процесу [4, с. 24]. С. Васильковська зблизила ідею супроводу з ідеєю підтримки.

О. Склянська детально розкрила у своєму трактуванні педагогічного супроводу методи актуальної педагогічної діяльності. З її точки зору, педагогічний супровід – це «процес зацікавленого спостереження, консультування, особистісної участі, заохочення максимальної самостійності учня в проблемній ситуації при мінімальній порівняно з підтримкою участі педагога» [5, с. 307].

Робота над програмою психолого-педагогічного супроводу сім'ї, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами складається з декількох етапів [3, с. 47].

1. Аналітичний етап. Розробка та впровадження програми психолого-педагогічного супроводу вимагає визначення (уточнення) потреб у даній діяльності: аналіз актуальних завдань суб'єктів освіти; організаційний аналіз; персональний аналіз.

Аналіз актуальних завдань спрямований на з'ясування того, які знання, навички, вміння, особистісні особливості необхідні суб'єктам освіти для успішного виконання ним своїх освітніх, батьківських, професійних обов'язків. Проведення такого аналізу зазвичай пов'язано з детальним розглядом наявних уявлень про особистісно і професійно важливих якостях, що піддаються навмисним змінам в умовах освітнього закладу.

Для аналізу актуальних завдань, застосовуються наступні засоби: вивчення нормативних документів; бесіди з усіма суб'єктами освіти про труднощі і характерних проблемах, які вимагають вирішення; проведення експертизи встановленого переліку актуальних завдань, а також труднощів і дефіцитів при їх виконанні.

Організаційний аналіз передбачає розгляд місії, стратегії і цілей навчального закладу, його ресурсів (тимчасових, інформаційних, матеріальних, технологічних, економічних і людських), структури і відносин між організаційними одиницями, а також характеристик середовища, в якій діє навчальний заклад. При цьому звертається увага на відповідність передбачуваних результатів супроводу філософії організації та її стратегії. Коректність організаційного аналізу багато в чому визначає стійкість змін, досягнутих в ході супроводу [3, с. 47].

Персональний аналіз дозволяє визначити учасників програми супроводу. Це завдання пов'язане з отриманням інформації про індивідуально-психологічні та професійні характеристики суб'єктів освіти.

2. Діагностичний етап. Метою даного етапу є виявлення суті проблеми, її носіїв і потенційних можливостей вирішення. Важливо, щоб вибір програми супроводу визначався актуальною потребою суб'єктів освіти, а не особливостями професійної підготовки фахівців психолого-педагогічного супроводу і його концептуальними уподобаннями.

Діагностичний етап починається з фіксації сигналу проблемної ситуації, потім розробляється план проведення діагностичного обстеження. При цьому може використовуватися широкий спектр різних методів: тестування, анкетування, спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності та документації. На цьому етапі важливо чітко визначити об'єкт і предмет роботи, щоб підібрати адекватні методи і методики діагностичного обстеження.

Робота з дітьми може здійснюватися як в індивідуальній, так і в груповій формі. Основними методами такої роботи можуть бути арт-терапія, ігрова терапія, казкотерапія тощо. В основі різних методик, лежить визнання того, що дані методи роблять сильний вплив на розвиток особистості [3, с. 63].

При роботі з батьками продуктивними будуть не окремі заходи, а цілісна системна робота, що має на меті підвищення психологічної компетентності матерів і батьків. Така робота здійснюватиметься через інформування батьків на зборах у школі. Іншими варіантами роботи з батьками є розробки своєрідних «підручників» для батьків, в яких дуже коротко пропонувалася необхідна батькам психологічна інформація. Робота з батьками здійснюється психологом і таким методом, як психологічний тренінг [3, с. 24]. Тренінг взаємодії батьків і дітей будуються на різній концептуальній основі (психодинамічної, поведінкової, гуманістичної та ін.). Такі тренінги дозволяють розширити можливості розуміння своєї дитини, поліпшити рефлексію своїх взаємин з ним, виробити нові більш ефективні навички взаємодії в сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Інклюзивний клас у школі. Психолого-педагогічні аспекти роботи педагогів. Н. В. Четверікова. Київ: Видавнича група «Шкільний світ». 2018. 136 с.
2. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: монографія. К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
3. Психологічний супровід інклюзивної освіти : метод. рек. автор. кол. за заг. ред. А. Г. Обухівська. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.
4. Психолого-педагогічний супровід сім'ї у роботі психолого-медико-педагогічної консультації : авт. кол.: С. І. Васильковська, Т. В. Жук, Т. Д. Ілляшенко та ін. ; за ред. А. Г. Обухівської. К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015. 66 с.
5. Склянська О. В. Супровід первинної соціалізації дитини з особливими потребами в програмах раннього втручання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова* : збірник наукових праць. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Випуск 30. С. 307-312.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ БАЗОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Болжеларська Ярослава Юрївна

здобувач освіти II (магістерського) рівня,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: Чепрасова Тетяна Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4823/>

У концепції Нової української школи зазначається, що мета нової української середньої школи полягає в тому, щоб підготувати творчих, відповідальних, активних і підприємливих громадян, що забезпечить державі потужність та конкурентоспроможну економіку. Центральне місце в системі освіти відводиться саме середній школі, де формується особистість, закладається її світогляд. Мета загальної середньої освіти полягає в різнобічному розвитку, вихованні та соціалізації особистості, яка усвідомлює себе громадянином України. Вона повинна прагнути до самовдосконалення і навчання впродовж життя, бути готовою до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності, здатною до ризику та інновацій. Тільки така спільнота громадян поведе українську економіку вперед [2].

У початкових класах закладається основа національної свідомості учнів, любов до рідної землі, своєї «малої батьківщини», виховується патріотична гордість за минуле і сучасне України, любов до рідної мови, формується духовно розвинена, творча, працелюбна особистість.

Національно-патріотичне виховання учнів реалізується у процесі організації: навчально-виховної діяльності, позаурочної та позакласної роботи, позашкільної освіти, роботи органів учнівського самоврядування, взаємодії з батьками, громадськими організаціями, державними установами [1].

Модель патріотичного виховання школярів на уроках інформатики базової школи допомагає забезпечити цілеспрямоване формування у підлітків активної позиції, сприяти включенню їх у вирішення суспільних завдань, створювати умови для розвитку у них звички діяти відповідно з національними інтересами України.

На прикладі досягнень українських вчених при розробці електронної обчислювальної техніки, літакобудування, суднобудування, а також машинобудування учням має бути показано, що на певних історичних етапах вітчизняна наука та індустрія були на найвищих позиціях, на світовому рівні.

Тому основними шляхами здійснення патріотичного виховання при навчанні інформатики є:

- добір фактичного матеріалу виховної спрямованості, який використовується на уроках;
- персоніфікація досвіду застосування засобів обчислювальної техніки;
- використання методу проєктів із обранням тем, спрямованих на поглиблене вивчення питань, пов'язаних з історією розвитку обчислювальної техніки в Україні, історією, географією, економікою рідного краю, українознавством;
- формулювання навчальних задач у сюжетній формі, з використанням матеріалів (ситуацій, сюжетів тощо) виховного спрямування [3].

Список використаних джерел:

1. Безкороваєва Н. В. «Національно-патріотичне виховання учнів на уроках інформатики» URL: <https://vseosvita.ua/library/nacionalno-patrioticne-vihovanna-ucniv-na-urokah-informatiki-11970.html>
2. Концепція Нової української школи URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
3. Полюга Н. Л. Виховання патріотизму на уроках інформатики, добірка матеріалів URL: <https://naurok.com.ua/vihovannya-patriotizmu-na-urokah-informatiki-dobirka-materialiv-1666.html>

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ВИБІРКОВОГО МОДУЛЯ ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА

Мацьковська Марія Петрівна

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка*

Фурман Олена Андріївна

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
інформаційних технологій та методики навчання інформатики,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4841/>

Сучасне інформатизоване суспільство має чимало викликів та проблем сьогодення. Важливою та актуальною є проблема інформаційної безпеки оскільки, в наш час будь-яка робота не обходиться без використання автоматизованих засобів обробки інформації. Кожна свідома особистість розуміє важливість використання різноманітних гаджетів та комп'ютерної техніки для

різних життєво важливих цілей. А тому швидкий розвиток інформаційних технологій та створення глобальної мережі інфопростору, призводить до виникнення низки кіберзагроз, що можуть призвести до негативних наслідків у різних сферах суспільного життя. Враховуючи сучасний стан в країні такі загрози стали реальними у політиці, соціальних мережах та у навчальному процесі.

Отже, на даний час, тема і мета дослідження є актуальними і полягають у виокремленні методичних аспектів вивчення модуля «Інформаційна безпека».

Зміст теоретичної основи вибіркового модуля «Інформаційна безпека» реалізовується під час вивчення інформатики у 10 – 11 класах [2, с. 2]. Прогнозованим результатом є те, що здобувачі освіти оволодівають основними знаннями, вміннями та навичками, які допоможуть їм тримати інформацію в безпеці та не піддавати її певним кіберзагрозам.

Враховуючи думку І. Заплотинського: «Інформаційна безпека – це розділ інформатики, який вивчає відповідні норми збереження інформації фізичних осіб, державних установ, підприємств та організацій, від втрати, пошкодження, та незаконного її використання» [1, с. 8]. Тому ми вважаємо, що доречно поділити матеріал модуля на три розділи, які будуть взаємопов'язані між собою:

- 1) Основні засади безпеки інформаційних технологій;
- 2) Створення умов для безпеки інформаційних технологій;
- 3) Реалізація заходів спрямованих на безпеку комп'ютерних мереж та систем.

В процесі вивчення першого розділу модуля «Інформаційна безпека» здобувачі освіти старших класів повинні засвоїти і володіти такими термінами (інформація, інформаційні відносини, інформаційна безпека України, інформаційна безпека; інформаційна загроза, атака на комп'ютерну систему, спам, фішинг, антивірусна програма, моніторинг, перевірка, антивірусні бази). Здобувачі знайомляться з найпоширенішими антивірусними програмами: AVP; DoktorWeb; Avast; NortonAnti; NOD32. На цьому етапі вивчення модуля здобувачі освіти навчаються користуватися основними програмними засобами для тестування та очищення операційної системи комп'ютера від вірусних програм та шкідливого програмного забезпечення, також здобувачі мають проводити аналіз рівня безпеки операційної системи.

Під час вивчення другого розділу модуля «Інформаційна безпека», здобувачі освіти вивчають та оперують поняттями: стандарти інформаційної безпеки; ідентифікація; автентифікація; паролі; криптографічний захист інформації; технічний захист інформації. Вивчивши теоретичний блок, здобувачі освіти використовують засоби адміністрування операційної системи для отримання і налаштування основних прав користувачів з метою доступу до інформаційних ресурсів, проведення моніторингу операційної системи та стану її захищеності від кібератак за допомогою системних журналів. Основними

засобами захисту інформації є антивірусні програми, системи контролю управління доступом, шифрувальне програмне забезпечення, система управління інформаційною безпекою, мережевий екран, встановлення системи виявлення атак.

Упродовж вивчення третього розділу здобувачі освіти засвоюють поняття (брандмауер, фільтрування пакетів, скрипт розмови, мережевий екран, мережева адреса, віртуальна приватна мережа (VPN)). Старшокласники отримують знання про проблеми безпеки комп'ютерних систем і мереж», рівні інформаційної інфраструктури та мережевих вразливостей, розпізнавання атак, застосування засобів захисних механізмів такі як: фільтрація пакетів, відхилення скриптів, протидія атакам, трансляція мережевих адрес, перевірка пошти, віртуальні приватні мережі та додаткові службові функції. Вивчення брандмауерів. Складання та застосування сценаріїв політики безпеки, вивчення мережі VPN та загроз пов'язаних з її використанням. Вміння використовувати антивірусні засоби захисту, які спрямовані на нейтралізацію загроз. Під час практичних робіт здобувачі освіти створюють віртуальні приватні мережі з налаштуваннями брандмауера, використання засобів моніторингу мережевого трафіку та виконання резервного копіювання ОС.

Для реалізації змісту розділів варто виокремити три важливі складові: знаннєву, діяльнісну та ціннісну.

За допомогою знаннєвої складової, учні, отримують базові поняття у сфері інформаційної безпеки, пояснюють її роль у сучасному суспільстві, усвідомлюють основні правила безпечної роботи в Інтернеті, пояснюють принципи інформаційної безпеки та її реалізації, мають уявлення про загальну Інформаційну безпеку держави.

Діяльнісна складова, спонукає учнів до організації своєї діяльності з використанням програмних засобів для тестування ОС, моніторингу та тестування файлів, налаштувань прав користувачів для доступу інформаційних ресурсів, дотримання основних правил безпечної поведінки в Інтернеті та самостійне опанування нових технологій та засобів діяльності.

Ціннісна складова, допомагає учням усвідомити відповідальність за власні персональні дані та їх безпеку, свідомо використовувати отримані знання, усвідомлювати необхідність дотримання законів України у галузі інформаційної безпеки, поважати право інших користувачів на конфіденційність інформації.

Отже, під час вивчення матеріалу, здобувачі освіти отримують нові знання, застосовують їх під час практичних робіт та усвідомлюють важливість інформаційної безпеки в сучасному суспільстві та забезпечують її. В подальшому потрібно дослідити практичний аспект використання засобів та методів, які сприятимуть інформаційній безпеці в глобальній комп'ютерній мережі.

Список використаних джерел:

1. Заплотинський Б. А. Основи інформаційної безпеки. Конспект лекцій. КПВ і ПНУ «ОЮА», кафедра інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності, 2017. 128 с.
2. Інформатика: навчальна програма вибірково-обов'язкового предмету для здобувачі освіти учнів 10 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Київ, 2017. 62 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Онопрієнко Ольга Миколаївна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії методики фізичного виховання,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
ORCID: 0000-0003-1923-9751*

Онопрієнко Олександр Васильович

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я людини,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
ORCID: 0000-0001-6678-5822*

Винник Валентин Дмитрович

*кандидат педагогічних наук, викладач
кафедри теорії методики фізичного виховання,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4754/>

Сучасна практика патріотичного виховання в різних, у тому числі й у вищих педагогічних закладах освіти, не може бути цілеспрямованою і системною без серйозного наукового обґрунтування. Тому проблеми формування патріотизму особистості, у залежності від їх змісту й належності до рівнів наукового знання, класифікуються на декілька груп: методологічні, науково-педагогічні, міждисциплінарні, організаційно-педагогічні та науково-методичні. У контексті нашого дослідження, відповідно до педагогічної галузі знань, найважливішими є проблеми науково-педагогічні [1; 3]. Серед найбільш значущих у сукупності цих проблем є: формування і розвиток систем патріотичного виховання в освітніх закладах; вдосконалення змісту і методики патріотично орієнтованого виховного й освітнього процесів; формування патріотичних ціннісних орієнтацій у дітей та молоді; методика діагностики патріотичного виховання.

Незважаючи на значну міру теоретичної розробленості, важливе значення у розв'язанні названих проблем є розуміння центральної складної і багатогранної категорії виховання – патріотизм, який є однією з найбільш значущих цінностей суспільства, оскільки інтегрує в собі соціальні, історичні, духовні, культурні, етнічні та інші імперативи. З цього випливає, що це поняття є міждисциплінарною категорією, тобто є предметом дослідження низки гуманітарно-соціальних наук (філософії, соціології, політології, історії, психології та ін.).

У Тлумачному словнику української мови термін “патріотизм” трактується як любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви і подвиги [5]. Акцент у цьому визначенні на таких категоріях емоційно-почуттєвої сфери особистості як любов, відданість і готовність свідчить про психологічні корені його розуміння. Це підтверджується і в інших словникових тлумаченнях, які розширені соціально-психологічними характеристиками, наприклад, відданість, здатність на подвиг заради своєї землі, готовність на жертви і подвиги в ім'я інтересів своєї землі тощо.

Понятійне навантаження терміна “патріотизм” у філософії традиційно відображає систему поглядів народу на природу і суспільство; на масово-побутовому рівні – виражає успадковану і культивовану в народі любов до всього рідного (мови, культури, традицій тощо); на раціонально-суспільному рівні патріотизм являє буття народу в часі, самоусвідомлення і самоутвердження себе як етносу серед інших народів світу і співпрацю з ними; на особистісному рівні – сповідує почуття любові і відповідальності за долю свого народу, надає перевагу інтересам суспільства над власними.

Отже, філософське розуміння патріотизму ґрунтується на категоріях народного світогляду і національної свідомості.

З точки зору суспільствознавства поняття „патріотизму” щільно пов'язане з поняттям „громадянської культури”. Це – ставлення індивідів до інституцій держави та настанов влади, їхня законослухняність та критична вимогливість. Виражається у ставленні населення до існуючого порядку, у знанні й визнанні ним суспільних норм, готовності дотримуватися їх. До громадянської культури належать знання людей про їхні права та обов'язки, про устрій держави, про політичні системи, процедури політичного, зокрема, виборчого процесу [9].

У політології розглядається така ознака патріотизму як політична свідомість: опосередковане відображення політичного життя суспільства, суттю якого є проблеми влади, формування і розвиток задоволення інтересів і потреб політичних суб'єктів, сукупність поглядів, оцінок, настанов, які відображають політично-владні відносини. Однією з ознак патріотизму також є політична культура. Це, насамперед, – рівень задоволення людиною й суспільством політичних ідей, концепцій, програм, досягнень суспільно-політичних думок.

Поняття готовності щодо різних видів конструктивної діяльності пов'язане з педагогічним аспектом патріотизму – формування його рис у кожного члена суспільства. Адже патріотизм не є генетично успадкованою якістю людини, а формується внаслідок виховання.

Смислове навантаження поняття “виховання” трансформується у відповідні змістові конструкції патріотичного виховання як виду педагогічної діяльності, яка у процесуальному аспекті визначається широким смисловим спектром: вплив суспільства на людину (соціалізація); цілеспрямований педагогічний вплив з боку системи навчально-виховних закладів; вплив педагога на особистість з метою формування у неї системи певних якостей, поглядів, переконань.

Вітчизняний гігант педагогічної думки К. Ушинський вважав, що патріотичне виховання – це прищеплення молодому поколінню почуття обов'язку перед Батьківщиною, відповідальності, високої гідності. Зокрема, він писав: “Як немає людини без самолюбства, так і немає людини без любові до Батьківщини, і ця любов дає вихованню вірний ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з його поганим” [8].

С. Русова, звертаючи увагу на невідповідність тогочасної школи національним особливостям, сутність патріотичного виховання розуміла як формування любові до рідного народу і поваги до інших народів, громадянської самосвідомості шляхом глибокого вивчення духовної спадщини України [6].

Г. Ващенко, акцентуючи на тому, що патріотизм віддзеркалюється в національному виховному ідеалі, зміст поняття патріотичного виховання інтерпретував як процес цілеспрямованого залучення молоді до глибокої віри у Бога, до національних і загальнолюдських вартостей, до відбудови самостійної України і піднесення до високого рівня власної духовної культури, освіти, науки і мистецтва [2].

Розглядаючи патріотичне виховання як одну із складових загальної виховної системи, А. Макаренко його суть зводив до формування таких особистісних рис молоді, як воля, мужність, цілеспрямованість, почуття власної гідності, гордість за свій народ, честь та ін. [4, т. 7, 299-300].

В. Сухомлинський розглядав патріотичне виховання як вдосконалення світоглядної свідомості, участь вихованців у суспільно корисній праці у дієвій формі розвитку обов'язку і відповідальності перед Батьківщиною. Великий педагог також стверджував: “Патріотичне виховання – це процес проникнення до всього, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується” [7]. Отже, саму ж сутність патріотичного виховання видатний вчений-педагог трактував як активну діяльність особи, спрямовану на утвердження гуманних ідеалів, працю на благо народу, зміцнення могутності, честі й слави Вітчизни, любов до людей, непримиренність до зла в усіх його проявах.

Наведені інтерпретації патріотичного виховання належать ідеології, яка відповідала особливостям тогочасного державного устрою. У нинішніх суспільно-політичних та соціальних умовах пряме калькування їх дещо втрачає свій сенс, оскільки сучасний патріотизм, дедалі більше набуваючи нових гуманістичних рис, розвивається в руслі загальних тенденцій еволюції суспільства, для якого сьогодні є актуальним засвоєння культурних цінностей інших націй і народів світу. Тому, на наш погляд, формування нового патріотизму полягає у гармонійному поєднанні традицій виховання минулого і вироблення нових виховних парадигм з урахуванням перспектив розвитку суспільства в цілому.

Таким чином, патріотичне виховання – це соціальне явище, напрям педагогічної діяльності і фактор суспільного життя.

Аналіз наведених та інших інтерпретацій дає змогу дійти висновку, що патріотичне виховання має дієву основу. Але, на жаль, доводиться констатувати, що в сучасній фундаментальній педагогічній науці немає однозначного трактування означеної категорії, чим і пояснюється відсутність її чіткого формулювання у державних освітніх документах.

Список використаних джерел:

1. Быков А. К. Проблемы патриотического воспитания // Педагогика. – №2, 2006. – С. 37-42.
2. Ващенко Г. Праці з педагогіки та психології. – К.: Школяр-Фада ЛТД, 2000. – 414 с.
3. Кіндрат В. К. Проблема патріотичного виховання у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського: Дис... канд. пед наук.: 13.00.01. – К., 1998. – 215 с.
4. Макаренко А. С. Лекції про виховання дітей // Твори в 7 т. — К.: Рад. шк., 1954. – Т. 4. – 396 с.
5. Новий тлумачний словник укр.мови. У 4 томах / Укладачі В. Яременко, О.Сліпушко. – К.:Аконіт, 1999. – Т.3. – С. 223.
6. Русова С. Вибрані педтвори у 2-х т. – К. : Либідь, 1997. – Кн. 1. – 272 с.; кн.. 2. – 320 с.
7. Сухомлинский В. О. Проблемы виховання всебічно розвиненої особистості. – Вибрані твори: В 5-ти т. – Т.1. – К.:Рад.шк., 1976. – С. 55-206.
8. Ушинський К. Д. Питання про народні школи // Твори: в 6 т. – К., 1954. – С. 67-93.
9. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – К.: Гол.ред. УРЕ, 1986. – 796 с.
10. Фрейд З. Психология бессознательного: Сборник произведений. – М.: Наука, 1989. – 460 с.

ВДОСКОНАЛЕННЯ АНГЛОМОВНИХ НАВИЧОК УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ДЖАЗОВИХ РИМІВОК

Покателюк Людмила Сергіївна

магістр, Криворізький державний педагогічний університет

Науковий керівник: Соловійова Наталія Дмитрівна

доцент, кандидат педагогічних наук,

Криворізький державний педагогічний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4804/>

Досвід зарубіжних партнерів, участь у міжнародних організаціях, вихід на міжнародну арену та висвітлення проблем не тільки державного, а й глобальному масштабу зі сторони української спільноти несе за собою впевнені зміни. Модифікація законодавства, впровадження нових правил чи законів носить коригуючий характер вже сталого устрою, проте освіта – це той інструмент, який допомагає вносити корінні зміни у саму основу будь-якого суспільства.

Про важливість англійської мови говорять постійно, з кожним роком вона стає не просто предметом для вивчання, а життєвою необхідністю. На сучасному рівні, володіння іноземною мовою – це ключова компетентність для випускників загальноосвітніх шкіл та вищих. Формування будь-якої компетентності, потребує системного підходу. Уроки англійської не можуть проходити хаотично не формуючи ніяких умінь і одним із прямих завдань уроку є формування граматичних навичок в учнів. В свою чергу граматичні навички в методиці викладання іноземних мов поділяються на репродуктивні, тобто навички говоріння й письма та рецептивні, відповідно, навички аудіювання й читання [1]. В нашій роботі ми використовуємо наступне визначення поняття «граматична навичка». Граматична навичка – це здатність людини, яка говорить, вибрати модель, яка є адекватною для мовленнєвої задачі, та оформити її відповідно до мови, яка вивчається [1].

Поняття граматичної навички та її властивості досліджували науковці, психологи і методисти, серед яких Г. Е. Борецька, Н. Ф. Бориско, С. Ю. Ніколаєва, Н. К. Склярєнко, І. П. Тригуб та ін.

Для формування граматичної навички під час уроків іноземної мови використовуються комплекси вправ, направлені на формування та автоматизацію навичок [1, 2]. Деякі дослідники вказують, що суттєвою проблемою для учнів 5-7 класах є низький рівень мотивації до вивчення будь-яких дисциплін, включаючи іноземну [3, 4, 6]. Зазначається, що вік учнів цих класів, а саме 10-13 років, характеризується перехідним етапом від дитини до підлітка і фокус їх уваги переміщується від навчання до свого самопізнання, власного «Я», впливу однолітків, здобуття визнання у колективі та деякій самореалізації [3, 4, 6]. Оскільки ми вже говоримо про становлення і початок формування підлітків як дорослих особистостей, просте викладення матеріалу на

уроці вже не може спонукати їх вчитись, а статус вчителя для них не є авторитетом. Складнощі під час навчання можуть виникнути через небажання та, головне, нерозуміння учнів, навіщо їм потрібні ті чи інші знання і чому вони повинні брати до уваги слова вчителя. У цьому разі, слід говорити про мотивацію навчання. Існують два типи мотивації: 1) внутрішня (базується на власних бажаннях, переконаннях, життєвих цінностях чи цілей досягнення); 2) зовнішня (носить характер позитивного чи негативного впливу зі сторони інших людей чи обставин) [2, 3, 6].

Внутрішня мотивація вважається більш міцною й стійкою, проте в дітей вона ще не надто сформована, особливо що стосується навчання. Отже, завдання вчителя допомогти учням її сформувати, а також підтримувати рівень зацікавленості на уроках шляхом зовнішньої мотивації. Для підвищення внутрішньої мотивації в учнів, вчитель може скористатись наступними прийомами: пояснювати дітям практичне значення вивченого, хвалити їх досягнення, показувати різницю у результаті шляхом порівняння прогресу за певний час, спонукати до самостійної роботи, давати творчі завдання, що можуть розкрити індивідуальні здібності тощо [2, 3, 6].

Для урізноманітнення форм проведення уроків англійської мови та підвищення мотивації до навчання ми пропонуємо використовувати Jazz Chants (джазові римівки). Джазові римівки, американські чанти це вірші, що декламуються під музику. Вони є елементами мовлення за повторювальним зразком. Джазові римівки можуть задовольнити більшість запитів при вивчення іноземної мови та допомогти сформувати граматичні навички учнів за допомогою: 1) своєї граматично-правильної будови речень; 2) неодноразового повторення однакових слів, словосполучень та цілих речень протягом усієї римівки; 3) розвитку відчуття ритму та правильного наголосу оригінальної мови за допомогою спеціального темпу, що виникає під час проговорення римівок.

Як додаткова вправа на уроках англійської, наспівування римівок, є приємною позитивною діяльністю із використанням багаторазових повторень мовного матеріалу, які можна виконувати, додаючи рухи, уникнувши виконання звичних нудних вправ. В цьому разі важливу роль відіграє настрій вчителя, його власна мотивація та його креативні навички.

У Новій освітній програмі з іноземної мови зазначається, що учні основної школи, а саме п'ятого класу, повинні оволодіти граматичними навичками, як-от: articles a / an noun: plurals, countable and uncountable nouns; how much...? how many...? comparatives of short and long adjectives, adverbs of frequency (always, often, sometimes, never), conjunction: because, and, but, or, modality: can and can't, prepositions with, for; prepositions of place (in, on, behind, under, inside, outside, above, below, near); prepositions of time (on, at, from, until), quantifiers some, any, lots of, too, pronouns and determiners: demonstrative pronouns (this, that, these, those); possessive pronouns (my, his, her, its, your, our, their) Possessive 's Verb: there is / there are; have got (positive, negative, questions) need, want, Present Simple, Present Continuous, structure going to, Past Simple, Questions [8].

В освітній програмі з іноземної мови вказується, що учні повинні вміти робити доповіді, презентації, вести діалог, ставити та відповідати на запитання. Задля того, щоб вони могли досягти цього результату учнів навчають правильно будувати речення. І цьому можуть сприяти використання джазових римівок. За їх допомогою ми можемо сформувати навички використання граматичних структур та лексичного матеріалу.

Група дослідників (В. І. Лозова, Г. В. Троцько, Т. А. Стефановська та ін.) вважає, що навички, це – сталі способи діяльності учнів, автоматизовані вміння [5]. Отже, під навичками розуміються, головним чином вже не дії, а відпрацьовані до автоматизму вміння. Отже, загалом формування навичок відбувається в процесі вправ, які виконуються або за вказівкою вчителя, або самостійно, під впливом певних зовнішніх обставин [5]. Тобто, саме навички допомагають швидко й не замислюючись виконувати певні дії, а їх формування напряду залежить від кількості повторень. Джазові римівки, за своєю структурою, як раз є системою повторень словосполучень та речень. Таким чином, вони одразу допомагають сформувати граматичні навички.

Розглянемо більш детально використання римівки на уроці 5 класу з певної теми уроку (граматичної та лексичної) та як вона допомагає сформувати граматичні навички.

Перший етап формування навички (орієнтовно-підготовчий): на цьому етапі учні знайомляться з новим мовним матеріалом [1]. Під час цього етапу, вчитель повинен креативно підходити до застосування і використання римівок, а саме їх вивчення може досягатись наступними методами: повторення римівки за вчителем; читання римівки учнями по черзі на швидкість; декламування їх командами. Як приклад, розглянемо застосування римівки із структурою *to be going to* на уроці [10]:

What are you going to do at two?
What are you going to do?
Where are you going to be at three?
Where are you going to be?
Who are you going to see?
What are you going to say?
How are you going to go?
Where are you going to stay?
What are you going to do?
Who are you going to see?
When are you going to leave?
Where are you going to be?

Після прослуховування римівки та повторення римівки з класом за вчителем, учні, за допомогою вчителя, з'ясовують граматичну структуру та записують її схему.

to be у одній з часових форм + *going to* + дієслово

На другому етапі (стереотипно-ситуативному або стандартизуючому) має місце автоматизація дій учнів з новим мовним матеріалом в аналогічних ситуаціях мовлення [1]. Вчитель наводить приклади використання структури з римівки, за зразком:

I am going to meet my friends in a café.

She is going to buy a new bag.

Is she going to buy a new bag?

They are going to visit their grandparents.

Are they going to visit their grandparents?

Надалі робота проводиться шляхом виконання вправ. На цьому етапі виконуються вправи, які супроводжуються допомогою і контролем з боку вчителя, а саме рецептивні, рецептивно-репродуктивні, з ігровим та не ігровим компонентом, вмотивовані, усні та письмові вправи, класні тощо. Додаємо різні завдання, наприклад [1]:

Вправа 1. Опитування класу, робота в парах. Дати усно відповіді на наступні запитання, використовуючи короткі форми Yes, I am та No, I'm not:

Are you going to have lunch after this lesson?

Are you going to meet your friends this weekend?

Are you going to watch a new film?

Are you going to help your mother clean the house on Saturday?

Останній, третій етап (варіююче-ситуативний) передбачає автоматизацію дій учнів з новим мовленнєвим матеріалом на рівні мінітексту, монологічне чи діалогічне мовлення. Завдяки використанню нового матеріалу формується така якість навички як стійкість, продовжується формування автоматизованості та гнучкості навички [1].

На цьому етапі пропонуємо наступні вправи.

1. Робота в парах: скласти діалог 3-5 запитань, щоб дізнатись плани свого співбесідника на тиждень. Перший учень ставить запитання, другий – відповідає, потім ролі змінюються і той, хто відповідав – ставить запитання. По завершенню вправи кожен учень з пари повинен скласти 3-5 запитань та дати стільки ж відповідей на поставленні йому запитання.

2. Вправа із вибором одного із варіантів відповідей:

1) We __ going walk to the bus stop.

a) am   b) is   c) are

2) Lucy __ going to buy this dress. It is small.

a) am not   b) is not   c) are not

3) It __ going to rain today.

a) am   b) is   c) are

4) __ you going to visit your grandparents? – Yes, we ...

a) Is, is.   b) Are, am   c) Are, are

Отже, в ході роботи ми з'ясували, що будь-яка навичка формується за допомогою багаторазового повторення, а граматичні навички формуються та удосконалюються за допомогою спеціальних комплексів вправ, які направлені на засвоєння навчального матеріалу.

На нашу думку, джазові римівки повинні бути в розробках до кожної граматичної теми уроку та їх використання буде доречним для наступних етапів уроку:

- 1) вступ, як інструмент мотивації;
- 2) презентація нового матеріалу та його опрацювання (за допомогою римівки вчитель має змогу підвести учнів до самостійного з'ясування будови граматичної структури та її використання);
- 3) під час фізкульт-хвилинки, яку бажано супроводжувати не тільки проговоренням римівки, а й активними рухами (цьому разі римівки застосовуються для зняття фізичної та емоційної напруги учнів, підвищення їх уваги, повернення концентрації уваги).

За своєю будовою римівки сприяють запам'ятовуванню структури речень, а повторення формує та сприяє автоматизації граматичної навички. Наш досвід використання римівок, спостереження за учнями, анкетування свідчать, що джазові римівки покращують мовленнєву компетентність учнів з точки зору вимови, граматики, словникового запасу та вільного мовлення на іноземній мові та підвищують мотивацію до вивчення іноземної мови.

Список використаних джерел:

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Зайченко І. В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 2-е вид. Київ. Освіта України, 2008. – 528 с. // URL:http://kipt.com.ua/wpcontent/uploads/2018/12/Pedagogika_Zaychenko.pdf
3. Кутіщенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). 2-ге вид.: Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 128 с. URL: [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5696/1/V_Kutishenk%D0%BE_VPP%20\(KL\).pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5696/1/V_Kutishenk%D0%BE_VPP%20(KL).pdf)
4. Лук'янчук С., Комогорова М. Система вправ із використанням інтерактивних методів навчання як засіб удосконалення навичок іншомовного мовлення молодших школярів. Дрогобич. 2020. URL <https://op.ua/ru/pedclass/nauchnaya-statya/sistema-vprav-iz-vikoristannyam-interaktivnih-metodiv-navchannya-yak-zasib-udoskonalennya-navichok-inshomovnogo-movlennya-molodshih-shkolyariv>
5. Матвеева К. С. Еволюція поняття "навички" в сучасній науці. 2009. https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/3_2009/15.pdf.pdf
6. Мітчелл Г. К., Малкогіанні Марілені. Англійська мова: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Лінгвіст. 2022. 144 с.
7. Передерій А. А. Підвищення рівня мотивації у підлітків до вивчення англійської мови в школі. Кривий Ріг. 2018. URL <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5431>

8. Модельна навчальна програма «Іноземна мова 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. 2022. Київ. URL <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl/Inoz.mov.5-9-kl.Redko.ta.in.14.07.pdf>
9. Boltaboyev A. Psychological Features of adolescence. 2022. Uyci.
10. Carolyn Graham. Jazz Chants Old and New. – USA : Oxford University Press, 2000.
11. Liviero S. Grammar teaching in secondary school foreign language learning in England: teachers' reported beliefs and observed practices. 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/312099834_Grammar_teaching_in_secondary_school_foreign_language_learning_in_England_teachers'_reported_beliefs_and_observed_practices

ПЕДАГОГІЧНА НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ – ПРИЧИНА ГНОБЛЕННЯ ГЕРОЇНІ В ПОВІСТІ А. ШАВЛАЧ «ПАМПУХА»

Тендітна Поліна Миколаївна

студентка 1 курсу факультету спеціальної освіти,

Державний вищий навчальний заклад

"Донбаський державний педагогічний університет"

Науковий керівник: Тендітна Надія Миколаївна

кандидат філологічних наук, доцент,

Державний вищий навчальний заклад

"Донбаський державний педагогічний університет"

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4755/>

Не зважаючи на широкий інформаційний розголос та численні антибулінгові програми, тема цькування залишається однією з провідних у шкільному середовищі.

Булінг є предметом дослідження не тільки юридичної, медичної й психологічної наук, але й педагогічної. Цікаво, що його об'єктом можуть виступати не тільки діти з якимись вадами, але й обдаровані учні. Про це наголошує у своїй роботі С. Стельмах [1].

Не залишилися осторонь від питання насильства у взаємостосунках між однокласниками і митці. Художня література має достатньо прикладів, які не тільки порушують справу спірних шкільних взаємостосунків, але й намагаються показати деякі можливі варіанти щодо подолання їхніх негативних наслідків. Адже художня література дає унікальну можливість не тільки просто констатувати факти, але й детально проаналізувати причини, наслідки, можливі варіанти подолання жорстокості з моделюванням численних прикладів із різноманітними героями.

Хоча головною героїнею твору А. Шавлач «Пампуха» є Ганя Дерчук, на нашу думку, на першість розгляду претендують вчителі Майя Михайлівна та Богуслава Петрівна. Письменниця переконливо описує, що саме від їхнього світосприйняття, ставлення до себе й оточуючого світу, цінностей, які вони пропагують, залежить емоційна атмосфера в класі та поведінка учнів відносно один до одного.

Ледь помітна на початку року зайва вага Гані при коректній поведінці класного керівника не призвела б до таких катастрофічних наслідків. Проблема, яку мала дівчина не потребувала розголосу, а товариської бесіди віч-на-віч. Проте авторитет вчительки та її «екранний» вигляд приголомшливо вплинув на дівчат-підлітків, які перебували саме в тому віці, коли зовнішність відіграє першочергову роль. І в той час, як всі захоплювалися зовнішністю вчительки, то для Гані вона здавалася злою чаклункою, яка зачаклувала всіх, окрім неї.

Ускладнює ситуацію й той факт, що образливе прізвище для Гані «Пампуха» було «підібране» саме Майєю Михайлівною. Однокласники підтримують «ідею» вчительки не тільки щоб розважитися, але й сподобатися їй та отримати похвалу. Вона підтримує всі безглузді ідеї та розваги щодо Гані й ніколи не розбирається у конфліктних ситуаціях (у випадку з Давидом і шкільним наплічником чи Ангеліною та еклером). Педагог також навмисно перекручує зміст шкільного твору дівчини, яка захоплюється професією своєї мами. За короткий проміжок часу вчителька налаштовує проти Гані весь клас, що навіть її подружка Софійка, з якою вони разом ще з дитячого садочку, вирішує пересісти від неї за іншу парту. А після прикрого випадку під час святкування Гелловіну, коли дівчина цілий тиждень не з'являлася в школі, ніхто навіть не поцікавився що з нею трапилося й чому вона відсутня.

Описані А. Шавлач знущання однокласників над Ганею нагадують «дев'ять кіл пекла». Героїня випробовує на собі всі види психологічного цькування. Письменниця представляє цілий спектр словесних образ: «Пампуха-жеруха товсті має вуха, товстенні має щоки і неосяжні боки!.. Як її тільки не обзивали! І Жиробасиною, і Льохою, і Пухлем, і Калюхом» [2, с. 12-13]. Кіберцькування: «Ми з Давидом крізь вікно відзняли на телефон, як ти в нужнику булками запихаєшся!.. Ото буде сміхота, коли ми той відос заллєм на Ютуб!» [2, с. 13] та ізоляція: «З Ганею ніхто не розмовляв. Умисно» [2, с. 50]. Образливі жести та дії: «...виштовхали Ганю з-за її парти... і підмінили її стілець на старий обідраний...» [2, с. 49]; А «одного разу хтось... заплював їй усю парту...» [2, с. 50]; «А в дупу мене поцілуєш?... Я тобі за таке й дві максі-піци куплю» [2, с. 58]; «Ухопив склянку, підскочив до Гані й вилив їй на голову солодке тепле какао» [2, с. 58].

Пошкодження майна: «Давид... встиг прочинити вікно... розтулив пальці й впустив наплічника» [2, с. 37] та залякування: «... хлопці частенько закривали Ганю в класі саму на обідній перерві. – Це для твого ж добра, Пампухо, – зловтішалася Ангеліна» [2, с. 50]. «Спецове випробування»: «... мусиш пролізти

на цей склад... стибрити щось і приволокти сюди» [2, с. 102]. А також і численні фізичні знущання: «Ангеліна підставила їй підніжку» [2, с. 37]; «Давид... щосили штовхнув у спину. Ганя впала, і всі зареготали» [2, с. 64]. До них має відношення і класний керівник: «...взяла до рук зошита... й запустила його в Ганин бік... гострим кутиком влучив їй у самісіньке чоло» [2, с. 122].

Неспроможність Сашка обрати між симпатією до дівчини та суспільною думкою, залучає і його до загального знущання над нею: регіт у спину; оприлюднення переписки про її улюблений серіал «Монстер Хай» та його «винахідливість», коли сніжку замінює на уламок льоду. І це в той момент, коли вона найбільше потребувала його підтримки. Цікаво, а чи мучили його докори сумління, коли він побачив Ганю стрункою, впевненою в собі та з модним Ютуб-каналом? Чи карав себе за проявлену тоді малодухість? А втім це вже для Гані було не цікаво.

І знову героїня опиняється самотньою зі своїми проблемами. Скільки разів вона зарікалася не їсти солодке, схуднути. Та письменниця яскраво показує як же ж це тільки важко втілити, коли вдома відсутня підтримка. А тому їжа перетворюється для неї «самозахистом»: «...їла, їла, їла... І це було чи не єдиною втіхою. Адже друзів тепер не мала зовсім» [2, с. 51]. Та реакцією на стрес: «Один, другий, третій... Навіть смаку не відчувала, а стриматися не могла – запихалася, як божевільна. Ніби тими пундиками хотіла закрити гігантську діру десь глибоко всередині себе...» [2, с. 105].

Несподівано для себе Ганя опиняється в «банді» Драбини. Що змушує її щодня ходити туди, де провокують жорстокість та насилля, де змушують красти та вживати алкогольні напої? Невже лише страх? Ні, просто тут дівчина почувається безпечніше, ніж із однокласниками. Її не ображають, а навпаки захищають не тільки від образ Давида й Ромки, але й «крутої» Майї Михайлівни. Хоча й у цій компанії ніхто не був застрахований від цькування. Та чи й наважився би хтось зупинити «вагонівців», які запросто, заради розваги «заживо палили людей» та ще й знімали то все на телефон.

Дівчина вибудовує для себе стратегію поведінки: у колі кривдників вона намагається не звертати ні на кого уваги, хоча це й неймовірно боляче, а вдома... тишком плакати. Їй дуже хотілося, щоб мама якимось чином здогадалася про проблеми доньки в школі. Та вона була занадто зайнята на роботі щоб забезпечити родину, а бабуся дбала про те, щоб онука гарно навчалася й своєчасно харчувалася. Та й у ситуації з Ангеліною, вчинок Гані намагалася зрозуміти лише тітка, на відміну від мами: «Ти б спершу розібралася, що й до чого... Та й ремінь – не найліпше виховання...» [2, с. 48]. І як не прикро, але Ганю вперше вислухали у «вагоні». І вперше заступилися за неї, хоча й у такий жорстокий спосіб. А втім, письменниця наявно показує як насилля породжує тільки рівнозначну собі силу. А тому дівчина зважується розповісти про все й рідним. І отримує реальну підтримку й допомогу.

Добре, що новий класним керівником стала Богуслава Петрівна, а не ще одна «Майя Михайлівна». Тоді б від цькування була не застрахована й красуня Ангеліна, яку ще нещодавно ставили за приклад: «Молодчинка!.. Ось із кого слід брати приклад!» [2, с.39], а тепер страждала від анорексії. Як бачимо, педагогічна помилка наносить психологічну травму щонайменше двом ученицям.

А. Шавлач повістю «Пампуха» черговий раз підсумовує, що початок проблеми знущання над учнями носить спонтанний емоційний характер з боку «авторитетної» особи. І не важливо ким вона виявиться: однокласником чи вчителем, результат, як бачимо, завжди буде не на користь «жертви».

Авторка описує доволі актуальну ситуацію зі своєю героїнею. На жаль, проблема із зайвою вагою школярів є досить розповсюдженою й часто призводить до знущань із боку однокласників. Письменниця «розкручує» згадану проблему ніби «від противного». Вона показує якими стосунки не повинні бути ніколи. Кожен із героїв твору, що цікаво, є стандартним відображенням згаданого конфлікту.

Та попри все, митці моделюють і власні відповіді на те, як запобігти більшості конфліктних ситуацій, що передбачають згуртоване поєднання кількох форм роботи від різних реципієнтів. По-перше, уважними мають бути до своїх дітей батьки. «Глухота» батьків спонукає дітей шукати тих, хто їх здатен почути та зрозуміти. Саме тому, вони й вступають до сумнівних та небезпечних організацій, які маніпулюючи їхніми проблемами, змушують красти, при звичають до шкідливих звичок і навіть закликають до самознищення.

А також вчителі, чий авторитет, як зазначає О. Адажій, є найбільшим після батьків і має велике значення на становлення особистості школяра та вибір його цінностей. Думка та ставлення педагога важливі для учня, тому якщо він ставиться негативно до когось, то діти вірять цьому й переймають цю оцінку. Уважними мають бути й однокласники до проблем тих, хто з ними разом навчається. І перш, ніж «булити», варто було б поцікавитися справжніми причинами, які призвели дітей до такого стану.

Список використаних джерел:

1. Стельмах С. С. Обдаровані діти як об'єкт булінгу. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика* : збірник наукових праць Вип. 8. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2012. С. 196-202.
2. Шавлач А. Пампуха : повість. Київ : ВЦ «Академія», 2020. 144 с.

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМКИ НАВЧАННЯ ТА ЗАСВОЄННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

Тимошенко Вячеслав Михайлович

кандидат технічних наук, доцент,

Полтавський державний медичний університет

Марусич Оксана Олександрівна

викладач, Полтавський державний медичний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4801/>

Сучасні технології висувають нові вимоги до якості підготовки висококваліфікованих спеціалістів медичного профілю, кваліфікаційний рівень яких визначається, їх професійними якостями. Професіоналізм лікаря, за напрямками лікування, в повній мірі залежить від його знань та навичок, отриманих при вивченні фундаментальних дисциплін.

На сьогоднішній день перед вищою школою стоїть завдання, створити умови для підготовки інноваційно та соціально зорієнтованих, досліджених, активних та самостійних фахівців за напрямками в медичній галузі, які змогли б забезпечити у перспективі прискорений розвиток медичної галузі, з високим експертним потенціалом [2].

Використання новітніх технологій у лекційному курсі, при проведенні практичних занять, при поточному контролю знань студентів дисциплін за профілем навчання, дозволяють застосування найефективніших засобів діяльності викладача, підвищити якість навчання предмету, відобразити суттєві сторони предмету, матеріалізувавши у життя принцип наочності [1].

В процесі удосконалення технологій освіти необхідно врахувати основні її складові професійну компетентність, науковий та педагогічний професіоналізм, прийняті форми викладання, методи та засоби навчання, організацію процесу самостійної роботи студентів. Ефективність освіти визначається її результатами у порівнянні з їх цілями та засобами досягнення, вкладом у створення матеріальних та духовних цінностей, у навчанні нових поколінь мистецтву правильно жити, вірно лікувати у будь-які часи.

Успішне розв'язання навчально-виховних задач у вищій школі можна визначити відповідним рівнем професійно-педагогічної культури професорсько-викладацького складу та рівнем навчання. Педагогічна технологія сучасності є синтезом професійно-педагогічного рівня викладачів, які на достатньо високо-професійному рівні вільно володіють інформаційно-предметними засобами та забезпечені ними.

Модернізація ефективності сучасного методу навчання, визначається мінімальними витратами навчального процесу та економією зусиль студентів і викладачів. За умови презентації матеріалів при вивченні предмету з використанням мультимедійних пакетів, контролю знань за допомогою комп'ютерної техніки, процес навчання значно виграє як у якісних, так і в кількісних. Студенти використовують комп'ютерні технології з метою

моделювання процесів і явищ. Моделювання дозволяє більш широко розкрити зв'язки досліджуваного органу, глибше виявити його закономірності, що веде до ефективного засвоєння навчального матеріалу. Також студенти можуть досліджувати процеси, змінюючи параметри, порівнювати отримані результати, аналізувати їх, робити висновки.

Останнім часом у медичній освіті з'явилися і набувають популярності різнопланові фантоми, моделі, муляжі, тренажери, віртуальні симулятори та інші технічні засоби навчання, що дозволяють з тією чи іншою мірою достовірності моделювати різноманітні процеси, ситуації та інші клінічні випадки.

Симуляційне навчання є надважливим інструментом сучасної медичної освіти. В останні роки відбувається стрімкий ріст впровадження різноманітних віртуальних технологій в сферу медичної освіти

Симуляція в медичній освіті – це сучасна методика навчання та оцінки практичних навичок, умінь і знань, заснована на реалістичному моделюванні, імітації клінічної ситуації або окремо взятої фізіологічної системи, для чого можуть використовуватися біологічні, механічні, електронні та віртуальні (комп'ютерні) моделі. [3]

Метою навчання з використанням симуляційних технологій є набуття та засвоєння професійних навичок. Все частіше симуляційні методи навчання допомагають опрацювати практичні навички у таких напрямках як: внутрішня медицина, хірургія, акушерство, гінекологія, педіатрія, інтенсивна терапія та невідкладна медицина, кардіологія, офтальмологія, оториноларингологія та багатьох інших. Велике значення симуляційне навчання має для відпрацювання навичок при рідкісних або критичних станах.

Симуляційні методи навчання дозволяють на доклінічному етапі попередньо освоїти практичні маніпуляції і нетехнічні навички без залучення в навчальний процес пацієнтів. Також в подальшому симуляційне навчання забезпечує більш практику в клініці, без стресу і з меншою кількістю помилок.

Література:

1. Биконя О. П. Особистісно орієнтована взаємодія викладача і студента – складова педагогічного процесу у навчанні англійській мові за професійним спрямуванням // Нові технології навчання: Наук. – метод. зб./ Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К. 2010. – Вип. 63. – 117 с. С. 3-9.
2. Ленкова О. О. Сучасна педагогіка в Україні в контексті освіти впродовж життя / О. О. Ленкова., О. В. Третяк //Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка – 2021 р. – Вип 36, Том 2. – С. 228-234.
3. <https://clincasequest.academy/simulation/> – КлінКейсКвест. Платформа симуляційного навчання для медичної освіти.

ВИЗНАЧЕННЯ МЕТОДІВ, ЯКІ ЗАЗВИЧАЙ ВИКОРИСТАНІ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО РОЗДІЛУ "ГЛОБАЛЬНА МЕРЕЖА ІНТЕРНЕТ ТА ЇЇ МОЖЛИВОСТІ"

Ткачук Іванна Володимирівна

магістр, Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Науковий керівник: Чепрасова Тетяна Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4816/>

У сучасному світі Інтернет став неодмінною складовою нашого повсякденного життя. Розуміння роботи та можливостей глобальної мережі є важливою частиною освіти, і ця тема широко вивчається в школах. Ось кілька методів, які зазвичай використовуються для вивчення розділу "Глобальна мережа Інтернет та її можливості" у шкільному навчальному процесі.

1. Лекції та дискусії: вчителі проводять лекції, роз'яснюючи основні поняття та історію розвитку Інтернету. Дискусії під час лекцій сприяють розвитку критичного мислення учнів і створюють можливість для обміну думками.

2. Використання мультимедійних засобів: використання відео, анімацій, графіків та візуалізацій допомагає учням краще уявити роботу Інтернету та його інфраструктуру.

3. Дослідницькі проекти: учні можуть працювати над дослідницькими проектами, вивчаючи конкретні аспекти Інтернету, такі як безпека, вплив на суспільство, технологічний розвиток і т. д.

4. Практичні завдання: учні можуть навчатися використовувати різні веб-сервіси та інструменти через практичні завдання, такі як створення власних веб-сайтів, ведення блогів або вивчення основ кібербезпеки.

5. Гостьові лекції та екскурсії: запрошення гостей з індустрії Інтернету або проведення віртуальних екскурсій у технологічні компанії допомагає учням побачити практичні застосування їхніх знань.

6. Етика та безпека в Інтернеті: обговорення питань етики в Інтернеті та заходів безпеки є необхідними, щоб учні зрозуміли важливість відповідального використання Інтернету.

7. Порівняльний аналіз: вивчення різних соціальних мереж, пошукових систем та інтернет-сервісів допомагає учням порівняти їхні функції та визначити специфіку кожного сервісу.

8. Вивчення впливу Інтернету на суспільство: учні можуть досліджувати, як Інтернет впливає на культуру, економіку, засоби масової інформації та інші аспекти сучасного суспільства.

Застосування цих методів у шкільному навчанні допомагає учням краще зрозуміти і використовувати глобальну мережу Інтернет та її можливості в сучасному світі. Навчання цієї теми допомагає підготувати учнів до успішного функціонування у цифровому суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко, О. О., & Петренко, Т. В. (2018). Інтернет-освіта як складова інформаційної грамотності молоді. «Науковий вісник НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психолого-педагогічні науки», (3), 19-24.
2. Горошкіна, Л. Ю. (2016). Освітні можливості Інтернет-технологій в українській школі. «Педагогічна освіта: теорія і практика», (4), 76-80.
3. Дідковська, Т. В., & Костіна, І. Ю. (2020). Роль Інтернет-освіти в формуванні інформаційної культури старшокласників. «Науковий вісник Національного гуманітарного університету. Серія Педагогіка і психологія», (46), 58-62.
4. Кузьмінська, Н. О. (2019). Використання Інтернет-ресурсів у навчальному процесі з інформатики. «Інформаційні технології і засоби навчання», 70(1), 188-199.
5. Новікова, Л. В. (2017). Методи та засоби використання Інтернет-технологій у навчальному процесі з інформатики. «Інформаційні технології і засоби навчання», 61(2), 101-112.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Торон Крістіна Сергіївна

докторка педагогічних наук,

директорка КЗО «Спеціальна школа «ШАНС» ДОР»

ORCID: 0000-0002-2330-1960

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4753/>

Концепція педагогічної практики глибоко вкорінена в прагненні підготувати компетентних і професійних учителів. Організація педагогічної практики в школі – це процес стажування, який має на меті озброїти студента-педагога необхідними практичними навичками викладання. Як зазначає Стеблюк С. В., «сучасним закладам освіти необхідні педагоги, які апробують й реалізують традиційні й інноваційні технології навчання, виявляють здатність до саморозвитку, креативності. Значне місце у формуванні складових професійної компетентності майбутніх фахівців займає практична підготовка» [2, 269].

Педагогічна практика передбачає застосування на практиці теоретичних знань, отриманих в аудиторії. Вона є центральним елементом професійної підготовки майбутніх вчителів, оскільки знаменує собою перехід від навчання з аудиторії до практики в шкільному середовищі.

Відповідно до Концепції розвитку педагогічної освіти України, безперервна педагогічна практика є обов'язковою складовою освітнього процесу підготовки здобувача вищої освіти педагогічної професії [1].

На педагогічній практиці студенти вчаться взаємодіяти з усіма учасниками освітнього процесу, що сприяє підвищенню їхньої впевненості, досвіду, комунікативних навичок і розвитку професійної компетентності. Педагогічна практика пропонує студентам-педагогам можливість розкрити свій потенціал у сфері викладання. За допомогою супервізії з боку досвідчених вчителів та викладачів університету вони отримують рекомендації та консультації для покращення свого викладання.

Для деяких студентів-педагогів практика в школі є можливістю розпочати свою кар'єру в професії вчителя і визначити, чи на своєму вони місці, чи ні. Під час практики студенти стикаються з різним досвідом, викликами та можливостями, сильними й слабкими сторонами, підвищують свою обізнаність та стійкість до професійної діяльності.

Реформування системи загальної середньої освіти передбачає, що всі вчителі мають володіти знаннями про специфіку навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами, тому для майбутніх педагогів спеціальної та інклюзивної освіти, педагогічна практика – це можливість дослідити власний потенціал щодо роботи зі здобувачами освіти з ООП.

Наразі існує очевидна потреба у висококваліфікованих спеціальних педагогах у системі освіти. Педагогічна практика, це саме той час, коли студенти вчаться бути хорошими педагогами, розвивають педагогічні навички та розуміння того, як навчаються учні з особливими освітніми потребами.

КЗО «Спеціальна школа «ШАНС» ДОР», в якій навчаються учні з порушеннями інтелектуального розвитку, вже багато років є базою для проходження практики здобувачів вищої освіти педагогічних професій.

Серед опитаних студентів, що проходили педагогічну практику на базі нашого закладу, більшість розуміють педагогічну практику як вид діяльності, що передбачає застосування теорії на практиці за модерацією керівника. Однак деякі опитувані сприймають педагогічну практику як частину іспиту, що оцінює педагогічні здібності студентів, оскільки за неї завжди виставляються оцінки, і якщо не виконати її вимоги, то не можна отримати диплом.

Результати наших спостережень свідчать про те, що практиканти отримують задоволення від педагогічної практики, оскільки це час, коли вони можуть вийти за межі університету, щоб застосувати на практиці те, чого їх навчили та звикнути до реального викладання.

Треба зазначити, що студенти-практиканти висловлюють думку про те, що педагогічна практика дає змогу розвивати м'які навички (soft skills). Такі питання, як комунікація, управління класом, критичне мислення, керування часом, управління стресом, етична поведінка та вирішення конфліктів, є центральними у викладанні та навчанні.

Цілком погоджуємося з думкою Філоненко О., Демченко Н., Самойленко О., щодо того, що «закладам вищої освіти варто звернути увагу на підсиленні

таких позицій: запровадження системи ранньої адаптації здобувачів до умов майбутньої професії; забезпечення ефективного взаємозв'язку вищої школи з потенційними базами практики шляхом перманентного включення студента в різноманітні види діяльності – поступове ускладнення завдань різних видів практики, розширення спектра професійних ролей і видів діяльності....; сприяння співпраці між викладачами-керівниками практики від кафедр та керівниками практики від закладів загальної середньої освіти щодо підготовки наскрізних програм практики» [3, 113].

Педагогічна практика робить значний внесок у підготовку майбутніх вчителів спеціальної та інклюзивної освіти, оскільки це час для експериментів у практичному навчанні. Вона є центральним елементом професійної підготовки вчителів, саме під час педагогічної практики студенти отримують можливість перенести теорію в практику. Завдяки ефективній практиці студенти розвивають свої компетенції та отримують уявлення про професію корекційного педагога.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти» від 16.07.2018 р. № 776. URL: http://oipopp.ed-sp.net/public/attached_files/5b7bb2dcc424a809787929.pdf.
2. Стеблюк С. В. Практика як складова професійної підготовки магістрів зі спеціальної освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2022. Вип. 1 (50). С. 269-271.
3. Філоненко О., Демченко Н., Самойленко О. Модернізація практичної підготовки як невід'ємного складника системи підготовки майбутнього педагога. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2022. № 1. С. 111-115. URL: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2022-pp-1-111-115>

ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОТЕРАПІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Флоренко Аліна Едуардівна

студент, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4828/>

Ігротерапія – це метод профілактичного та лікувального впливу на дітей, що сприяє розвитку та покращенню фізичного, психічного та емоційного стану дитини.

Ігрова терапія є найкращим варіантом для дитини. Коли у дитини проблема, і вона намагається донести, то не завжди допомагає бесіда. Ігрова терапія може бути ключиком до дитини, вона часто є більш ефективною для вирішення дитячих проблем, ніж бесідна терапія.

Коли дитині корисно зайнятися ігротерапією? Підпадають такі категорії: коли дитині важко знайти або зберегти друзів, вважає за краще грати поодиночці;

якщо вона виглядає більш тривожною, ніж чим очікуєш від віку дитини; нещодавно пережила стресовий життєвий досвід або значні зміни в житті, такі як розлучення, переїзд, смерть у сім'ї або поповнення в сім'ю(вітчим, нова дитина); важко зосередитися або звернути увагу; має низьку самооцінку, говорить про себе негативно. Вік повинен бути від 3 до 12 років. Дитина повинна перебувати на етапі зацікавлення іграшками.

В ігровій терапії дітям надається спосіб висловлювати свої почуття та досліджувати проблеми, який не покладається на те, щоб дивитися дорослому в очі та відповідати на запитання. Навіть дітям які дорослих не соромляться, буде важко висловити все, що вони відчувають і переживають. В ігротерапії немає тиску на дитини, в процесі гри дитина природним шляхом переживе свої почуття та важкі життєві зміни.

На меті у ігротерапевтів є розширення словникового запасу. В кабінеті у ігротерапевта можуть бути такі розвиваючі іграшки як лялька, боксерські мішки, творчі іграшки, приладдя для мистецтва. Більшість іграшок є відкритими щоб заохочувати дітей грати різними способами.

Ігротерапевти можуть грати в сенсорну гру. Вони дають дитині погратися з кремом для гоління, розмазуючи його навколо, ліплячи його, і навіть уявляючи, що голиться – це все щоб дитина могла творчо виразити себе та почуватись більш розслабленою та контролювати себе.

Також можна використовувати конкретні ігрові метафори. Можна подарувати дитині багато іграшок, а потім попросити її вибрати іграшки, які представляють членів сім'ї. А це дає побачити, що дитина думає та відчуває щодо членів своєї родини.

Також існує техніка “Черепашка”. Можна дати дитині іграшку-черепашку та пояснити, що коли черепашка чимось засмучена або на когось сердита, то вона зупиняється, заходить у свій панцир, закриває очі та робить три глибокі вдихи. Потім дитина може розіграти цей процес з іграшкою-черепашкою, і це може допомогти їй навчитися технікам керуванням з гнівом.

Також є термометр емоцій. Можна показати та познайомити дитину з термометром емоцій, який показує діапазон емоцій від 0 (з усміхненим обличчям) до 10 (це з насупленим обличчям) і попросити дитину перерахувати події, які змушують її відчувати, що вони знаходяться в різних точках на термометрі. Можна задавати дитині такі питання: “Який тип речей змушує вас відчувати себе усміхненим обличчям? А які насуплене обличчя? А як щодо середнього обличчя?”. Та було показано, що дітей яких навчають контролювати та регулювати свої емоції за допомогою цієї методики, ймовірно, будуть набагато менше проявляти агресивну та деструктивну поведінку та покажуть кращу поведінку у групі.

Серед цікавих ігор які можна використовувати це “Гра з м'ячем” (Під час сеансу групової терапії попросити групу по черзі кидати м'яч, і щоразу, хто ловить м'яч, він повинен сказати щось, що робить його щасливим), “Гра з бульбашками”(Можна просто дозволити дитині бігати, надувати

бульбашки та лопаючи їх, знімаючи стрес або допомогти дитини налагодити зв'язок з іншими дітьми під час групового заняття), “Розривання сторінок” (Можна дати дитині журнал або зошит та попросити її вирвати сторінки з нього, зім'яти і викинути у смітник). Це може допомогти дитині зрозуміти як “відкинути” почуття гніву.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ЦИКЛУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРАМ-ПОЛІТОЛОГАМ: ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ

Цокур Євген Георгійович

доктор політичних наук, Запорізький національний університет

ORCID: 0000-0002-7605-0114

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4819/>

Важливою частиною підготовки магістрів спеціальності «Політологія» є досягнення навчальних цілей і завдань в рамках освітніх компонентів, що входять до циклу професійної підготовки. Значимим серед них є навчальний курс «Політична філософія». Основною метою вивчення дисципліни є формування у майбутніх науковців-політологів загальнотеоретичних уявлень щодо специфіки політичної компоненти суспільного буття та суспільної свідомості.

Засвоєння матеріалів курсу є надзвичайно важливим з огляду на специфіку підготовки фахівців у галузі політології. Курс дозволяє узагальнити знання, здобуті під час вивчення інших освітніх компонентів, допомагає магістрам-політологам здійснити рефлексію феноменів політичного життя, на засадах філософського світогляду, застосовуючи підхід, що принципово відрізняється від практично зорієнтованих методик опанування спеціальних політологічних дисциплін. Все це сприяє формуванню у свідомості студентів картини політикуму, як цілісної системи, що має двоїсту статико-динамічну природу. Досягнення цієї мети здійснюється завдяки вивченню політичної онтології, гносеології, аксіології та праксеологічного аспекту політичної філософії. Формуванню невідстороненого сприйняття політичних явищ та процесів, усвідомленню нерозривного зв'язку феноменів світу політичного та людини як творця та учасника політичних подій, сприяє вивчення політичної антропології. Важливий внесок у становлення дослідницьких навичок майбутніх науковців робить вивчення політичної філософії як методологічної підстави політології та інших наук.

Логіка побудови курсу ґрунтується на провідних напрямках, які сформувався у сучасній світовій політико-філософській думці відносно предмету політичної філософії як навчальної дисципліни. Виділяють, зокрема, історико-політичний та концептуальний підходи.

Історико-політичний підхід передбачає розгляд політики через порівняльне вивчення поглядів мислителів минулого і теперішнього. Саме так побудував своє монографічне дослідження «Вступ до політичної

філософії» англійський філософ А.Мюррей. Аналогічний підхід властивий Дж. Соммервілу та Р. Сантоні. Систематичний курс політичної філософії, на їхню думку, передбачає вивчення поглядів Платона, Аристотеля, Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Т. Джефферсона, А. Мілля, К. Маркса, Ф. Енгельса, Дж. Дьюї, М. Ганді.

Концептуальний підхід передбачає проблематико-політичний аналіз. Існують як мінімум два напрямки (так вважають, зокрема, американські філософи Н.Бові та Р.Саймон [1, 48]), за якими політична філософія може робити свій внесок до політичного аналізу. По-перше, вона може роз'яснювати концепції та аргументи, що складають політичний дискурс. Без аналізу таких понять як «влада», «права людини», «справедливість», «свобода» складно зрозуміти реальний сенс політичних суперечок та протиріч. Наприклад, легко сказати, що хтось володіє якимось правом, важче пояснити, що означає взагалі володіти правами, і дати аргументовану оцінку того, якими саме правами мають володіти люди. По-друге, політична філософія, на думку, Бові та Саймона, покликана формулювати, оцінювати та вводити критерії для характеристик політичного та соціального порядку.

Тобто очевидно є необхідність для найбільш повного охоплення всіх аспектів предмету політичної філософії зосереджуватись під час викладання, як на загальнотеоретичних моментах, так і на вивченні відповідних першоджерел. Зокрема, вивчаються «Держава» Платона, «Про Град Божий» Августина Аврелія, «Государ» Н. Макіавеллі, «Утопія» Т. Мора, «Місто Сонця» Т. Кампанелли, «Левіафан» Т. Гоббса, «Політика як покликання і професія» М. Вебера, «Повстання мас» Х. Ортегна-і-Гассета, «Зіткнення цивілізацій» С. Хантингтона, «Кінець історії?» Ф. Фукуями.

Безумовно, до всіх цих творів магістри-політологи зверталися протягом навчання на бакалавріаті, проте переважно проблемно орієнтований підхід до вивчення освітніх компонентів передбачає іноді дотичне використання першоджерел. Доцільним видається ґрунтовний аналіз цих творів, який доповнюється роботою студентів із вивчення історичних особливостей епохи, в яку створювалися роботи, пошук аналогій із сучасністю, з метою актуалізації їхньої наукової проблематики.

Закріплення засвоєного матеріалу досягається завдяки використанню різних методів, зокрема, підготовці магістрами доповідей, за змістом першоджерел, здійснення філософсько-політичного аналізу концепцій у ході семінарів-дискусій, проведення контролю засвоєння матеріалу у формі письмових творчих робіт. Зокрема, пропонуються такі теми: «Н. Макіавеллі як передвісник ідеології технологізації політичної діяльності», «Елементи тоталітарної ідеології в утопічних концепціях античності та Середньовіччя», «Обґрунтування концепції лінійного розвитку у філософії Августина Аврелія», тощо.

Список використаних джерел:

1. Bowie N., Simon R. The Individual and the Political Order. Englewood Cliffs, 1986. 362 p.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК-ВІЙСЬКОВИХ

Воловоденко Богдан Петрович

магістрант спеціальності «Психологія»,
Поліський національний університет, м. Житомир

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії (спеціальність «Психологія»),
доцент кафедри психології,
Поліський національний університет, м. Житомир

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4795/>

Професійна діяльність військовослужбовців передбачає наявність спеціальних знань і вмінь, які були б розвинуті на високому рівні та розвитку певних особистісних якостей. Такими психологічними характеристиками в роботі військового є готовність до фізичних і психологічних навантажень, емоційна стійкість, резильєнтність, відповідальність, здатність стійко переносити стресові ситуації, вміння працювати в умовах, які швидко можуть змінюватися, вміння вирішувати конфліктні ситуації.

Психологічні дослідження підтвердили, що емоційний інтелект є важливим когнітивним компонентом функціонування професіонала. Прогнозування власної діяльності військового пов'язаний з постійним доданням невизначених ситуацій, а тому, цей процес є складним та вимагає розвитку певних психологічних вмінь, в тому числі й толерантності до невизначеності. Також, відмінності прослідковуємо і на рівні статевої приналежності у чоловіків та жінок-військових.

Дослідження феномену емоційного інтелекту є однією з найбільш популярних і разом з тим суперечливих тем психологічних досліджень останнього десятиліття. На сьогоднішній день розроблено цілий ряд моделей емоційного інтелекту і детально обговорюється структура та методи його вивчення. Дослідженням емоційного інтелекту займалися такі зарубіжні вчені, як Д. Гоулман (теорія емоційної компетентності), Р. Бар-Он (некогнітивна теорія емоційного інтелекту), Дж. Майер, П. Селовей, Д. Карузо (теорія емоційно-інтелектуальних здібностей), С. Хейн, Р. Купер, А. Саваф та ін. У вітчизняній психології ідею єдності афективних та інтелектуальних процесів, яка належить Л. С. Виготському, розвивали С. Л. Рубинштейн і А. Н. Леонтьєв.

Д. Гоулман дає визначення поняттю «емоційний інтелект» – це здатність усвідомлювати власні почуття, почуття інших людей, мотивувати самого себе та інших, управляти своїми емоціями та емоціями оточуючих [1]. Відповідно структура емоційного інтелекту включає п'ять складових: 1) ідентифікація і визначення емоційних станів, розуміння взаємозв'язків між емоціями,

мисленням і дією; 2) управління емоційними станами; 3) здатність входити в емоційні стани, що сприяють досягненню успіху; 4) здатність читати емоції інших людей, бути чутливим до них і керувати емоціями інших; 5) здатність вступати в міжособистісні стосунки з іншими людьми і підтримувати їх [1].

Деяко інший погляд на визначення емоційного інтелекту пропонує В. Д. Шадріков, вважаючи, що на процес пізнання взаємопов'язано впливають емоційні та інтелектуальні характеристики особистості, і емоційний інтелект не може розглядатися поза вивченням інтелекту, що є проявом пізнавальної здатності особистості.

Професія військовослужбовця пов'язана з роботою в ситуації невизначеності. Здатність справлятися з невизначеністю є одним з ключових умінь в діяльності військового і пов'язана з професійною соціалізацією і професійним саморозвитком. Нами було встановлено, що для військовослужбовця, а ця професія відноситься до екстремальних видів, адекватність емоційної оцінки ситуації та відповідність емоційної реакції є однією із найважливіших чинників поведінки. Професія військового пов'язана з роботою в ситуаціях невизначеності. А тому здатність справлятися з невизначеністю є одним з ключових умінь в діяльності військового.

Список використаних джерел:

1. Колесніченко О. С. Психологічна готовність до ризику військовослужбовців Національної гвардії України: монографія. Харків : Національна академія НГУ, 2017. 308 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ВИВЧЕННЯ ХАРИЗМАТИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Загорівська Тетяна Петрівна

магістрантка спеціальності «Психологія»,

Поліський національний університет, м. Житомир

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії (спеціальність «Психологія»),

доцент кафедри психології,

Поліський національний університет, м. Житомир

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4797/>

Світова пандемія вірусу, екологічні проблеми, економічна криза та соціально-політична нестабільність покладають на громадян широке коло відповідальності та виснажують їх енергетичний ресурс, деформують духовний добробут. Харизматичні особистості здатні протистояти викликам буденності та сприяти розвитку людства, надихаючи вірою в себе та у справу, якою вони займаються. Історія вивчення феномену харизматичності та харизматичної особистості представлена у різних підходах та категоріях.

Поняття «харизма» в перекладі з грецької – «дар», «милість», іноді ще можемо зустріти як «приковувати до себе увагу». В епоху Античності зазвичай може зустріти в значенні як «дар богів».

Властивість харизми є безвідносною до роду діяльності, а також до його морального змісту: харизматичним лідером може стати і «святий», і злочинець. А тому, повсякденний вираз «він має харизму» – означає, що людина може справляти на інших сильне враження, готовність інших прислухатися до нього та слідувати за ним.

Харизма у сучасній науці аналізується науковцями як сукупність якостей особистості; як соціальне явище, що охоплює цілі групи людей і запускає соціокультурні зміни; як когнітивний конструкт, що має індивідуальну семантику сприйняття [1]. Отож напрямками дослідження харизматичності є особистість харизматика, суспільна свідомість та соціокультурний потенціал.

Проблема харизматичності особистості вивчалася у різних сферах науки. Явище харизматичності в релігійній сфері досліджували М. Писманик, Н. Швецова. Такі вчені як Е. Шилз, У. Фрідланд, Ж. Блондель, К. Левенштейн, Ш. Айзенштадт, Н. Фреїк звернули увагу на його політичний аспект. В свою чергу, О. Вельдбрехт, С. Аліфанов, О. Охременко, Ю. Власенко, Т. Малиненко виокремлюють харизматичність як особливий тип лідерства. Українські дослідники В. Титаренко, Т. Харитонова, В. Бурлачук вбачають у харизмі ціннісний потенціал і розкривають її значення для прогресу загальнолюдської культури.

Харизматична особистість є також предметом вивчення психологічної науки. З. Фрейд, А. Ватерман, Дж. Марсія, Ч. Мейджер, Н. Б. Енкельман, Дж. Ховелл та такі вітчизняні послідовники як С. Московічі, Т. Черепанова, Т. Філь, Н. Дмитрієва, Д. Фучеджи зверталися до питань психічної організації, структури ідентичності харизматичної особистості, мотивів та стратегій поведінки харизматика та учасників пасіонарних груп, типології харизми, процесів її становлення та технологій розвитку.

Отже, проаналізувавши поняття «харизми», «харизматичності» та «харизматична особистість» – виявили основні відмінності в цих поняттях, встановили особливості вияву харизми в рамках діяльності групи та трудового колективу.

Список використаних джерел:

1. Wilner A. Spellbinders. Charismatic Political Leadership. Dresden, 1984. p. 82.

ПОНЯТТЯ «ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ» В ДОСЛІДЖЕННІ ОСОБИСТОСТІ

Коломоєць Неля Віталіївна

магістрантка спеціальності «Психологія»,
Поліський національний університет, м. Житомир

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії (спеціальність «Психологія»),
доцент кафедри психології,
Поліський національний університет, м. Житомир

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4796/>

Високий рівень сучасних життєвих вимог потребує підвищеної уваги до проблеми психологічного здоров'я, яке в значній мірі зумовлює стійкість та надійність особистості. Зворотною стороною суспільного розвитку і прогресу є психосоматичні захворювання. Зростання психосоматичних розладів і травм, «психологічних бар'єрів» щодо інновацій, перевтома, емоційна напруженість, неврівноважені стани тощо сприяють дисгармонії майбутнього життєвого шляху особистості.

В сучасній психологічній науці існують різні підходи до визначення поняття «психологічна стійкість», зміст якого розглядають від інтегративної властивості особистості до рівня однієї із детермінант успішності функціонування людини в екстремальних умовах професійної діяльності.

За Л. Куликовим *психологічна стійкість* – це якість особистості, яка дозволяє їй протистояти життєвим труднощам, несприятливому тиску обставин, зберігати здоров'я і працездатність у різних ситуаціях випробовувань. До аспектів психологічної стійкості автор відносить стабільність, урівноваженість та опірність [1].

Складовими психологічної стійкості за Д. Леонтьєвим є біологічна стійкість, психофізіологічна стійкість, емоційна стійкість, соціальна стійкість та духовна стійкість. Темперамент – це ядро *біологічної складової психологічної стійкості* особистості. *Психофізіологічна стійкість* – це форма захисту від соціальних конфліктів (за Л. Куликовим). Про *емоційну стійкість* як інтегральну властивість особистості, яка знаходиться у постійній динаміці та розвитку говорить І. Аршава. Ця складова є достатньо стійкою диспозицією та прагне зберегти гомеостаз у складних ситуаціях, які є пов'язані з професійною діяльністю й життєдіяльністю загалом. На думку М. Кабанова *соціальна стійкість* в особистості має викликати відчуття впевненості, тобто асертивності, здатності до впевненої поведінки, самоактуалізації. А проявляється вона через уміння виражати свої думки та почуття у соціально прийнятній формі. До *духовної стійкості* Г. Нікіфорова ставиться як до відображеній у вірі людини необхідного елемента індивідуальної та соціальної свідомості, а також це весь набір установок та орієнтирів в людській діяльності, які є спрямовані на захист людини в стресових ситуаціях [1].

Отож, *психологічна стійкість* розглядається нами як складна якість особистості, яка знаходиться в динаміці та забезпечує високу продуктивність діяльності особистості, сприяє прояві адекватної поведінки та здатність реагувати та контролювати складні життєві обставини, сприяє гармонізації особистісних і соціокультурних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Максименко С. Д. Генезис существования личности. К.: Издательство ООО «КММ», 2006. 240 с.

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Красілова Юлія Михайлівна

кандидат психологічних наук,

дослідник факультету гуманітарних та соціальних наук,

Університет імені Миколаса Ромеріса, Литва, Вільнюс

ORCID: 0000-0003-3758-5025

Коломицева Ілона Вікторівна

студентка факультету психології,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4838/>

Зміни в освітній системі, викликані війною в Україні стали об'єктом уваги дослідників ще до повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, тобто, з 2014 року, коли були захоплені регіони Східної України та Кримський півострів. У перші дні війни освітню систему, як і чи не всі сфери життя країни, охопив ступор, дезорієнтованість і невизначеність щодо подальших кроків та заходів зі збереження студентсько-викладацького й адміністративного контингенту вишів та водночас продовження освітнього процесу в умовах воєнного стану в дистанційному форматі. Варто звернути увагу, що за даними ООН – 6,5 мільйонів українців вимушено стали внутрішніми переселенцями, 3,2 мільйона людей виїхало за кордон, тож освітня криза назріла дуже гостро. Тому, зараз перед вищою освітою в Україні стоїть завдання зберегти активний освітній процес усіма можливими інструментами та формами взаємодії.

Адаптація студентів до навчання в умовах воєнного стану досліджується не так давно і разом з тим, вже існує ряд досліджень у цій тематиці. Зокрема, Савчук Б., Шолохон Л., Федонюк Л. та інші, вивчали емоційний інтелект як чинник збереження психічного здоров'я та адаптації студентської молоді до кризових ситуацій [3].

Психологічні чинники життєздатності студентів у роки війни в Україні вивчали Вешака Т., Паламар Б., Сафир Т. та ін.. На основі дослідження цих науковців можна зробити висновок, що людям із високим рівнем життєстійкості властиві: виражений оптимізм, осмисленість життя, використання адаптивних копінг-стратегій, а це в свою чергу сприяє швидкій адаптації студентів до навчання [5].

Щоб дослідити особливості процесу адаптації студентів до навчання в умовах воєнного стану, ми провели опитування в онлайн формі (квітень, 2022 рік). Вибірка складала 62 респонденти, а саме: 9 юнаків та 53 дівчини. Це студенти вищих навчальних закладів (міста Києва, Харкова та Кропивницького).

Досліджуючи рівень навчальної мотивації студентів до початку війни, варто зазначити, що у переважній більшості респондентів спостерігався середній рівень навчальної мотивації (32%), вище середнього (29%) та високий рівень (22%). Ми вважаємо, що це можна пояснити тим, що попередньо студенти вже як 2 роки навчалися онлайн і це могло вплинути на їх готовність до навчання.

Щодо мотивації студентів до навчання в період війни, варто відмітити, що більшість респондентів мають низький рівень мотивації (33%), середній (27%) та нижче середнього рівня (21%). Можна припустити, що у студентів погіршилось психічне здоров'я після початку війни, а відповідно і знизилася мотивація навчатися (Див. Рис.1).

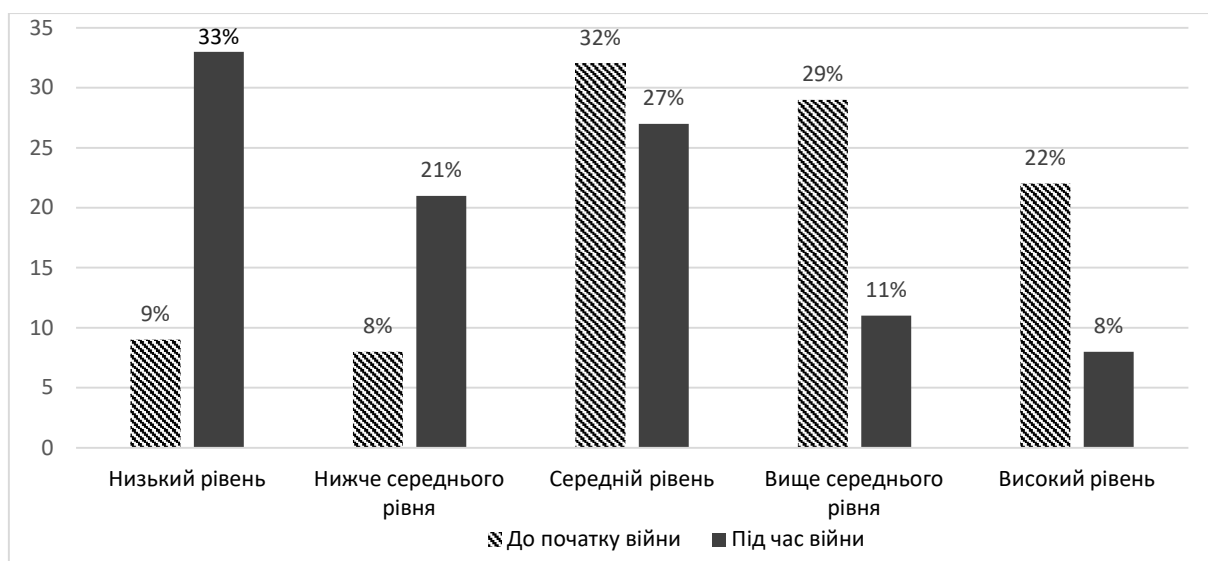

Рис. 1. Рівень навчальної мотивації студентів до навчання до початку війни та під час війни

Досліджуючи рівень студентської активності на заняттях до початку війни, слід зазначити, що у більшості респондентів спостерігався рівень вище середнього (43%), високий (24%) та середній рівень (23%). Ми бачимо, що дані результати говорять нам про досить високу активність студентів на заняттях до початку війни.

Аналізуючи рівень студентської активності на заняттях у період війни, бачимо, що переважна частина респондентів має низький рівень (41%), середній (27%) та нижче середнього рівня (17%). За даними результатами, ми можемо побачити наскільки знизився рівень активності студентів на заняттях після початку війни. Це можна пояснити тим, що більшість студентів ще не адаптувались до навчання в умовах воєнного стану (Див. Рис.2).

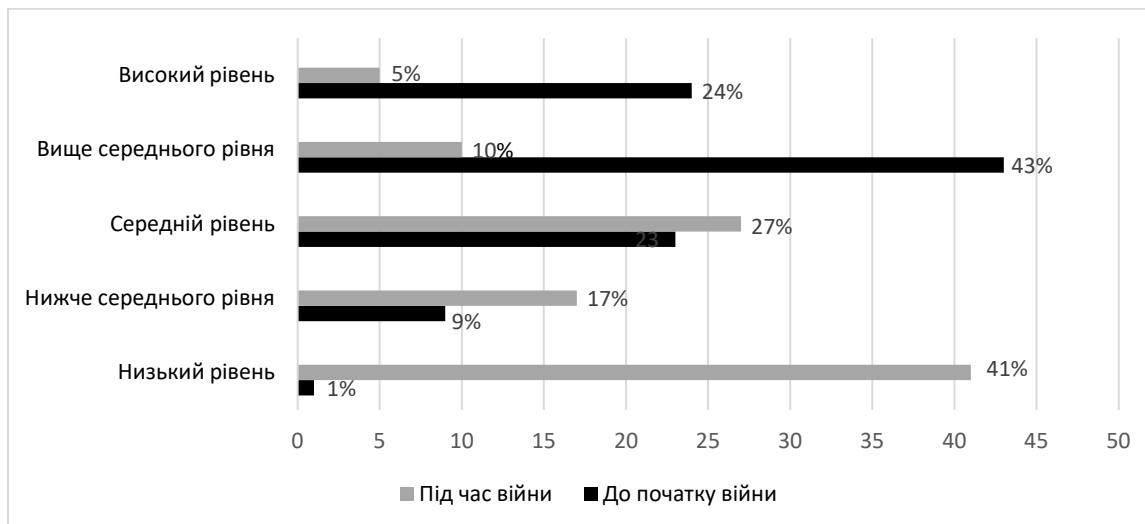

Рис. 4. Рівень активності студентів на заняттях у період війни

Отже, можна зробити висновок, що значна кількість студентів має труднощі в адаптації до навчання в умовах воєнного стану. У студентів спостерігається переважно низький рівень психологічної готовності, навчальної мотивації та активності на заняттях. У студентів погіршилось психічне здоров'я після початку війни, а відповідно і психологічна готовність до навчання, тому, перспективою подальших досліджень є вивчення психологічного стану студентів вищих навчальних закладів в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Красілова Ю. М., Максимова, Н. Ю. Вплив воєнного стану на інформаційне навантаження особи. *Науковий журнал "Габітус"*. 2023. № 47. С.121-126.
2. Красілова Ю. М., Пракапас Р. А., Коломицева І. В.(2023). Адаптація студентів до навчання в умовах воєнного стану / *Науковий журнал "Габітус"*, № 51. 2023. С.82-87.
3. Savchuk, B. P., Borys, U. Z., Sholohon, L. I., Lemko, H. I., Fedchyshyn, N. O., Fedoniuk, L. Y., & Bilavych, H. V. Emotional Intelligence as a Factor of Preserving Mental Health and Adaptation of Student Youth to Crisis Situations. *Wiadomosci Lekarskie*, 2022. 75(12). 3018-3024.
4. Shevchenko V. V. The reform of the higher education of Ukraine in the conditions of the military-political crisis. *International Journal of Educational Development*. 2019. Vol. 65. P. 237-253.
5. Vasheka, T. V., Lych, O. M., Palamar, B. I., Palamar, S. P., Zhelanova, V. V., Safir, T. Y., & Kurdil, N. V. Psychological Factors of Students' Vitality during the War in Ukraine. *Wiadomosci Lekarskie*, 76 (5 pt 2), 2023. P.1279-1284.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЛАСТИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ У СТУДЕНТІВ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ З ПЕРІОДОМ СЕСІЇ

Ночнюк Аліна Олександрівна

магістрантка спеціальності «Психологія»,
Поліський національний університет, м. Житомир

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії (спеціальність «Психологія»),
доцент кафедри психології,
Поліський національний університет, м. Житомир

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4798/>

Стресові стани є серйозним фактором, проблемою, яка позначається на емоційному і фізичному рівні. Одним з періодів стресового стану є сесія. Це інтелектуальне навантаження, фізичне навантаження (брак сну, неповноцінне харчування, невнормований відпочинок), погіршується здоров'я загалом. До цього накладається емоційне навантаження, яке зумовлене сесійним стресом.

Одні й ті ж зовнішні події можуть бути або не бути стресогенними для різних людей. Це залежить від особистої когнітивної оцінки зовнішніх подій та ступеню їх стресового значення для конкретного суб'єкта. Також, одні і ті ж люди можуть в одному випадку сприймати одну і ту ж подію як стресову, а в іншому – як звичайну, нормальну. Такі відмінності в реакції пов'язані зі змінами у фізіологічному стані і психічному статусі конкретного суб'єкта.

Головною характеристикою стресу є його крайня нестійкість. За сприятливих умов цей стан може трансформуватися в оптимальний стан, але при несприятливих умовах перерости в стан нервово-емоційної напруги. Нервово-емоційна напруга характеризується зниженням працездатності та ефективності функціонування систем і органів, виснаженням енергетичних ресурсів.

А. Г. Маклаков дає таке визначення стресу – це неспецифічна відповідь організму на пропоновані йому зовнішні або внутрішні вимоги [1]. Несприятливі події та виниклі в результаті різні психічні стани (наприклад такі як: холод, втома, страх, приниження, біль тощо), викликають в організмі людини запуск певних захисних реакцій. В проміжку між таким зовнішнім впливом і відповіддю організму на цю ситуацію, розгортаються певні психологічні процеси, які ми називаємо адаптаційними. Вони включають безпосередню реакцію на зовнішній вплив.

На першій фазі – *фазі тривоги* – мобілізуються всі захисні сили організму, що підвищує стійкість організму. При цьому організм функціонує з великою напругою. До кінця першої фази людина може відзначити деяке підвищення працездатності.

Друга фаза, яка включається відразу після першої, називають *фазою резистентності (стабілізації)*. Це етап максимально ефективної адаптації. На даному етапі відзначаємо збалансованість витрачання адаптаційних резервів організму. Всі параметри, які були виведені з рівноваги на першій фазі, на цій фазі закріплюються на новому рівні, забезпечують реагування організму на вплив різних факторів зовнішнього середовища.

Однак, якщо стрес триває занадто довго, або впливають надзвичайно інтенсивні стресори, то неминуче настає третя фаза – *фаза виснаження*. В організмі людини можуть фіксуватися вичерпання функціональних резервів ще на першій і другій фазах. В такому разі, в організмі відбуваються структурні перебудови, але коли для нормального функціонування не вистачає і їх, подальше пристосування до змінених умов середовища і діяльності здійснюється за рахунок використання резервних енергетичних ресурсів організму. Таке використання «резерву» закінчується *виснаженням* [1].

Стрес – це захисна реакція організму на будь-який досить сильний зовнішній вплив. Стрес – зовсім не обов'язково нервова напруга. Рівень резистивності може підвищити будь-яка зміна зовнішніх умов. Стрес може бути як негативним, так і позитивним. Головне, що при впливі будь-якого стресора запускається один і той же механізм, тобто закономірності розвитку будь-якого виду стресу однакові.

Список використаних джерел:

1. Пагава О. В., Гарькавець С. О., Харченко В. Є., Рачок О. Л. Стратегія подолання стресових станів учасниками навчально-виховного процесу: науково-методичний посібник. Сєвєродонецьк : СПД Резніков В. С., 2015. 124 с.

АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЖІНОК У ШЛЮБІ З ПРЕДСТАВНИКАМИ ІНШИХ КОНФЕСІЙ

Сезер Ганна Володимирівна

магістрантка спеціальності «Психологія»,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4768/>

Останнім часом все більше досліджень спрямовано на шлюбні стосунки. Дослідники прагнуть активізувати увагу на проблемі сімейного щастя, дослідити вплив соціально-політичних факторів на умови життя в яких сімейні пари втрачають впевненість у щасливому майбутньому для себе та своїх дітей. У своєму дослідженні ми вивчаємо особливості відносин між подружжям у шлюбі представників різних конфесій.

Питання міжконфесійних та міжрелігійних шлюбів є актуальним і для багатонаціонального та багатоконфесійного суспільства України. В останні десятиліття кількість таких шлюбів неухильно зростає і впливає на наше

суспільство. В радянській Україні міжрасові шлюби вважалися «непорушною дружбою народів». В пострадянській Україні відбулось релігійне відродження, яке загострило проблему міжнаціональних шлюбів і змінило ставлення до таких шлюбів надавши їм особливого релігійного забарвлення. Реінтеграція кримських татар (як і мусульман) в українське суспільство загострила проблему міжконфесійних шлюбів у Криму та на сході України. Тому предмет дослідження є не тільки науковим, а й суспільно значущим у зв'язку з етноконфесійним складом населення та наявністю змішаних шлюбів (спадщина радянського союзу).

Благополуччя є одним із понять, яке поширилося не лише на практичні дослідження, такі як соціальні гуманітарні науки, економіку, соціологію, психологію, медицину, освіту та соціальну роботу, а й на повсякденне життя в якому виникли поняття «соціальне щастя», «економічне щастя», «сімейне щастя», «психологічне щастя», «індивідуальне щастя» і т.д.

Починаючи з 1990-х років спостерігається стійка тенденція підвищення наукового інтересу до благополуччя суспільства: запровадження індексу щастя на рівні ООН (щорічно визначають індекс щастя людей); запровадження індексу хорошого життя; запровадження індексу соціального та особистого щастя; журнал публікацій International Peas Science 2011; фундаментальні наукові дослідження, схвалені Національною Академією науки України (2019-2021), які зосередженні на добробуті людини.

Останнім часом все більше досліджень спрямовані на шлюбні стосунки та сімейне щастя. Дослідники цікавляться проблемами сімейного щастя, досліджують вплив соціально-політичних факторів на умови життя. Результати таких досліджень свідчать, що при негативних прогнозах економічного стану в країні та політичних негараздах, сімейні пари втрачають впевненість у щасливому майбутньому для себе та своїх дітей, а при позитивних показниках – впевненість та рівень задоволення життям зростає. На нашу думку, фактором розвитку стійкості та здатності до подолання стресів у шлюбі є задоволеність економічною, соціально-політичною та геополітичною ситуацією в країні.

Звертаючись до статистики ми спостерігаємо негативну тенденцію в якій чітко виражено збільшення кількості розлучень, де Україна, нажаль, займає перше місце в Європі з 2000 року і до сьогодні. Шлюби між громадянами України та іноземцями дуже поширені. Проте релігійні шлюби поширені в багатьох країнах світу. В ісламських країнах шлюби реєструються згідно з Кораном. У деяких країнах існують расові обмеження і шлюб без згоди батьків заборонений. Відповідно до чинного законодавства України, такі шлюби визнаються дійсними в Україні, але не в країнах де існують такі заборони і обмеження. Деякі священники вважають, що міжконфесійний шлюб є особистим вибором окремих людей і ніхто не має права його заборонити.

Отже, вивчення психологічного благополуччя жінок у шлюбі з представниками інших конфесій дозволить проаналізувати соціально-психологічні виклики з якими зустрічається сучасне суспільство.

Список використаних джерел:

1. Гордєєв О. Звідки стріляє Купідон. Про українські міжконфесійні шлюби. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org/ua/ua/index/expert_thought/open_theme
2. Вестермарк Е. Історія шлюбу. / Едвард Вестермарк – М. : Бренд, 2001. 397 с.
3. Поміткіна Л. В., Злагодух В. В., Хімченко Н. С., Погорільська Н. І. «Психологія сім'ї» (навчальний посібник) «НАУ-друк» 2010. 10, 15-18 с

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Темненко Наталія Іванівна

*магістрантка спеціальності «Психологія»,
Поліський національний університет, м. Житомир*

Науковий керівник: Гречуха Ірина Анатоліївна

доцент, Поліський національний університет, м. Житомир

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4763/>

Сьогодні великої актуальності заслуговує дослідження лідерських якостей підлітків, оскільки саме вони – майбутнє нашої повоєнної України. Адже наша країна зовсім скоро гостро потребуватиме фахівців, які зможуть повести за собою, сказати нове слово в науці та культурі, бізнесі та політиці, об'єднати людей заради спільної доброї справи, зруйнувати старі шаблони, які втратили важливість, але зберегти культурні та духовно-моральні традиції, цінності, історичну пам'ять нашого українського народу і вивести свою країну на якісно новий рівень.

Студентський вік є сензитивним для формування лідерських якостей з огляду на свої психічні особливості, оскільки в юнацькому віці розпочинається процес життєвого та професійного самовизначення людини, з'являється потреба в суспільно корисній діяльності, формуються переконання, відчуття обов'язку та відповідальності, певного рівня розвитку досягають такі вольові якості, як самостійність, ініціативність, наполегливість та ін. Однак питання формування лідерських якостей студентів у закладах фахової передвищої освіти та ще й в сучасних умовах опрацьовані недостатньо.

Лідер – це член групи, за яким вона визнає повне право ухвалювати відповідальні рішення у значущих ситуаціях, тобто найавторитетніша особистість, яка відіграє центральну роль в організації спільної діяльності та регулюванні взаємовідносин у групі. Інакше кажучи, лідер – це людина, готова взяти на себе відповідальність за діяльність колективу, яка працює на благо колективу, який їй довіряє [2].

Науково обґрунтованою є класифікація Л. І. Уманського, який запропонував розділяти типи лідерів за ролями, які вони виконують у групі: 1) лідер-організатор – відповідає за об'єднання членів групи навколо конкретної

проблеми; 2) лідер-ініціатор – генерує ідеї, розв'язує проблеми, що виникають знов; 3) лідер-генератор емоційного настрою – формує настрій групи; 4) лідер-еталон – є взірцем для наслідування, «зірка» колективу; 5) лідер-майстер – володіє необхідними знаннями, вміннями та навичками в певному виді діяльності групи; 6) Лідер-ерудит – володіє великою кількістю знань, необхідних для вирішення конкретних проблем, які виникають у групі [1].

Студентам важливо розвивати в собі лідерські якості. Це добре як для кар'єрного, так і для особистісного зростання. Основними якостями лідера є: цілеспрямованість, відповідальність, самодисципліна, безперервне особистісне зростання, уміння спілкуватися, робота в команді[3].

На наш погляд, цілеспрямованість – це одна з найважливіших якостей лідера. Необхідно чітко задавати собі вектор і прагнути реалізувати задумане. Тільки знаючи до чого і за чим іти, лідер може повести за собою команду. Рухатися до поставленої мети треба наполегливо і бути впевненим у позитивному результаті. Відповідальність теж важлива, і починається вона з себе. Не обійтися без уміння і головне бажання нести відповідальність за свої рішення. Говорячи про самодисципліну, зазначу, що це ключ до успіху. Чому? Необхідно вміти керувати собою, мати сильну волю і виходити із зони комфорту, щоб реалізувати задумане. Справжній лідер, безумовно, дисциплінований, уміє не втрачати самовладання і прагне до незвіданого. Саморозвиток теж одна з ключових навичок лідера. Бажання вдосконалити свої вміння, робота над внутрішнім світом, поглиблення компетенції є необхідним, щоб стати справжнім професіоналом у своїй галузі. Лідери – це люди, які ведуть за собою свою команду. Уміння спілкуватися для них є основоположним. Лідер має вміти правильно говорити (просто, лаконічно, по суті), чути і переконувати. І остання якість – це вміння працювати в команді. Лідерам необхідно вміти вести за собою інших людей, організовувати їхню роботу. Під час роботи в команді велике значення має довіра між її учасниками та лідером. Якщо команда не довіряє своєму лідерові, то мета досягнута не буде. Якщо особистість хоче бути успішною, то треба докласти максимум зусиль, щоб ці якості в собі розвинути.

Отже, потрапляючи до колективу, людина, що володіє лідерськими якостями, реалізує себе як лідер.

Список використаних джерел:

1. Уманський Л. І. Методи експериментального дослідження соціально-психологічних феноменів // *Методологія та методи соціальної психології* / під ред. Е. В. Шорохової. М.: Наука, 1977.
2. Прохоренко Т. Г. Лідерство як форма самоствердження особистості в малій групі / Т.Г. Прохоренко, О.П. Зборовська, Г.А. Носирева // *Вісник Міжнародного Слов'янського університету: український науково теоретичний журнал. Ювілейний випуск.* – Харків, 2008. – С. 12-18.
3. О. Тихомирова, «Виховання лідера», Шкільний світ, вип. 8, с. 19-23, 2009.

ДО ПИТАННЯ ПРАВОТВОРЧОЇ СКЛАДОВОЇ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ УКРАЇНИ

Веремчук Владислав Сергійович

викладач, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4775/>

Відповідно до ст. 55 Конституції України «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [1, ст. 55]. На нашу думку, судова форма захисту порушених прав та законних інтересів особи залишається найбільш дієвою, оскільки не завжди існує можливість самозахисту або адміністративного оскарження через відсутність вищого органу відносно відповідача

Основна функція судів полягає у здійсненні правосуддя з метою розв'язати спір на підставі закону та вимог загальноновизнаних принципів судочинства.

При цьому, навіть за відсутності правового регулювання певних суспільних відносин, зокрема, відповідно до ч. 10 ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України «забороняється відмова у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини» [2, ст. 10]. Вказана норма фактично вимагає від суду шукати оптимальний спосіб вирішення справи по суті, у тому числі шляхом формулювання власних правових позицій, які можна розглядати як орієнтир при розгляді аналогічних справ у подальшому.

Відповідно до ч. 5, 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», «висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права» [3, ст. 13].

Зазначені вище положення законодавства дозволяють говорити про наявність правотворчої складової у діяльності національних судів України.

Незважаючи на те, що судова правотворчість не є офіційно визнаною в Україні, її слід виділяти у якості допоміжного виду правотворчої діяльності, що здійснюється органами судової влади з метою формування правових положень (позицій) за відповідними категоріями справ, які матимуть обов'язкову юридичну силу для судів та суб'єктів владних повноважень у подальшому.

Прикладом результату судової правотворчості є визначення у практиці Верховного Суду підстав оскарження рішення наглядової ради акціонерного товариства. А. В. Смітюх та В. С. Веремчук зазначають, що «оскільки законодавство не визначає такі підстави, практика Верховного Суду з цього питання має вирішальне значення. Верховний Суд розглянув низку справ про визнання рішень наглядових рад акціонерних товариств недійсними, тому постає необхідність здійснення аналізу актуальної судової практики» [4, с. 53].

У той же час недоцільно зводити судову правотворчість в Україні виключно до ухвалення Верховним Судом правових позицій за наслідком касаційного перегляду конкретних справ.

Видом судової правотворчості може вважатись ухвалення органами судової влади нормативних актів, які покликані забезпечувати їх внутрішнє функціонування, зокрема, у формі Постанов Пленуму Верховного Суду про затвердження регламенту Пленуму (п. 7 ч. 2 ст. 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [3, ст. 46].

До видів судової правотворчості слід також віднести ухвалення судами рішень, що набрали законної сили та які є нормативними за своєю суттю та можуть не створювати правових позицій, що мають перспективну дію. Прикладом таких рішень є рішення судів про спорах із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його нормативно-правових актів (п. 1 ч. 1 ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України) [5, ст. 19].

Таким чином, слід констатувати, що судова правотворчість є важливою складовою як судового контролю за законністю рішень суб'єктів владних повноважень, так і для заповнення прогалин, конкретизації законодавства, його однакового застосування судами при вирішенні конкретних категорій спорів шляхом формування усталеної судової практики.

Аналіз судової практики суб'єктами правовідносин допоможе більш чітко планувати свої дії, враховувати їх наслідки та сприятиме ствердженню принципу правової визначеності, одного з ключових елементів верховенства права, що зазначається у рішеннях Європейського суду з прав людини, зокрема, у справі «Новік проти України».

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.09.2023)
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 15.09.2023)
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 15.09.2023)

4. Смітюх А. В., Веремчук В. С. Підстави визнання недійсними рішень наглядових рад акціонерних товариств у світлі новітньої практики Верховного суду. *Правова держава*. № 43. 2021. С. 53-60. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/31742/1/53-60.pdf> (дата звернення: 15.09.2023)
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 15.09.2023)
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 18.12.2008 р. у справі «Новік проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_442 (дата звернення: 15.09.2023).

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК ЗГІДНО ІЗ КОНВЕНЦІЄЮ ООН ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК

Конончук Богданна Ростиславівна

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4781/>

Проблема прав жінок займає особливе місце в складній структурі прав людини. Хоча вони є важливою складовою прав людини, але залишаються нереалізованими в кожній країні. Ця проблема сьогодні набуває все більшої актуальності у зв'язку зі зростанням участі жінок у різних сферах суспільного життя, а також численними порушеннями їхніх прав. Ці порушення включають недотримання міжнародно-правового принципу гендерної рівності, зокрема щодо участі жінок у національній та міжнародній політиці, неналежний захист від насильства, торгівлі людьми, нерівного ставлення на робочому місці тощо. Визнання того, що права жінок є невід'ємною частиною прав людини, призводить до нового розуміння змісту їхніх прав, необхідності їх забезпечення всіма державами для побудови демократичного суспільства та розвитку механізмів захисту прав жінок.

Стаття 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй вимагає поваги до всіх людей, незалежно від статі. Це служить основою для міжнародної правової системи, спрямованої на захист прав жінок. Невід'ємною частиною цих зусиль є заходи, розроблені Комісією зі становища жінок, функціональною комісією Економічної та соціальної ради ООН. Система ООН запровадила різноманітні міжнародно-правові документи, які перераховують конкретні права жінок. До цих актів належать: Конвенція про політичні права жінок 1952 р. [1]; Конвенція 1957 р. про громадянство заміжніх жінок [2]; Декларація про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах і збройних конфліктах 1974 р. [3]; Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. [4] тощо.

Основною метою цих конвенцій є викорінення гендерної дискримінації щодо жінок, водночас забезпечуючи їм рівне ставлення та можливості, що й чоловіки, під час пошуку державної служби, роботи, освіти та рівної винагороди. Окрім розробки нормативних документів, Організація Об'єднаних Націй розробляє та реалізує спеціальні програми, спрямовані на підвищення статусу жінок. Значний внесок у тлумачення «гендерної рівності» зробила Генеральна конференція зі статусу жінок (1985 р., Найробі, Кенія). Ця концепція більше не обмежується скасуванням дискримінації де-юре, а натомість охоплює рівні права, обов'язки та відчутні перспективи участі жінок у соціальному розвитку.

У грудні 1979 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Відтоді цю конвенцію ратифікували 192 країни. Зокрема, Україна стала членом цієї конвенції 19 грудня 1980 року.

У 1999 році ООН прийняла Факультативний протокол до Конвенції, який дозволяє особам подавати скарги до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок. Україна ратифікувала цей протокол у 2003 році. У цьому підрозділі подано огляд основного змісту міжнародної угоди в контексті поточної політики України щодо сприяння гендерній рівності. Преамбула та статті Конвенції спрямовані на заохочення держав до вжиття практичних заходів для викорінення дискримінації щодо жінок. Перші шістнадцять статей розкривають цю тему. Конвенція також містить зобов'язання щодо звітування та адміністративні механізми для забезпечення дотримання, які викладені в статті 12. Принцип рівності всіх людей, незалежно від раси, кольору шкіри, національності, релігії чи статі, був встановлений Загальною декларацією прав людини. Подальші документи, такі як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про соціальні, культурні та економічні права, а також різні конвенції та рекомендації ООН, були створені для подальшого розвитку цього принципу.

Незважаючи на те, що минуло тридцять років після опублікування Загальної декларації прав людини, необхідно було створити окремий документ, присвячений правам жінок. Це було необхідно, оскільки існуючі декларації не призвели до викорінення гендерної нерівності в різних частинах світу. Конвенція підкреслила відповідальність урядів за сприяння гендерній рівності, зробивши її першою міжнародною нормою, яка робить це. У різних випадках Конвенція діє як каталізатор для формулювання державної політики як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Питання про відповідальність влади за дискримінацію вперше було підняте як у державній, так і в приватній сферах, зокрема в сім'ї. Це втілює принцип, якого підтримували філософи та вчені-феміністки середини 20 століття: «Особисте є політичним». Спочатку було окреслено визначення дискримінації щодо жінок. Крім того, уряди країн, які ратифікували Конвенцію, були закликані кожні чотири роки створювати звіти про прогрес у виконанні

цього документа. Як наслідок, багато країн були змушені протистояти теоретичним уявленням про права жінок і викорінення дискримінації.

Конвенція базується на трьох фундаментальних принципах, головним з яких є «матеріальна рівність». Цей принцип просуває модель «матеріальної рівності», яка охоплює рівні можливості, рівний доступ до можливостей і рівність результатів. Ця модель визнає, що формальної рівності, яка часто згадується в гендерно нейтральних політиках, програмах і законодавстві, недостатньо для гарантування рівних прав як для чоловіків, так і для жінок. Конвенція наголошує на важливості «рівних можливостей» у контексті доступу жінок до всіх ресурсів країни. Законодавство та державна політика мають гарантувати цю рівність, підкріплену відповідними механізмами та інституціями. Крім того, навіть якщо політичний і законодавчий захист і повага до прав жінок гарантовані, держава зобов'язана усунути будь-які перешкоди жінкам у здійсненні цих прав. Отже, «рівність доступу до можливостей» є ще одним фундаментальним компонентом поняття «рівність». Нарешті, Конвенція розширює сферу дії, підкреслюючи, що дії держави щодо захисту прав чоловіків і жінок повинні забезпечувати «рівність результатів».

Отже, важливість прав людини є вирішальною у формуванні національного та міжнародного права. З правової точки зору процес глобалізації передбачає перенесення питання прав людини загалом і прав жінок і дітей зокрема з суто національного рівня на рівень міжнародного права, що призвело, з одного боку, у прийнятті низки спеціальних конвенцій і міжнародних декларацій, а з іншого боку, визнання особистості незалежно від статі та віку, суб'єктом міжнародного права з усіма правами, обов'язками та можливостями, що з цього випливають.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про політичні права жінок : від 20.12.1952 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156 (дата звернення: 21.09.2023).
2. Конвенція про громадянство заміжньої жінки : від 29.01.1957 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_158 (дата звернення: 21.09.2023).
3. Декларація про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів : від 14.12.1974 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_317 (дата звернення: 21.09.2023).
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : від 06.10.1999 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата звернення: 21.09.2023).

ПРОЦЕС ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ТА ЇХ ДЕТАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Пиркова Іванна Володимирівна

студентка IV курсу юридичного факультету,
Запорізький національний університет

Науковий керівник: Алімов Кирило Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права,
Запорізький національний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4812/>

Кожна людина може реалізувати своє право на захист власних майнових і особистих немайнових прав та інтересів, якщо ті в свою чергу кимось порушуються, оспорується або ж не визнаються. Згідно із ч. 1 ст. 16 Цивільного кодексу України, для захисту вищезазначених благ кожна особа має право звернутись до суду [1].

В подальшому ці справи вирішуються в порядку цивільного судочинства. Відповідно кожна сторона буде доводити ті чи інші обставини, що мають значення для справи, для підтвердження чи заперечення вимог відповідно.

В даному випадку реалізується принцип змагальності сторін, який Конституція України визначає як одну із основних засад судочинства, згідно із п. 3 ч. 2 ст. 129 Конституції [2].

Схожа норма міститься в п. 4 ч. 3 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України. В свою чергу значення даного принципу законодавець розкриває у ст. 12 вищезазначеного кодифікованого нормативно-правового акту [3].

Позивач для обґрунтування своїх вимог повинен надати суду відповідні докази, які будуть підтверджувати обставини справи. Згідно із ч. 1 ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України, доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Згідно із ч. 2 ст. 76 вищезгаданого кодексу, ці дані встановлюються такими засобами:

- 1) письмовими, речовими і електронними доказами;
- 2) висновками експертів;
- 3) показаннями свідків [3].

Докази можуть дуже різнитися в залежності від справи. Як наслідок, будуть свої відмінності і у предметі доказування, адже кожна справа є індивідуальною. Для прикладу візьмемо справу про позбавлення батьківських

прав. Згідно із ч. 1 ст. 164 Сімейного кодексу України, мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він:

1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;

2) ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти;

3) жорстоко поводяться з дитиною;

4) є хронічними алкоголіками або наркоманами;

5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;

6) засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини [4].

Підтвердженням першої підстави будуть показання лікарів, їхніх помічників, медичних сестер та медичних братів, інших працівників пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я, які будуть свідчити про досить тривале перебування дитини там і про відсутність батьківського піклування. Також можна взяти до уваги фото- та відеозаписи, на яких зображена дитина у цьому закладі, та аудіозаписи, під час прослуховування яких ми дізнаємося про тривале знаходження дитини там.

Наявність другої підстави можна довести таким чином. Абз. 2 п. 16 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 30.03.2007 № 3 містить роз'яснення, що стосується таких неправомірних дій батьків. Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальнонавчаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти. Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками [5]. Також довести, що такі протиправні діяння батьків мали місце в дійсності, можна показаннями свідків, якими є члени сім'ї та близькі особи, знайомі цієї сім'ї, вихователі, вчителі, інші працівники освітньої галузі, і фото-, аудіо- та відеозаписами.

Абз. 3 п. 16 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 30.03.2007 № 3 містить пояснення того, в чому саме полягає жорстоке поводження батьків з дитиною. Це може бути фізичне або психічне насильство, застосування недопустимих

методів виховання, приниження людської гідності дитини тощо [5]. Підтвердити ці факти можна фото-, аудіо- та відеозаписами, показаннями членів сім'ї та близьких осіб, знайомих цієї сім'ї, відповідними медичними висновками лікарів про проведене обстеження, що будуть свідчити про: наявність синців, забоїв, вивихів, переломів, струсів та інших травм; наявність словесних образ, які можуть включати в себе нецензурні вислови стосовно дитини, приниження, знецінення, залякування, висміювання, погроз, поводження із дитиною як із слугою тощо.

Наявність четвертої підстави підтверджується відповідними медичними висновками, згідно із абз. 4 п. 16 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 30.03.2007 № 3 [5]. Проте можуть бути і інші докази, які в своїй сукупності свідчатимуть про хронічний алкоголізм та/або наркоманію матері та/або батька: наявність в місці проживання великої кількості повних та/або порожніх пляшок, банок та інших ємкостей від алкогольних напоїв, шприців, ампул, ліків, що у своєму складі містять ті чи інші наркотичні речовини, пакетів із замком Zip-Lock з наркотичними речовинами, відповідного запаху від алкоголю в місці проживання та/або від меблів, слідів на тілі від уколів; факт оплати як готівковими, так і безготівковими коштами підтверджуватимуть чеки з магазинів, квитанції та історія картки у додатку (Privat24, Ощад тощо), також за допомогою цієї історії можна відслідкувати величину і систематичність цих платежів, отримувача даних коштів. Ще одним доказом можна вважати факт продажу автомобіля, ювелірних виробів, будинку, іншого рухомого та нерухомого цінного майна для придбання алкогольних напоїв та/або наркотичних речовин. Все вищезазначене можна підтвердити фото-, аудіо- та відеозаписами, показаннями свідків.

У абз. 5 п. 16 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 30.03.2007 № 3 зазначається, що як експлуатацію дитини слід розглядати залучення її до непосильної праці, до заняття проституцією, злочинною діяльністю або примушування до жебракування [5]. Підтвердженням таких протиправних дій батьків є фото-, аудіо- та відеозаписи, показання свідків, які містять відомості про те, що дитина виконує вищезазначені дії не з власної волі.

Наявність останньої підстави може доводитись таким чином. Це можуть бути: заява про вчинене кримінальне правопорушення, відомості про кримінальне правопорушення, внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань, протоколи тих чи інших процесуальних дій, інші судові документи, що стосуються цієї справи, докази, які були зібрані, повістка про виклик, письмове повідомлення про підозру, обвинувальний вирок суду, що набрав законної сили тощо.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна сказати, що процес доказування у цивільному судочинстві відіграє важливу роль, адже таким чином особа може

зібрати відповідні докази і тим самим обґрунтувати свої вимоги, які пов'язані із захистом її порушених, оспорюваних або невизнаних майнових і особистих немайнових прав та інтересів. Після детального дослідження підстав позбавлення батьківських прав ми побачили, що у судових актах містяться пояснення того, що саме розуміється під тією чи іншою підставою. Однак більшість понять є оціночними. Перелік доказів наявності тих чи інших фактів, наведений у цій роботі, не є вичерпним, це лише їх невелика частина. Як уже зазначалося раніше, кожна справа є унікальною, тому кожного разу необхідно докладати максимум зусиль і детально досліджувати обставини справи, аби досягти бажаного результату.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР України. – 2003. – № 40-44. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. // ВВР України. – 2004. – № 40-41, 42. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // ВВР України. – 2002. – № 21-22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 30 березня 2007 р. // 2007. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07#Text>

ДЕЯКІ СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ПРОГРАМ ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ГУМАНІТАРНОЮ ДОПОМОГОЮ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ

Харкевич Юрій Іванович

аспірант кафедри криміналістики та судової медицини,

Національної академії внутрішніх справ

ORCID: 0000-0003-2115-5119

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4834/>

Після офіційного скасування карантину правоохоронці продовжують виявляти факти привласнення бюджетних коштів, обумовлених саме дією особливого правового режиму і нормативно-правовими змінами, направленими

на боротьбу з пандемією. Провівши низку аналітичних досліджень зазначеної категорії кримінальних проваджень, ми виділили саме такі, що притаманні періоду боротьби з Пандемією для урахування в подальшій практиці досудового розслідування.

Якщо у 2021 року простежувалась тенденція до стрімкого зростання підроблення ковід-сертифікатів, довідок про результати ПЛР-тестів, несанкціонованої зміни інформації, яка оброблюється в автоматизованій системі за допомогою шахрайських дій, підкупу працівника медичної установи, то останнім часом першочергово слід виділити спосіб пов'язаний з реалізацією програм державних гарантій медичного обслуговування населення. На кожний календарний рік держава затверджує найрізноманітніші програми, зміст яких включає боротьбу з коронавірусними хворобами, як «Стаціонарна допомога пацієнтам з COVID-19», «Стаціонарна медична допомога пацієнтам з гострою респіраторною хворобою covid-19, спричиненою коронавірусом Sars-Cov-2», «Готовність до надання медичної допомоги в надзвичайних ситуаціях».

Наприклад, для того щоб лікарня уклала договір з НСЗУ на пакет послуг «Стаціонарна допомога пацієнтам з COVID-19» і отримала виплати за лікування пацієнтів з коронавірусом у стаціонарі, повноважні особи лікарні на вимогу керівника підробляли документи про відповідність цим умовам, документально створюючи реанімаційні бригади, фактично не маючи в своєму штаті певних спеціалістів або обладнання. Порушуючи таким чином вимоги до спеціалізації та кількості фахівців, які працюють на посадах, вимоги до переліку обладнання тощо, службові особи медичних закладів створювали штучні умови для отримання відповідного пакету та привласнювали бюджетні кошти.

Аналіз судово-слідчої практики показав численні факти інсинуацій недобросовісними медичними працівниками щодо зазначених програм. Для чого в звітній документації зазначали завищену кількість хворих на COVID-19 не вказуючи прізвище, ім'я, по-батькові, вписували вигаданих пацієнтів або таких, які не потребували лікування від коронавірусних інфекцій, тобто мали негативний результат ПЛР-тестів, таким чином збільшуючи суму виплат від НСЗУ.

В період досліджуваного надзвичайного правового режиму окремої уваги заслуговує способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язані із гуманітарною допомогою, яка надходить від донорів, в тому числі і від міжнародних. Різноманітні фонди можуть надавати допомогу у вигляді коштів або товарів у вигляді ПЛР-тестів, масок, рукавичок, дезінфікуючих засобів, захисних костюмів для медичного персоналу, ліків, вакцин для щеплення через громадські організації або безпосередньо лікарням. В багатьох випадках допомога поступає без вхідних документів, тому виникають складнощі під час її опису, визначення вартості, оприбуткування. На цьому етапі судово-слідча практика стикалася із крадіжками, використанням не за призначенням, недбалістю, привласненням наданої допомоги. Під час доказування слід

передбачати ускладнення або неможливість визначення суми спричинених збитків. В багатьох випадках відсутні документи з характеристиками продукції, також вона може надійти вже з простроченим строком придатності, без сертифіката якості, із невизначеними умовами зберігання, що вкрай важливо під час застосування вакцин, лікарських засобів.

Насьогодні зазначені способи варті уваги і повинні розглядатись в переліку типових способів вчинення кримінальних правопорушень, вчинених під час надзвичайних ситуацій серед яких пандемія, тому що, по-перше, відміна карантину не гарантує відміну розповсюдження хвороби та виділення коштів на боротьбу з нею, по-друге, аналогічні злочинні дії можуть використовуватись злочинцями під час дії інших надзвичайних правових режимів.

Список використаних джерел:

1. Вимоги ПМГ 2023. Погоджені специфікації та умови закупівлі за напрямами медичної допомоги, які надаватимуться за Програмою медичних гарантій у 2023 році. Національна служба здоров'я України URL: <https://contracting.nszu.gov.ua/kontraktuvannya/kontraktuvannya-2023/vimogi-pmg-2023>
2. Національна служба здоров'я України URL: <https://nszu.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Національної поліції України. URL: www.npu.gov.ua/news/Informacziya

ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ СТРІЛЬБИ І УПРАВЛІННЯ ВОГНЕМ

Холод Олег Володимирович

викладач кафедри криміналістики, детективної

та оперативно-розшукової діяльності,

Національний університет «Одеська юридична академія»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4830/>

Управління вогнем є ключовою складовою військової підготовки та безпеки. Ця тема особливо актуальна для сучасних військових та правоохоронних організацій, оскільки вона визначає ефективність дій на полі бою та безпеку особового складу. Забезпечення безпеки, ефективності та успішності військових операцій та правоохоронних дій неможливо без належної підготовки стрільців та управління вогнем. Ця підготовка включає в себе різні аспекти, починаючи від технічних навичок та закінчуючи психологічною готовністю до ведення вогню у стресових ситуаціях.

На думку В. М. Петренка, В. Є. Житника, В. І. Макеєва: «Підготовка стрільби і управління вогнем – це комплекс заходів, які проводяться з метою безперервного підтримання артилерійських підрозділів і частин у стані постійної готовності до виконання вогневих завдань із найбільшою ефективністю» [1, с. 144].

Перш за все, важливо зазначити, що стрільба та управління вогнем є основними навичками, які забезпечують військовій та правоохоронній організації можливість захистити територію, життя і майно громадян. Основною метою цієї підготовки є забезпечення точності та ефективності стрільби, а також уміння правильно управляти вогнем для досягнення поставленої мети.

Загальновідомо, що підготовка стрільби включає в себе наступні компоненти:

Техніка стрільби – вивчення правильної позиції стрільця, засобів утримання та прицільної апаратури, включаючи приціл та мішень.

Балістика – розуміння фізичних законів, що впливають на рух снаряду та його траєкторію.

Методика стрільби – навчання визначення відстаней, корекції стрільби під час бою, використання різних видів вогню (поодинокі постріли, вогонь спрямований на об'єкт тощо) [1, с. 345].

При цьому зміст підготовки управління вогнем передбачає:

– керівництво стрільбою – організація та керівництво вогнем під час бою, включаючи виділення цілей, розподіл вогню між стрільцями, визначення пріоритетів;

– спостереження та розвідка – здатність ефективно визначати розташування ворожих сил та цілей, а також отримувати та аналізувати інформацію про них;

– управління вогнем під час надання підтримки – організація обстрілу та підтримки від інших вогневих засобів, таких як артилерія, авіація.

Однією з ключових складових підготовки стрільців є оволодіння технікою стрільби. Це включає в себе вивчення правильної позиції стрільця, використання прицільної апаратури, аналіз балістики та вивчення методики стрільби для досягнення вищого рівня точності та ефективності.

Психологічний аспект підготовки не менш важливий. Розвиток стресостійкості, підвищення рівня концентрації та здатність приймати рішення під час стрільби та бойових дій є критичними для успішного виконання завдань.

Підготовка стрільців також включає в себе адаптацію до різних умов бойового дій. Це включає в себе навички ведення вогню в умовах нічного бою, міської бойової дії, а також врахування погодних факторів.

Сучасні технології дозволяють використовувати симулятори та віртуальну реальність для імітації бойових умов та тренування військових навичок. Це дозволяє стрільцям отримати практичний досвід без реального ризику.

Важливою частиною підготовки є оцінка її ефективності. Методи та критерії оцінювання дозволяють забезпечити постійне вдосконалення підготовки. Крім того, важливо враховувати етичні та правові аспекти ведення вогню, забезпечуючи дотримання міжнародних норм та прав людини.

Отже, зміст підготовки стрільби і управління вогнем є критичним для забезпечення безпеки та ефективності дій військових та правоохоронних організацій. Вона вимагає від військових спеціалістів не тільки технічної майстерності, але й розуміння стратегічного та тактичного виміру вогневої боротьби. Постійна практика, навчання та вдосконалення навичок у цій сфері є обов'язковими для досягнення високого рівня професійності. Підготовка стрільців та управління вогнем є ключовими аспектами військової та правоохоронної діяльності. Вона вимагає поєднання технічних, психологічних, теренових та етичних навичок. Інноваційні методи тренувань та оцінки ефективності підготовки сприяють підвищенню рівня професіоналізму та безпеки військових операцій та правоохоронних дій. Для досягнення успішності в цій сфері важлива постійна праця та вдосконалення методів навчання та підготовки.

Список використаних джерел:

1. Стрільба артилерії: підручник / В. М. Петренко, В. Є. Житник, В. І. Макеєв [та ін.] Суми : Сумський державний університет, 2012. 757 с.

АКТУАЛЬНІСТЬ АНТРОПОЦЕНТРИЗЬКИХ ІДЕЙ Б.ПАСКАЛЯ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Зінченко Наталія Олександрівна

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та суспільних наук,

Полтавський державний медичний університет

ORCID: 0000-0002-3247-3836

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4805/>

В цьому році філософська спільнота відзначали 400-річчя видатного французького філософа, фізика і математика Блез Паскаля. Мета роботи не лише згадати ідеї одного із членів епохи світоглядного раціоналізму, а й продемонструвати актуальність його роздумів у XXI сторіччі.

Видатна праця «Думки» Б. Паскаля демонструє не лише дивовижну долю його роздумів, а через їх незавершеність систематично привертає увагу пересічного громадянина, яких застряг у проблемах буденності, невизначеності; індивіда, який шукає споконвічні відповіді на споконвічні питання. Мислитель зумів витончено поєднати логічні аргументації з яскравою образністю, тобто силою літературного слова.

Не дивлячись на пріоритет фізики та математики велику увагу приділяв філософії. У своїх працях Блез Паскаль «людину» вбачав, як головний предмет своєї філософії. Сьогодні, коли український народ переживає найстрашніші дні історії XXI сторіччя, ми бачимо, що для природи людини суще постійно перебувати у русі, лише так можливе «вічне відновлення».

Б. Паскаль стверджував, що людина – це «мислячий очерет», відмінність людини від природи «перевершеність», унікальність бо вона може мислити і пізнавати. Філософ створив вражаючу картину людського існування у світі, де людина є велетнем порівняно з нескінченно малими величинами. Філософія Паскаля демонструє людину, як цілісну величину та духовно-природну істоту. Сучасний світ доводить унікальність людини, її можливість трансформуватися та адаптуватися відповідно до потреб не лише особистих, а й соціальних.

Б. Паскаль надає перевагу дедуктивній теорії. Він стверджує, що досягти наукової істини можливо лише за умов розуміння та володіння дедуктивного методу. Здобувачам освіти необхідно навчитися використовувати дедуктивний

метод, як інструмент діагностування у своїй діяльності. Але слід зауважити Б. Паскаль стверджує, що логіко-математичне (дедуктивне) мислення має базуватися принципово на вихідних твердженнях. Як говорить філософ початкові знання відчуваються, а судження потрібно аргументовано довести. Лише ерудована людина здатна відчутти першооснову знань і зробити ґрунтовні висновки.

Б. Паскаль велику увагу приділяє також і гносеологічним питанням. Особливо його приваблювала проблема людини у Всесвіті. Велич людини полягає в мисленні, а поєднання мислення і серця роблять її унікальною. Всесвіт поглинає людину за допомогою часу і простору, але завдяки думці, міркуванню людина здатна охопити Всесвіт. Паскаль підтримує ідеї античності, людина здатна пізнати Всесвіт лише за однієї умови, – пізнавши себе. Але цей гносеологічний процес занадто складний. Долаючи пізнавальний процес самого себе, людина піддається стражданню, оскільки процес поєднання духу та матерії є суперечливим, людина постійно перебуває в локаційній боротьбі розуму і пристрастей. Розум і раціоналістична методологія не здатні вирішити проблеми існування людини, підкорити пристрасті.

Проблема існування людини полягає у невизначеності та відсутності стабільної визначеності, вона постійно перебуває між двома суперечливими безоднями, які являють собою тривогу, нудьгу, невпевненість, з одного боку, а з іншого – інтриги, розваги та інше. Але ми повинні наголосити здобувачам освіти, що такий стан існування людини змінний, оскільки вона мисляча, вона здатна на зміни завдяки мисленню. Тобто, Б. Паскаль підтримував ідеї давньогрецького філософа Сократа «Пізнай себе, і ти пізнаєш весь світ».

Значне місце у працях філософа займають роздуми про «серце». Мислитель надає специфічного окрасу концепції «порядку серця». У своїх працях стверджує, що дана концепція доводить найвищу, вкорінену у надприродному, емоційно-цілісній пізнавальній інстанції надзвичайного гатунку, який міститься над чуттєвістю і розумом та одночасно перебуває в постійному процесі хвилювання. Афоризм мислителя «серце має свої резони, яких не знає розум» доводить, що образ серця набуває рис містично-раціонального начала, яке здатне до інтуїтивного осягнення надприродних квінтесенцій, котрі доступні не розуму, а вірі. Таким чином, у працях Б. Паскаля «серце» набуло рис своєрідного «інструмента віри, який має власну логіку, відмінну від стандартизованої логіки. Студент повинен зрозуміти, що шаблонність виключає активний розвиток, тому сьогодення диктує інші соціальні умови існування. Унікальність мислячої людини в її можливостях раціонально пізнати цей світ і своє місце в ньому.

Тобто, людина створена не лише для примітивних процесів, а для мислення – найголовнішої функції мозку, яка дає людині змогу уявити та виразити своє відношення до реально існуючих предметів та явищ навколишнього середовища, об'єктивно оцінити стан свого здоров'я. Філософія французького мислителя відзначається суперечливістю, оскільки він з одного боку розчарований у людині, оскільки вона розтрачає свої ресурси на розваги, а з іншого боку захоплюється вмінням поєднувати мислення і розум. У зв'язку з цим ідеї Паскаля вважаються предтечою сучасної екзистенціальної філософії.

Література:

1. Бичко І. Філософія: Підручник для студ. вищих закладів освіти. – 2. вид., стер. – К.: Либідь, 2002. – 408 с.
2. Блез Паскаль. Думки. / Пер. з фр. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА. 2009. – 704 с.

ГУЦУЛЬСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР В «УКРАЇНСЬКОМУ КВАРТЕТІ» ІГОРЯ ШАМО

Козеняшева Ірина Іванівна

концертмейстер, викладач, кафедри оркестрових інструментів,
Харківська державна академія культури

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4808/>

Багатогранність творчості цього відомого українського композитора, у свій час, наймолодшого члена Національної Спілки композиторів України, відома музикантам і робить цікавим кожне заглиблення в її різноманітність. Ігор Наумович Шамо (1925 - 1982), заслужений діяч мистецтв, народний артист України, лауреат Державної премії ім. Тараса Шевченка та М. Островського, ордена Дружби народів, «Знак пошани», почесний громадянин Києва тощо... Не має музиканта, котрий би не чув про нього. У своїй творчості він виспівував рідну українську землю, хоч і не був етнічним українцем. У здобутку Ігоря Шамо понад 300 пісень – улюблений гатунок творчості цього композитора. Він є автором пісні *Києве мій*, що стала гімном міста Києва, нашої столиці. «Як тебе не любити, Києве мій»... Хто з українців та прихильників української пісні у світі, чи народної чи складеної композиторами України, не підспівував цей рефрен?

У репертуарі багатьох українських співаків є присутня принаймні одна пісня цього відомого композитора.

Пісня про Україну, Дніпровський вальс, Впали дві зірничі, Біля річки, біля озера, Ой, вербиченько, Проводжала мати, Шуміла ковила, Осіннє золото, Не шуми, калинонька, Три поради, Києве мій...

Вчитасмося в назви пісен авторства Ігоря Шамо. В них – вираження його життєвого кредо, повнота світосприйняття та громадська позиція патріота. Композитор співпрацював із такими відомими поетами як В. Курінський, Ю. Рибчинський, М. Ткач, В. Юхимович та іншими.

Але не можливо окреслити Ігоря Шамо тільки як композитора-пісняра, обмежуючи його творчість цим музичним жанром. Згадаємо цілу низку симфонічних та камерних творів: десять романсів на вірші Тараса Шевченка, дванадцять концертних п'єс для бандури, сюїти «Українська класична», глибоко народні «Гуцульські акварелі», хорова опера «Ятранські ігри» на вірші В. Юхимовича, музика до кінофільмів і театральних вистав тощо.

Розглянемо його твір *Український квартет* як приклад камерного жанру. Це квартет для дерев'яних духових інструментів у 6 частинах, виданий у 1960

році. Кожна частина має свою назву: *На полонині, Чабарашки, Співаночки, Гагілка, Гірський потік, Гуцулка*.

Твір є класичним за інструментарієм дерев'яного духового квартету флейта, гобой, кларнет, фагот. За мелосом – це стилізація неповторної народної мелодики. Композитор, натхнений фольклором мешканців Карпат, багатоголоссям українського мелосу, тонко відчув саму природу українського фольклору. Навіть назви частин занурюють нас у світ цієї самобутньої культури.

У частині *Чабарашка* Шамо використовує жанр народного українського танцю чабарашки, близького до козачка – жвавого і жартівливого. Але, на відміну від фольклорного варіанту, у не типовому для цього танцю розмірі: замість дводольного – чотирьох. У частинах *На полонині* та *Гірський потік* композитор малює природу Карпат за допомогою характерних для дерев'яних духових інструментів тембрів та технічних можливостей. *Гагілка* – ще одна частина, приклад komponування у жанрі народно-обрядового кола, у цьому випадку, веснянки. *Співаночки* відсилають нас до пісенної української традиції, за вказівкою автора, у характері пасторалі. Фінал цього твору (*Гуцулка*) знову є подібним до козачка, і має характер танка. Цього разу у характерному для танка розмірі. Це ніби підсумок, верхівка усього твору, радісний погляд з гори на рідний край.

Виконання цього твору вимагає від виконавців високого рівня майстерності, володіння широким спектром характерних для конкретного інструменту прийомів звукодобування, що імітують автентичні народні інструменти. Виконання твору з такою складною фактурою з елементами поліфонії потребує високого рівня ансамблевої гри та індивідуальної віртуозності.

Список використаних джерел:

1. Зоя Єгорова, ст. «Ігор Шамо. Увічнений у пісні. До 95-річчя композитора Ігоря Наумовича Шамо»: ГОЛОС УКРАЇНИ, газета Верховної ради України, опб. 21.02.2020;
2. Тамара Невінчана, ст. «Ігор Шамо»: «Наша Парафія», орган Парафії святого Архистратига Михаїла, Київ, Пирогів, опб. 09.01.2012, НСКУ IgorShamo.de;
3. Світлана Максимець, ст. «Творець гімну Києва: як працював Ігор Шамо»: Вікенд, Місто, опб. 20.02. 2020;
4. Ноти: Ігор Шамо, Український квартет для дерев'яних духових інструментів, Музфонд СРСР, Українська республіка, Філія, Київ – 1960.

ПОВСТАНСЬКА МУЗИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ТРАНСЛЯЦІЇ КУЛЬТУРНИХ КОДІВ В ПЕРІОД УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ

Приходько Назар Костянтинович

*аспірант, Національна Академія керівних кадрів
культури і мистецтв, м. Київ*

Науковий керівник: Стаднік Оксана Феліксівна

*доктор соціологічних наук, доцент,
Національна Академія керівних кадрів
культури і мистецтв, м. Київ*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4758/>

В історії українського народу ні одна доба визвольних змагань не була оспівана так, як під час україно-російської війни. Культурологічно-теоретичний аспект дослідження повстанської музики впливає із наукової потреби розкриття особливостей продукування і трансляції культурних сенсів в музичному мистецтві періоду війни. Він є важливим не лише в конституюванні української державності, але і культурної ідентичності України.

Війна вплинула на особистісне сприйняття дійсності, переконструювала політичну і повсякденну реальність, що призвело до зміцнення української автентичності і формування образу ворога. Розглядаючи пісенне мистецтво через повстанську музику у контексті війни ми можемо виділити дві дослідницькі перспективи: боротьбу за сенси із вогором та сприйняття політичної дійсності. Задля досягнення цілей, повстанська музика стає інструментом психологічного впливу, а також засобом створення нової української автентичності – незламної і вільної нації. Використовуючи переваги інтернету і соціальних мереж для трансляції визвольної ідеології, відбувається вплив на величезну за кількістю аудиторією, яка охоплює майже все населення.

Для повстанської пісенної творчості характерна велика варіативність (гімни, марші, історичні, романтичні, жартівливі, колядки та інші), що засвідчує високу популярність пісень у різних за демографічним і соціальним складом груп. Пісні стають на стільки популярними, що перестають виконувати лише розважальну функцію, а набувають символізму, стають життєвим фоном і трансляторами нових культурних сенсів. «Одним із важливих чинників проведення інформаційної війни є створення культурних кодів – які визначають культуру, політичну поведінку, дії та переконання народу» [1, с. 309]. Культурні коди змінюються доволі довго, інколи століття, однак під впливом війни, а також через численні наративи ця зміна стала швидшою, навіть радикальною.

Після 24 лютого в українському музичному просторі з'явилося чимало нових треків, які виражали біль українського народу та надихали його на боротьбу. Під час війни столітня пісня українських січових стрільців отримала друге дихання. 27 лютого лідер гурту «Бумбокс» Андрій Хливнюк, заспівав її а капела на Софійській площі, після чого пісня стала справжнім світовим хітом. Її співали дорослі й діти з різних країн, ремікс від південноафриканського музиканта The Kiffness потрапив у всі топи на радіо, а британські рок-легенди Pink Floyd записали свій новий хіт, в якому також є відомий приспів про червону калину. Пісня стала символом незламності і відродження, її співають в дитсадках та в школах, на святах і просто вдома на самоті. Коли російська армія біла по наших захисниках з моря, землі і повітря, вони в окопах співали «Зродилися ми великої години».

Коли через постійні бомбардування ми втрачали будинки і були змушені виїхати за кордон, на вустах була одна пісня – «У мене немає дому». У відповідь на звірства, які створили окупанти, разом з ненавистю народилася пісня «Чути гімн». Не менш важливою піснею для українського народу стала Stefania гурту Kalush Orchestra, з якою вони перемогли на Євробаченні-2022 та отримали підтримку всього світу. «Що ви браття» – Jockii Druce, пісня з сатиричним текстом виливає гнів на ворога, закликаючи українців відмовитись від думки, що вони можуть переконати своїх «братів» через кордон припинити їхнє вторгнення. Створена співачкою Jerry Neil гумористично-сатиричної пісні-маршу «Геть з України, москаль некрасивий», стала символічною відповіддю агресору і життєвою повсякденною конструкцією. Прикметно також те, що символами цього спротиву стали і композиції, чий час, здавалося, давно минув. Проте на тлі визвольної війни ці пісні зазвучали по-новому й отримали справді друге життя.

Музичне мистецтво як складова частина духовної культури та одна із духовних практик є експресивним інструментом генерування культурних кодів, в яких українська спільнота здобуває сенсожиттєву автентичність. Україна як держава, яка здобула свою незалежність, через мистецькі твори згенерувала потужну хвилю культурних експресій, що увиразнило її культурну макроідентичність. І ця культурна макроідентичність в мистецтві, зокрема музичному мистецтві не просто зробила заявку на автентичність, але і стала розбудовуватися у своїх культурних кордонах як носій специфічних життєвих сенсів.

Список використаних джерел:

1. Список Сіверська О. Роль культурних кодів у конструюванні політичної дійсності в контексті інформаційно-когнітивної війни. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 43, с. 306-313.

TESTS FOR CHECKING SKIMMING SKILLS WHILE READING

Iryna Anatoliivna Yaremenko

PhD in Philosophy, Dnipro University of Technology

ORCID: 0000-0001-7144-6956

Internet address of the article on the web-site:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4751/>

Nowadays, learning foreign languages is of great importance in connection with the processes of globalization and, accordingly, the changing role and functions of foreign languages in modern society. Foreign languages have become a necessary tool in the field of professional activity; moreover, skills and abilities to communicate in foreign languages in both written and oral forms are included in the professional competence of a specialist.

One of the main functions of any foreign language in the activity of a specialist is reading foreign-language professional texts. That function results in rather complicated issue for each specialist: what and how to read in a foreign language. Then comes the questions concerning the strategies to be applied while reading authentic foreign literature and the ways to improve the reading technique.

The foreign language technique should be taught purposefully and consistently, especially in terms of reduced number of hours for foreign language teaching at higher educational institutions.

There are 3 types of text reading depending on the goals:

1. Skimming – determining the topic of a given text after a quick review, without specifying the details.
2. Scanning – search for information relying on the questions formulated for the text.
3. Intensive reading – complete understanding of factual information.

Skimming means a reading type, which task is to obtain only a general idea of the text. Skimming of scientific text can be used when getting acquainted with the content of a textbook, study guide, monograph or article. In addition, this type of reading is necessary to understand what is being discussed in a particular scientific text. The minimum speed of text skimming is 400 - 500 words per minute [1].

Formation of anticipation skills while skimming plays a special role. Student must master special techniques for effective implementation of skimming skills in terms of authentic texts: anticipatory prediction of the text content on the basis of its title, subtitle, illustration, and keywords.

The text stage corresponds to such tasks of project work as collection, accumulation, and comprehension of information. In the context of teaching skimming skills, this stage is aimed at the formation of skills to find quickly and comprehend effectively the main points of the text, identify its subject, find and select certain information. It should be emphasized that this stage is not limited only to reading, which is explained by the specifics of the project method as a technology, in which all types of speech activity are involved comprehensively: students also discuss and evaluate data, exchange information [2].

What types of test items are used to test skimming skills?

Task type “*true/false statements*”. The task features are as follows:

- These tasks must correspond in their order to the content of the proposed text.
- These tasks should only be used to test reading skills at levels A1 and A2.
- To test reading skills at higher levels (beginning with level B1), the task type “true/false statements/text does not give any information about it” should be used.

Task type “*finding matches*” or “*selection*”. The object of control of this task variety is the selection of headings for texts or text paragraphs, the text-statement correspondence etc. It is important when compiling such tasks for testing skimming skills that the tasks should be placed after the texts, since the test-takers must read the texts first, and then complete the tasks. A feature of these tasks is that they can be arranged in any sequence, with no correspondence to the information delivery in the texts.

Task type “*multiple choice*”. The main features here are as follows:

- Tasks should not be interdependent, i.e. the answer to one question should not affect the answer to the next question.
- There are always three or four choices (options), of which only one must be unambiguously correct.
- All options must be of the same complexity, length, and structure.

Thus, there is a wide variety of tasks to monitor skimming skills; each of them is characterized by their own principles and specifics. The author of test items should define clearly the test purpose and select the appropriate type of item in accordance with the specified purpose.

References:

1. https://stud.com.ua/166398/literatura/vidi_chitannya.
2. Teaching skimming skills involving project methodology in terms of English-language news media in the 10th form of the school with in-depth study of English / H. I. Podosynnikova, O. V. Ruban // Foreign languages. – 2016. – No. 3. – Pp. 3-10.

SYNCRETISM AS A KEY IDEA OF THE ECONOMY OF LANGUAGE EFFORT

Tetyana Oleksandrivna Shundel

Senior Lecturer, Donetsk National Medical University

ORCID: 0000-0003-2001-4509

Internet address of the article on the web-site:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4793/>

Language representing a flexible and highly organized system is theoretically inexhaustible in its possibilities to be renewed consistently and develop naturally. The majority of scientists consider that language is characterized both by the mechanism of renewal, multiplication and development of its resources and by the mechanism of economy resources of all its subsystems.

These days a distinctive feature of both national and foreign scientists' reserches is the study and analysis of language economy as a characteristic feature of the modern state of the language in connection with saving time and energy in information exchange in acts of communication. In this regard, O. Strelnikova notes that in "the modern world, with the development of the latest technologies of automation and unification in various spheres of human activity, the tendency to minimize physical and mental efforts is becoming a leading one in the language sphere as well" [4, p. 77]. It suggests that language is subject to change and language behavior can be controlled by the principle of least effort or the principle of economy.

While investigating the issue of the principle of linguistic economy in language Yu. Makarets notes that one of the conditions for the implementation of this principle is "the ability of human thinking to unify and generalize" [2, p. 163]. Thus, the principle of language economy is one of the important factors that is the basis for maintaining the balance of the levels of the language system. In this regard, we believe that the principle of linguistic economy is a universal concept and can be found at all levels of the language system, but specific expressions of this principle are caused by the individual features of each individual language. It should be noted that the tendency towards language economy significantly affects the functioning and development of all levels of the English language including the syntactic level.

Taking into consideration this idea O. Panchenko and K. Shevchyk think that the language can be considered economical either for expressing different relations using the same form or in the case of reducing forms [3].

Linguistic units are connected with each other by means of variant relations that determine the presence of surface and deep levels in the language system. The basis of language is the deep level which is characterized by standard units in their primary forms and functions. These units are paradigmatically connected to each other by relations of similarity-difference. The surface level is a peculiar layer which can be characterized by the complicated use of secondary forms and functions of the corresponding units connected by variant relationships. The fact is that in the surface structure of an utterance there may be often elements that are not given in the deep structure. It is the very inconsistency between the statement and the situation raises the question of semantic economy, provided that no indication of any element of

the deep structure can be traced in the surface structure of the statement. The main effective force expressing new concepts within old forms is the principle of language economy.

The study of hybrid phenomena in the English language leads to the need to define core and peripheral structures, as well as additional meanings that complicate the main one. At the same time studying the term “syncretism” deserves special attention. Many scientists interpret it as a universal means of language, its linguistic universality, a complex and widespread phenomenon of a multifunctional nature. For example, Yu. Baida believes that one of the main factors leading to the development of syncretism is “the supporting component, namely its categorical meaning” [1, p. 40].

Among linguists there is still no consensus on the term “syncretism” therefore there is no single definition of this term in linguistic dictionaries. The scientists made a lot of attempts to determine its exact, consistent and objective character, since the concept of “syncretism” is one of the most important in linguistics, and this phenomenon turns from a private issue into an actual general linguistic problem.

When analyzing the concept of syncretism linguist L. Shityk draws attention to the fact that syncretism is characterized as a phenomenon of a multifaceted nature which helps to consolidate linguistic facts into one coherent system developing the relationship and interaction between them, and therefore it is inherent in all levels of linguistic structures with their characteristic features [5, p. 133].

According to B. Storme, in the English language syncretism occurs when the expression of grammatical differences in the context occurs due to language variations and resource potential [10].

M. Baerman and D. Brown point out that most researchers have made assumptions about the inadequacy of its description due to its limited nature. They think that morphological description of a particular type of syncretism must contain two elements: (1) a list of the set of meanings that are syncretic, and (2) a way of associating that set with a form. To a large extent, the limitations of syncretism are the result of how these elements are treated [6].

In M. Baerman’s paper syncretism is considered as a phenomenon that occurs when two or more different morphosyntactic meanings are combined into one word form being subject to change [7]. A. Droogers recognizes the fact that the main difficulty of syncretism is using it in both an objective and a subjective meaning [8, p. 195]. Thus, when describing the essence of syncretism some difficulties are reflected in the definition of the term itself. Thus, M. Nunen notes that syncretism occurs in a sentence when a relation marker is used to express several functions [9].

We believe that the different interpretation of the concept of syncretism leads to a diametrically opposed assessment of the corresponding phenomena. Thus, syncretism in the English language is considered as an undeveloped state of certain speech and language facts and from this point of view, its presence is recognized as interfering with the normal functioning of the language, so it should be avoided

in the same way as the related phenomena of homonymy, polysemy, doublettness, multifunctionality.

Taking into account the non-discrete character and analyzing the interpretation of syncretism, we come to the conclusion that syncretism is an inseparable fusion, simultaneous coincidence in one linguistic sign (morpheme, word, syntactic construction) of two or more meanings, functions, categories.

To make a conclusion we must say that due to the hybridity of syncretism the manifestation of this process leads to the expansion of the expressive possibilities of the language by saving its own, unrealized but already established means in the language. The analysis of the actual material gives reason to believe that in case of syncretism we are faced with the phenomena that differ in the general non-differentiation of the content plan because they differ in the same object of existing reality. Therefore, syncretism is characteristic of the objects that are characterized both by complex mobility and by systemic relations. It should be noted that at different levels, language units are characterized by a complicated system that combines not only the plan of content, but also the plan of expression. At the same time, the fact is noted that the content is the leading side of the object, while the form represents the side that can be transformed or modified in the conditions of changing the functioning of the content. Thanks to the changing nature of the form and its relative independence an active interaction of form and content can occur. The unity of content and form is a relative process so the content can collide with the form, which is a leading feature when considering and studying syncretic phenomena.

References:

1. Байда Ю. М. Явище синкретизму в системі з'ясувальних складнопідрядних речень // Наукові записки. Серія «Філологічна». 2013. Вип. 37. – 340 с. URL: <https://docplayer.net/58642948-Naukovi-zapiski-seriya-filologichna-vipusk-37.html> (дата звернення 18.09.2023)
2. Макарець Ю. С. До питання про принцип економії в мові та мовленні // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. 2013. Вип. 10. С. 161-168. URL: [file:///C:/Users/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0/Downloads/Nchnpu_10_2013_10_41%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0/Downloads/Nchnpu_10_2013_10_41%20(1).pdf) (дата звернення 18.09.2023)
3. Рись Л. Ф., Белих О. М. Контамінація як особливий спосіб словотворення у сучасній німецькій мові // International Scientific and Practical Conference “WORLD SCIENCE”. 2017. № 8 (24). Vol. 2. С. 42-46. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13697/3/elibrary_29914610_55277078.pdf (дата звернення 19.09.2023)
4. Стрельнікова О. В. Економія і варіативність як мовні константи (на матеріалі газетного дискурсу англійської мови) // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2011. С. 77-79. URL: http://eprints.zu.edu.ua/6360/1/vip_58_19.pdf (дата звернення 19.09.2023)

5. Шитик Л. В. Феномен синкретизму в проекції на мовні рівні // Вісник Черкаського університету. 2009. Випуск 169. С. 132-145. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/2167/1/169-132-145.pdf> (дата звернення 19.09.2023)
6. Baerman Matthew, Dunstan Brown, and Greville G. Corbett. The syntax-morphology interface: A study of syncretism. Cambridge, UK: Cambridge Univ. Press. 2005. 281 pp. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/syntaxmorphology-interface/413880A8581E80490ABEF7C7413E8551> (дата звернення 20.09.2023)
7. Baerman Matthew. Syncretism. – Language and Linguistics Compass. 2007. 1 (5). P. 539-551. URL: https://www.researchgate.net/publication/227704692_Syncretism
8. Droogers A. F. Play and Power in Religion: Collected Essays. Berlin: De Gruyter. 2012. 455 p. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110259513/html> (дата звернення 21.09.2023)
9. Noonan Michael. Patterns of development, patterns of syncretism of relational morphology in the Bodic languages. URL: <https://d-nb.info/1219146781/34> (дата звернення 21.09.2023)
10. Storme Bejamin. Implicational generalizations in morphological syncretism: The role of communicative biases. Cambridge University Press. 2021. p. 1-41. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-linguistics/article/implicational-generalizations-in-morphological-syncretism-the-role-of-communicative-biases/AD3D31C75F3D6210076E11D7A48194EE> (дата звернення 22.09.2023)

РАДІОП'ЄСА ЯК УНІКАЛЬНИЙ ДРАМАТИЗОВАНИЙ АУДІОЖАНР

Верман Максим Олександрович

*аспірант, Харківський національний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди
ORCID: 0000-0003-4395-5264*

Науковий керівник: Мельників Ростислав Володимирович

*кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української
літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова,
Харківський національний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4807/>

Статтю присвячено розкриттю сутності поняття «радіоп'єси» як особливого жанру літератури. Цей жанр не є новим, але завдяки сучасним технологіям – зокрема переходу з радіомовлення на Інтернет-мовлення, жанр постійно переосмислюється. Автори шукають нових інструментів впливу на реципієнта, нові форми. Для більш широкої аудиторії жанр має маргінальний статус, особливо в українському медіапросторі. Актуалізація і висвітлення цієї теми є важливим для сучасної української літератури, що безпосередньо залучена до європейського літературного і культурного дискурсу.

Постановка проблеми. *Радіоп'єса* – жанр, що зародився в українській культурі в 1930-х роках після того, як у 1933 році в етері прозвучала радіоінсценізація повісті Михайла Коцюбинського «*Fata Morgana*» [6]. А згодом того ж року на радіохвилях РВ-4 транслювалася перша українська п'єса, написана саме для радіо – «Понад усе» Олега Димінського. Пізніше жанр визнався надто «буржуазним», більшість авторів були репресовані, але зараз жанр викликає все більше зацікавленості серед слухачів. Вивченням цієї теми займається, літературознавець, журналіст, письменник Ілля Андрійович Хоменко. Він є автором близько 40 наукових робіт на цю тему. «І. Хоменко займається дослідженням у галузі загальнотеоретичних і прикладних аспектів масової комунікації. Відкрив і дослідив феномен української оригінальної радіоп'єси 1930-х років» [1]. Враховуючи стрімкий розвиток радіоп'єси і появи нових піджанрів, проблему слід переглянути і актуалізувати з урахуванням нових технологій.

Актуальність статті. *Радіоп'єса* поступово популяризується в українському медіапросторі, а сам жанр трансформується і еволюціонує завдяки сучасним технологіям. Тому вивчення цього питання є одним з важливих аспектів репрезентації драматичної літератури.

Мета статті – дослідити у межах радіоп'єси своєрідність жанру, визначивши стилістичні особливості, які притаманні жанру. Зазначити стилістичні маркери, дослідити своєрідність радіоп'єси як жанру.

Ключові слова: *радіоп'єса; радіотеатр; драматургія; радіодрама; театр перед мікрофоном; аудіожанри.*

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ століття з розповсюдженням комп'ютерів, мобільних телефонів, мережі Інтернет, споживання інформації та розважальних продуктів значно змінилося. Після заснування у 2005 році відеохостингу YouTube, однією із основних форм споживання інформації став відеоконтент. За даними сайту www.tubefilter.com станом на 2019 рік на YouTube завантажують близько 500 годин відео щохвилини, а кількість щоденних переглядів відео сягнула 5 млрд [9]. За інформацією платформи Hootsuite станом на 2022 рік 96.2 відсотки осіб від 16 до 64 років мають смартфон, і щоденно слухають подкасти близько години, і трохи більше години – радіо. Читання літератури становить близько двох годин, але щороку зменшується [9]. Це свідчить про те, що споживання аудіо продуктів постійно зростає, а сучасні технології дозволяють створювати такий контент значно дешевше, швидше і робити його більш довершеним.

Сучасному науковому прогресу передували відкриття Т. Едісона, Н. Тесли, Г. Герца, Г. Марконі, М. Пильчикова та інших вчених наприкінці ХІХ століття, коли радіомовлення почало ширитись Європою, і ставало все більше популярною формою споживання інформації, еквівалентною пресі. У 1924 році започатковується перша в Україні радіостанція – Українське радіо (УР–1), перший етер якого пролунав у Харкові, а до 1927 було побудовано більш потужні

радіостанції у Києві, Дніпропетровську, Донецьку, Одесі та інших містах. Саме новий вид зв'язку спонукав митців до пошуку нових форм і способів творення мистецтва. Один з нових жанрів, який зародився у 20-х роках ХХ століття була радіоп'єса.

Радіоп'єса (або аудіодрама, аудіоп'єса, радіодрама, радіотеатр) – це драматизована суто акустична вистава, що транслюється по радіо або публікується на аудіоносіях, таких як магнітофонна стрічка чи компакт-диск. Вона не має візуального компоненту, тому радіодрама залежить від діалогів, музики та звукових ефектів, які допомагають слухачеві уявити персонажів та історію [8, 8]. Починаючи з 20-х років ХХ століття жанр радіоп'єс розвивався разом з кіно і театром, які активно впливали на розвиток жанру. Автор радіоп'єс, режисер і сценарист Річард Г'юз стверджує, що «вистави для прослуховування» мали стати доповненням німого кіно, яке подавало діалоги через субтитри, а звукові спецефекти (музичний акомпанемент, звуки пострілів чи дощу) могли відтворюватися прямо в кінозалі [7, 2].

Культура радіоп'єс існує в багатьох європейських країнах: в центральній Європі – Чехія (rozhlasová hra), Польща (słuchowisko), Німеччина (hörspiel); західна Європа – Британія (radio drama), жанр також є дуже популярним у США.

Радіоп'єса, як окремий жанр в українській культурі з'явився у 1933 році. Першим яскравим представником жанру був Олег Димінський, який написав і поставив оригінальну п'єсу «Uber alles» («Понад усе»). Вона пролунала у Харкові в 1933 році в етері РВ-4 [6]. До творчого доробку автора належать ще декілька радіоп'єс, але через свою проукраїнську позицію, яку він артикулював у своїх творах, він був звільнений, а його твори заборонені.

Хоча радіоп'єса зародилася у 20-х роках ХХ ст. разом з появою радіо, але зараз жанр активно переосмислюється. З появою медіа-ресурсів, які дозволяють публікувати аудіотвори в мережі, жанр був імпортований на подкаст платформи (Apple podcast, Google podcasts, Spotify тощо) та YouTube. Це позитивно вплинуло на розвиток і популяризацію жанру, бо користування такими медіа-ресурсами зазвичай є безкоштовним, потрібен лише доступ до мережі Інтернет. Натомість DAB-радіо (Digital Audio Broadcasting) поступово замінює FM-радіо, яке значно маргіналізувалося за останні десятиліття.

Останнім часом популярність жанру зумовлена поширенням потокових сервісів та подкаст платформ, які стали більш доступними та зручними для користувачів смартфонів. І зараз сучасний стан радіоп'єс в українському медіапросторі поступово актуалізується і переосмислюється. Завдяки європейському досвіду жанр радіоп'єси починає активно популяризуватися в українській культурі.

Так у 2018 році за підтримки Британської Ради відбувся відбір робіт на конкурс радіоп'єс «Радіодрама UA/UK». Автори конкурсу стверджують, що британсько-український проєкт покликаний сприяти розвитку жанру

радіодрами в Україні, хоча, звісно, жанр як такий існує в сучасному літературному дискурсі і радіодискурсі. На Українському радіо (Радіо Культура) є кілька рубрик, які транслюють радіоп'єси як оригінальні, так і постановки. В етері Українського радіо можна почути наступні рубрики: радіодетектив, радіотеатр, радіофільм, поезія та аудіокнижка.

У 2022 році було створено аудіо проєкт (видавництво), який називається Audiostories. Його засновником є журналіст Володимир Ольшанський. Видавництво працює над створенням аудіофільмів, аудіосеріалів, записує аудіокнижки та подкасти. Своєю основною особливістю творці називають аудіо імерсивність, тобто технології, які допомагають створити у слухача безпосередній ефект, атмосферу зануреності в історію. Серед останніх творів варто зазначити художню аудіоновелу за текстами Яна Андрушевського «З краю сліз і краси» та аудіофільми на тексти Святого Письма – «Біблія – Книга Життя» (Книга Буття, Євангелія від Івана та Діяння Апостолів).

Існує кілька акустичних жанрів, що мають схожі риси, але відрізняються переважно формально: аудіокнижка, радіофільм, радіопостановка та власне радіоп'єса (радіодрама).

Аудіокнижка (книжка вголос) – літературний твір, який був озвучений і записаний на цифровий носій. Традиційно озвучується одним актором, але існують варіанти, коли кожному ролі читає інший актор. Так, наприклад, в аудіо версії роману Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи» на АБУК, окрім декількох акторів наявні також звукові ефекти та музика.

Радіофільм – це художньо-публіцистична передача, що ґрунтується на документально-образних матеріалах, мають одну тему, яка розкрита через спосіб мислення, сприймання сучасника. Документалізм у радіофільмі підсилюють художні компоненти, що позитивно впливає на його сприймання слухачами [4, 573]. Тобто цей піджанр має елементи радіоп'єси, але все ж орієнтований на документальне зображення дійсності, а не на художнє.

Радіопостановка – форма художнього радіомовлення, за допомогою якої в радіоетері транслюються записи п'єс, інсценізації літературних творів, які були адаптовані під аудіоформат, але не були створені для нього.

Радіоп'єса (радіодрама) – особливий жанр драматичного мистецтва, з огляду на форму розповсюдження, розрахований не на глядача, а на слухача. Вважається, що цей термін не зовсім вдалий, бо передає лише природу виникнення літературного явища, а не його сутність [3, 466]. Український дослідник Ілля Хоменко зазначає, що оригінальна радіодрама – це драматичний твір, написаний спеціально і виключно для радіомовлення з урахуванням специфіки утворення звукового образу і технічних особливостей передачі інформації по акустичних каналах. «Оригінальна радіодрама (радіоп'єса) не використовує відпрацьованих сюжетних схем і не спирається на літературні або сценічні першоджерела. Їй притаманні особливі виразні засоби, які часто неможливо модифікувати у форму творів літературних, кінематографічних, телевізійних, театральних» [5, 11]. Слід зазначити, що радіоп'єса – унікальний

жанр, який створюється виключно для аудіоформату, що відрізняє його від аудіокниги і радіопостановки, які в переважній більшості були адаптовані, а не створені для аудіоформату.

На розвиток жанру вплинула радіопередача, яка називалася «Театр перед мікрофоном» («Театр біля мікрофона»). Однією з вагомих постатей, яка працювала у цьому форматі була театрознавиця, радіожурналістка Новоселицька Ніна Миронівна. Як редакторка і режисерка радіо, вона записала понад 100 театральних вистав і радіовистав [2].

Радіоп'єса – це симбіоз декількох видів мистецтв: насамперед – драматичної літератури, але не менш важливою є аудіо складова. Наприклад, якщо говорити про драматичні тексти, то слід згадати п'єси суто для читання, які не призначені для сцени, коли мова йдеться про радіоп'єсу, то звукова складова є принципово важливою, оскільки без неї це буде усього лиш текст з драматичними елементами. Тобто від класичної драми, яка створюється для постановки на сцені, радіоп'єса відрізняється інструментами і сюжетами, які неможливо реалізувати поза аудіо форматом. А від драм для читання вирізняється потребою в постановці, бо радіоп'єси без постановки не мають не лише художності, а й можуть бути зовсім незрозумілими для реципієнта.

Можна навести наступну аналогію: сценарій до кінострічки також не призначений для читання, часто він має суто практичну функцію – має пояснювати режисеру як поставити конкретну сцену, а вже художня цінність і завершеність з'являється тоді, коли текст трансформується у кінострічку. Схожий принцип діє і в радіоп'єсах. Текст відіграє роль певної інструкції, а завершеність твір отримує лише тоді, коли втілюється в аудіо форматі.

Одним із найскладніших завдань є очевидне зображення локації в якій відбувається дія. Суто вербальні інструменти із зазначенням і описом локації є допустимими, але не допомагають слухачеві відчувати атмосферу. І тут ще варто зазначити, що закадровий голос і слова автора – це особливості аудіокниги, яку все ж таки не варто вважати окремим жанром, а скоріше варіантом репрезентації вже готового, художньо досконалого завершеного тексту. Хоча можна часто зустріти музичний супровід, звукові ефекти (звуки дощу, полум'я, пострілів тощо) або обробку голосу, наприклад, накладання ефекту відлуння чи панорамування (прийом, коли звук подається лише в один канал, наприклад, лише до лівого чи до правого навушнику).

Основна різниця полягає в тому, що кожному окрему роль має читати, грати окремий актор (якщо це не монодрама), текст може мати багато ремарок, які є потрібними для постановки.

Драматична складова проявляється так само у наявності правила трьох єдностей – дії, тобто зазвичай відсутні слова автора, і переважає дія, діалоги, монологи, а не оповідно-описове зображення дійсності. Хоча слід зауважити, що у радіоп'єсах може існувати внутрішній діалог, який складно реалізувати в класичній драмі. А також важливим є елемент – місце, який складніше створити і описати, бо локацію треба зобразити звуками і ефектами.

Інше важливе питання – доцільність називати такі твори радіоп'єсами. Актуальність у назві саме компоненти «радіо» в таких творах є дискусійною, бо переважна більшість творів розповсюджується у форматі mp3, wav, flac тощо, але за допомогою інтернету, а не радіохвиль. Архаїчна назва передає історичну тяглість жанру, який був зароджений в епоху радіо, але не відображає актуальної природи жанри. Більш відповідною назвою була б аудіоп'єса або звукова п'єса.

Висновки. Радіоп'єса – це унікальний драматичний жанр, який за допомогою своєї форми, тобто аудіо, змінює сприйняття твору, роблячи акцент на вербальну складову. Акустичність радіоп'єс дає змогу автору експериментувати з різними нарративними моделями, інструментами, сюжетами, які неможливо реалізувати на сцені. Радіоп'єса – це синкретичне явище сучасної драми, яке швидко розвивається, і поступово перетворюється в окремий жанр зі своїми піджанрами і характерними унікальними ознаками.

Список використаних джерел:

1. Забіяка І. М. Хоменко І. А. Відомості про науковця. URL: <http://labs.journ.univ.kiev.ua/spring2017/%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F-%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87/> (дата звернення: 15.09.2023).
2. Криворучко Л. С. Новоселицька Ніна Миронівна. URL: <https://esu.com.ua/article-72513> (дата звернення: 13.03.2023).
3. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 636 с.
4. Лизанчук В. В. Основи радіожурналістики: Підручник. К.: Знання, 2006. С. 573.
5. Хоменко І. А. Оригінальна радіодрама: Навч. Посібник. За ред. В. Я. Миронченка; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2002. С. 11.
6. Хоменко. І. А. "Fata Morgana" в ефірі: 1933 рік. Соціальний контекст першої радіоінсценізації повісті М. Коцюбинського. Інститут журналістики. Київ, 2008. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2354> (дата звернення: 08.01.2023).
7. Tim Crook. British Radio Drama – A Cultural Case History. London 1999. URL: <https://www.yumpu.com/en/document/read/22031788/british-radio-drama-european-mediaculture> (дата звернення: 08.01.2023).
8. Tim Crook: Radio drama. Theory and practice London ; New York : Routledge, 1999, 296 p.
9. DIGITAL 2022: GLOBAL OVERVIEW REPORT. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report> (дата звернення: 08.03.2023).

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НОВЕЛИ З. ЛЕНЦА «DIE NACHT IM HOTEL» З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

Кулина Ірина Георгіївна

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри німецької філології,

Одеський національний університет імені І.І. Мечнікова

ORCID: 0000-0002-2990-6557

Богуславський Сергій Сергійович

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри німецької філології,

Одеський національний університет імені І.І. Мечнікова

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4815/>

Роль перекладача у сучасному суспільстві неможливо переоцінити, вона дуже важлива і необхідна, бо саме перекладач є виконавцем зв'язку між країнами, культурами різних народів, політиками, науковцями тощо.

Особливостям перекладацької діяльності присвятили свої дослідження багато вчених, як вітчизняних, так і зарубіжних. Серед них: Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д., Селіванова О. О., Хорст Г., Шульц М. та інші. Зазначені мовознавці вважають, що діяльність перекладача не є ізольованою, бо вона перебуває у складних відношеннях із культурою тексту оригіналу й перекладу, буттєвою та іншими сферами. Перекладач може реалізувати при перекладі різні установки, які регулюють перекладацьку діяльність і визначають мету роботи перекладача. Звісно, що установка перекладу залежить від типу тексту. При цьому, як наголошує О.О. Селіванова, застосовуються певні перекладацькі трансформації (ПТ), тобто прийоми перекладу, що передбачають процедуру перетворення з метою переходу від одиниць оригінального тексту (ОТ) до одиниць перекладу (ОП). Авторка поділяє ці ПТ на лексичні, граматичні, лексико – граматичні тощо. Лексичні, в свою чергу, поділяються на формальні (транскрипція, графічна транслітерація, калькування) і лексико – семантичні, що включають конкретизацію як заміну більш конкретною назвою, генералізацію, як заміну гіперонімом гіпоніма й модуляцію – заміну слова або сполуки одиницею мови перекладу, яка логічно пов'язана зі значенням вихідних. До граматичних перекладацьких трансформацій відносяться дослівний переклад синтаксичних структур (нульова трансформація), поділ речення, об'єднання речень, інші граматичні заміни. Лексико – граматичні заміни передбачають антонімічну й конверсивну трансформацію, описово – перифрастичний переклад. Крім того існує також компенсація як спосіб перекладу одиниць оригінального тексту іншими неізоморфними вихідними засобами без збереження первинного місця в оригіналі.

Мета дослідження полягає у виявленні перекладацьких трансформацій, які можуть бути використані для створення повноцінного перекладу художніх текстів з німецької мови українською.

Об'єктом дослідження стали мовні одиниці сучасної німецької мови. **Предметом** дослідження є лексичні трансформації та особливості їхнього застосування при перекладі з німецької мови українською.

Матеріалом дослідження слугувала новела З. Ленца «Die Nacht im Hotel» - «Ніч у готелі».

В роботі було використано описовий **метод**, трансформаційний, контекстуальний, дистрибутивний **аналізи** та інші **методи**, що є необхідними для здійснення передачі незмінного змісту оригіналу при дотриманні певних норм мови перекладу.

У нашому дослідженні ми використали модель О. О. Селіванової, де процес перекладу є складною нелінійною нерівноважною синергетичною системою, що включає ряд модулів як самостійних функціональних вузлів.

В результаті нашого дослідження виявлено, що незважаючи на спільні риси, у німецькій та українській мовних системах спостерігаються певні відмінності на всіх рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному та словотворчому. Зазвичай перекладацькі трансформації використовуються через відмінності двох мов та через різницю в смисловому об'ємі слова.

Розглянемо трансформації, які були зроблені нами при перекладі новели З. Ленца «Die Nacht im Hotel» - «Ніч у готелі».

На лексичному рівні спостерігаються наступні можливі перекладацькі трансформації:

- У тексті зустрілися власні імена та назви: Schwamm – прізвище головного героя, яке підкреслює риси його характеру, бо з німецької це “губка, мочалка”; Kurzbach – назва міста. У першому випадку використовується пряме графічне перенесення, у другому – це традиційна ономастична відповідність.

- У тексті багато складних слів (комполит), характерних для німецької мови: Bettpfosten (поручні ліжка), Krankenhaus (лікарня), Selbstmord (суїцид), Glasseele (вразлива, чутлива душа), Frühzug, Morgenzug (ранковий потяг), Taschentuch (носова хустка), Lausejunge (бешкетник) та інші, які українською потрібно перекласти за допомогою низки окремих іменників та прикметників, або тільки окремих простих іменників.

Крім того, потрібно також здійснити наступні лексико-граматичні трансформації, такі як:

- генералізація – заміна одиниці мови оригіналу мовою перекладу: Ich werde Sie zu Ihrem Bett dirigieren. – Я без проблем супроводжу Вас до Вашого ліжка;

- метафоризація: Warum begeht er nicht Selbstmord? – Чому він не накладе на себе руки?

Er ist äußerst sensibel, mimosenhaft, er reagiert bereits, wenn ein Schatten auf ihn fällt. – Він надзвичайно чутливий, ніжний як квітка, він реагує навіть, коли на нього впаде тінь;

- спостерігаються також відмінності у числі іменників, де die Tür німецькою має однину та множину, а українською – лише множину – двері;

- присутні також додавання – Und keiner winkt zurück – І ніхто не махає у відповідь.

- та додавання разом із заміною – Und Ihnen kommen keine Bedenken bei Ihrem Vorhaben? – І Вас не мучать сумніви у зв'язку з Вашим наміром?

В результаті проведеного дослідження виявлено, що при перекладі художнього тексту виникає необхідність застосування певних перекладацьких трансформацій, які залежать від норми мови перекладу. Але завжди треба брати до уваги правила обох мов (фонетичні, граматичні, лексичні тощо) і враховувати нюанси як мови оригіналу, так і мови перекладу, щоб досягти головної мети перекладу – його адекватності.

Список використаних джерел

1. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.
2. Огуй О. Д. Актуальні проблеми німецько-українського перекладу. – Чернівці: Рута, 2004. – 256 с.
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія, Полтава, Довкілля – К, 2010. – 844 с.
4. Horst G. Arbeiten wie ich möchte. Deutsch perfekt. 2021. № 1., S. 49
5. Schulz M. Übersetzen – ein Job für “Einköpfe”. URL: <http://www.doku.net/artikel/uebersetze.htm>

КОНЦЕПТ «ВІЙНА» У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ЛІТЕРАТУРИ: ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ

Левковець Ірина Леонідівна

магістрантка, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник: Бортнік Жанна Іванівна

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
теорії літератури та зарубіжної літератури*

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4779/>

На сьогодні актуальним залишається вивчення концепту «війна» на матеріалі художніх творів тих письменників, які були учасниками чи свідками її жахливих подій, а потім відтворили, змалювали їх крізь призму художніх образів.

Концепт «війна» досліджується в різних галузях, таких як історія, політологія, соціологія, психологія, література та мистецтво. Вивчення цього

концепту допомагає краще зрозуміти природу конфліктів, походження війн, їх наслідки та шляхи забезпечення миру та стабільності у сучасному світі. Також важливо формувати свідомість про негативний вплив війни та розвивати миролюбні цінності у суспільстві.

Концепти характеризують як ментальні одиниці й складники свідомості, що постають певними посередниками між реальним світом і мовою. Концепт містить і реальну дійсність, і культурну інформацію, і почуттєву сферу, у якій усе це осмислюється, фільтрується, трансформується й систематизується. Тому «концепти утворюють своєрідний культурний пласт, що функціонує між людиною та середовищем. Вони наявні у свідомості (ментальному світі) людини у вигляді «пучків» понять, знань, асоціацій, переживань, які не тільки мисляться, а й переживаються» [1, с. 111].

Війни супроводжують людство протягом усієї його історії. Ще з давніх часів тема війни становить важливий предмет аналізу, і в наш час таких досліджень стає дедалі більше. У ХХ ст. в контексті двох світових воєн та усвідомлення можливості глобальних катастроф внаслідок застосування зброї масового знищення увага до проблем осмислення й розуміння поняття «війни» посилилася. Вже у ХХІ ст. кількість підстав для цього стрімко збільшується далі.

Термін «війна» у «Словнику української мови» витлумачено так: «1. Організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо. 2. перен. Стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимсь; боротьба» [3, с. 669]. За цими дефініціями завжди в уяві постають страшні, криваві бої, жорстокі битви, тисячі людських смертей, зруйнованих міст, будівель, страждання, сльози, подвиги, перемоги, поразки, зради тощо. Проте це зовсім не повний перелік асоціацій, які спроможне викликати ім'я концепту – жахливо-містке слово «війна». Усі ці асоціації цілком закономірні, оскільки війна залишає невідворотний слід у житті поколінь навіть через сотні років після свого завершення. Тому про війну згадують і пишуть усі, вона зачіпає кожного і оминати її неможливо, – письменники, військові, політики, ветерани, сучасники, «діти війни», – бо кожен має право на свій власний спомин і погляд, на загальну оцінку тих подій.

З початком повномасштабної війни Росії проти України освіта зазнала значних змін. Здобувачі освіти по-новому прочитують літературні твори, проводять паралель з сьогоденням. Тема війни у шкільному курсі зарубіжної літератури є досить важливою та актуальною, оскільки вона допомагає учням краще зрозуміти вплив війни на людство та суспільство. Вивчення літературних творів, присвячених війні, дає можливість зануритися у реалії воєнних конфліктів, долі бійців та цивільних жертв.

Спираючись на концепт «війни», автори показують, що хронотоп війни не обмежується історичними подіями, а включає насамперед свідомість людини, незалежно від її національної приналежності. Бінарна структура світу, створена війною, мимоволі призводить до протистояння «своїх» і «чужих». На прикладі творів різних жанрів (роман, повість, оповідання, поезія тощо) та формах, від

епосу до сучасної прози, розкриваються особливості зображення внутрішньої природи людини, людини з її складним внутрішнім світом, зумовленим подіями війни.

Шкільний курс зарубіжної літератури включає класичні романи про Першу або Другу світові війни, наприклад, «Вбити пересмішника» Г. Лі, «1984» Дж. Орвелла, «Хлопчик у смугастій піжамі» Дж. Бойна, «Крадійка книжок» М. Зузака. Ці твори розкривають реалії військових дій, вплив війни на психологію людини та її моральні дилеми [2, с. 25].

Одним із ключових аспектів цієї теми є звернення уваги на відображення реалій воєнних конфліктів у літературних творах. Романи, оповідання та вірші, які розповідають про війну, надають учням можливість поглиблено пізнати події, що відбувалися на передовій, відчути емоції героїв, долю бійців та їх родин. Такі літературні твори допомагають зрозуміти масштаби трагедій, які супроводжують війну, і дають можливість уявити себе на місці героїв.

Інший аспект – вивчення поглядів авторів на війну та її причини. У літературі можна знайти позитивне бачення війни, коли вона розглядається як захист інтересів, так і критичний погляд на воєнний конфлікт як найжорстокішу форму розв'язання проблем. Це сприяє розвитку критичного мислення учнів та виховує в них свідоме ставлення до важливих суспільних питань.

Вивчення антивоєнної літератури також має велике значення, оскільки вона ставить на перший план проблему миру та наголошує на трагедії війни для людства. Ці твори мають потужний емоційний заряд і можуть надихати учнів на пошук альтернативних шляхів вирішення конфліктів, а також формувати у них позитивні цінності, пов'язані зі збереженням миру. Яскравим прикладом антивоєнної літератури є оповідання Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...». Цей твір є частиною антивоєнної літератури, яка ставить перед собою мету проливати світло на негативні аспекти війни та її наслідки для людей та суспільства. При аналізі цього оповідання здобувачі освіти беруть до уваги такі аспекти, як засудження війни, глибокий символізм, емпатію та співчуття, світогляд, паралель з сьогоденням.

У тексті письменник глибоко осуджує війну та її наслідки. Г. Белль описує долю вояка, який після війни повертається додому, але знаходить своє місто зруйнованим та зміненим. Він показує, як жахливі події війни можуть змінити людей, спричиняючи фізичні та психологічні травми («Я не пам'ятав, як мене поранено, я знав одне: що не ворухну руками й правою ногою, лише лівою, та й то тільки злегенька. Я думав, може, це вони так цупко примотали мені руки до тулуба, що я не можу поворушити ними.»). Оповідання «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» відображає болючі реалії війни та підкреслює важливість забезпечення миру та запобігання конфліктам. Автор намагається показати, що війна залишає психологічний слід на людях і має довготривалі наслідки як для особистого життя, так і для суспільства загалом.

Важливо пам'ятати, що вивчення теми війни може викликати емоційну реакцію учнів, тому вчителям слід створювати безпечно середовище для обговорення та підтримувати емоційний комфорт під час уроків.

Отже, враховуючи багатогранність теми, вивчення літератури про війну сприяє розвитку емпатії до тих, хто переживав ці трагічні події, а також допомагає учням розуміти сучасний світ, його проблеми та важливість збереження миру. Така література допомагає формувати в учнів гуманістичні цінності та збагачує їхнє світоглядне сприйняття.

Список використаних джерел:

1. Кононенко В. І. Концептологія в лінгвістичному аспекті. Мовознавство. 2006. № 2-3. С. 111-117.
2. Особливості вивчення літератури у час війни і поствійни [електронний ресурс] – режим доступу до ресурсу: <http://www.isaieva.kiev.ua/download/prez-student-0000-10-war.pdf>.
3. Словник української мови: в 11 томах. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1970-1980. 799 с.

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ДИСКУРСУ У МОВНІЙ ПОЛІТИЦІ ФРАНКОМОВНИХ КРАЇН

Лембик Сніжана Олександрівна

*кандидат філологічних наук, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
ORCID: 0000-0002-3441-7432*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4776/>

Однією з головних перешкод на шляху до загальної ясності спеціалізованого дискурсу є те, що зазвичай називають жаргоном або соціолектом. Це мова, яка сильно просякнута термінами та зворотами, характерними для певної групи: військових, лікарів, юристів, економістів, комп'ютерників. У цьому можна простежити певне бажання монополізації галузевих знань: що може бути природнішим для науки або професії, ніж мати специфічні терміни для внутрішнього використання, які є менш розпливчастими, ніж загальноживані слова? Серед основних ознак спеціалізованого дискурсу фахівці називають «взаємодію комунікантів у межах суспільних інститутів (наука, медицина, політика тощо) і виконання обмеженого кола ролей, обумовлених статусно-рольовими правилами поведінки, спорідненими моделями суспільних та фахових знань, а також особливим видом комунікативних стратегій і тактик» [1, с. 39-40]. Зрозуміло, що комуніканти, що відносяться до одного суспільного інституту, розуміють один одного. Однак державні служби в цьому відношенні займають особливе місце. Слугуючи посередником між політичною владою та громадянами, вони повинні ефективно комунікувати з громадськістю. Відповідно, інформація та директиви, які передаються, мають бути сформульовані ясно, чітко та зрозуміло для більшості тих, кого вони стосуються. У минулому вважалося нормою для органів

державної влади висловлюватися складно та в урочистому стилі, що відповідало уявленню про величність влади. Використовувалися довгі фрази, безособові стереотипні конструкції, специфічна або архаїчна лексика. Цей ієрархічний підхід більше не працює, громадяни хочуть більш прямої комунікації. Сьогодні важливо доносити інформацію якомога ефективніше і зрозуміліше.

У найбільш загальному сенсі адміністративний – це будь-який документ, приписи якого організують і регулюють громадську діяльність, модальності відносин між інститутами нації та її громадянами. У більш вузькому, конкретному значенні, будь-який документ, виданий безпосередньо офіційно визнаними адміністративними органами, тобто державними органами, є адміністративним [4, р. 9]. Складання адміністративних текстів невіддільне від самої функції адміністрування. У 90-х роках минулого сторіччя Хартія користувачів державних послуг визначила, що «користувач має право отримувати зрозумілі та чіткі листи, циркуляри, форми. Державні служби намагатимуться адаптувати свою комунікацію до своїх співрозмовників і уникатимуть будь-якого технічного жаргону, який не є необхідним для точності» [3, р. 6].

У франкомовних країнах та регіонах (Франція, Бельгія, Канада (Квебек), Швейцарія) у 70-90-х роках ХХ сторіччя були створені Верховні ради з питань французької мови (Conseil supérieur de la langue française (CSLF)), при яких існують спеціальні комісії (Commission «lisibilité»), що розробляють норми та стежать за зрозумілістю офіційних текстів, насамперед адміністративних. Покращення читабельності адміністративних текстів є одним із пріоритетів сучасної мовної політики цих країн. Комісії та члени рад випускають рекомендації для чиновників з укладання адміністративних текстів. У 1998 р. у Бельгії з'явився перший посібник «Ecrire pour être lu», що містив поради з редагування адміністративних текстів. Відтоді такі посібники регулярно оновлюються та перевидаються з урахуванням нагальних потреб та проблем. Крім загальних порад (врахування цільової аудиторії документу, його цілі та теми, вибір конструкцій, аналіз тексту), посібники також містять інформацію щодо актуальної термінології та діючих правил словотвору у французькій мові (наприклад, утворення жіночого роду іменників – назв професій і посад) [2].

Список використаних джерел:

1. Маслова Т. Б. Типологія наукового дискурсу в сучасній мовознавчій парадигмі. *Англістика та американістика*. 2013. Вип. 10. С. 39-43.
2. Fédération Wallonie-Bruxelles. Guide des bonnes pratiques pour des documents administratifs clairs. 2017. 39 p. URL : <http://www.ensemblesimplifions.be>
3. Leys M. Ecrire pour être lu : Comment rédiger des textes administratifs faciles à comprendre? Bruxelles, 2000. 84 p.
4. Strauven Chr. La lisibilité des textes administratifs. Bruxelles : Direction générale de la Culture et de la Communication, 1993. 44 p.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ КРИТИКИ ТА НЕСХВАЛЕННЯ

Черняк Оксана Павлівна

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов та перекладу,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID: 0000-0002-3848-0690

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4780/>

У кожній мові є особливі слова та фрази, які є скарбом для її народу. Ці вирази відображають велику силу мови, яка може впливати на наші переконання, спосіб мислення та сприйняття світу. Вони здатні зберегти духовність народу і зміцнювати зв'язок між поколіннями. Через них ми можемо переживати минуле, відчувати колективну пам'ять і відтворювати традиції.

Фразеологізми – це стійкі сполучення слів, що мають закріплене значення і не можуть бути розібрані на окремі слова за їх лексичним значенням. Фразеологічна система будь-якої мови є надзвичайно цікавою та різноманітною сферою для вивчення. Компоненти фразеологізмів, як правило, мають багату семантику і здатні ілюструвати картину світу певного етносу. Більшість фразеологізмів мають експресивно забарвлене значення, суб'єктивно модальний компонент їхньої семантики сприяє розкриттю почуттів, емоцій, емоційних переживань [1, с. 197].

В англійській мові є багато фразеологізмів, які використовуються для опису негативного ставлення людини до інших людей. Ось деякі з найпоширеніших фразеологізмів на цю тему: *to be at odds* (мати конфліктні стосунки з кимось); *to have a bone to pick* (мати суперечку або конфлікт з кимось); *to have it in for someone* (бути засмученим або роздратованим на когось); *to rub someone up the wrong way* (діяти так, щоб когось роздратовати або образити); *to give someone the cold shoulder* (не звертати на когось уваги або не спілкуватись з ним); *to keep someone at arm's length* (триматись відстані від когось, не підпускаючи його до себе) [2].

Фразеологізми на тему ставлення до інших людей допомагають описати різноманітні стосунки між людьми. Наприклад, *to have a bone to pick* може описувати напружені та конфліктні стосунки між людьми, *to have it in for someone* вказує на негативне ставлення до когось, *to rub someone up the wrong way* описує дії, що дратують іншу людину або образливі для неї, *to give someone the cold shoulder* і *to keep someone at arm's length* описують способи, якими людина може відмовитись від спілкування або взаємодії з іншою людиною.

Використання фразеологізмів дозволяє збагатити мову та зробити висловлювання більш виразним та емоційним. Наприклад, замість звичайного «погано ладнати з кимось» можна сказати “*to be at odds*”, що звучить більш виразно та точно виражає негативне ставлення до іншої людини.

Використання фразеологізмів може допомогти побудувати більш яскраві та точні описи ставлення до роботи та інших людей. Вони також допоможуть уникнути надмірної повторюваності слів та фраз, що робить мовлення більш різноманітним та цікавим. Крім того, використання фразеологізмів може підвищити рівень спілкування з носіями мови та зробити мовлення більш професійним та доречним.

Проте важливо пам'ятати, що використання фразеологізмів має бути відповідним контексту та ситуації. Невірне використання фразеологізмів може призвести до непорозуміння або навіть до помилкового розуміння. Тому перед використанням фразеологізмів необхідно вивчити їх значення та контекст вживання.

Список використаних джерел:

1. Черняк О. П. Фразеологічні засоби на позначення осуду в сучасній англійській мові та особливості їх перекладу на українську мову. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. No 1 (9) 2021. С. 195-205.
2. Macmillan Dictionary. Phrasal verbs and idioms. URL: <https://www.macmillandictionary.com/learn/> (дата звернення: 08.09.2023).

МУЛЬТИМЕДІЙНИЙ ДИЗАЙН ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ

Бондаренко Наталія Альбертівна

аспірантка, Київська державна академія

декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука

ORCID: 0000-0001-6749-4349

Науковий керівник: Пасько Оксана Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент, Київська державна академія

декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4762/>

У наш час, завдяки великому розвитку комп'ютерної техніки, цифрові технології стали необхідною складовою нашого життя, проникаючи в усі сфери сучасного розвитку. Успіхи у сфері інформаційно-комунікаційних технологій можуть нам представити інформацію у формі графічних зображень, малюнків, схем, ескізів, презентацій, візуалізацій, анімацій та інших зображень.

Комп'ютерна анімація виконує важливу роль у мультимедійних проєктах та презентаціях і її історія пов'язана з розвитком спеціальних графічних програм. Першим кроком у розвитку візуальних ефектів, ймовірно, була створена в 1961 році система Sketchpad під керівництвом Івана Сазерленда, що відкрила нову еру в комп'ютерній графіці. За допомогою світлового пера користувачі мали можливість створити малюнки на екрані монітора. У 1967 році Сазерленд та Девід Еванс почали створення навчального курсу з комп'ютерної графіки. Існують різноманітні програми для створення комп'ютерної анімації [1].

Варто зазначити, що проблема мультимедійного дизайну привертає увагу мистецтвознавців всього світу. Однак, в українській мистецтвознавчій науці це питання не достатньо розроблено. Видатним теоретиком, що передбачав появу мультимедіа, є Г. М. Маклуен. Американський дослідник М. Кастельс вивчає феномен Інтернету та його вплив на різні сфери людської діяльності. І. Вернер у своїй монографії аналізує різні аспекти мультимедіа. Мультимедіа, як інструмент бізнесу, досліджено у науковій праці німецького вченого М. Кірмайєра. О. Шликова розглядає мультимедіа, як феномен культури. Базові положення семіотики, володіння якими структурує об'єкт медіадизайну і сприяє його осягненню, визначені в роботах В. Іванова, М. Лотмана, В. Тернера [2].

Сьогодні медіа-художник втілює в собі сучасне уявлення про роль дизайнера. Він виступає філософом і сценаристом, розробляючи концепцію

проекту, а також виконує завдання оператора та інженера. Він заповнює простір проекту авторськими та індустріальними об'єктами, наповнює його звуками і різноманітними ефектами, створюючи естетичне оточення, яке сприяє розвитку духовності людини. Кожна нова технологія, яка з'являється у суспільстві, завжди отримує нове розуміння завдяки спробі творчого використання. Це можна бачити у випадку фотоапарата, комп'ютера та відеокамери.

Використання мультимедійних технологій в художньому дизайні встановлює новий рівень поєднання технічних та духовних аспектів, що збагачує гуманістичний характер проєктної культури дизайну. Основними компонентами мультимедійного дизайну є: об'єкт діяльності (реальні об'єкти, чий функціонал моделюється у електронному вигляді, віртуальні комп'ютерні проєкти та інтерактивні гібридні середовища), суб'єкт (дизайнер, який поглиблюється у віртуальну реальність і впливає на неї внутрішньо), реципієнт (активний учасник задуманої "події").

Мультимедійне проєктування ставить перед дизайнером певні конкретні вимоги. Він має мати навички і знання, які дозволяють йому ефективно взаємодіяти з комп'ютером та комп'ютерними технологіями. При цьому він повинен володіти вміннями "режисерувати" події, які відбуваються в віртуальному просторі і вміти включати в режисуру процесу створення найкращого рішення.

Мультимедійний дизайн, як важливе явище в соціокультурному контексті, поставив перед собою завдання розгляду і аналізу відомостей ученими різних галузей, зокрема мистецтвознавцями, філософами, соціологами та ергономістами. Основна проблема полягає в розумінні сфери діяльності мультимедійного дизайну, його механізмів, походження, внутрішніх стимулів і можливостей для інноваційного створення. Рівень усвідомлення цих аспектів впливає на майстерність медіа-дизайнерів. Розвиток морфології дизайн-об'єктів визначається через врахування еволюційного досвіду у межах певної художньо-естетичної традиції та використання останніх досягнень науки і техніки.

Фахівець у галузі мультимедійного дизайну вкладає весь свій талент і знання у створення електронних творів мистецтва. Для цього важливо постійно підвищувати свої навички, щоб ефективно використовувати елементи, такі як звук, відео, графіка, анімація та інші, для створення комплексних творів.

Дизайнери, які спеціалізуються у сфері мультимедіа, необхідні в різних галузях людської діяльності. Вони повинні бути здатними працювати в різноманітних областях, таких як розробка веб-сайтів, кіно, телебачення, реклама, освіта, проєктування та виробництво, корпоративні структури тощо.

На відміну від прикладних дизайнерів, які працюють з реальними об'єктами, дизайнер мультимедіа спочатку створює віртуальну реальність на комп'ютері, а потім переносить її в реальний світ. Мультимедійний дизайн включає в себе не лише створення CD-презентацій, каталогів

продукції, фото-галерей та портфоліо з використанням аудіо та відео ефектів. Він також передбачає розробку рекламних та навчальних відеороликів, що вимагає попередньої детальної розробки сценарію, створення навчальних ігор, інтерактивних пояснень для програмних продуктів та будь-яку іншу роботу, пов'язану з зрозумілим та привабливим візуалізацією складної інформації.

Спеціаліст у галузі мультимедійного дизайну може займати позицію як працівник у державних або приватних компаніях, так і розвивати власний бізнес. Сучасна проектна культура активно впроваджує цифрові технології, і слід відзначити, що їх вплив розширюється і на гуманітарні аспекти.

Використання комп'ютерної віртуальності збільшує емоційну та інтроспективну активність особистості, що може впливати на процес створення креативних рішень. Метод інтроспекції, який передбачає глибоке розуміння внутрішнього духовного життя людини, завжди важливий для творчого акту. Він призводить до створення значущих творів, які неможливі без внутрішнього самовивчення та саморозкриття, що відображає ментальність медіа-дизайнера.

Проте наразі, інноваційні можливості привертають увагу дизайнерів до технічних спецефектів, відволікаючи їх від розуміння естетичного потенціалу комп'ютерного дизайну. Невідповідне використання цифрових технологій може призвести до погіршення якості дизайн-проектів. В такому контексті насамперед важливо максимально розкрити можливості комп'ютеризації у дизайні, враховуючи гуманістичні аспекти як на рівні окремої особистості, так і на рівні суспільства в цілому.

Мультимедійний аспект проектної культури повинен бути розглянутий та реалізований дизайнерами з урахуванням поставлених завдань. Ця сфера вимагає адекватного визначення терміну "мультимедійний дизайн". Це складне явище, яке має глибокі зв'язки з концептуальним аудіовізуальним мистецтвом. Воно включає в себе інноваційні технічні рішення, що можуть впливати на психіку людини, коли вона взаємодіє з комп'ютерним середовищем.

Мультимедійні дизайн-технології мають потенціал гуманістичного спрямування, однак наразі вони ще недостатньо реалізовані в галузі художнього проектування.

Отже, мультимедійні інструменти надають можливість дизайнерам занурюватися у віртуальну реальність та візуалізувати свої ідеї. Сприйняття віртуальних об'єктів відбувається за допомогою кількох сенсорних каналів одночасно. З'являється можливість моделювати просторово-часовий та культурний контекст для інноваційного дизайну. Однак серйозною проблемою залишається недостатнє розуміння унікальних можливостей мультимедійних технологій і недостатня готовність розв'язувати соціокультурні завдання у проектній та художній сферах на більш вищому рівні.

Список використаних джерел:

1. Іноземцева С. В., Малиніна І. О. Інноваційні методики навчання комп'ютерної графіки студентів творчих спеціальностей. // Monograph. Territories' development: social, economic and humanitarian issues. Opole, 2019. С. 466-473.
2. Опалєв М. Л. Дизайн мультимедійних презентацій: стильові напрямки і засоби формування візуально-образної мови: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.07 «Дизайн» / М. Л. Опалєв. Х., 2010. 23 с.

ЗАСОБИ ВТІЛЕННЯ ТЕМИ ВІЙНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ БАЛЕТМЕЙСТЕРАМИ В СУЧАСНИХ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ТВОРАХ

Волчукова Вікторія Миколаївна

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри хореографії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ORCID: 0000-0002-8645-573X

Науменко Наталія Юрївна

здобувач другого (магістерського)

рівня вищої освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4747/>

Війна на Сході України стала поштовхом до розширення жанрово-тематичного розмаїття сучасних хореографічних творів українських та західно-європейських балетмейстерів. У хореографічних творах українських балетмейстерів висвітлена тема не тільки війни на Сході, тут йдеться і про героїзм, і зраду, любов та ненависть, страждання та радість від перемоги, зустрічі військових з родинами, коханими. Хореографічні твори про війну на Сході України дають можливість розібратися в подіях сьогодення, пробуджують національну свідомість і патріотизм української молоді. Такі хореографічні твори виконують пізнавальну й виховну функцію для сучасної молоді. Сучасні балетмейстери у творах на військову тематику намагаються визначити причини війни, розвінчують російські міфи щодо України. Такі хореографічні твори про війну є важливими, так як є могутніми чинниками у формуванні національно-патріотичного духу сучасної української молоді.

Наукові дослідження, які присвячені подіям сучасної російсько-української війни на Сході розглянуто в літературних творах письменників сучасності: Я. Поліщука, Л. Горболіса, Я. Кулінської, Б. Пастуха, В. Єшкілева, М. Іванова та ін., і свідчить, що вона має свої певні ознаки.

Актуальність теми обумовлена нестачею хореографічних композицій в яких розкривається така важлива тема, як проблема війни та свободи людини. Ця тема завжди була актуальною і залишається на сьогоднішній день, як головна невирішена проблема людства, яка порушує права і свободи громадян. Багато діячів культури піднімали тему війни у своїх трудах, такі як Е. Ремарк, А. Хачатурян, А. Тор, М. Ріхтер та ін., аналізуючи та опираючись на роботи яких, можна черпати образи, ідеї та сюжети для власних хореографічних композицій, яких на даний момент зовсім не багато. Хореографічне мистецтво є одним із джерел донесення цієї проблеми широкому колу глядачів, які, на сьогоднішній день, мало звертають уваги питанням війни та людини війни, які існують в Україні [4, с. 8].

Військова тематика в хореографічних творах – це втілення балетмейстерами наступних тем: про світову та українську воєнну історію, зокрема про війну на Сході України, про використання зброї під час бою, теорію ведення бою, військову психологію, про діяльність волонтерів, медиків, які рятують життя військових та полонених, про вдів та сиріт, які залишилися без батьків та чоловіків під час війни, патріотична тема, тема міграції українців під час війни в інші країни, тема голодомору.

За багатовікову історію танцювальне мистецтво накопичило і відпрацювало виразні засоби танцю, що дозволяють передавати велику кількість інформації, що становить зміст і емоційний заряд мистецтва хореографії. Такими виразними засобами танцю на військову тематику є: характерна хореографічна лексика, композиційний малюнок, музика, костюм, військові атрибути, декорації, світлове оформлення сцени.

Так наші юні танцюристи з українського гурту із м. Дніпра «Light Balance Kids» показали дивовижний номер на шоу America's Got Talent. Вони розповіли американцям про жах війни на Сході України, що відбуваються в нашій країні, чим вразили журі та глядачів. Засновник і керівник неонового шоу Light Balance, неодноразовий чемпіон світу з кікбоксингу Балдін Денис Сергійович [2, с. 1].

Їх номер створений у вигляді відеоігри в жанрі платформера. Виразними засобами хореографічного номеру є те, що танцюристи стрибають і танцюють на різних рівнях, таким чином формуючи світловий малюнок. А наприкінці танцю на сцені з'являється малюнок фортеці із двома українськими прапорами та українським гербом посередині. Номер завершується зображенням переможних салютів.

Після початку війни молоде покоління балетмейстерів починає шукати нові шляхи розвитку танцювального мистецтва. Частина хореографів починає експерименти. Багато хто з них заперечували звичний сценічний простір і переносили свої вистави на вулиці, у парки і т.д., деякі заперечували форму вистави, утягуючи глядача в театральне дійство (хеппенінг). Змінилося

відношення до костюмів, музики й інших виразних засобів танцю та компонентів театральної дії. Багато хореографів цілком відмовилися від музичного супроводу і використовували тільки ударні інструменти чи шуми [1, с. 2].

Яскравою подією європейського театрального життя стала прем'єра хореографічної вистави про сучасних українок «VONA». Прем'єра спершу відбулася в німецькому театрі Піни Бауш, а згодом – на онлайн-платформі «Open Theatre».

Продюсер проекту Максим Добролюбов повідомив, що Міжнародний мистецький проект «VONA» – це перша творча колаборація наших митців зі всесвітньо відомим театром Піни Бауш (Вупперталь, Німеччина) за підтримки Goethe-Institut Ukraine.

Основна тема постановки – емоції сучасної української жінки: біль розлуки, втрата дому, перерваний зв'язок із рідними. Те, через що пройшли після 24 лютого 2022 року мільйони українок. Їхній внутрішній світ відтворюють шестеро танцівниць із різних регіонів України, які торік були відібрані командою театру Піни Бауш, – Катерина Погорелова, Тетяна Знамеровська, Ірина Астаф'єва, Галина-Оксана Щупак, Валерія Потапова, Єва Силенко. Хореограф – Райнер Бер, відомий продовжувач традицій танцтеатру.

Одне із завдань проекту – показати нашу співвітчизницю в пульсації тривоги, викликаній війною, в переживаннях за її рідних, близьких. Адже яка вона, українська жінка? Вона насамперед Берегиня родинного вогнища і водночас – сучасна, європейська за своєю естетикою. І хореографічна постановка «VONA» доволі точно підкреслила самотність українки, яка ззовні – дівчинка у віночку й вишиванці, а в душі – і воїн, і амазонка, і любляча, і кохана. У поєднанні всіх цих рис – її сутність. У виставі є елементи автентики й української лірики, що дає глядачеві змогу відчути українську ментальність. Дівчата, відібрані для постановки, – різні за віком і рівнем підготовки. І певний феномен полягав у тому, що приїхали до Німеччини одні дівчата, а після роботи вони вже стали зовсім іншими. Сьогодні це – танцівниці європейського рівня, справжні майстрині театру Піни Бауш. Кожен їхній рух тепер має зовсім новий вигляд. Коли після Перемоги вони повернуться на Батьківщину, це вже будуть носії зовсім іншого рівня мистецтва [10, с. 1].

Нове розуміння взаємин руху і простору, руху і музики дало поштовх до створення вистав, що відкрили дорогу хореографічному авангарду. Будь-який рух може бути танцювальним, а композиція танцю будується за законами випадковості. Основна задача балетмейстера створення миттєвої хореографії, де кожен виконавець має свій ритм і свій рух. Метод, який використав при постановці своїх балетів, Каннингем називає «методом випадковості» [6, с. 2].

Гарним прикладом втілення сучасних хореографічних творів під час війни на Сході України є проект «Говори тілом», який підтримали Британська рада та Український інститут. Вистави створюють троє українських митців за підтримки британських продюсерів Центру розвитку танцю «The Place». Британські продюсери провели з режисерами декілька онлайн-зустрічей, аби

допомогти працювати над виставами. Відеопрезентація напрацювань відбулася в березні 2022 року.

Учасники вважають цінним, що завдяки проєкту можна дізнатися про колег, що продовжують займатися танцем, надихнутися ідеями, отримати відгук на свою роботу, говорити про сучасний танець та українську культуру в умовах війни.

Проєкт увійшов до огляду українського сучасного танцю в The New York Times та був презентований в мережі CEC ArtsLink (США), Центрі Помпиду (Франція) і Міжнародній раді танцю UNESCO.

12 жовтня у колонній залі Київської міської державної адміністрації відбувся захід до Дня захисника України «Запроси мене з війни», організований Міністерством інформаційної політики і телеканалом СТБ. Проєкт є соціальним, бо він був покликаний допомогти військовослужбовцям адаптуватися після війни завдяки танцю.

Свої хореографічні твори під час заходу представили 20 пар: учасники та учасниці бойових дій на Сході України, волонтерки та військові журналістки. Вони «розповіли» в танці свої історії про війну на Сході України. «Запроси мене з війни» – це проєкт, в якому показані унікальні історії, які пережили наші бійці, наші українські жінки військові. Вони показали в танці свої історії життя на війні, свою любов до рідної Батьківщини, яку вони захищають і присвячують їй життя [11, с. 1].

Таким чином, нами виявлено ефективні засоби втілення військової тематики балетмейстерами в сучасних хореографічних творах в рамках телевізійних шоу-проєктів, танцювальних шоу, таких як: «Запроси мене з війни», «Говори тілом», «VONA». Такими засобами є: характерна військова танцювальна лексика, композиційні малюнки, які показують єднання українського народу, у вигляді фортеці, музика сучасних композиторів на військову тематику, військові атрибути, використання 3Д проєкторів, військові та національні атрибути, військові та українські національні костюми. Високохудожні хореографічні твори на тему війни на Сході України створено балетмейстерами Д. Балдіним, Райнер Бер, та ін. Виявлено, що на зміст тематики хореографічних творів сучасних балетмейстерів значним чином вплинула війна на Сході України, літературні твори сучасних військових письменників, соціально-політичні, філософські, технологічні, стилістичні чинники розвитку української культури ХХІ ст. Необхідно відзначити, що тема війни є потужним каталізатором для розвитку сучасної танцювальної культури. Тема війни на Сході України не залишає байдужим жодного свідомого українця. Тому хореографічних творів про війну, створених молодими українськими балетмейстерами різноманітних за тематикою, не багато, але вони безумовно є засобом зміцнення українського духу, виховання патріотизму та самовідданості в нелегкий час війни.

Список використаних джерел:

1. Виноградова У. Obozrevatel. Шоу America's Got Talent. URL: <https://news.obozrevatel.com/show/shou/yunyie-tantsoryi-iz-ukrainyi-pokazali-udivitelnyj-nomer-na-shou-americas-got-talent-zhyuri-i-zritelej-porazili-i-rasskazyi-o-vojne-video/amp.htm>
2. Герасимова А. Сергій Жадан: Цю війну не помістиш в жодну літературу. 2019. URL: https://espreso.tv/article/2017/10/14/sergiy_zhadan_cyu_vijnu_ne_pomistysh_v_zhodnu_literaturu.
3. Грабовська І. Українські видання про гібридну війну путінської Росії. Київ, 2019. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/ukrayinski-vydannya-pro-gibrydnu-vijnu-putinskoyi-rosiyi>.
4. Дайвер В. Чи Ви читаєте книги про війну? Тернопіль, 2019. URL : https://www.tenews.org.ua/post/show/1562946235-chi-vi-chitaete-kgni-pro-vijnu?fbclid=IwAR1ilvsYChvEOI68GRdxbNQ_b2ZEwXSW9e2dE7SvmEf7Z6kuAsVo1YqadIs.
5. Єшкілев В. З війни на Донбасі почнеться біографія не одного письменника. URL: <http://www.dw.com/uk/a-17927985>.
6. Іванов М. «Гібридна війна»: авторська рецепція Оксани Забужко (за матеріалами інтерв'ю 2014-2015 рр.). Образ. Публіцистичні обрії. 2015. Вип. 3(18). С. 17-24.
7. Кірік, А. Образ людини війни в рефлексіях мистецтва contemporary. Хореографічна сюрта «Червоно-чорний 14-22». URI: <http://195.20.96.242:5028/khkdk-xmlui/handle/123456789/2005>.
8. Кузубов Д. «Let the body speak». Дивіться, як танцівники з Харкова та всієї України розповідають про війну мовою тіла. Харків, 2022. URL : <https://lyuk.media/city/let-the-body-speak/>.
9. Кравець М. С., Семашко О. М. Культурологія: Навчальний посібник. Львів.: 2003. С. 21-58.
10. Леошко В. Голос України. VONA і війна. 2023. URL: <http://www.golos.com.ua/article/368673>.
11. Май О. «Говори тілом». 2022. URL:<https://culturemeter.od.ua/uk/govory-tilom-jak-ukrayinski-tancivnyky-znajshly-sposib-rozpovisty-pro-vijnu-177572/>.

«ФАНТАСТИЧНІ ЗВІРІ» МАРІЇ ПРИМАЧЕНКО У ПРОСТОРИ СЦЕНИ

Глазунова Анастасія Сергіївна

студентка II курсу магістратури, Харківський національний університет мистецтв імені І.П. Котляревського

Науковий керівник: Партола Яна Вікторівна

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
декан театрального факультету Харківський національний університет мистецтв імені І.П. Котляревського*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4799/>

Творчість Марії Оксентіївни Примаченко – української народної художниці в жанрі «наївного мистецтва», фантастичні рослини та звірі якої раз і назавжди закарбовуються в пам'яті – все більше привертає до себе увагу різних митців.

Наприклад, українська дизайнерка Альона Пікуль створила колекцію одягу, основу на сюжетах та назвах картин Примаченко. Амбасадором цієї колекції стала праонука видатної художниці – Анастасія Примаченко [1].

У серпні 2021 р. На Співочому полі (м. Київ) була проведена виставка квітів «У Всесвіті Марії Примаченко», присвячена 30-річчю Незалежності України. Для створення 10 тематичних квіткових полотен було висаджено майже 300 тисяч рослин. Героями виставки стали фантастичні персонажі картин «Ведмеді на пасіці», «Поліський нирьок», «Молодий левик», «Дракон», «Болотяний звір», «Синій бик», «Бичок-третячок», «Голубка розпустила крила, хоче на землі мира», «Якби Ной умів малювати» та інших робіт художниці. Всі фігури об'ємні, деякі сягають у висоту більше 4 метрів. У композиціях здебільшого поєднані декілька творів майстрині [2]

У Національному ботанічному саду імені М. М. Гришка, що в місті Києві, чудернацькі звірі народної художниці оживають за допомогою AR-технологій (англ. augmented reality – доповненої реальності). Диво-птахів, левів із синьою гривовою, крилатого коня можна «взяти з собою на прогулянку», відсканувавши QR-коди через додаток «Київ Цифровий». Це дає змогу будь-якому перехожому познайомитися з частинкою творчості видатної мисткині [3].

У 1968 році українська аніматорка, режисерка Ніна Василенко, одна із засновниць Творчого об'єднання художньої мультиплікації, що ознаменувало відродження українського мальованого фільму, створила короткометражний мультиплікаційний фільм «Музичні картинки», в основу якого лягли образи з картин Марії Примаченко. «Музичні картинки» – це мультиплікаційна імпровізація на музику «Дитячих п'єс» Анатолія Коломійця за мотивами збірки українських народних дитячих пісень видатного композитора Левка Ревуцького «Сонечко». У трьох новелах «Неслухняний», «Хвалькувата», «Чудище» оживають персонажі навіяні музичними образами.

Ягнятко відкриває світ та знайомиться з грозою та райдугою. Пташка-задавака заворожено танцює з квітами. Фантастичне чудовисько незграбно полює на коників. Казковість музики, її відчутні фольклорні мотиви визначили стилістичне рішення фільму. Художник Юрій Скирда, натхненний народними орнаментами та живописом Марії Примаченко, досягає в фільмі досконалої єдності звуко-зорових образів.

Фільм отримав диплом «за цікаве використання мотивів українського народного мистецтва в образотворчому і музичному вирішенні» на кінофестивалі «Прометей-69» у Києві [4].

Творчість Марії Оксентіївни особливо надихає дітей.

Вихованці британської незалежної школи Faraday School зробили мультфільм про Марію Примаченко. Красива, яскрава історія про дружбу та фантастичних звірів зворушує, викликає посмішку та співпереживання самій Марії. Сюжет мультфільму розповідає нам про те, як Марія, сидячи верхом на своєму доброму леві, допомагає іншим персонажам своїх картин – наповнює воду в річці для млина, допомагає дракону перетворитися на хлопчика. У листі з мультфільмом, який вони написали фонду Марії Примаченко, автори висловлюють підтримку дітям України й бажають кожній дитині вже незабаром творити на повну, навчатися без страху й без війни [5].

Вже на початку повномасштабного вторгнення в Україну збройних сил російської федерації та після зруйнування рашистами Історико-краєзнавчого музею в Іванкові, аби підтримати колег, керівництво Світловодського міського краєзнавчого музею (Кіровоградська область) ініціювало розпис паркана навколо території своєї будівлі. Майстрами, що розписали огорожу стала невеличка компанія дітей. Так територію навколо музею прикрасили відомі лев, лелеки та квіти [6].

Також, за допомогою творчої майстерні «Фарбований лис», звірі Примаченко почали «оселятися» на фасадах корпусів київських будівель ОХМАТДИТу [7].

А ще фантастичні персонажі з картин народної художниці люблять «подорожувати світом» і «приймати участь» в різних перформансах. Наприклад, вони «відвідали» місто Тімішоара (Румунія): мистецький гурт Les Ateliers створив потужний відео-перформанс «Sensitive content». Відеомепінг відбувся на фасаді національного оперного театру. Він представляє собою поєднання «оживлених» персонажів з картин Примаченко та болісної дійсності українців – фото- та відеофрагментів зруйнованих міст України, аудіозвернень від жителів нашої країни. Цей перформанс показує нам наскільки творчість Марії Оксентіївни є і буде актуальною для українського народу. «Для нас це можливість виказати свою солідарність з Україною та українцями, які виборюють своє право на незалежність. А також підтримати українську громаду біженців у Тімішоарі», – розповіли художники [8].

Та найбільше небували леві, голуби, коні люблять мандрувати виставами українських режисерів.

Творчістю видатної мисткині надихалася і Наталія Денисова, головна художниця Харківського Державного Академічного театру ляльок імені В. А. Афанасьєва. У виставі режисерки Оксани Дмитрієви “Майська ніч” (2009 р.) з’являються різні персонажі: півень, бик, пташки та люди. Творчість Примаченко прослідковується і в костюмах акторів. Як сказала художниця вистави: “Примаченко одна із художниць, яка провокує думку, провокує на творчість. Особливо надихає її здатність персоніфікувати поняття – коли, наприклад, війна здобуває образ тварини”. До речі зараз, на мою думку, вистава стала ще більш близькою до глядача, адже, через заборону масових заходів в Харкові, актори грають просто неба у дворі театру [9].

У виставі "Садок вишневий" (2014) Львівського академічного обласного театру ляльок за поезією Тараса Григоровича Шевченка, з’являється образ бика, роги якого спочатку стають коліскою для маленького Тарасика, а потім показується повна голова бика.

“Вистава “Садок вишневий” – це яскравий зразок високохудожнього театру анімації. Тут немає звичних сценок, розіграних між персонажами. Натомість уся вистава є цілісним візуально-пластичним дійством, яке занурює глядача у окремий естетичний світ поезії Тараса Шевченка. Творчість Кобзаря оживає на сцені у формі чистих художніх емоцій, як мистецька стихія Весни, яка не залишає байдужим ні дитину, ні дорослого” – написано на сайті театру.

У виставі гармонійно використовується піщана анімація, що являє собою внутрішні переживання головного героя. Вважаю, що цю піщану анімацію можна віднести до найвісного мистецтва, що теж в якійсь мірі перегукується з творчістю Марії Примаченко [10].

У виставі Театру Лесі Українки «Баба Пріся» (2015) режисер Олексій Хорошко також звертається до творчості Марії Примаченко. Химерні звірі, створені мисткинею як відповідь на загрозу атомної війни, з’являються на стінах сценічного майданчику у вигляді проєкцій і гармонійно вплітаються в сюжет вистави [11].

У вертепі «Скинія златая» (2016) режисера львівського театру-студії естрадних номерів «І люди, і ляльки», Романа Козака, з’являються яскраві баранці, бичок та кінь. Інші персонажі вертепної дії – царі, волхви, ангели, Марія з Ісусом, Ірод та його воїни, смерть і чорт – за своєю колористикою теж нагадують персонажів картин народної художниці. Самі ляльки пласкі, мають рухомі частини, керуються вони зверху. На тлі сірої вертепної скрині і за допомогою світла, яке вмонтовано в сам вертеп, ляльки стають ще більш яскравими, за рахунок чого вистава починає сприйматися як мультфільм, в якому оживають персонажі з картин Примаченко [12].

В 2020 році Черкаський академічний театр ляльок поставив виставу за текстами Т. Г. Шевченка “Соловейко темного гаю”. Художниця вистави Каріна Чепурна явно надихалася роботами Марії Примаченко, адже у виставі з’являється чарівний місяць, будиночки, птахи та квіти [13].

Капіталіна Колобова, студентка Харківського Національного Університету Мистецтв ім. І.П.Котляревського, в 2022 році створила драматичний перформанс «Космічна пам'ять» (за віршами Л. Костенко, С. Жадана та картинами Примаченко). Глядач ніби потрапляє у фантастичний ліс, де мешкають актори у масках-обличчях тварин, створених за картинами Примаченко. В руках артистів протягом вистави то з'являються, то зникають й інші елементи з картин мисткині: квіти, очі, зірки, риби, які формують щось на кшталт дерева життя. Сценографія перформансу створювалася таким чином, щоб вона могла легко змінюватися, щоб актори могли з одних елементів створити інші сценічні об'єкти.

Цікавою для розгляду може стати вистава «Марія Примаченко. Світ чарівний» (2022 р.) Київського академічного театру Українського фольклору "Берегиня". Режисерка Тетяна Авраменко у своїй п'єсі, яку написала власноруч, зробила акцент на біографічний аспект життя Марії Оксентіївни, а вже потім говорить про творчість художниці. Цікавим для нас може стати і сам текст п'єси, адже Тетяна Авраменко гармонійно вплела в нього підписи до картин Марії Примаченко.

На сцені одночасно діють дві акторки: Примаченко в похилому віці та молода Примаченко. Таким чином переплітаються дві часові лінії життя мисткині: Марія Оксентіївна, яка живе спогадами про минулі роки і Марійка, яка насолоджується життям «тут і зараз». На задньому плані висить біле полотно, яке слугує екраном для проєкцій. З'являються у виставі і тіньові ляльки, за допомогою яких розкриваються деякі біографічні моменти зі спогадів, сновидіння похилої Марії Примаченко, а також фантазії та мрії молодої Марії. У фіналі до Марії Примаченко приходять її фантастичні звірі – актори в масках.

Пабло Пікассо побачивши її картини на одній із виставок в Парижі, зізнався, що був зачарований прекрасними роботами геніальної жінки. Марк Шагал настільки надихнувся створеними нею чарівними істотами, що перейняв у власну творчість подібні мотиви. Дійсно, фантастичний світ, який створила Марія Примаченко закарбовується в пам'яті з першого погляду. Творчий та життєвий шляхи мисткині є невичерпним джерелом для натхнення. Подібно до того, як Примаченко безстрашно втілювала на полотні свій вигаданий світ, ми також маємо плекати та прославляти наше унікальне бачення майбутнього українського мистецтва; використовуючи надбання наших попередників, розвивати та підносити на новий рівень сучасне українське театральне мистецтво. Спираючись на це, ми маємо силу випустити на волю наших власних фантастичних звірів і поділитися ними зі світом.

Список використаних джерел:

1. Стаття «За мотивами картин Марії Примаченко створили колекцію трикотажного одягу» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ukrainky.com.ua/nova-kapsulna-kolekciya-91lab-stvorena-za-motyvamy-tvorchosti-mariyi-prymachenko/>

2. Офіційний портал Києва [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://kyivcity.gov.ua/news/na_spivochomu_poli_vidkrilasya_vistavka_kvitiv_za_motivami_tvoriv_mari_primachenko/
3. Суспільне. Культура [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://suspilne.media/359766-u-botanicnomu-sadu-ozili-fantasticni-zviri-z-kartin-marii-primachenko/>
4. Музичні картинки [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=IYgk2aoubyE&ab_channel=Ukrainiananimation
5. Пост зі сторінки Maria Prymachenko Family Foundation [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/prymachenko.foundation/videos/511762110903644/>
6. Світлини з офіційної сторінки Світловодського міського краєзнавчого музею [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%94%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%B9-%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9-106593742024510/photos/pcb.225195560164327/225194170164466/>
7. Пост зі сторінки Maria Prymachenko Family Foundation [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/prymachenko.foundation/videos/1755581964877447/>
8. Пост зі сторінки Maria Prymachenko Family Foundation [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/prymachenko.foundation/videos/381907490779735/>
9. Майська ніч|Вистава Харківського театру ляльок [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://puppet.kharkov.ua/spektakli/noch.html>
10. Садок вишневий – Львівський театр ляльок [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://lvivpuppet.com/video/sadok-vyshnevuj/>
11. [баба] [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=TJpy667COXY&ab_channel=Voskresna
12. Вертеп «Скинія златая» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://puppet.lviv.ua/vistavi/denna-scena/vertep-skinija-zlataja.html>
13. Суспільне Черкаси [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=pmZDGFqp5wU&t=3s&ab_channel=%D0%A1%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B0%D1%81%D0%B8

ДО ПИТАННЯ ПОСТАНОВКИ СОЛЬНОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО ТВОРУ НА ФОЛЬКЛОРНІЙ ОСНОВІ

Гришко Маргарита Вікторівна

магістр факультету мистецтв, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: Лиманська Ольга Вікторівна

*доцент, кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри хореографії, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4759/>

Народні танці завжди були дзеркалом народу, його буттям, його самовираженням. Колективні танці завжди яскраві та неперевершені, але сольні партії на одного виконавця ніколи не поступалися за внутрішньою напругою, пристрастю та цілісністю композиції. Народний танець не має жодних фіксованих правил чи повчань. Ця традиція передається з покоління до покоління, продовжуючи розвиток традиційної народної хореографії.

Народна творчість грає важливу роль у патріотичному та художньому вихованні суспільства, у зміцненні міжетнічного спілкування та єдності. Саме до поняття «народна творчість» входить велика різноманітність народних засад і звичаїв, національних особливостей духовного укладу, свят, обрядів, ритуалів, костюмів, що є ключовим складником збереження національної ідентичності сучасних спільнот [6].

У системі сучасного хореографічного мистецтва безупинно з'являються креативні забарвлення в обробках національних особливостей народного танцю, які активно використовуються в хореографічних композиціях [1]. Коли художник – балетмейстер-постановник при створенні свого нового хореографічного полотна звертається до національних скарбів, до фольклорного першоджерела як самобутнього колориту, тим самим, безперечно підвищуючи свій професійний естетичний рівень – він підтверджує і це підтвердження може бути доказом тієї істини, що в танцювальному мистецтві продовжують існувати нариси народного танцю через його трансформації. Варто підкреслити, що інноваційні трактування мають велике значення завдяки новим інтерпретаціям і мають нове функціональне значення для сучасного хореографічного мистецтва.

Завжди викликали і викликають не абияку зацікавленість сольні танці – це різноманітні сюжетні та безсюжетні танців, які поєднує одна риса – вони виконуються без партнерів. За стилістикою вони можуть бути різної спрямованості. Глядач може сконцентруватися на одному виконавці та побачити навіть невеликі хореографічні візерунки, які неможливо побачити у великій композиції.

Також є і певні складності, які завжди супроводжують сольну партію. У композиції на велику кількість людей завжди можна замаскувати незначні недоліки виконання, тоді як у сольному виконанні це неможливо. Так, якщо виконавець не довів до досконалості свою майстерність, а хореограф на це «закрив очі», то постраждає глядач і сам виконавець, який не буде почувати себе впевненим наступного разу [2].

Балетмейстер як дослідник, досконало вивчаючи народне мистецтво, має водночас використати цей матеріал і для створення нового танцю [5]. Іноді образ танцю, образ народу створюється балетмейстером з начебто малопомітних рис, манери виконання, рухів, обряду, побачених у першоджерелі – народному танці, варто підкреслити, що балетмейстер спирається не лише на хореографічний фольклор та музичний матеріал, а й звертається і до суміжних мистецтв (музика, література, мистецтво костюму).

Під час роботи над сольним номером відбувається повна взаємодія між хореографом-постановником та виконавцем. Проте, якщо вони не розуміють один одного, то краще і не розпочинати роботу разом. Психологічна сумісність дуже важлива, бо тоді робота буде надихати на подальшу співпрацю та відточенню номеру до повної досконалості Вони разом можуть вносити зміни і повністю заглиблюватися у світ народного танцю. Завдяки сучасним технічним засобам це неважко.

У кожного народу є свої сольні танці, які на протязі віків навіть не зазнали зміни і несуть свій генетичний народний код, який передається і є оберегом кожного покоління [3]. Незалежно від того, чи є танець традиційно парним, чи ні, його хореографія може бути перетворена на виконання одним танцюристом. У сольному фольклорному танці, може бути більше імпровізації. Сольний танець, який виконується професійно, передає низку почуттів, які хотів передати автор, а також фольклорні мотиви. Виконавець може сміло додавати свої почуття та своє бачення номеру чи події, яку намагаються передати.

Таким чином, можна зробити висновок, що сольна форма фольклорного танцю складалася протягом багатьох століть і є різновидом самовираження танцівника, показом його майстерності та артистизму. Для постановки сучасного хореографічного твору на фольклорній основі балетмейстеру слід ретельно підходити до вибору виконавця, оскільки вся увага глядача буде спрясована на соліста, який повинен показати не тільки характер, манеру, емоції, а й високий рівень володіння технікою виконання.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. С. Худжній образ у народно-сценічній хореографії як предмет мистецтвознавчого дослідження. *Культура і сучасність*. 2005. № 2. С. 103-108.
2. Лиманська О. В., Барабаш О. В., Редько К. В. Розвиток постановчих компетенцій майбутніх учителів хореографії в процесі підготовки концертно-конкурсних композицій. *Наукові записки*. Вип.192. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В.Вінниченка, 2021. С. 96-102

3. Пісклова І. Стан та дослідження танцювального фольклору Слобожанщини. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Вип. 24.
4. *Український народний танець*. URL: <https://sites.google.com/site/ukrainiandance17/?tmpl=/system/app/templates/print/&showPrintDialog=1>. (дата звернення (09.09.2023 р.)
5. <https://sites.google.com/site/ukrainiandance17/?tmpl=/system/app/templates/print/&showPrintDialog=1> (дата звернення (07.09.2023 р.)
6. https://uk.wikipedia.org/wiki/Народний_танець (дата звернення 07.09.2023р)

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ТЕХНІКИ ТАДЕУША ВЕЖБИЦЬКОГО

Ерстенюк Андріяна Едуардівна

студентка, Харківський національний університет мистецтв ім. І.П. Котляревського

Науковий керівник: Каленіченко Ольга Миколаївна

*професорка, докторка філологічних наук,
Харківський національний університет мистецтв ім. І.П. Котляревського*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4818/>

Тадеуш Вежбіцький випускник Білостоцького факультету режисури театру ляльок PWST у Варшаві. Поет, казкар, сценарист, що створив кілька нових технік саме візуального театру: театр світла, відбитого від литих дзеркал, театр тіней та електростатичних вітражів, театр магнітних тіней, театр природного світла.

Марек Вашкель пише у своєму блозі: «Унікальність Тадеуша Вежбіцького полягає в тому, що він винаходить нове протягом кількох десятиліть. Він відкриває те, чого ніхто до нього не відкривав. Він рухається у сфері візуального мистецтва, गरेको якого є світло. Поет світла» [2].

Тадеуш Вежбіцький показував свої роботи на фестивалях у Польщі, у більшості країн Європи, а також у Туреччині, Ізраїлі, Мексиці та Бразилії. Співпрацював з композиторами: Єжи Корновічем (візуалізація композицій «Метанойя», «Ренезія», «Форми стихій», «Фігури в косі»), Мечиславом Литвинським («Tabula rasa»), Тадеушем Вежбіцьким (візуалізація композицій). «Дідова балада», «Concerto a rebours», «Прядеться нитка», «Дуже правдива історія», «Незліченні віти гіллястих переплетень») та Анна Зелінська (художньо-музичні дійства «Бабине літо», «Драйф»). Співпрацював з Театром телебачення. Реалізував експериментальне видовище в техніці відбитого світла в ляльковому театрі Арлекін у Лодзі («Закохана хмара Назама Хікмета»).

Був консультантом з театру тіней і світла. Проводив майстер-класи.

20 березня глядачі його театру взяли участь у незвичайній зустрічі з анімацією... білих тіней, тобто тих, які створені від світла, відбитого від дзеркал.

Тадеуш Вежбіцький – художник, який знає майже все про гру зі світлом – представив оригінальну ідею використання дзеркальних «зайчиків» у театрі. Зображення, створені з відблисків світла, форма яких визначалася плоскими, пластичними формами, на екрані справляли враження багатовимірності та надзвичайної складності. Їх таємнича неоднозначність зачарувала і дітей, і дорослих учасників шоу.

Анімація білих тіней принесла велике задоволення всім учасникам шоу – незалежно від віку.

Лабіринти світла. у виконанні Тадеуша Вежбіцького та Ірени Ліпчинської зі Studio Form Światła з живою музикою скрипальки Анни Зелінської був справжнім святом для почуттів і прекрасним естетичним досвідом для глядачів. Повільно промовлені тексти афоризмів Станіслава Леца, окреслені дзеркальними тінями, розповідали ліниву історію, значення якої кожен глядач конкретизував сам. Дорослі читають певні алюзії та політичні посилання, діти частіше спокушаються чудовими, метафоричними образами. Неоднозначність видимого і водночас відсутність потреби прямо називати певні явища заспокоювали втомлені від метушні буденності почуття.

Ця вистава є своєрідним щоденником, у якому зібрані дослідження автора – Тадеуша Вежбіцького – з формуванням світла, відбитого в русі. Це своєрідний театральний «щоденник», у якому автор з кінця 1970-х років збирав результати своїх експериментів із формування світла за допомогою різноманітних підготовлених дзеркал. Це відсилання до весни, дитяча гра з сонячними відблисками маленьких дзеркал. Вистава складається з багатьох мініатюр, а їх вибір та інтерпретація готується для кожної події, залежно від еволюції творчого процесу та натхнення від місця вистави. Щоразу, однак, створюється незвичайний, поетичний театр світла [1].

«Криниці світла» Тадеуша Вежбіцького на LasFest у Сольниках.

На LasFest Вежбіцький виступав із Wells of Light. Це інсталяція, своєрідна художня виставка, мала мало спільного з театральною виставою. У ньому використовуються світлові маски, принцип яких був винайдений художником багато років тому, але в такому оригінальному аранжуванні вони набули нових сенсів і значень. Увійшовши в затемнений зал амбара-театру в Сольніці, глядач бачить чотири колодязі світла, розташовані в чотирикутнику.

Вони являють собою близько трьох метрів заввишки труби з центрально підвішеним джерелом світла у верхній частині, приблизно два метри в діаметрі кожна, покриті подвійним білим і чорним тюлем, на який падають відблиски світлових масок, розташованих всередині труб. Кожна окрема, кожна різна, кожна (завдяки чорним шматочкам бристоля, розміщеним за дзеркальною фольгою) додатково відкидає чорну тінь на тюль, вибудовуючи ніби цілісну фігуру. Крім того, вони постійно в русі, викликані тремтінням тюлю, навіть в результаті руху повітря або проходження відвідувачів. У кожному тубусі є невелика щілина, яка дозволяє зазирнути всередину, побачити творчі приміщення, майстерню художника. Може бути несподіванкою побачити власне обличчя у звичайному дзеркалі, встановленому під правильним кутом у щілині.

Своєрідним елементом інсталяції стає наше обличчя, теж закрите маскою. А сама інсталяція – це бачення реальності, справжньої, не художньо обробленої, стає частиною установки.

Найбільш точно про цей творчий процес багато років тому написав сам Тадеуш Вежбіцький [3].

Театр ляльок 21-го століття повинен відповідати вимогам сучасного суспільства: це театр синтетичний, він знаходиться у постійному пошуку все нових засобів виразності та форм.

Список використаних джерел:

1. <https://teatranimacji.pl/spektakl/labirynty-swiata/>
2. <http://www.tadeuszwiertzicki.com/>
3. Marzenna Wiśniewska «ARCHIPELAG INDYWIDUALNOŚCI Solowe teatry performerów współdziałających z materia» WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIwersytetu MIKOŁAJA KOPERNIKA 2022.

УКРАЇНСЬКИЙ БЕСТИАРІЙ: МАВКИ, МОЛЬФАРИ, ЧУГАЙСТРИ, РУСАЛКИ, МАГУРИ

Клименко Каріна Миколаївна

здобувач другого(магістерського)

рівня вищої освіти, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4777/>

Є теорія, що багато хеллоуїнських традицій прийшли від кельтського свята Самайн. Вважалось, що в цей час кордон між нашим світом та потойбічним ставав тоншим і до світу людей могли приходити феї та душі померлих.

МАВКА

Мавка (чи навка, нявка) одна із найдавніших відомих нам істот слов'янської міфології. Більшість дослідників вважають, що слово походить від старослов'янського "навъ" – "мертвий". Перекази про мавки були найпоширенішими в Карпатах, на Поділлі. За народними віруваннями, мавками ставали душі потопельниць або дітей віком від семи років, які померли нехрещеними.

Мавку частіше описували як красиву молоду дівчину з довгим зеленим або блакитним волоссям. Хоча іноді у фольклорі зустрічаються також розповіді про чоловічу версію мовок – нявкунів.

За народними повір'ями, мавки збиралися на галявинах танцювати, іноді їм підігравав на дудці чорт. Місця таких вечірок називали іграшками, і на них переставала рости трава. Хоча існували й вірування, що навесні мавки, навпаки, бігають горами і засівають їх квітами.

ЧУГАЙСТР

Врятувати людину від мавки міг і інший дух - чугайстр, або лісова людина. Розповіді про чугайстр етнографи фіксували лише в Українських Карпатах, цей образ невідомий ані в інших регіонах України, ані у сусідніх народах. Дослідники вважають, що цей персонаж з'явився пізно, в 17-18 столітті.

Чугайстра найчастіше описували як зарослого волоссям високого чоловіка в білому одязі. Основним заняттям чугайстру було полювання на німф. Він чекав на них, закопавшись у купу листя. Спіймавши русалку, чугайстр розривав її навпіл.

При цьому для людей чугайстр небезпеки не становив. Побачивши в лісі людське багаття, він приходив поспілкуватися і посмажити русалку.

«Чоловікові не вчинить зла, хіба просить чемно в танець, а танцюючи своє, відпускає. Іноді захищає навіть людей від шкоди», – цитує оповідання місцевих етнографів Антон Оніщук [2].

Оніщук записав також розповідь про те, як упіймати чугайстра. Для цього потрібна була сокира та наявність обох мізинців на руках.

Згадок про чугайстр в етнографічних дослідженнях небагато. Відомим для публіци цей персонаж став завдяки появі у «Тінях забутих предків» Коцюбинського. «Він хотів одгукнутись на голос Марічки, але не смів, щоб не почув чугайстр» [1, С. 82].

РУСАЛКА

Якщо чугайстр, найімовірніше, був локальним персонажем Карпат, віра у русалок була поширена у багатьох слов'янських народах. У такій популярності є і зворотний бік: уявлення про русалки дуже відрізнялися залежно від регіону.

За різними версіями, русалками могли ставати утопленіці, діти, які померли нехрещеними, засватані дівчата, померлі до весілля, померлі на свято Трійці, або взагалі всі померлі. Найчастіше русалок описували як гарних дівчат, але, за деякими віруваннями, вони могли набувати форми маленьких дітей чи тварин: щурів чи жаб. Однак зображення русалки як дівчини з риб'ячим хвостом – це пізнє запозичення образу морської діви із західноєвропейської міфології, у слов'янських народів такі уявлення про русалок не зустрічаються.

На Поліссі було поширено сюжет про русалку, яка приходить на допомогу живому родичу, як правило, рятує від інших русалок. Русалки, які були духами померлих родичів, могли також приходити до живих, попереджати їх про небезпеку або просити позичити одяг, який вони любили за життя.

МОЛЬФАРКА

Віра в людей, наділених магичними здібностями, була поширена чи не у всіх людських суспільствах. Гуцули називали таких чарівників мольфарами.

Народна уява наділяла мольфарів величезним набором умінь: управління погодою, лікування людей і худоби, спілкування з душами померлих, можливість бачити майбутнє, навіть убивство з допомогою магії. При цьому

мольфари (або мольфарки – у цій професії зустрічалися і жінки), як правило, не мали всіх арсеналів магічних умінь, а спеціалізувалися на чомусь одному.

Мольфаров наділяли здатністю наводити псування на людей і худобу. Для цього потрібен був шматочок тканини з одягу жертви та земля, набрана з її сліду. З землі знахар ліпив ляльку та загортав її в тканину. Далі він ховав ляльку так, щоб жертва через неї переступила. Після цього ляльку можна було сушити, колоти голками або роздавити – жертва починала усихати, хворіти чи вмирала.

Мольфари мали неоднозначну репутацію серед населення. З одного боку, їх поважали, з іншого боку – боялися. Захиститись від знахаря можна було лише звернувшись до іншого знахаря.

МАГУРА

На відміну від інших наших персонажів, Магура з'явилася в 20 столітті. Вона під різними іменами багаторазово згадується у «Велесовій книзі» – фальсифікаті, автором якого вважають історика-аматора Юрія Миролубова. Ідею багатоіменності автор, очевидно, почерпнув з текстів індуїстів – відомо, що Миролубов цікавився санскритом і індійською культурою. У комплекті з багатьма іменами було багато функцій. Магуру у тексті називають дочкою Перуна, матір'ю слов'ян, матір'ю сонця. А також богинею війни, перемоги, дітей, домашнього вогнища, пташкою-блискавкою. Неоязичники наділяють її також функціями валькірій із скандинавської міфології - войовничих дів, які відносили до Вальгали загиблих у бою.

Миролубов стверджував, що дерев'яні таблички з текстом випадково знайшов білогвардійський офіцер Федір Ізенбек 1919 року на Харківщині, а сам текст нібито написали новгородські волхви у 9 столітті.

У професійних істориків, лінгвістів та археологів відразу виникли сумніви у справжності знахідки. Подальші наукові дослідження тексту переконливо довели, що «Велесова книга» – фальсифікат, виготовлений дилетантом, написаний не старослов'янською, а хаотичною сумішшю слов'янських мов різних періодів. Втім, текст став дуже популярним серед неоязичників і ліг в основу багатьох їхніх вірувань.

Література:

1. Коцюбинський М. «Тіні забутих предків». Навчальна книга Богдан. Тернопіль. 2020. С. 85.
2. Онищук А. Останки первісної культури у гуцулів. Матеріяли до української етнології. Т. XV. Львів: Етнографічна комісія НТШ, 1912. [Електронний ресурс]: Електронна бібліотека “Культура України”. Режим доступу: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=1049> (дата звернення: 02.04.2023). – Назва з екрана.

ВИКОНАВСЬКІ ЯКОСТІ ТАНЦІВНИКА: РОЗВИТОК ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ

Ольховська Анастасія Сергіївна

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти, Харківський національний
педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: Лиманська Ольга Вікторівна

доцент, кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри хореографії, Харківський національний
педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4784/>

Мистецтво танцю є виразним і вражаючим способом самовираження та комунікації. Танцівники, незалежно від свого рівня підготовки та стилю танцю, постійно працюють над розвитком та вдосконаленням своїх виконавських якостей. Вони витрачають безліч годин на тренування, створення та вдосконалення хореографії, а також розвиток фізичних та емоційних навичок.

Виконавські якості танцівника – це сукупність фізичних, технічних, музикальних, емоційних навичок і властивостей, які дозволяють танцівнику виразно та на високому професійному рівні виконувати танцювальні рухи, взаємодіяти з аудиторією та виражати емоції через танець [1, с. 264].

Необхідною складовою підготовки виконавця є розвиток його рухового апарату, вдосконалення акторських здібностей, а також освоєння характеру і стилю виконання рухів. Це допомагає з легкістю виразити яскравість танцю на сцені без відчуття напруження. Справжня суть і глибина хореографічного твору можуть бути правильно і повністю виявлені лише завдяки бездоганній точній техніці танцівника. Точність відкриває перед виконавцем не лише пластичність рухів, виразність фразування, віру у свої здібності, але також стимулює його творчий потенціал.

Фізична підготовка та техніка танцівника є фундаментом успішного виконання будь-якого танцю. Тому м'язи танцівника мають бути досить сильними, володіти витривалістю, гнучкістю і мобільністю, щоб вони могли виконувати свої функції ефективно, без надмірного напруження, яке може призвести до обмеженості рухів, а не до їх вільності [6, р. 55]. Навіть при відмінній фізичній підготовці, танцівник повинен мати глибоке розуміння правильної техніки для виконання різних рухів і комбінацій. Це правильна постановка ніг, рук, корпусу, голови, а також вміння координувати рухи і відчувати ритм. Техніка танцю – це не тільки зовнішній вигляд рухів, але і здатність виконавця відчувати й контролювати своє тіло під час руху.

Для того, щоб витримувати високий темп та інтенсивність танцю виконавець мусить постійно працювати над своєю витривалістю. Танцювальний виступ може бути довгим та енергозатратним, і танцівник повинен залишатися

енергійним і сфокусованим протягом усього виступу [3, с. 172]. Йому потрібно навчитися правильно керувати диханням та використовувати стратегії відновлення енергії під час коротких пауз між складними рухами, регулярно тренуватися, включаючи різноманітні вправи на витривалість.

Емоційна виразність і акторська майстерність є складовими якостями танцівника, оскільки роблять виступ справжнім мистецтвом, що виражає почуття та ідеї. Виконавець має бути здатним передавати емоції через кожен свій рух, вміти відчувати й виражати різні почуття, такі як радість, горе, смуток, любов і багато інших. Важливо вміти виразно користуватися обличчям і тілом для передачі емоцій, щоб глядач міг співпереживати з виконавцем і розуміти його історію.

Пам'ять є ключовим фактором у виконавських якостях танцівника. Вона може бути розділена на три основні аспекти: слухову, зорову та моторну. Слухова пам'ять зберігає всі звукові враження, які надходять від викладачів хореографів і музики. Зорова пам'ять засвоює у свідомості танцівника всі вказівки, отримані від них, а також всі події сценічної дії, в якій він бере участь. Моторна пам'ять реєструє в свідомості виконавця всі технічні прийоми руху, які він опанував протягом тривалого навчання, під час репетицій і виступів перед глядачами на сцені [2, с. 248].

Музикальність є однією з найважливіших складових майстерності танцівника. Виконавець повинен не тільки розуміти музику, але і виразно виражати її через свої рухи. Важливо відчувати ритм, мелодію, темп та емоційний лад музики. Це допомагає вибирати відповідні рухи для кожного музичного фрагменту. Також танцівник має бути здатним передавати різні емоції, які виражені в музиці, через вираз обличчя, щоб доповнити та підсилити рухи у танці.

Отже, виконавець повинен мати низку якостей: фізичну підготовку, технічну вправність, музикальність, емоційну виразність і здатність до творчої інтерпретації. Також постійно працювати над розвитком і вдосконаленням своїх виконавських якостей через тренування, вивчення хореографії та роботу над своєю майстерністю. Розвиток цих якостей дозволяє танцівнику створювати видовищні і вражаючі виступи, взаємодіяти з глядачами та виражати свої емоції через мову танцю.

Таким чином, виконавські якості танцівника та їх розвиток є ключовим елементом в мистецтві танцю, що допомагає танцівникам стати справжніми майстрами свого мистецтва та надихати і захоплювати своїми рухами.

Список використаних джерел:

1. Бігус О. Сучасний танець. Основи теорії і практики. Київ: Ліра-К. 2016. 264 с.
2. Бочелюк В. Педагогічна психологія. Навчальний посібник. Бочелюк В., Зарицька В. Київ. Центр навчальної літератури. 2006. 248 с.
3. Голдрич О. Хореографія. Основи хореографічного мистецтва. Основи композиції танцю. Львів: Сполом. 2006. 172 с.

4. Olha V.Lymanska, Olena V.Yefimova, Irina V.Kriventsova, Leonid V.Podrigalo. The influence of professional training disciplines on the physical fitness level of the folk dance department students. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. №24 (5). 2020. P. 248-254. <https://doi.org/10.15561/26649837.2020.0505>
5. Olga V. Limanskaya, Olena V. Yefimova, Irina V. Kriventsova, Krzysztof Wnorowski, Abdelkrim Bensbaa. The coordination abilities development in female students based on dance exercises. *Physical Education of Students*, 2021; 25 (4). P. 249-256. <https://doi.org/10.15561/20755279.2021.0406>
6. Haas G. *Dance Anatomy. Human Kinetics. Second edition. 2017. 55 p.*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМІКСУ ЯК РІЗНОВИДУ ВІЗУАЛЬНОГО МОВЛЕННЯ

Полковникова Софія Миколаївна

здобувачка освіти другого (магістерського)

рівня спеціальності 022 «Дизайн»,

Національний університет «Запорізька політехніка»

Науковий керівник: Косюк Володимир Ростиславович

кандидат педагогічних наук,

Національний університет «Запорізька політехніка»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4787/>

Упродовж історичного поступу, суспільство продукує величезні матеріальні й духовні цінності, котрі утворюють загальнолюдський культурний сплав, а творчість є однією з його ознак. Зокрема, дизайнерська творчість, котра полягає в проектно художньо-технічній діяльності з розроблення промислових виробів з високими споживацькими властивостями й естетичними якостями щодо формування гармонійного предметного середовища [9]. Одна зі сфер її реалізації – це проектування візуальної комунікації, що репрезентує актуальні соціально-культурні меседжі засобами графічного дизайну. У сучасному загальномістечковому просторі спостерігається тенденція до розвитку й поширення жанрів візуальної літератури (комікси, графічні романи, артбуки тощо), які, синтезуючи вербальний та невербальний наратив, порушують актуальні суспільні проблеми. Так, комікс завдяки можливості донесення ідеї автора в доступній і цікавій формі, набув усесвітньої популярності, оригінальних етнонаціональних рис та жанрового різноманіття.

Аналіз останніх досліджень.

Комікс стає об'єктом ґрунтовних наукових студій з початком формування окремого науково-освітнього напрямку Comics Studies. Проте перше тлумачення поняття, на думку дослідників, сягає 1837 року й належить швейцарському художнику і письменнику Г. Топферу, котрий, пояснюючи суть власних робіт, надав їм теоретичне обґрунтування як коміксу, що складається із серії ескізних

малюнків [1]. До вивчення коміксу як дійсного виду мистецтва першим звернувся американський письменник й критик Гілберт («Сім жвавих мистецтв» («The Seven Lively Arts», 1924)). Розглянувши різні його аспекти, американський карикатурист В. Ейснер теоретично обґрунтовує поняття, а також вводить у науковий обіг термін «наслідувальне мистецтво» («Комікс та секвенційне мистецтво» («Comics and Sequential Art», 1985)) для опису форм мистецтва, де використовуються зображення, розташовані в певній послідовності з графічною метою [10]. С. Макклауд, його ідейний послідовник, вбачає в коміксах унікальну систему, засновану на безпосередній участі читача в сприйнятті сенсів візуальних засобів, розташованих у визначеному автором порядку («Розуміння коміксу. Невидиме мистецтво» («Understanding Comics: The Invisible Art», 2019) [8]. Спираючись на дослідження С. Макклауда, який під поняттям «комікс» розглядає такі мистецькі явища, як комікс-стріпи, комікс-буки, наскельний живопис, вазопис тощо, Р. Данкан, М. Сміт, П. Левіц («Сила коміксів. Історія, форма й культура») зауважують їх схожість за графікою зображення, упослідженою формою й використанням візуальної мови. Дослідники визначають риси, за котрими можна об'єднати ці мистецькі форми в окремі жанри візуального мовлення. Докладно аналізуючи кожен аспект, формулюють основні теоретичні поняття, структуру й методологію вивчення візуальної літератури [4].

Вивчення явища коміксу перебуває в полі зору й вітчизняних науковців. Зокрема, Є. Гула здійснив компаративний аналіз мистецтва коміксу і графіті, порушивши проблематику співвідношення їх та світоглядної аксіології сучасного дизайну [3]. О. Колісник систематизувала характеристики окремих елементів коміксів, риси художньо-композиційних дизайнерських рішень у різних соціокультурних частинах світу; виявила провідні тенденції жанрового розвитку в США, Європі, Азії, й Україні зокрема [6]. Н. Белічко та Н. Марченко, вивчаючи мальописи, звернули увагу, на їх композицію та специфіку ілюстрування. Дослідниці помітили у вітчизняному культурно-мистецькому просторі стрімке поширення різних способів передачі наративу через послідовність зображень і запропонували ввести в науковий обіг поняття «графічна література» як специфічний вид мистецтва, що об'єднає такі жанри як комікси (мальописи), комікс-стріпи, графічні романи (новели), мальовані історії тощо, та створить підґрунтя для наступних досліджень. Д. Белов дотримується думки, що комікс є специфічним соціокультурним явищем, оскільки його виникнення, розвиток і становлення як художньо-мистецького явища тісно пов'язані з поширенням інформації на різних рівнях комунікації. Тож, зійшовши зі шпальт газет, комікс набув широкої популярності й досі цікавий як продукт інформаційних технологій: часто використовується на банерах, рекламній продукції. Наочне зображення приваблює увагу і забезпечує легке сприйняття меседжу [1].

Мета цього дослідження – проаналізувати історію виникнення й розвитку коміксу як різновиду візуального мовлення з погляду мистецтвознавства.

Результат дослідження.

Людство здавна використовувало ілюстрації для створення візуальної розповіді. Тож протоформами сучасного коміксу можна вважати малюнки на скелях, пірамідах, посуді, котрі використовувались первісними людьми як засіб оповіді про події, які відбувалися в їхньому житті (ритуальні дії, полювання тощо). Також джерелами коміксу як візуального мовлення дослідники вважають зображення, збережені на полотнах чи фресках християнських церков, де у формі послідовних малюнків розповідається про Ісуса Христа, життя святих та їх дії. Важливим і присутнім у розвитку коміксу видається той факт, що з появою друкарських технологій значної популярності в європейських країнах набуває лубочна література, яка виникла в Іспанії у XVI ст. Це були перекази релігійної тематики про життя та дії святих у серіях невеликих гравюр, надруковані на кольорових аркушах. Наприклад, друкарня, відкрита 1796 р. в м. Епіналі (Франція), видала 600 графічних історій [7, с. 141]. Сюжетні картини англійського живописця Вільяма Хогарта (1697–1764), котрий, на думку науковців, здійснив поштовх до розвитку серійності у візуальному мистецтві, теж є предтечою сучасного коміксу. А перший друкований твір Р. Топфера «Історія пана Жабо» («Histoire de M. Jabot»), опублікована в Женеві 1833 р. (згодом вийшли й інші книги автора), і серія робіт англійського карикатуриста Томаса Роуландсона про пригоди доктора Синтаксиса («Doctor Syntax's Tree Tours: In Search Of Picturesque, Consolation and a Wife»), які друкувались у газетах 1812–1821 рр., стали зразками для наслідування іншими митцями й поштовхом для розвитку жанрів коміксу та популяризації їх у суспільстві. Історія коміксу в Сполучених Штатах Америки розпочинається з 1842 р. після перекладу «Пригоди Обади Олด์бака» (The Adventures of Obadiah Oldbuck) Р. Топфера. Перші американські комікси активно поширювалися на сторінках періодичних видань із розважальною метою. Вони були комічними, персонажі карикатурними, а сюжети прямолінійними, найчастіше складалися з трьох малюнків. Типовими вважались ескізні комікси на білому фоні без декорацій [1, с. 89]. Відтак, комікс як специфічний інформаційний візуальний продукт функціонує як у Європі, так і Америці з XIX ст.

Першоджерелом японського коміксу (манга) вважають серію замальовок художника-ілюстратора Кацусіка Хокусай, зроблених під час подорожі й виданих окремою книгою «Манга» (яп. 北斎漫画) (1814), яка й стала назвою мистецького напрямку. Поштовхом до зацікавлення манга був журнал «Токе Пакко» («Токійський дух – пустун»), заснований 1905 р. Ракутенем Кітадзавою, знаменитим японським карикатуристом, який першим почав вживати слово «манга» у сучасному значенні – комікс, і сам створив чимало редакційних серіальних творів. Окамото Іппей, Тагава Суйхо та інші художники манги користувалися популярністю, розвиваючи мистецький напрям, який згодом зайняв вагоме місце в національній та світовій культурі [5].

Порівнявши комікси манга, маньхуа і європейські, спостерігаємо їх специфіку: манга створюється в чорно-білій тональності, образи схематичні; європейські ілюстрації використовують повну гаму кольорів і характеризуються високою деталізацією персонажів, а маньхуа балансує десь посередині, відхиляючись то в один, то в інший бік. Більшість робіт маньхуа виконуються в кольорі; завдяки впливу формату вебкоміксів, кадри розташовуються чітко, інколи накладаються один на одного; деталізація не дуже докладна. Японські комікси (манга) – це історія почуттів, а не дії. Це суміш містики, фантастики, сексу. У великому кадрі може бути обличчя героя або велике перо, а дія, пов'язана з нею, в маленьких швидких кадрах, більшість фонів – це заготовлені стандартні лекала. У Європі комікси видаються зазвичай у форматі книг на сотню сторінок із твердою палітуркою. Вони мають завершений сюжет і зорієнтовані на дорослу аудиторію, хоча є комікси й для дітей. Європейські комікси переважно розважальні. Найбільшого поширення комікс-культура набула у Франції та Бельгії. Одним із найвідоміших коміксів є і «Астерікс і Обелікс». У Великобританії вийшли комікси про Суддю Дредд («Tank-Girl»), вони менш відомі у світі, але популярні в країні. У Німеччині також є свій аналог коміксів – мальовані історії «пікколос» в невеликому форматі. Спочатку це були майже копії американських коміксів з проєкцією на національну культуру й історію. Зокрема, великою популярністю користувалися історії про шляхетного лицаря Зігурда або Якима – німецького аналога Тарзана. У європейських коміксах образ супергероя (і суперлиходія) не став популярним [6]. Тож у Європі комікси не набули такої популярності, як в США чи Японії, однак і там графічні розповіді мають свого реципієнта.

В Україні, яка тривалий час перебувала в складі СРСР, де тоталітарна система не сприяла розвитку цього напрямку мистецтва, коміксна традиція тільки зароджується. Інтерес до коміксу починає з'являтися після Революції гідності з початком ренесансу української культури. Відтак почали видавати переклади всесвітньовідомих творів (українські видавництва «Ірбіс Комікси», «Fireclaw», «Vovkulaka», «Мольфар Комікс» та ін. отримали ліцензії на переклад й публікацію коміксів), вийшли й перші українські – «Даогопак» (2012–2016), «Чуб: Зоряна байка про козака Чубенка» (2013), «Козаки на орбіті» (2013–2016) «Патріот. Атака Клонів» (2014) та інші. Українські митці стали на шлях пошуку актуальних суспільних тем, власних національних сюжетів та героїв. Б. Філоненко вважає, що «Даогопак», «К9» – лише окремі експерименти окремих людей, а щоб зробити український комікс, потрібно, залучаючи читача до роздумів, створити масову культуру з національними героями [2]. На сьогодні маємо позитивні результати: видавництва Nebeskey, «Леополь», «Асгардіан комікс», «Ірбіс Комікси» та інші почали випускати комікси, що ґрунтуються на історії, міфології, національних традиціях та сучасних подіях в Україні. Наприклад, перший український комікс «Даогопак» актуалізує національний міф про козаків-характерників із лицарського ордену бойових магів і майстрів

бойових мистецтв Запорозької Січі, підготовлений митцями М. Прасоловим та О. Чебихіним, вийшов у видавництві Nebeskey в 2012–2016 рр. Колористика та графіка твору виконана в стилі західних коміксів та японської манги вдало візуалізує сюжетну розповідь.

Потужний розвиток новітніх технологій торкнувся мистецтва створення коміксу. З'явилися нові формати, не характерні для друкованих видань. Митці розробляють актуальну суспільну тематику та експериментують із візуалізацією. Намагаючись збагатити комікси новою анімацією, сценаристи почали розробляти нові інтерактивні історії, а видавці поширювати видання через мережу «Інтернет».

Висновки.

Комікс є одним із засобів візуального мовлення, що сягає глибин осягнення людиною розуміння світу і власного місця у ньому; його прототипами дослідники вважають такі пам'ятки старовини, як наскельні малюнки, написи на пірамідах, зображення на фресках і полотнах тощо. Науковці виокремлюють певні етапи в історії розвитку коміксу з кінця ХІХ століття й до наших днів, не пов'язуючи їх з історією якоїсь окремої країни, оскільки він водночас поширювався у Європі, Америці, Японії. В Україні мистецтво коміксу тільки починає розвиватися та перебуває в пошуку власної національної тематики, сюжетів, героїв та стильової специфіки з початком ренесансу української культури після Революції гідності. Розглянувши загальні риси американського, європейського та японського коміксів, переконались, що у певному культурному просторі комікс набуває національної самобутності, оскільки репрезентує тематику й проблематику актуальну для окремої соціальної / національної спільноти, а мистецька традиція зумовлена креативним пошуком їх творців.

Список використаних джерел:

1. Белов Д. Комікс як продукт інформаційної культури. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2018. Вип. 49. С.83-103.
2. Борис Філоненко: Робити комікси з національними героями зараз на часі. Читомо, 03.11.2014 : вебсайт. <https://archive.chytomo.com/book-art/boris-filonenko-robity-komiksi-z-nacionalnimi-geroyami-zaraz-na-chasi>.
3. Гула Є. П. Мистецтво коміксу та графіті – сучасний світогляд у графічному дизайні. *Art and Design : науковий журнал*. №1, 2021. С. 55-61.
4. Данканн Р., Сміт М., Левіц П. Сила коміксів. Історія, форма й культура / пер. з англ. Д. Скорбатюка. Київ : ArtHuss, 2020. 512 с., іл. Серія Ukrainian ArtBook.
5. Історія манги: вебсайт. URL: <http://ur.co.ua/46/367-1-istoriya-mangi.html>
6. Колісник О. В. Специфіка сучасних коміксів: традиції та інновації URL: file:///GDIVP_mono_2022_P016-034.pdf.
7. Космацька Н. Нарис з історії виникнення і становлення жанру коміксу. *Вісник Львівського університету*. Серія іноземні мови. Львів, 2012. Вип. 19. С. 141-147.

8. Макклауд С. Зрозуміти комікси. Невидиме мистецтво / пер. з англ. Ярослава Стріха. Київ, 2019. 224 с.
9. Ришова І. С. Культура як найбільш фундаментальний спосіб людського буття. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2011. Вип. 46. С. 126-134.
10. Dittmer Jason Comic book visualities: a methodological manifesto on geography, montage and narration. *New Series*, Vol. 35, No. 2 (April 2010), pp. 222-236 Published By: Wiley URL: <https://www.jstor.org/stable/40647321>

ТЕХНОЛОГІЯ РОБОТИ З ЛЯЛКОЮ ЗА МЕТОДОМ НЕВІЛЛА ТРЕНТЕРА

Тимошук Наталія Миколаївна

*магістр, Харківський національний університет
мистецтв ім. І.П. Котляревського*

Науковий керівник: Інюточкін Олександр Олександрович

*Заслужений діяч мистецтв України,
професор, Харківський національний університет
мистецтв ім. І.П. Котляревського*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4803/>

Невілл Трентер – відомий нідерландський лялькар, режисер, педагог, засновник театру м'яких ляльок Stuffed Puppet Theatre. Протягом більшої частини своєї кар'єри Трентер створював текстові п'єси, які виконує сам як сольний виконавець зі складом лялькових персонажів, а також реалізовує проекти в якості режисера, консультанта для молодих артистів [1].

У роботах нідерландського майстра лялька – це абстракція. У дизайні, наприклад, очі можуть бути розміром з третину всього обличчя ляльки, оскільки лялька повинна бути більш помітна на сцені. Конструюючи маску або обличчя таким чином, створюється можливість для того, аби ляльку можна було прочитати з безліччю складних емоцій, коли нею маніпулюють при різному світлі, під різними кутами та в різному темпі. Стилізоване обличчя – це також маска, яка змінює свою міміку залежно від рухів усієї фігури ляльки, від того, як її спрямовує лялькар, і від його слів. Завдяки конструкції ляльки, її рух у просторі відносно освітлення створює тіні, а мова тіла чи жести персонажа натякають на почуття, ці емоційні "зміни" сприймаються глядачем.

Особливого значення Невілл Трентер надає чіткій побудові дії лялькаря. На своїх воркшопах він наголошує, що фізичні рухи, їхня якість та порядок, у якому виконуються дії/символічні жести, інформують глядача про місце, ситуацію та характер персонажа. Наприклад, тремтіння можна прочитати як холод, страх, вік або гнів; саме контекст і порядок допомагають глядачу

вибудувати певний смисл. Крім того, онтологія ляльки вимагає, щоб вона демонструвала, що вона робить. Це означає, що лялька, щоб мати правдоподібну ілюзію життя, повинна реагувати на кожен мить. Саме реакція, а не дія, прочитується глядачем як мислення, бачення, слух, смак, запах чи дотик.

Крім того, Трентер зазначає, що технічне ремесло маніпуляції з лялькою ґрунтується на запам'ятовуванні фізичних елементів – вертикального та горизонтального положення у просторі, дій/жестів, ритмів і послідовності рухів. Використання пам'яті символічного жесту та вміння його відтворити необхідне, щоб створити змістовну фізичну партитуру і передати цей сенс через жест [2].

Особливо майстерно Н. Трентер застосовує у своїй практиці ефект очуження. Він використовує «співприсутність», яку називає "рівним статусом" між живими акторами і ляльками. Ним розроблені специфічні комбінації акторських і лялькових маніпуляцій, які зосереджені на створенні ілюзії присутності в ляльковому персонажі та виконавської співприсутності, коли жива людина та лялька грають разом один з одним в одному сценічному світі. Трентер, однак, зосереджує увагу на механічних навичках, необхідних для створення ілюзії життя та присутності в ляльці, і спирається на такі техніки маніпуляції, як фокус, ритм і символічний жест. Складність для видимого ляльководи полягає в тому, щоб не стати двійником ляльки, якою він маніпулює, або через свою гру не відволікати увагу від гри ляльки. Є два фундаментальні елементи, на яких Трентер зосереджується на майстер-класі: чітке розбиття кожного моменту і жесту на логічні послідовності, і встановлення того, що і лялька, і актор-лялькар ставляться і взаємодіють один з одним як персонажі [3].

Список використаних джерел:

1. https://de.wikipedia.org/wiki/Neville_Tranter
2. <https://www.stuffedpuppet.nl/>
3. Mello, A. (2015). *Puppets, Presence, and Memory: The Training Methods and Workshop Techniques of Compagnie Philippe Genty, Stuffed Puppet, and Inkfish's Three Good Wives*. [Doctoral Thesis, Royal Holloway, University of London].

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО ОЦІНКИ ПОТРЕБ, ПРОБЛЕМ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ СУСПІЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ (ВПО) ЗА УМОВ ПОСИЛЕННЯ ЗАГРОЗ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПОВНОМАСШТАБНУ ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ

Панькова Оксана Володимирівна

кандидат соціологічних наук, доцент,

Інститут економіки промисловості

Національної академії наук України, Київ

ORCID: 0000-0002-2003-8415

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4824/>

Проблема масштабного внутрішнього переміщення, в певному сенсі, вже не є чимось абсолютно новим для України. За період новітньої історії України відбувається вже третя хвиля масового внутрішнього переміщення великих потоків людей з місць їх постійного проживання. Перший досвід масового вимушеного внутрішнього переміщення населення був пов'язаний з аварією на Чорнобильській АЕС у 1986 році, коли понад 116 тис. осіб було переселено з радіоактивно забруднених територій. У 2014 році Україна вдруге у своїй новітній історії постала перед проблемою вимушеного масового внутрішнього переміщення, але вже внаслідок збройної російської агресії, анексією Криму, тимчасовою окупацією окремих районів Донецької і Луганської областей і активними бойовими діями, що несли загрозу життю, здоров'ю людей. Уже тоді українське суспільство набувало нового досвіду у вирішенні проблем, пов'язаних із масштабним вимушеним внутрішнім переміщенням через неоголошену війну. Людей, які змушені були переселитися в інші регіони України, як правило, називають вимушеними переселенцями та внутрішніми мігрантами, а в офіційних документах – внутрішньо переміщеними особами, що найточніше відповідає англomовному терміну *internally displaced persons* [1].

Саме тоді для багатьох українських громадян відбулася зміна офіційного правового статусу – вони перейшли у розряд ВПО – внутрішньо переміщених осіб, бо змушені були покинути місця свого постійного проживання, свої домівки через активні бойові дії і значні ризики втрати життя і здоров'я. Внаслідок першої хвилі збройної російської агресії (активна фаза – 2014-2015 рр.) офіційного статусу ВПО набули більш, ніж півтора мільйона українців. Уже тоді чисельність переселенців була значною – більшою, ніж чисельність населення багатьох країн світу у тому числі європейських. Наприклад, населення Чорногорії – 647 тис, Естонії – 1 265 тис. Україна за кількістю ВПО посідає перше місце в Європі та входить до списку країн-лідерів світу [1].

Третя хвиля масового вимушеного переміщення українських громадян розпочалася 24 лютого 2022 року через нову фазу неоголошеної війни – повномасштабну збройну російську агресію проти України. Це стало трагедією для мільйонів українців, багатьох міст і сел, яких вщент знищено, це в геометричній прогресії розширило масштаби і гостроту проблем вимушеного внутрішнього переміщення громадян України. Станом на 1 вересня 2023 р. в Україні офіційно зареєстровано 4 млн. 965 тис. внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Розширилася категорія вимушених внутрішніх переселенців, зараз ВПО – це не лише ті, хто безпосередньо перемістився, а й ті, хто втратив житло внаслідок обстрілів. Як зазначає міністерка з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій Ірина Верещук, на сьогодні у нас 2 млн 600 тис. ВПО, які щомісяця отримують виплати. Для держави це друга стаття за видатками після оборони. У 2022 р. видатки на ВПО становили 53 млрд. грн, а у 2023 р. – майже 73 млрд. грн. [2]. Однак, реальна кількість ВПО в Україні становить майже 7 млн. Ключове завдання Міністерства реінтеграції на 2023 рік – інтеграція внутрішніх переселенців: це і соціалізація ВПО на новому місці проживання, і сприяння їх працевлаштуванню, й отримання всіх пільг, які поширюються на решту мешканців. Вони мають стати повноцінними членами приймаючих громад, відчувати власну самодостатність, бути впевненими у найближчому майбутньому себе, своїх дітей і батьків. Тому наше завдання у 2023 році – знайти якомога більше інструментів для цього [3]. У зв'язку з цим, а також зі значним зростанням кількості ВПО в країні, розширенням спектру проблем, на які держава та суспільство мають активно реагувати, актуалізувався пошук ефективних шляхів та інструментів задоволення потреб ВПО у життєзабезпеченні: житлі, матеріальній та гуманітарній допомозі, працевлаштуванні, медичних і освітніх послугах тощо; їхньої адаптації та інтеграції в нове соціальне середовище, а також залучення їх ресурсного потенціалу до життєдіяльності приймаючих громад.

Важливо сформувавши цілісне концептуальне бачення проблем, потреб та перебігу процесів суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючі громади в умовах впливу повномасштабної війни, розробити відповідний інструментарій, провести профільні емпіричні дослідження в масштабах країни, особливо в регіонах локалізації ВПО, обробити результати, оприлюднити їх, направити на відповідні управлінські структури. Реалізація проекту «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС (учасників бойових дій – УБД) та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в умовах посилення загроз соціальній безпеці», що відбувається зараз, спрямована на розв'язання цієї проблеми (в частині визначення проблем, потреб та можливостей суспільної інтеграції ВПО). Це сприятиме формуванню ефективних управлінських рішень стратегічного і тактичного характеру щодо посилення соціальної безпеки держави, суспільства, людини, покращенні умов і адресності у життєзабезпеченні ВПО, у посиленні соціального захисту учасників бойових дій.

Список використаних джерел:

1. Смаль В. Велике переселення: скільки в Україні переміщених осіб і як склалася їх доля. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2016/07/7/598316/>
2. За рік кількість ВПО збільшилася на 300 тис. осіб – Верещук. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230901-za-rik-kilkist-vpo-zbilshylasya-na-300-tys-osib-vereshhuk/>
3. У Мінреінтеграції розповіли, скільки в Україні зареєстровано переселенців. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/07/novyna/suspilstvo/minreintehracziyi-roz-povily-skilky-ukrayini-zareyestrovano-vnutrishno-peremishhenyх-osib>

Публікацію підготовлено в межах реалізації проекту «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС (учасників бойових дій – УБД) та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в умовах посилення загроз соціальній безпеці» на замовлення Національного фонду досліджень України (ДР № 0123U102841).

АРХІТЕКТУРА ЯК ПРАОБРАЗ МОДИ В ОДЯЗІ ХХ СТ.: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ

Стаднік Оксана Феліксівна

*доктор соціологічних наук, доцент,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв, м. Київ*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4757/>

Релігія суспільства, його філософія та ідеологія визначають архітектоніку життєвого простору і архітектурні стилі, а люди підбирають до них стилі одягу. В такому контексті між одягом і будинками немає майже ніякої різниці, оскільки вони організовують середовище навколо людини на сучасний манер. Це унаочнив процес урбанізації, коли у забезпечених людей з'явилося різноманітне середовище для пересувань, поза стінами фортець, палаців і житла.

Архітектура і мода є тісно взаємопов'язаними між собою. Соціологи, культурологи і мистецтвознавці фіксують єдиний підхід архітекторів і дизайнерів одягу в постановці їх творчих завдань і рішень. В основу творів будь-якого архітектурного мистецтва покладено «користь, міцність, красу», які перетворено на художній образ. Принципи формоутворення в моді та архітектури є подібними і функціонально визначеними людиною. Як і одяг, архітектурна споруда слугує засобом укриття людини від негоди. Відомими у зв'язку з цим є слова Тома Форда, згідно яким і одяг, і будівлі є оболонкою, в якій живе людина.

Отже, архітектура і мода в одязі не тільки використовують однакові ідеї, вони послуговуються часто одними і тими самими професійними термінами: ескіз, розмір, образ, орнамент. Основними виразними засобами, що застосовуються як в архітектурі, так і в створенні одягу, є пластика обсягів, ритм, пропорційність, а також фактура і колір.

Наприкінці XIX – початку XX століть в культурі зазнає остаточного утвердження стиль модерн, який, з одного боку, залишив нам чудові зразки архітектури, а з іншого – вплинув на зовнішній вигляд одягу людей тієї епохи. На початку XX століття стало очевидним, що індустріалізація і нові технології внесли в життя людей величезні зміни – це був чистий простір для ідей і конструкцій, які воліли до корисності і зручності. Першими, хто використовував одяг як чисте полотно, були О. Родченко і його група конструктивістів. Їх задум відрізнявся від інших абстрактних течій в мистецтві своєю соціальною корисністю і матеріалізмом. В цей же період в Голландії, під впливом художника Піта Мондріана, розвивається стиль під назвою «неопластицизм», основою композицій якого слугують геометричні фігури, а основою колірної гами стають картини Піта Мондріана [1].

З кінця першого десятиліття XX століття новація як архітектури, так і костюму, переходять на наступний етап свого розвитку. Все частіше в костюмах цього періоду з'являється відлуння неокласицизму. Зникає S-подібна лінія силуету, а з нею і корсет, і широкі нижні спідниці. Винахід рентгенівської лампи дозволив лікарям побачити наслідки моди на корсети для жіночого здоров'я. Стиль футболок коротшає і набуває строгого та стрункого силуету. Їх ліф робиться м'яким, з невеликим напуском і завищеною талією. Відмова від прямих і незграбних ліній в архітектурі на користь більш природних відповідає м'яким силуетам і підкресленій декоративності в одязі.

У моді XX ст. з'являється рукави в стилі кімоно, що є даниною захопленню мистецтвом Японії. Навмисне фантазійне оформлення зовнішнього і внутрішнього оздоблення стає одним з популярних архітектурних рішень. В одязі, як і в будівлях, стає популярною орнаментация на східний манер.

Спідниці жінок стають прямими і вузькими, часто прикрашаються туніками і драпуваннями, завершуються невеликим треном: гострокутним, овальним або роздвоєним. Однією з особливостей моди стають поєднання важких тканин – оксамиту, парчі, атласу з напівпрозорим повітряним газом, шифоном, тюлем. В архітектурі з'являється поєднання скла, бетону, залізної фурнітури і пластику.

Архітектори впроваджують нові стратегії, які застосовуються в будівництві (друк, гофрування, складання, драпірування і плетіння), в той час як модні дизайнери шукають способи побудови одягу, що представляють собою нові і провокаційні ідеї в обсягах і структурі. У багатьох випадках також використовуються інтелектуальні принципи, притаманні архітектурі.

Модний дизайн і архітектура вже давно висловлюють ідеї особистісної, соціальної та культурної ідентичності. Однак, в останні роки домінують в обох дисциплінах ідеї вийшли за рамки статусу і приналежності, для того, щоб висловити більш складні і провокаційні питання, які стосуються поняття «ідентичності».

Підтвердження цьому ми знаходимо в колекції Олександра Маккуїна [2] і його «архітектурних спорудах» на подіумах, Хусейна Чалайна [3] і його сукні-піраміди, Жана Нувеля [4] і його архітектурного проекту Інституту Арабського Світу з незвичайними фасадами, Даніеля Лібескінда [5] і його проекту Єврейського Музею в Берліні. Модельєри і архітектори розділяють методи конструювання.

Архітектори надихаються техніками шиття, такими як плісе і драпірування для досягнення більш плавних і складних форм з твердих матеріалів, в той час як модельєри використовують інженерні та архітектурні методи, такі як консолі і навіси, складні конструкції з використанням тканини.

Велика частина цієї трансмутації техніки, можливо, сталася безпосередньо в результаті змін в технологіях виробництва матеріалів і програмного забезпечення, які дозволили істотно просунутися в обох дисциплінах. Архітектори і дизайнери одягу використовували досягнення в технологіях виготовлення матеріалів і цифрової техніки для того, щоб винаходити різновиди поверхні будівель і спідниць, і продумувати різні їх варіації.

Таким чином, архітектура і мода весь час взаємодіють з тілом. Мода перебуває з тілом в безпосередньому контакті, архітектура поглинає людське тіло в просторах архітектурних конструкцій. В обох випадках вони визначають самовідчуття людини, настроїв, розкріпачують або пригнічують її.

Список використаних джерел:

1. Mondrian: Great Modern Master/ Faerna José María, ed. New York: Harry N.Abrams, 1995.
2. Naughton, Philippe British fashion designer Alexander McQueen / *The Times* (London), 2010.
3. *After 25 years, Hussein Chalayan is not afraid to speak his mind (Published 2019)*. The New York Times – Breaking News, US News, World News and Videos. <https://www.nytimes.com/2019/02/16/fashion/hussein-chalayan-anniversary.html>
4. Meisler, S. *Architect at Ground Zero*. Smithsonian Magazine. <https://www.smithsonianmag.com/history/daniel-libeskind-architect-at-ground-zero-77003660/>
5. Thorpe, H. (2022, October 10). *Daniel Libeskind's colourful sculptures protest climate change*. wallpaper.com. https://www.wallpaper.com/art/daniel-libeskind-garden-of-earthly-worries-netherlands?utm_source=mutorialart&utm_medium=referral

ПСИХОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ПОТОКУ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ ТЕНІСІСТІВ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ-БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Петренко Геннадій Валентинович

*кандидат педагогічних наук, Національний університет
фізичного виховання і спорту України
ORCID: 0000-0002-1706-9667*

Гак Антон Олександрович

*магістр, Національний університет
фізичного виховання і спорту України*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4836/>

На етапі початкової та попередньої базової підготовки тренувальний процес не пов'язаний з великими навантаженнями, він містить багато нового і цікавого, спортсмен прогресує від заняття до заняття. Усе це дозволяє підтримувати у вихованців природний інтерес до тренувань. Надалі, у міру збільшення навантажень, певної стабілізації, а іноді і тривалого застою в результатах багато спортсменів не в змозі зберегти стійку мотивацію до занять. Тому деякі з них припиняють тренування або знаходять інтерес у заняттях іншими видами спорту. Найбільш це виражено у віці 14-16 років.

Етап спеціалізованої-базової підготовки передбачає більш інтенсивні тренування та змагальну діяльність з метою підвищення рівня фізичної підготовленості та розвитку спеціальних навичок і вмінь, необхідних для успішної участі у змаганнях. Тренувальний процес будується на базі великого обсягу навантажень і передбачає застосування все більш спеціалізованих засобів і методів тренування. Значне місце займають індивідуальні заняття з тренером і змагальна практика. Спортсмени регулярно беруть участь у змаганнях і все частіше ставиться завдання показати кращий результат. Згідно навчальної програми з тенісу для ДЮСШ на етапі спеціалізованої базової підготовки у психологічній підготовці надаються наступні рекомендації щодо формування мотивації учнів до занять: участь спортсмена в обговоренні питань щодо наступних тренувань, змагань, відновлювальних та інших заходів, бесіди, роз'яснення, переконання щодо потреби постійного удосконалення, дотримання спортивного режиму, матеріальне заохочення досягнень тощо [3]. Але у програмі немає розподілу на внутрішню та зовнішню мотивацію, а саме правильного формування внутрішньої мотивації, щоб забезпечити стійкий інтерес до занять в таких, досить складних, умовах.

Дослідження показують залежність мотиваційної орієнтації спортсмена від вибору внутрішніх чи зовнішніх цілей. Орієнтація спортсмена на внутрішні цілі пов'язана з акцентом на техніко-тактичне та фізичне вдосконалення,

прагнення ефективної тренувальної та змагальної діяльності та ін. Результатом такої орієнтації є підвищена увага до якості процесу підготовки, раціонального способу життя, контролю за ефективністю підготовки та змагальної діяльності, прагнення до виправлення помилок та пошуку оптимальних шляхів подальшого вдосконалення [2]. Спортсмени, які орієнтуються на зовнішні цілі, насамперед зосереджуються на спортивному результаті, перемозі чи поразці як засобу оцінки особистих здібностей. За такої орієнтації мотивація спортсменів великою мірою залежить від ЗМІ, глядачів, отримання матеріальних винагород [1].

Результатом зовнішньої орієнтації нерідко є ослаблення уваги до якості підготовки, пошуку резервів підвищення спортивної майстерності, що часто призводить до негативних наслідків зниження результатів та ефективності підготовки, пошуку зовнішніх причин невдач і, як наслідок, зниженням мотивації до активних напружених занять [2]. Результатом внутрішньої орієнтації нерідко є і прагнення уникати відповідальних змагань, боротьби з сильними та рівними під силу суперниками, що не зовсім відповідає Концепції потоку.

Таким чином, орієнтація на внутрішні цілі пов'язана з концентрацією активності переважно на процесі вдосконалення, а не на кінцевому результаті. Орієнтація на зовнішні цілі, навпаки, націлена на результат, при цьому процес підготовки розцінюється лише як засіб досягнення результату та його суспільної оцінки [1].

Підсумовуючі, можна сказати, що під дією зовнішньої мотивації ми використовуємо спортивну підготовку та змагання, як інструмент для досягнення певних цілей, тоді як під впливом внутрішньої мотивації сама діяльність є для нас винагородою.

Основна відмінність між внутрішніми та зовнішніми цілями полягає у тому, що внутрішні цілі мотивують спортсмена досягти результатів через внутрішні задоволення та радість, тоді як зовнішні цілі орієнтовані на зовнішні мотивації, які можуть бути менш стійкими та несприятливо впливати на мотивацію у майбутньому [4].

Важливо зазначити, що внутрішня мотивація є більш стійкою та забезпечує тривалий і стабільний прогрес в спорті, тоді як зовнішня мотивація може привести до зниження мотивації та зневіри, якщо спортсмен не досягне зовнішньої мети.

Термін «потік» означає той оптимальний стан людини, коли його мозок і тіло працюють у повній гармонії, націлені на вирішення певного завдання. Потік, або оптимальне переживання зазвичай пов'язують із досягненням людиною найвищих результатів у своїй діяльності. Коли ви перебуваєте в стані потоку, то не відчуваєте ніяких відволікаючих впливів і не відчуваєте жодних очікувань ззовні. У цей момент ви відчуваєте задоволення від дії, що вчиняється вами [4].

Стан потоку – це потужне, мотивуюче і найбільше радісне відчуття. Настільки радісне, що деякі люди домагаються його за будь-яку ціну, навіть коли немає жодної перспективи того, що вони отримають якийсь матеріальний

результат в обмін на свої фізичні, емоційні чи фінансові зусилля. Це тому, що стан потоку цінний сам по собі. Сама діяльність людини у такі моменти є для неї винагородою. Проте багато всесвітньо відомих спортсменів, повідомляли про досягнення стану потоку в ході олімпійських та світових змагань, за результатами яких вони отримували олімпійські нагороди та ставали чемпіонами світу. Однак ті самі спортсмени будуть першими, хто скаже вам, що саме спогади про перебування в стані потоку, а не результати змагань найбільше відгукуються в їх пам'яті [5].

Коли досвід знаходження в потоці згадується нашим свідомим розумом, це зазвичай викликає бажання продовжити вирішення того завдання, робота над яким викликала такий стан. Ця внутрішня мотивація посилює ваше бажання покращувати свої навички та призводить до зростання впевненості людини у своїх силах. У міру того, як удосконалюються ваші навички, ви стаєте здатними вирішувати все складніші завдання, збільшуючи тим самим ймовірність виникнення стану потоку. Це дуже позитивний цикл [4].

Спортсмен не може довго отримувати насолоду, роблячи одне й те ж. Щоб уникнути нудьги, вона повинна ставити собі нові цілі і досягаючи їх, удосконалювати свої навички. Така інтерпретація психологічної концепції потоку дає змогу сказати, що її застосування не призведе до негативних наслідків у відношенні спортсменів до тренувань та не знизить рівень спортивних результатів, а підвищить внутрішню мотивацію до більш високих об'ємів навантаження та підвищення складності вправ.

Простіше кажучи, гра в теніс, наприклад, приносить радість тільки якщо обидва її учасники мають однаковий рівень. Інакше менш досвідчений гравець нервуватиме, а досвідченіший – буде страждати від нудьги. Радість від діяльності і є головним складником внутрішньої мотивації та виникає на межі між нудьгою і страхом не впоратися, коли складність завдання відповідає рівню майстерності, необхідного для її вирішення.

Визначення понять внутрішньої мотивації та стану потоку мають багато спільних рис, тому ми можемо розглядати цю концепцію для використання в спортивній підготовці тенісистів. Концепцію потоку можна застосовувати з різними віковими групами, але необхідно враховувати особливості психічного розвитку дитини і підлітка. Для молодших школярів (6-10-ти років) головною метою тренувань повинно бути формування і розвиток фізичних та координаційних навичок. У підлітковому віці (11-18 років) можна вже використовувати концепцію потоку, але важливо дотримуватися методичних вказівок і не збільшувати психологічне навантаження на спортсменів.

Висновки. Концепція потоку може бути корисною для формування внутрішньої мотивації, психологічної стійкості і підвищення спортивних досягнень у підлітків віком від 13-14 років. Однак, це не означає, що не можна використовувати певні аспекти концепції потоку для молодшої вікової групи спортсменів. Стан потоку може підвищити внутрішню мотивацію до занять, оскільки людина в цьому стані відчуває насолоду та задоволення від процесу.

Особливості використання психологічної концепції потоку у психологічній підготовці тенісистів груп спеціалізованої базової підготовки потребують подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Височіна Н. Л. Психологічне забезпечення у системі підготовки спортсменів в олімпійському спорті. Київ: «Центр учбової літератури»; 2017. 384 с.
2. Платонов В. М. Сучасна система спортивного тренування. – Київ: Перша друкарня; 2020. 704 с.
3. Теніс: програма для ДЮСШ. К., РНМК, Експрес; 2012. 160 с.
4. Mihaly Csikszentmihalyi. Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention : Harper Perennial; 2013. 480 p.
5. Mihaly Csikszentmihalyi. Flow: The Psychology of Happiness. Harper Perennial; 2022. 384 p.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК ПРОВІДНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Усатова Ірина Анатоліївна

*кандидатка педагогічних наук,
старший викладачка кафедри спортивних ігор,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0002-9485-6111*

Ведмедюк Артем Дмитрович

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
теорії і методики фізичного виховання,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0002-4904-7841*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4760/>

На сьогоднішній день, проблема формування і забезпечення здоров'я всіх верств населення є однією з найбільш важливих і актуальних. Розуміння необхідності переходу навчального процесу на суб'єктну основу, орієнтації на саморозвиток особистості, адаптації навчального процесу до потреб і можливостей учня зумовило особливу увагу педагогів до здоров'язбережувальних технологій, що оптимізують реалізацію особистісно орієнтованої освіти.

Н. Карапузова акцентує увагу, що лише за умови особистого прикладу педагога, його здатності мобілізувати сукупність знань, умінь і навичок,

потрібних для здоров'язбережувальної діяльності, можна ефективно розвивати в учнів бажання й мотивацію дбайливого ставлення до власного здоров'я [1].

Розвиток здоров'язбережувальних компетенцій студентів – одна з домінуючих умов фахової підготовки, оскільки нині запотребуваним є не лише володіння певним набором знань умінь і навичок, а й розуміння доцільності здоров'язбережувальних дій, ставлення до свого здоров'я як цінності життя, збереження себе як життєдіяльного громадянина. Т. Самусь зазначає, що формування здоров'язбережувальних компетенцій студентів – складний інтегральний процес, для якого характерна наявність знань, умінь і навичок, необхідних для здоров'язбережувальної діяльності, що сприяє саморозвиткові, самоосвіті студентів, їх адаптації в умовах мінливого зовнішнього середовища та ефективному оволодінню професійними навичками в умовах цілісного освітнього процесу ВНЗ [2].

Ми переконані, що здоров'язбережувальні компетенції є важливим складником професійної підготовки сучасного вчителя фізичної культури, яка формує гуманітарне мислення, поведінку діяльності майбутніх фахівців, розвиває інтелектуальну, емоційно-вольову сферу людини, сприяє збагаченню морально-естетичного досвіду та інтеграції фізичної й професійної культур та особистості. Для реалізації здоров'язбережувальних технологій у спеціальних медичних групах, а також виконання майбутнім фахівцем функцій педагогічної діяльності необхідно налагодити зв'язок між освітнім процесом ВНЗ та вимогами в обраній професії. Це дасть змогу модернізувати навчання в аспекті формування в майбутнього вчителя фізичної культури потрібного набору компетенцій.

Сукупність здоров'язбережувальних компетенцій – провідний складник підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до реалізації здоров'язбережувальних технологій у спеціальних медичних групах, оскільки це досягнення інтегрованого кінцевого результату освіти у ВНЗ, що передбачає поєднання гармонійної цілісності знанневої бази компетенцій із майбутньою практичною здоров'язбережувальною діяльністю, своєчасне впровадження інноваційних ідей, узагальнення фонду знань, умінь, навичок, до складу яких входять знання анатомо-фізіологічної, педагогічної, психологічної характеристики стану здоров'я й фізичного розвитку учнів спеціальної медичної групи; знання технологій, спрямованих на коригування здоров'я учнів СМГ, оздоровлення та зміцнення дитячого організму, покращення фізичного розвитку.

Як слушно зауважує І. Іваній, у сучасних умовах компетентнісний підхід є одним із пріоритетних у професійній освіті, оскільки реалізація цього підходу має бути схарактеризована як один із найважливіших навчальних результатів професійної підготовки вчителів фізичної культури [3, с. 21]. Автор описує такий підхід як здатність майбутнього вчителя фізичної культури провадити складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язувати широкий спектр проблем формування, збереження і зміцнення здоров'я та організації здорового способу життя,

пов'язаних із професійною й суспільною діяльністю; уміння поєднувати професійний та особистісний аспекти; сформованість особистісної й соціально-професійної зрілості та позиції вчителя фізичної культури [3, с. 21].

Компетентнісний підхід передбачає наявність у фахівця з фізичної культури необхідних знань, до складу яких входить знання здоров'язбережувальних технологій, що спрямовані на збереження, зміцнення й коригування здоров'я учнів. Захисно-профілактична функція прогнозує застосування прийомів, методів, технологій, спрямованих на захист від несприятливих для здоров'я учнів впливів; використання страхувальних засобів і захисних пристосувань у спортзалах для профілактики травматизму. Компенсаторно-нейтралізаційна функція зорієнтована на нейтралізацію несприятливого впливу статичності навчальних занять, браку фізичної активності. Стимулювальна функція полягає в компетентному застосуванні майбутнім учителем фізичної культури прийомів, методів і технологій, що активізують сили організму для виходу з небажаного стану. Інформаційно-навчальна функція спрямована на опанування учнями необхідного рівня знань щодо піклування про здоров'я, виховання культури здоров'я.

Збереження та зміцнення вчителем фізичної культури здоров'я учнів спеціальних медичних груп будуть повноцінними й ефективними лише в разі всебічної реалізації здоров'язбережувальних технологій, що прогнозує: 1) гармонійне поєднання принципу свідомості та активності учнів спеціальних медичних груп; 2) застосування комплексу гуманістичних принципів (людяності, совісті й моральності, віри в дитину, увічливості та толерантності, працелюбності й бажання бути корисним); 3) окреслення стратегії побудови заняття з доцільно обраними методичними підходами, з огляду не лише на методичні основи розвитку фізичних здібностей, а й на співвідношення фізичних навантажень різної спрямованості, зважаючи на вікові особливості контингенту; 4) вибіркове планування навантажень, без шкоди для здоров'я, що дає змогу послідовно й доцільно використовувати засоби, методи та форми управління фізичною підготовкою; 5) організацію освітнього середовища за вимогами особистісно орієнтованого підходу; моніторингу рівня здоров'я; реалізації діагностичних, корекційних і реабілітаційних заходів залежно від групи здоров'я; створення комфортних умов; обрання оптимальних технологій з урахуванням віку, статі, індивідуальних особливостей розвитку дитини; 6) використання оптимальних засобів залежно від віку, статі, вихідного рівня здоров'я і працездатності, змін морфологічного й функціонального стану учнів спеціальних медичних груп у процесі занять; 7) урахування соматипу учнів спеціальних медичних груп під час коригування їхнього здоров'я; 8) систематичний лікарсько-педагогічний контроль і самоконтроль учнів; індивідуальну роботу в процесі гурткових, секційних і самостійних занять; виховання позитивного ставлення до власного здоров'я та звички до здорового способу життя; 9) чіткі критерії оцінювання, яким повинен відповідати той чи той тест, зважаючи на особливості учнів спеціальних медичних груп, патологічні відхилення в стані здоров'я, а також характер основних і супутніх захворювань;

10) диференціацію контингенту; зіставлення змісту, видів і форм рухової активності з особливостями певного контингенту; 11) наявність необхідної спортивної бази; проходження медичного огляду та його аналіз, застосування впродовж навчального дня малих форм активного відпочинку, створення бази для формування методичних знань і проведення діагностичної, профілактичної й корекційної діяльності.

Як зазначено вище, ефективність реалізації здоров'язбережувальних технологій залежить від необхідного набору здоров'язбережувальних компетенцій для ухвалення рішень стосовно діяльності у сфері обраної професії, для досягнення результату на конкретному робочому місці в певних умовах, а саме: відновлення, зміцнення та збереження здоров'я учнів спеціальних медичних груп, формування діяльнісної позиції студента в початково-виховному процесі, розвиток особистісних професійних якостей, здібностей, навичок і знань майбутнього вчителя фізичної культури щодо реалізації здоров'язбережувальних технологій.

Список використаних джерел:

1. Карапузова Н. Д. Здоров'язбережувальні технології у системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2015. № 1. С. 39-45.
2. Самусь Т. В. Теоретичні підходи до проблеми формування здоров'язбережувальних компетенцій у студентів ВНЗ. Вісник Чернігівського національного педагогічного ун-ту. Серія: Педагогічні науки. 2013. Вип. 108.1. С. 34-38.
3. Іваній І. В. Характеристика сутності здоров'язберігаючої компетентності вчителя фізичної культури. Психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : науковий журнал. Харків : ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2013. № 3. С. 18-22.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Шкура Володимир Михайлович

вчитель фізичної культури,

Бистрицька гімназія Кролевецької міської ради

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4833/>

Сьогодні перед державою постає найгостріша соціальна проблема, а саме збереження фізичного й духовного здоров'я дітей та молоді [2, 4]. Різноманітні напрямки туристичної та краєзнавчої роботи, що організуються та реалізуються на базі закладу загальної середньої освіти мають величезний потенціал щодо фізичного, екологічного, патріотичного, естетичного виховання дітей, підлітків та молоді, щодо формування їхньої національної самосвідомості.

Туристично-краєзнавча робота характеризується багатством змісту, гнучкістю структури, різноманітністю форм й методів [2, 3].

Будь-який заклад загальної середньої освіти може стати осередком туристично-краєзнавчої роботи у регіоні за умови наявності потужного організатора, яким може бути вчитель фізичної культури, вчитель географії, історії тощо. Отже, перспективи розвитку туризму та краєзнавства потребує фахівців, які мають відповідні компетентності щодо вирішення проблем використання змісту, форм і методів туристично-краєзнавчої роботи з оздоровлювальною, освітньою, виховною, розвивальною метою у освітньому процесі закладу загальної середньої освіти [1].

Важливим складником фахової підготовки вчителів-майбутніх організаторів туристично-краєзнавчої роботи є формування не тільки їхнього багажу відповідних знань, вмінь та навичок, а й накопичення досвіду активного дослідження певної території, емоційно-позитивного ставлення до історії та культури рідного краю [1, 2, 3].

Принципи туристично-краєзнавчої роботи у закладі загальної середньої освіти полягають не тільки у здатності вчителя свідомо та відповідально ставитися до організації та проведення туристично-краєзнавчих заходів, але й у вмінні зацікавити та залучити дітей та підлітків до цієї роботи в урочній, позаурочній та позашкільній формі, яка спонукає учнів самореалізовуватися та самовдосконалюватися [1, 4].

У моделі туристично-краєзнавчої роботи закладу загальної середньої освіти складовими компонентами є: формування знань та практичних навичок з туристично-краєзнавчої роботи у процесі систематичних занять; організація та проведення туристично-краєзнавчих заходів (тренувань, змагань, конкурсів, прогулянок, походів, експедицій, оформлення краєзнавчих матеріалів, виставок тощо); дотримання правил техніки безпеки під час проведення туристично-краєзнавчих заходів; популяризація змістової складової туристично-краєзнавчої роботи та залучення до неї людей різних вікових груп; формування активної життєвої позиції усіх учасників туристично-краєзнавчої роботи.

Список використаних джерел:

1. Браславська О. В., Рожі І. Г. Краєзнавчо-туристична робота в системі освіти. *Треті Сумські наукові географічні читання : Мат-ли Всеукр. наук. конференції (12-14 жовтня 2018 р.)*, 2018. С. 17-19.
2. Кравець Н. В. Краєзнавча робота в контексті навчально-виховної діяльності сучасного закладу освіти : методичний посібник. Дубно, 2016. 156 с.
3. Поліщук В. В. Туристсько-краєзнавча діяльність дітей в навчальних закладах освіти. *Географія*. 2017. № 5-6 (321-322). С. 10-14.
4. Юрченко А. Особливості туристсько-краєзнавчої роботи у дитячих організаціях: комплексний підхід. *Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. № 1(16) 2019. С. 420-432.

РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ: ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Крамаренко Сергій Борисович

докторант, Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
Інститут післядипломної освіти та довузівської підготовки,
кафедра управління та бізнес-адміністрування
ORCID: 0000-0002-7394-9175

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4744/>

Промисловість завжди була важливим двигуном економічного росту та соціального розвитку. Однак сучасний світ знаходиться в стані постійних змін, що породжує нові виклики та можливості для промислового сектора. Глобальний характер цих змін вимагає переосмислення підходів до розвитку промислової політики.

Зростання середнього класу та зміни в споживчій поведінці призводять до збільшення попиту на ресурси, енергію та продукти. Одночасно з цим, екологічні проблеми стають невідкладними. Промисловість повинна реорієнтуватися на сталість, ефективне використання ресурсів та низьку вуглецеву економіку [1].

Цифрові технології, штучний інтелект, інтернет речей та інші інновації відкривають нові можливості для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності. Однак це також ставить питання про підготовку робочої сили до нових вимог і впровадження змін у виробничі процеси [1].

Зростання міжнародної торгівлі та співпраці призводить до зміни у структурі промислового виробництва. Глобальні ланцюги постачання стають більш складними та залежними від подій у різних країнах. Це вимагає просунутих стратегій управління та адаптації [2].

Розвиток технологій змінює вимоги до кваліфікації працівників. Промисловість повинна забезпечити доступ до навчання та перепідготовки для забезпечення потреб висококваліфікованої робочої сили [2].

Визначення глобальних викликів для промислової політики вимагає аналізу різноманітних факторів та тенденцій, що впливають на промисловість на міжнародному рівні [1-2]:

- Аналіз глобальних тенденцій, які впливають на промисловість, такі як цифрові технології, зміни в споживчій поведінці, зміни в екологічних нормах, геополітичні зміни тощо.

- Аналіз технологічних інновацій, які можуть революціонізувати промисловість, такі як штучний інтелект, інтернет речей, 3D-друкування, а також їхні можливості та вплив.

- Вивчення демографічних змін, такі як зростання населення, старіння населення та міграційні процеси, які можуть впливати на робочу силу та споживчий ринок.

- Аналіз торговельних відносин, включаючи домовленості про вільну торгівлю, бар'єри в торгівлі та зміни в експортно-імпортних відносинах.

- Вивчення екологічних викликів, такі як зміна клімату, енергоефективність, управління відходами.

Глобальні виклики, що стоять перед розвитком промисловості, потребують комплексних рішень та взаємодії між урядами, бізнесом та суспільством. Промислова політика повинна бути адаптивною, сталій та орієнтованою на інновації для того, щоб забезпечити ефективний та збалансований розвиток у глобальному контексті.

Список використаних джерел:

1. Промислова політика посткризової економіки : монографія / [Дейнеко Л. В. та ін.] ; за ред. Л. В. Дейнеко, М. М. Якубовського ; Нац. акад. наук України. – Київ : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2014. – 315 с
2. Хаустова В. Є. Промислова політика в Україні: формування та прогнозування: монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2015. 384 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/335919701_INDUSTRIAL_POLICY_IN_UKRAINE_FORMATION_AND_FORECASTING

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО МАРКЕТИНГУ

Угоднікова Олена Ігорівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри

Туризму та готельного господарства

Харківського національного університету

міського господарства імені О.М. Бекетова

ORCID: 0000-0003-2218-0041

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4745/>

У сучасному суспільстві, де поняття публічного маркетингу визначає набуття зовнішньої та внутрішньої підтримки для діяльності публічних організацій, актуальність створення ефективних концептуальних засад виникає як ніколи раніше. Проте, зростання популярності публічного маркетингу викликає необхідність уваги до балансу між загальним добробутом та інтересами суспільства. В умовах сучасної динамічної соціокультурної реальності, публічний маркетинг виступає не лише як інструментальна складова успішної взаємодії між публічними організаціями та суспільством, але і як стратегічна парадигма побудови співвідношення загального добробуту та інтересів

суспільства. Основними концептуальними засадами формування механізмів публічного маркетингу є [1-2]:

1. Механізми публічного маркетингу повинні базуватися на аналізі потреб та очікувань суспільства, що передбачає створення програм та послуг, що відповідають реальним потребам громадян та сприяють розвитку соціальної сфери.

2. Механізми публічного маркетингу мають забезпечувати належну інформованість громадян щодо діяльності публічних організацій, що допомагає створити відкритий діалог та зміцнити довіру до владних структур.

3. Публічний маркетинг передбачає активну участь громадян у процесі прийняття рішень та формування програм, що створює відчуття власної відповідальності та залученості до розвитку суспільства.

4. Механізми публічного маркетингу мають забезпечувати виконання встановлених стандартів та якісних показників у сфері послуг та програм, що надаються суспільству.

5. Публічний маркетинг передбачає гнучкість та готовність до змін, що включає в себе впровадження інновацій, адаптацію до нових умов та визначення нових способів забезпечення добробуту суспільства.

6. Публічний маркетинг передбачає ефективне та відповідальне використання ресурсів, включаючи бюджетні кошти та матеріальні ресурси, на користь спільності.

У світлі сучасних викликів та зростаючої потреби у публічній підтримці, питання формування концептуальних засад механізмів публічного маркетингу стає дедалі важливішим. Принциповою метою є створення ефективного публічного маркетингу, який би брав до уваги сприятливе співвідношення між загальним добробутом суспільства та інтересами громадян. Дослідження концептуальних засад публічного маркетингу відкриває дискусії та розкриває ключові аспекти, що вимагають збалансованого підходу. Необхідність у врахуванні потреб, важливості громадської думки та забезпечення демократичної легітимності публічних організацій вказує на важливість трансформації публічного маркетингу у важливий інструмент для досягнення суспільного процвітання.

Список використаних джерел:

1. Бочко, О. Ю. (2023). Public marketing and its components in modern society. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, (36), 334-340. Retrieved from <https://nzlubb.org.ua/index.php/journal/article/view/815>
2. Угоднікова О. Впровадження механізмів публічного маркетингу: зовнішні та внутрішні чинники впливу. Актуальні проблеми державного управління. 2021. Т. 3, № 85. С. 188-192

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Демченко Сергій Олексійович

*магістр, Глухівський національний
педагогічний університет ім. О. Довженка*

Науковий керівник: Єгорова Ксенія Григорівна

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки, психології, соціальної
роботи та менеджменту, Глухівський національний
педагогічний університет ім. О. Довженка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4767/>

Важливою рисою сьогодення є перебудова системи освіти на демократичних і гуманістичних засадах, створення альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, механізму вільного вибору форм навчання дітей з особливими освітніми потребами в залежності від рівня та діапазону освіти [3, с. 71].

Необхідно змінити національний підхід до актуальних питань щодо забезпечення рівних освітніх прав дітей з особливими освітніми потребами. В українському законодавстві та соціальному захисті з'явилися нові концептуальні терміни щодо дітей з особливими освітніми потребами, які поступово набувають загального визнання та розуміння. Донедавна на позначення дітей з особливими освітніми потребами ми в нашій країні використовували такі терміни, як "інвалід", "діти-інваліди", "аномальні", "неповноцінні", "дефективні".

Ми завдячуємо науковим поглядам А. Колупаєвої, яка запропонувала відносити до категорії дітей з особливими освітніми потребами "всіх дітей, освітні потреби яких перевищують загальноприйнятую норму". Це діти з порушеннями психофізичного розвитку, в тому числі діти-інваліди, обдаровані діти та соціально незахищені діти [2, с. 24].

За словами О. Бойвана, «діти з особливими освітніми потребами – це поняття, яке дуже широко охоплює всіх дітей з освітніми потребами, що виходять за загальноприйняті норми. Це стосується дітей з порушеннями психофізичного розвитку, в тому числі дітей-інвалідів та дітей із соціально вразливих груп (наприклад, з дитячих будинків)» [1, с. 15].

У національних правових документах поняття «особливі потреби» використовується для позначення потреб, які виникають у зв'язку з інвалідністю особи і спрямовані на відновлення або компенсацію порушених чи втрачених здібностей до різних видів діяльності, у тому числі здатності до здобуття знань («Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»).

Отже, реформування системи інклюзивної освіти в Україні повністю відповідає сучасним світовим тенденціям в організації навчання та підтримки дітей з особливими освітніми потребами і має на меті перетворення її на самостійний заклад, який озброює дітей знаннями, необхідними для життя в 21 столітті.

Іншими словами, інклюзивне освітнє середовище в загальноосвітніх навчальних закладах – це сукупність психолого-педагогічних та матеріально-технічних умов, які дають можливість дітям з особливими освітніми потребами перебувати в загальноосвітніх навчальних закладах і сприяють їхньому фізичному, психологічному та духовному розвитку, а також подальшому становленню та соціалізації як особистості.

Таким чином, проблема інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами є серйозним і дискусійним питанням у сучасному науковому дискурсі. Її вирішення потребує, насамперед, індивідуалізації інклюзивного навчання, використання різних форм і методів соціальної роботи в умовах інклюзії, залучення батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, до процесу організації інклюзивного навчання.

Список використаних джерел:

1. Бойван О. Діти з особливими освітніми потребами. Психолого-педагогічний супровід гармонійного розвитку дитини в загальноосвітніх закладах: збірник матеріалів II Всеукраїнського науково-методичного семінару для науковців, практичних працівників та студентів (17 квітня 2014 року). Умань: АЛМІ, 2014. С. 15-17.
2. Колупаєва А. А. Інклюзивне навчання: вибір батьків. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с. (Інклюзивне навчання).
3. Малишевська І. А. Етимологія поняття діти з особливими освітніми потребами. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2015. Вип. 9. С. 66-73.

ІНФОРМАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ «АКТИВНА ГРОМАДА» В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Крет Ольга Віталіївна

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин,

Рівненський державний гуманітарний університет

ORCID: 0000-0003-1736-3863

Крет Роман Михайлович

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин,

Рівненський державний гуманітарний університет

ORCID: 0000-0001-6208-5837

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4765/>

Актуальність теми дослідження. Залучення громадян до прийняття державних рішень – це необхідна складова формування активного громадянського суспільства в Україні. Те, що громадські активісти і волонтери є рушійними силами в сприянні й просуванні соціальних та політичних трансформацій в українському суспільстві – не беззаперечний факт. А в умовах широкомасштабного вторгнення росії на територію України з 24 лютого 2022 року саме діяльність проактивної частини суспільства сприяє вирішенню і закриттю найактуальніших потреб як цивільного населення, так і наших українських військових.

Мета дослідження – проаналізувати основні напрями інформаційної діяльності Всеукраїнської ініціативи «Активна Громада» в умовах воєнного стану в Україні.

«Активна Громада» – всеукраїнська ініціатива, яка має на меті активізувати та залучити щонайменше 1% громадян до участі у прийнятті рішень та просуванні реформ на системній основі для добробуту в громадах України.

«Активна Громада» була створена внаслідок Революції Гідності на базі громадської організації Інституту «Республіка».

Засновницею ВІ «Активна Громада» та виконавчою директоркою Інституту «Республіка» є Олександра Гліжинська

Національний координатор ВІ «Активна Громада» - Віталій Гліжинський. У команді київського офісу «Активної Громади» працює 14 осіб, у регіонах – 42 координаторів та координаторок.

Ініціатива стартувала в грудні 2014 року як пілотна в Київській області у селі Тарасівка та місті Богуслав, і протягом 2015-2022 років масштабувалася на майже усі області в Україні:

На сьогодні ВІ «Активна Громада» представлена мережею системних координаторів у 20 громадах України: Ужгород, Чернівці, Рівне, Здовбиця Рівненської області, Дрогобич Львівської області, Івано-Франківськ, Одеса, Кропивницький, Богуслав Київської області, Київ, Житомир, Дніпро, Запоріжжя, Краматорськ Донецької області, Суми, Черкаси, Полтава, Жмеринка Вінницької області, Хмельницький, Кам'янець-Подільський Хмельницької області [1, 2, 3, 4].

Починаючи з 2014 року було залучено понад 240 000 громадян до активної громадянської діяльності (на трьох рівнях):

- формування місцевих ініціатив;
- розробка місцевої політики та впровадження інструментів участі;
- сприяння реформам на місцевому та національному рівнях.

Було втілено 7 всеукраїнських кампаній:

- **«Стеж за грошима»** – моніторинг фінансування політичних кампаній у партнерстві з Рухом Чесно у 2015 році;

- **«Задай курс владі»** – формування та адвокація розроблених громадянами програм, спрямованих на кандидатів у депутати та міські голови на 2015 рік. Надалі кампанія розвинулася до забезпечення практик публічних консультацій між органами місцевого самоврядування та громадянами (2018-2021 рр.);

- **«Етичні стандарти для місцевих виборних осіб»** – впровадження етичних кодексів для місцевих рад, реалізовано спільно з ГО «Ейдос»;

- **«Активна Громада: децентралізація»** – діалог влади та громад для сприяння децентралізації у 2018 році у партнерстві з Інститутом громадянського суспільства;

- **«Впровадження стандартів доброго врядування через публічні консультації на рівні міністерств»** – поширення практики публічних консультацій щодо розробки стратегічних документів серед Кабміну та Міністерств. Ми співпрацювали з Міністерством освіти та науки, Міністерством охорони здоров'я, Міністерством соціальної політики та Секретаріатом кабінету міністрів за підтримки Національного Демократичного Інституту;

- **«Якісна інформація – якісний вибір»** – моніторинг згадок політичних партій перед виборами 2019 року та протидія дезінформації серед громадян у партнерстві з Громадським радіо.

- **«Активна громада: право вибору»** – підвищення стандартів політичної культури України, залучення громадян до обговорення політичних реформ з 2017 року до сьогодні [2, 4].

З часу повномасштабного воєнного вторгнення росії в Україну «Активна Громада» розширили напрями діяльності до таких:

1. Надання психологічної допомоги, як індивідуальної, так і групової через:

- індивідуальні психологічні консультації;
- проведення тренінгів по роботі з емоціями;
- проведення подій для дорослих і дітей з елементами арт-терапії.

2. Проведення навчань для представників допомагаючих професій, активістів по роботі з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР).

3. Ведення інформаційної роботи серед населення України, інформування міжнародної спільноти через щоденні оперативні звіти про ситуацію в громадах України, історії у форматі інтерв'ю з ВПО, волонтерами, активістами (відео/текст).

4. Активне волонтерство. Координатори надавали гуманітарну допомогу переселенцям та постраждалим громадам, допомагають виїжджати з гарячих точок; надавали допомогу медикаментами переважно приватним особам з гарячих точок, які цього потребують; закупаються рації та інші засоби для військових.

У 2023 році ВІ «Активна Громада» активно працює в інформаційному та фізичному просторі України за такими проектами:

1. Проєкт «Активна Громада: право вибору».

Мета: підвищення рівня політичної культури України серед населення в Україні через психологічну підтримку, юридичні консультації, менторство ініціативних груп, громадських та волонтерських організацій, проведення обговорень національних реформ та відновлення, впровадження інформаційної кампанії. Поширюється на 24 громади України.

2. Напрямок з розбудови консенсусу.

Мета: організація подій, спрямованих на розвиток діалогу та побудову консенсусу в 10 громадах (Рівне, Житомир, Здовбиця (Рівненської області), Богуслав, Кропивницький, Ужгород, Кам'янець-Подільський, Дрогобич, Чернівці, Хмельницький) для комфортного співжиття представників органів місцевого самоврядування, місцевих громадян та громадян, які знайшли прихисток в громаді.

3. Напрямок «Українці за кордоном».

Мета: полягає в залученні представників української діаспори та біженців, що об'єднались у волонтерські, громадські ініціативи, організації, фонди за кордоном до участі в обговоренні та просуванні національних реформ, зокрема компонентів Національного плану відновлення.

Країни: Велика Британія, США, Канада, Бельгія, Швейцарія, Ізраїль, Японія, Аргентина, Таїланд.

4. Проєкт «Парламент та громадяни: відкритий діалог у період війни».

Мета: полягає у розвитку відкритого та якісного діалогу між громадянами й народними депутатами України для впровадження змін до законодавства у сфері відновлення та розвитку добробуту в країні.

Керівник проєкту – Віталій Гліжинський

5. Проєкт «Відновимо себе – відновимо Україну».

Проєкт націлений на різносторонню психологічну допомогу переселенцям, активістам, місцевим мешканцям, що страждають від війни та покращити рівень порозуміння в громаді між цими групами [4].

Загалом команда ВІ «Активна Громада» продовжує сумлінно забезпечувати процес залучення громадян до прийняття важливих рішень суспільно-політичного характеру, налагодження консенсусу в громадах у взаємодії між органами місцевого самоврядування, мешканцями громад та представників ВПО, надання психологічної допомоги українським громадян, інформуванні українських та закордонних партнерів про стан поточної ситуації в регіонах України під час воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Активна Громада: офіційна сторінка // Facebook. URL: <https://www.facebook.com/inrespublica.org.ua>
2. Активна Громада: офіційна сторінка // Instagram. URL: https://instagram.com/aktyvna_hromada?igshid=MzRIODBiNWF1ZA
3. Активна Громада Рівного: офіційна сторінка // Facebook. URL: <https://www.facebook.com/Aktyvna.Gromada.Rivnogo>
4. Портал Активної громади. URL: <https://ag.com.ua/>

OUTCOMES OF REGULATION OF HYROID FUNCTION IN TUBERCULOSIS PATIENTS

Svitlana Leonidivna Matvyeyeva

DPh, Kharkiv National Medical University

ORCID: 0000-0001-8092-6564

Internet address of the article on the web-site:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4840/>

The selenium (Se) content in 1 g of thyroid tissue is higher than in other organs [1]. For the normal functioning of the thyroid gland and maintaining thyroid homeostasis, not only iodine is needed, but also Se. In regions with severe iodine deficiency, selenium deficiency aggravates hypothyroidism and leads to myxedema and cretinism [2]. In autoimmune thyroiditis under conditions of selenium deficiency, an inverse relationship was observed between the level of selenium in the blood and the volume of the thyroid gland, as well as the severity of hypoechogenicity of the thyroid gland [3,4]. Thus, selenium status may play a role in the development of thyroid pathology.

Objective – to study thyroid function in patients with tuberculosis (TB) and attempts of its regulation.

Materials and methods. 60 patients with tuberculosis and subclinical hypothyroidism (SH) were monitoring during 2 first months of chemotherapy. 30 patients of observations, received sodium selenite during the first 2 months of chemotherapy, and 30 control patients – chemotherapy only. The levels of selenium (Se), free thyroxine (T_{free}), thyroid stimulating hormone (TSH), were determined in the serum of blood in all patients before and at 2 months therapy after its beginning. Biochemical parameters were compared between the groups of monitoring and control.

Results and discussion. In patients with TB and SH with low-normal level of T_{free} (11.12 pmol/l) and increased TSH level (4.30 $\mu\text{IU/ml}$) a reduced average level of Se in the blood serum is observed (66 $\mu\text{g/l}$) with a normal level of 74-130 $\mu\text{g/l}$. The low-normal mean value of T_{free} (11.12 pmol/l) and increased TSH levels (4.30 $\mu\text{IU/ml}$) in this group indicate the development of SH. At the end of the intensive therapy phase after 2 months of sodium selenite administration, the average Se level significantly increased to 95.39 $\mu\text{g/l}$ in patients of this group. The level of T_{free} in these patients significantly increases from 11.12 pmol/l to 13.32 pmol/l, and the average level of TSH significantly decreases to 2.12 $\mu\text{IU/ml}$ in comparison with the control group, in which a decrease in the average level of T_{free} is observed during chemotherapy and an increase in mean TSH levels compared to baseline levels. In TB patients by the end of the intensive therapy phase bacterial excretion stopped in 24% of patients, which is 6.66% more than in the comparison group. In the same group, the rate of cavity healing was 10% higher when compared with the control group.

Conclusions: Thyroid function restoration under the influence of Se in patients with TB and SH without prescribing thyroid hormones was demonstrated. Protective effect of this trace element during chemotherapy for thyroid gland also was proved. Selenium improves the outcomes of chemotherapy, increasing the stopping of bacterial excretion in average by 6.66% - 20% and the healing of destruction by 10%. So, sodium selenite could be recommended as an accompanying medicine for the chemotherapy of TB patients with SH.

References:

1. Rayman M. P. The importance of selenium to human health / M. P. Rayman // Lancet. – 2000. – V.356(9225). – P. 233-241.
2. Lone Banke R., Lutz S. Selenium status, thyroid volume, and multiple nodule formation in an area with mild iodine deficiency / R. Lone Banke, S. Lutz // Eur. J. Endocrinol. – 2011. – V.164(4). – P. 585-590.
3. Derumeaux H., Valeix P., Castetbon K., Bensimon M., Boutron-Ruault M. C., Arnaud J., Hercberg S. Association of selenium with thyroid volume and echostructure in 35- to 60-year-old French adults / H. Derumeaux, P. Valeix, K. Castetbon, M. Bensimon, M.C. Boutron-Ruault, J. Arnaud, S. Hercberg // Eur. J. Endocrinol. – 2003. – V. 148(3). – P. 309-315
4. Drutel A., Archambeaud F., Caron P. Selenium and the thyroid gland: more good news for clinicians. / A. Drutel , F. Archambeaud , Caron P. // Clin. Endocrinol. (Oxf). – 2013. – V.78(2). – P.155-164.

КОМПЛЕКСНЕ ЛІКУВАННЯ ХВОРИХ НА ХОЗЛ В СТАДІЇ ЗАГОСТРЕННЯ У СПОЛУЧЕННІ З ГІПОТИРЕОЗОМ

Мацегора Ніна Анатоліївна

доктор медичних наук, професор,

Одеський національний медичний університет

Шпота Олена Євгенівна

кандидат медичних наук, доцент,

Одеський національний медичний університет

ORCID: 0000-0002-8792-4227

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4822/>

До теперішнього часу ХОЗЛ залишається одним з найбільш поширених захворювань людини, що обумовлено забрудненням навколишнього середовища, тютюнопалінням, повторюваними респіраторними інфекційними захворюваннями. Звернення пацієнтів за медичною допомогою з приводу загострення ХОЗЛ займають лідируюче місце в медичній статистиці. У «Європейської білій книзі легень» Україна представлена як одна з країн з найбільш високою смертністю від ХОЗЛ [1].

Перспективи вирішення проблеми ХОЗЛ в останнє десятиліття нерідко пов'язують з продовження наукового пошуку з вивчення патогенетичної ролі дисбалансу функціональної інтеграції гормонів тиреоїдної лінії з іншими основними гомеостатическими системами, що відкриває нові шляхи диференційованої терапії даної групи захворюван [2].

Мета дослідження: дати наукове обґрунтування доцільності використання та оцінити клінічну ефективність замісної терапії гормонами щитоподібної залози в комплексному лікуванні вторинного хронічного бронхіту у хворих гнійно-некротичними формами хронічних неспецифічних захворювань легенів в фазі загострення [3].

Матеріал та методи. Досліджено 112 хворих на ХОЗЛ у стані загострення у поєднанні з гнійно-некротичними формами неспецифічної патології бронхолегеневої системи та синдромом низького змісту трийодтироніну, що лікувалися в легенево-хірургічному та пульмонологічному центрах.

Визначали наступні параметри: рівні ТТГ у сироватці крові, загального Т₄ и загального Т₃ в сироватці крові, визначення біологічної активності тималіну, фібринолітичної активності (ФА) лейкоцитів крові, показники CD4⁺ и CD8⁺ [4].

Матеріал дослідження – кров і бронхоальвеолярні змиви (БАЗ), які отримані при проведенні бронхоскопії а також зразки слизової оболонки бронхів, з біопсійних ділянок бронхолегеневої тканини.

Усі хворі були розподілені на 3 групи. В 1-у групу ввійшли 42 хворих на ХОЗЛ з фізіологічним рівнем секреції тиреоїдних гормонів, перебіг яких характеризувався наявністю вторинного хронічного бронхіту (ХБ); у 2-у – 38 хворих на ХОЗЛ з вторинним хронічним бронхітом і зниженим рівнем секреції гормонів щитоподібної залози, до лікувального комплексу яких не включалась замісна терапія трийодтироніном; до 3-ої групи – 32 хворих на ХОЗЛ з вторинним ХБ і зниженим рівнем секреції гормонів ЩЗ, до лікувального комплексу яких включалась замісна терапія трийодтироніном. Як засіб контролю використовувалась кров 24 здорових донорів.

Діагноз встановлювався на підставі даних комплексного клініко-рентгенологічного обстеження, з урахуванням показників функції зовнішнього дихання. Вимір та реєстрацію параметрів зовнішнього дихання вивчали при проведенні спірограми, пневмотахограми, потік-об'ємної діаграми з автоматичним розрахунком пульмонологічних показників.

Результати дослідження та їх обговорення. Вміст загального тироксину в тканинних екстрактах слизової оболонки бронхів у хворих 2-ої та 3-ої груп, у порівнянні з хворими 1-ої групи, був статистично достовірно знижений на 26,1-21,2 % ($p < 0,05$). Зареєстровано відсутність, або значне зниження Т₃ (в діапазоні чутливості тест-системи) в екстрактах тканин слизової оболонки бронхів у хворих 2-ої та 3-ої груп.

Обстеження до лікування встановлено, що показник поглинання тироксину лімфоцитами (ПТЛ) у хворих 1-ої групи не виходив за межі діапазону його фізіологічних коливань і не змінювався під впливом преінкубації клітин з тималіном. У хворих 2-ої та 3-ої груп при надходженні в стаціонар цей показник був знижений відповідно на 46,0 % і 48,8 % ($p < 0,01$), а під впливом фактора тимусу статистично значимо зростав на 34,3-37,0 % ($p_1 < 0,02$).

Результати дослідження Т-клітинного імунітету свідчили, що у хворих 1-ої, 2-ої і 3-ої груп до лікування спостерігалось істотне зниження експресії Т-лімфоцитами поверхневих E α -рецепторів (в 2,7–3,0 разу, $p < 0,001$).

У концентрації 1:5000 тканинні екстракти зберігали свою інгібуючу експресію поверхневих клітинних ідентифікаційних маркерів лише в хворих 2-й групи: показник CD4+ був знижений на 18,6 % ($p < 0,02$). У загальному кровотоку показник CD8+ у хворих 1-ої, 2-ої і 3-ої груп також визначався як знижений, відповідно на 24,2 % ($p < 0,01$), 28,4 % ($p < 0,001$) і 32,7 % ($p < 0,001$). Спостерігався сумарний імуноактивний вплив тканинних факторів, спрямований на формування відносного (гіпер) супресорного варіанту імунного дисбалансу. При вивченні процесів репаративної регенерації тканин бронхів встановлено, що у хворих на ХОЗЛ при надходженні в стаціонар проліферативний індекс (ПІ) був знижений на 58,4-56,5 % ($p < 0,001$), а під впливом тималіну він зростав на 48,3-40,7 % ($p_1 < 0,001$). Виявлено здатність тиреоїдного гормону потенціювати тималін-залежну проліферативну активність: показник зростав у хворих 1-ої, 2-ої та 3-ої груп відповідно на 28,0 % ($p_2 < 0,001$), 28,1 % ($p_2 < 0,01$) и 25,6 % ($p_2 < 0,01$). Тобто, наявність гнійно-деструктивних процесів в бронхолегеневій тканині та гіпотиреоз були істотним “фактором обтяження” порушень репаративної регенерації бронхіального епітелію у хворих на ХОЗЛ у стані загострення.

Заключення. Особливістю патогенезу гнійно-некротичних форм ХОЗЛ з синдромом низького трийодтироніну є виражене зниження функціональної активності Т-клітинного ланцюга імунітету. Призначення тиреоїдних гормонів в комплексному лікуванні хворих на ХОЗЛ в стадії загострення у сполученні з гіпотиреозом сприяє тироксин-опосередкованій стимуляції тимус-залежної функціональної активності Т-клітинного імунітету [6]. Останнє, на нашу думку, можна розцінити як патофізіологічне обґрунтування доцільності використання замісної терапії тиреоїдними гормонами для опосередкованої (через фактори тимусу) активації клітинного імунітету.

Список використаних джерел:

1. Хронічне обструктивне захворювання легень / Ю. І. Феценко та ін. Київ: НАМНУ, 2019. 67 с.
2. Григус І. М. Покращення функції зовнішнього дихання у хворих на хронічне обструктивне захворювання легень 3 ступеня тяжкості у процесі фізичної реабілітації / І. М. Григус, М. І. Майструк // Науковий Часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: серія 15 "Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)", 2017. – № 12 (94). – С. 28-32.

3. Снегирев Ф. Г. ХОЗЛ кризь призму GOLD 2019: актуальні проблеми діагностики і лікування. Український медичний часопис. 2019;2:3-9.
4. A., Anzueto A. et al. Global Strategy for the Diagnosis, Management, and Prevention of Chronic Obstructive Lung Disease: the GOLD science committee report 2019. Eur. Respir. J. 2019; 53 (5): 1900164. <https://doi.org/10.1183/13993003.00164-2019>.
5. Under- and over-diagnosis of COPD: a global perspective / T. Ho, R. P. Cusack, N. Chaudhary [et al.] // Breathe (Sheff). – 2019. – No. 15 (1). – P. 24-35. doi: 10.1183/20734735.0346-2018.

ВАСКУЛЯРИЗАЦІЯ В ЕМБРІОНАЛЬНОМУ РАКУ ЯЄЧКА

Потанов Сергій Миколайович

доктор медичних наук,

Харківський національний медичний університет

ORCID: 0000-0002-5718-3341

Кихтенко Олена Валеріївна

доктор медичних наук,

Харківський національний медичний університет

ORCID: 0000-0002-6181-4679

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4766/>

Незважаючи на порівняно невисокий рівень захворюваності на герміногенні пухлини яєчка (ГПЯ), які складають лише 1-2 % всіх раків у чоловіків в усьому світі, в епідеміологічному аспекті, на відміну від пухлин інших локалізацій, він не збільшується з віком, а досягає свого піку у молодих чоловіків працездатного віку, що надає проблемі не тільки велике медичне, але й соціальне значення [1].

Ембріональний рак (ЕР) відноситься до несеміномних ГПЯ і хоча зустрічається у вигляді «чистої» пухлини лише в 2,3-16 %, в цілому складає 40 % від усіх ГПЯ і 87 % несеміномних пухлин [1].

Оцінка васкуляризації в пухлині вважається одним із маркерів прогнозу перебігу захворювання, наявності метастазів і чутливості до протипухлинної, зокрема, антиангіогенної терапії [2-4]. Однак, незважаючи на велику кількість публікацій з даної теми, вплив внутрішньопухлинної ЩС на загальну і безрецидивну виживаність при ЕР яєчка залишаються неясними.

Мета – вивчити особливості васкуляризації в ЕР яєчка в залежності від стадії його пухлинної прогресії.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження виконано на матеріалі 13 спостережень ЕР яєчка (в тому числі 7 випадків, де ЕР був складовою змішаної ГПЯ) пацієнтів, що проходили обстеження і лікування на базі

Харківського обласного клінічного центру урології і нефрології ім. В. І. Шаповала з 1998 по 2017 р.р.

Всі спостереження ЕР були розподілені за типом гістологічної будови відповідно до класифікації ВООЗ і патологічної рTNM класифікації [5], що є вкрай важливим, тому що точне встановлення діагнозу і стадіювання у відповідності до сучасних уявлень є фундаментальними [6].

Так, керуючись рTNM класифікацією, за ступенем пухлинної прогресії були сформовані наступні групи: «1» (пухлини відповідали стадіям T1N0S0-2); «2» (пухлини відповідали стадіям T2N1-3S0-2); «4» (пухлини відповідали стадіям T2-3N0-3S0-2 і характеризувались наявністю у пацієнта віддалених метастазів).

Для оцінки ступеня васкуляризації в динаміці пухлинної прогресії ЕР було досліджено ЩС шляхом підрахунку кількості мікросудин в стандартизованому полі зору (СПЗ) мікроскопа Olympus BX-41TF (Японія) на збільшенні $\times 200$ ($3,12 \times 10^{-7}$ м²). Для виявлення мікросудин використовували маркер ендотеліальних клітин Мо а-Hu CD34 Monoclonal Antibody, Clone QBEND/10, «Thermo Fisher Scientific Inc.», США. У кожному спостереженні аналізували по 20 полів зору.

Результати дослідження та їх обговорення. Дуже важливим у вивченні пухлинного судинного компоненту було визначення ЩС, оскільки даний параметр, як прогностичний критерій, повністю відповідає цій вимозі. По-перше, ангиогенез необхідний для переходу від преінвазійної до інвазійної стадії первинної пухлини [7]. По-друге, в інвазійних пухлинах, навіть в однакових гістологічних типах, ангиогенна активність пухлини різниться [8], що робить можливим розділяти пацієнтів за її ступенем. І, в цілому, збільшення ЩС вважається несприятливим фактором при багатьох пухлинах [9, 10].

Числові показники ЩС, що відображають стан васкуляризації ЕР в динаміці пухлинної прогресії надані в таблиці 1.

Таблиця 1

Показники васкуляризації в ЕР

Показники	Група «1» (n ₁ =5)	Група «2» (n ₂ =4)	Група «4» (n ₄ =4)	p
ЩС, шт. в полі зору	51,02±7,51	74,64±1,06	89,98±2,18	p _{1,2} >0,05 p _{1,4} =0,014 p _{2,4} =0,021

Так, проведене в нашій роботі морфометричне дослідження, виявило, що в ЕР групи «4» середня ЩС в СПЗ була достовірно вищою за аналогічний показник в групах «1» і «2», які між собою не мали достовірних відмінностей в зазначеному показнику, що пояснюється наявністю в групі «1» спостереження з високою у порівнянні з іншими випадками цієї групи ЩС (80,65±0,80).

Таким чином, можна зробити висновок, що, в цілому, васкуляризація ЕР була більш значною в пізніх стадіях пухлинної прогресії, які характеризувались розвитком лімфо- і гематогенних метастазів.

Також було встановлено, що у пацієнтів з віддаленими метастазами (три випадки з ураженням легень і одне – печінки) ЩС була достовірно вищою за аналогічний показник у хворих без віддалених метастазів. Крім цього, у пацієнтів із судинною інвазією ЩС була вищою за таку у пацієнтів без неї (таблиця 2).

Таблиця 2

Зв'язок ЩС з агресивністю EP

U критерій Манна-Уїтні		
	ЩС, шт. в СПЗ	
Віддалені метастази	«+»	4
	«-»	9
	p	0,01
Судинна інвазія	«+»	8
	«-»	5
	p	0,02

Наведене, доводить, що розвиток клініко-морфологічних ознак агресивного перебігу EP, таких як судинна інвазія і розвиток метастатичної хвороби, опосередковані збільшенням ЩС, яка відображає процеси неоангіогенезу і ступеня васкуляризації.

Висновки.

1. В EP при переході від початкових до більш пізніх стадій пухлинної прогресії, для яких є типовим агресивний характер перебігу, відмічене достовірне зростання ЩС.

2. Показник ЩС може бути незалежним фактором прогнозу метастазування і прогресії EP.

Список використаних джерел:

1. Moch H, Humphrey PA, Ulbright TM, Reuter VE. WHO classification of tumours of the urinary system and male genital organs. 4th ed. Lyons: IARC Press; 2016. Part 4, Tumours of the testis and paratesticular tissue; p. 184-258. (WHO Classification of Tumours; vol. 8).
2. Gong W, Han Z, Fang F, Chen L. Yap Expression Is Closely Related to Tumor Angiogenesis and Poor Prognosis in Hepatoblastoma. Fetal Pediatr Pathol. 2022 Dec; 41(6):929-939.
3. Altorki NK, Markowitz GJ, Gao D, Port JL, Saxena A, Stiles B, et al. The lung microenvironment: an important regulator of tumour growth and metastasis. Nat Rev Cancer. 2019 Jan;19(1):9-31.
4. Ramjiawan RR, Griffioen AW, Duda DG. Anti-angiogenesis for cancer revisited: Is there a role for combinations with immunotherapy? Angiogenesis. 2017 May; 20(2):185-204.
5. Moch H, Humphrey PA, Ulbright TM, Reuter VE, editors. WHO Classification of Tumours of the Urinary System and Male Genital Organs (4th edition). Lyon: IARC; 2016. 356 p.

6. Lobo J, Costa AL, Vilela-Salgueiro B, Rodrigues Â, Guimarães R, Cantante M, et al. Testicular germ cell tumors: revisiting a series in light of the new WHO classification and AJCC staging systems, focusing on challenges for pathologists. *Hum Pathol.* 2018 Dec;82:113-124.
7. Guidi AJ, Fischer L, Harris JR, Schnitt SJ. Microvessel density and distribution in ductal carcinoma in situ of the breast. *J Natl Cancer Inst.* 1994 Apr 20;86(8):614-9.
8. Gasparini G, Weidner N, Bevilacqua P, Maluta S, Dalla Palma P, Caffo O, et al. Tumor microvessel density, p53 expression, tumor size, and peritumoral lymphatic vessel invasion are relevant prognostic markers in node-negative breast carcinoma. *J Clin Oncol.* 1994 Mar;12(3):454-66.
9. Lee SK, Cho EY, Kim WW, Kim SH, Hur SM, Kim S, et al. The prediction of lymph node metastasis in ductal carcinoma in situ with microinvasion by assessing lymphangiogenesis. *J Surg Oncol.* 2010 Sep 1;102(3):225-9.
10. Nico B, Benagiano V, Mangieri D, Maruotti N, Vacca A, Ribatti D. Evaluation of microvascular density in tumors: pro and contra. *Histol Histopathol.* 2008 May; 23(5):601-7.

УСУНЕННЯ ТРИВОЖНО-ДЕПРЕСИВНОЇ СОМАТОГЕНІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ФІЗИЧНИХ ЧИННИКІВ

Сокрут Валерій Миколайович

*професор кафедри реабілітаційної та
спортивної медицини, доктор медичних наук,
Донецький національний медичний університет*

Сокрут Микола Валерійович

*асистент кафедри травматології, ортопедії та ВПХ,
Донецький національний медичний університет*

Попов Вадим Михайлович

*асистент кафедри реабілітаційної
та спортивної медицини, доктор медичних наук,
Донецький національний медичний університет*

Сокрут Ольга Петрівна

*кандидат медичних наук,
Донецький національний медичний університет
ORCID: 0000-0003-1927-0951*

Муллахметов Алік

фізичний терапевт РЦ «Драйв», м. Кропивницький

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4742/>

Резюме: В основі патогенезу тривожно-депресивних соматогеній лежать серотонін-дефіцитні стани які відслідковуються на тлі ваготонії при кальцій-дефіцитній коморбідності та запуску пошкодження через механізми аутоімунної

агресії. Такий єдиний патогенез спостерігають у пацієнтів з серопозитивною формою артрита у комбінації з об'ємзалежною артеріальною гіпертензією на тлі ваготонії при формуванні тривожно-депресивної соматогенії. Патогенетичне лікування таких хворих передбачає використання світлотерапії, яка підвищує рівень серотоніна та має психостимулюючий, протизапальний та гіпотензивний ефекти. Цим вимогам, наряду зі стандартною фармакологічною інтервенцією, відповідає додаткове використання пайлер-терапії на обличчя та уражені суглоби, курсове використання якої сприяло зменшенню болю у суглобах, більш стійкій стабілізації діастолічного АТ, усуненню тривожно-депресивних станів, покращенню якості життя.

Ключові слова: вегетативний паспорт, серотонін-дефіцитний патогенез серопозитивної форми артриту, об'ємзалежна артеріальна гіпертензія, тривожно-депресивні соматогенії, варіабельність серцевого ритму, пайлер-терапія.

Вступ. На теперішній час у пацієнтів часто зустрічається комбінація серцево-судинних захворювань, серед яких найпоширенішою вважається артеріальна гіпертензія (АГ), артропатії, та соматогенії [8]. Верифікація АГ здійснюється за рівнем артеріального тиску, а її форму встановлюють при моніторингу АД [9], визначенні рівня риніна та ангіотензіна, «вегетативного паспорта» пацієнта. Форма артриту (серопозитивна та серонегативна) в значній мірі залежить від механізму пошкодження суглобів («аутоімунна агресія» у ваготоніків та «оксидантний стрес» у симпатотоніків). Тип соматогенії визначає рівень серотоніну та адреналіну. Незважаючи на широку вивченість артеріальної гіпертензії, артритів, соматогеній, єдиного погляду на їх патогенез не існує. Більшість авторів щодо АГ та артритів сходяться на «полігенному» характері захворювання, віддаючи перевагу дисадаптаційній теорії їх розвитку [8, 9]. При цих захворюваннях простежується порушення параметрів гомеокінезу організму, зокрема, системної регуляції, за рахунок зміни сполученої відповіді нервової, у тому числі вегетативної, гормональної, метаболічної та імунної системи. Важлива роль вегетативної системи в патогенезі артеріальної гіпертензії, хронічних артритів дозволяє припустити, що форма соматогенії значною мірою залежить від вегетативного паспорта хворого [2, 8, 9]. Вегетативний паспорт хворого визначається чутливістю рецепторів тромбоцитів до ацетилхоліну та норадреналіну [8]. Тип соматогенії залежить від рівня серотоніну та адреналіну в крові, які обумовлені станом активності вегетативної нервової системи [2, 6, 8]. Слід припустити, що вегетативний паспорт відіграє велику роль у розвитку форми АГ, артритів і клінічних проявів соматогеній.

Вегетативний паспорт визначає об'єм-залежну чи симпатоадреналову форму АГ [8, 9]. Добове моніторування артеріального тиску (АТ) дозволяє встановити порушення різних параметрів АТ у різний час доби та виділити об'ємзалежну АГ (ваготонічну, кальцій-дефіцитну, натрій-залежну, гіперренінову, з переважним підвищенням діастолічного тиску [12], оскільки

проблемним у лікуванні АГ залишається зниження ДАТ. Найбільш інформативним критерієм оцінки балансу активності ВНС вважають спектральний аналіз ЕКГ [1, 7].

Вегетативний паспорт визначає механізми пошкодження суглобів та форму артритів. Соматичну патологію між собою поєднує тип коморбідності (кальцій-дефіцитна та кальцій-збиткова), яка визначає єдиний патогенез і також залежить від «вегетативного паспорта» пацієнта. Висока вагусна активність сприяє розвитку тривожно-депресивних станів на тлі соматичної патології [2, 8, 10]. Для їхньої оцінки використовують тести Бека, Спілбергера, якості життя, Сокрута [5, 6, 8, 10]. Слід очікувати, що домінуючою формою соматогенії при кальцій-дефіцитній коморбідності (об'ємній гіпертензії та серопозитивних артритах) на тлі ваготонії виявляться тривожно-депресивні стани, які за літературними даними зустрічаються до 30% випадків при АГ та серопозитивних артритах [6]. Ефективним методом їхнього лікування вважають фототерапію, яка реалізує свою дію через підвищення рівня серотоніну [3, 5, 4, 11, 12]. Включення в комплексне лікування пайлер-терапії при об'ємзалежній АГ та серопозитивних артритах на тлі ваготонії та тривожно-депресивної соматогенії дозволить суттєво підвищити ефективність лікування та якість життя цих хворих, що потребує подальшого дослідження та становило мету даної роботи [10].

Матеріали і методи дослідження. Дослідження виконано на 52 хворих (у рівних пропорціях чоловіків і жінок) з комбінацією об'ємзалежною АГ (2 стадія, 2 ступеня) та артриту (наявність позитивних ревмопроб) у віці від 40 до 60 років, усі хворі отримували стандартну гіпотензивну та протизапальну терапію. Хворі були поділені на дві рівні групи по 26 осіб (група порівняння та опитна). Показники норми вивчалися в групі здорових осіб без АГ і патології суглобів в аналогічній віковій категорії. У дослідній групі додатково до стандартного лікування проводили пайлер-терапію. Форму АГ визначали добовим моніторингом АТ на апаратно-програмному комплексі. Оцінка вегетативного тонузу здійснювалася методом спектрального аналізу за допомогою комп'ютерного електрокардіографа "ANS-Pro". На зареєстрованих ритмокардіограмах визначали потужності LF (Low Frequency) та HF (High Frequency), а також індекс вагосимпатичного балансу (LF/HF). LF – зона низьких частот (0,05-0,15 Гц), HF – зона високих частот (0,15-0,5 Гц), їх потужності визначають симпато-парасимпатичний баланс [1,7]. Доведено зв'язок високочастотних коливань (HF) з еферентною активністю блукаючого нерву та низькочастотних коливань (LF) з активністю барорефлекторних переважно симпатичних впливів. Дослідження проводилися перед проведеним лікуванням, на 3-4 добу і після закінчення курсу пайлер-терапії.

Тип соматогенії визначали за тестами Бека, Спілбергера, Люшера, Сокрута, опитувальнику SF – 36 до і після лікування [8,9,11,12,15]. Форму коморбідності у пацієнтів з АГ в комбінації з артритами встановлювали по рівню внутрішньоклітинного кальцію. На пошкодження суглобів вказували позитивні ревмопроби.

Методика проведення пайлер-терапії. Пайлер-терапію проводили хворим на АГ та артритами з порушенням психологічного статусу та ваготонією після її підтвердження методом спектрального аналізу серцевого ритму та тестування. Як джерело поляризованого світла використовували апарат BIOPTRON-PRO. Випромінювач встановлювали на відстані 50 см від поверхні обличчя та 20 см від уражених суглобів. Опромінення проводили протягом 6 хвилин на кожне поле, щодня протягом 10 днів [4, 12].

Всі отримані результати оброблялися методами математичної статистики з використанням програми Microsoft Excel на комп'ютері PC AT 686. У таблицях, що відображають результати власних досліджень, для кожного з показників, що вивчаються, наводиться значення середнього і його помилки, достовірність змін за критерієм Ст'юдента.

Результати і обговорення. ВСР практично здорових осіб віком 40-60 років представлена значеннями: потужність LF = 49,3 +/-1,8%, HF = 28,5 +/-0,7%, а співвідношення LF/HF = 1,9 (таблиця 1), що узгоджується з літературними даними [1, 7] та дозволяє оцінювати ці показники як фізіологічні нормативи регуляторних систем організму.

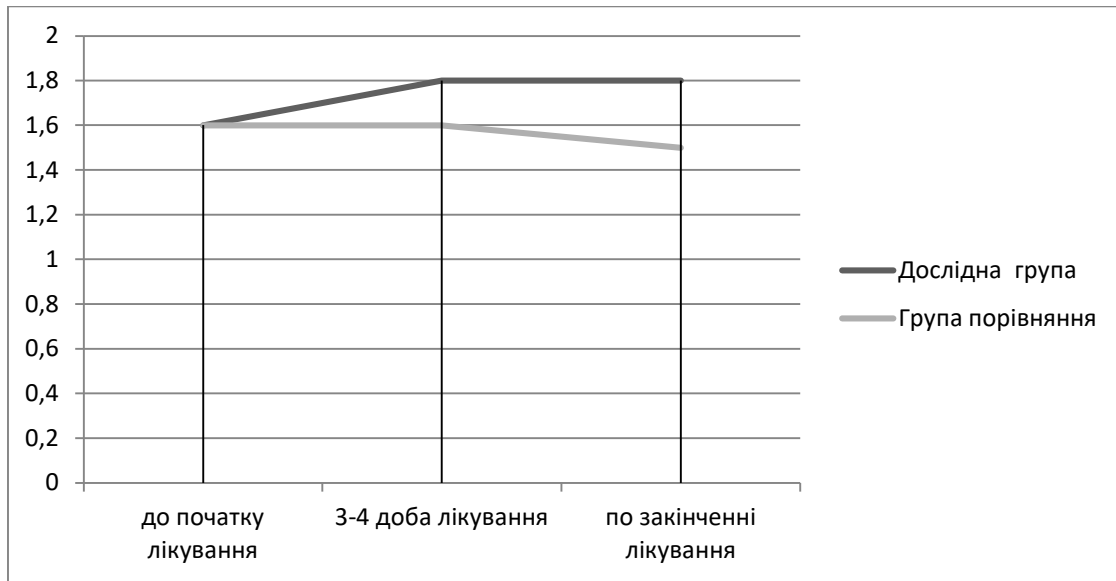
У таблиці 1 представлені показники ВСР для п'ятихвилинної реєстрації довжин R-R інтервалів у осіб досліджуваних груп.

Таблиця 1

Показники ВСР у хворих на об'ємзалежну АГ та артритами
(група порівняння та дослідна група до лікування,
3-4 доба та після закінчення пайлер-терапії)

Показники ВСР		LF	HF	LF%	HF%	LF/HF
Здорові особи у віці 40-60 років.		784,4+ 8,3	487,3+ 3,2	45,3+ 1,8	28,2+ 0,7	1,9+ 0,2
До початку лікування	Дослідна група	408,5+ 12,9	281,9+ 11,2	38,5+ 1,1	27,1+ 1,2	1,6+ 0,1
	Група порівняння	413,9+ 12,2	280,9+ 11,2	39,2+ 1,3	26,5+ 1,2	1,6+ 0,1
3-4 доба лікування	Дослідна група	419,3+ 13,2	247,3+ 10,8	44,1+ 1,2	27,2+ 0,5	1,8+ 0,1
	Група порівняння	415,0+ 12,6	287,8+ 11,2	37,4+ 1,3	28,1+ 1,2	1,6+ 0,1
По закінченню лікування	Дослідна група	675,3+ 6,4	501,0+ 4,6	42,8+ 0,6	29,6+ 0,8	1,8+ 0,1
	Група порівняння	239,7+ 144,1	160,1+ 74,6	48,1+ 0,8	34,7+ 8,5	1,5+ 0,3

Динаміка показника LF/HF у хворих з об'ємзалежною АГ та артритами (група порівняння і дослідна група до лікування, 3-4 доба і по закінченні пайлер-терапії)

Як впливає з таблиці 1, у хворих з об'єм-залежною гіпертензією та серопозитивною формою артритів простежується зниження симпатичної активності. Більшою мірою відбувається зменшення потужності LF і відповідно змінюється співвідношення LF/HF у бік зниження симпатичного тону. Показники у групі порівняння та дослідній суттєво не відрізнялися до лікування, що підтверджує стандартизацію дослідження. При добовому моніторингу АТ до лікування в групах, що вивчаються, відзначений підйом систолічного (САТ) і ДАТ, з істотним підйомом ДАТ в нічні і ранкові години.

Аналіз психічного статусу за результатами тестування виявив у 36 (69,2%) хворих схильність до тривожно-депресивного синдрому та тривожно-депресивний синдром у 16 (30,8%) пацієнтів, що свідчить про досить високу поширеність цих порушень серед хворих з комбінованою патологією на об'ємзалежну гіпертензію та суглобовий синдром. Частота поширеності тривожно-депресивного синдрому була однаковою в дослідній групі та групі порівняння. Хворі пред'являли скарги на зниження настрою, відзначалося падіння енергетичного потенціалу і ослаблення активності. Крім того, вони вказували на втрату здатності відчувати задоволення, відчувати інтерес до подій. Виникали труднощі при зосередженні уваги, їх турбувала виражена стомлюваність навіть при незначному зусиллі. У більшості був порушений сон, погіршувався апетит. Майже у всіх хворих спостерігалось зниження самооцінки, і часто були присутні ідеї винності та самознищення. Важливо, що тривожно-депресивні розлади відбиваються на якості життя пацієнта, тривалості лікування, результатах терапії загалом, і навіть підвищують ризик ускладнень. Високий рівень наявності психічних порушень у хворих цього контингенту свідчить про

їх важливу роль дефіциту серотоніну у патогенезі об'єм-залежної гіпертензії, серопозитивного артриту та тривожно-депресивної соматогенії. Простежується тісний кореляційний зв'язок між підвищеною парасимпатичною активністю, низьким рівнем серотоніну та наявністю тривожно-депресивних станів.

Отримані результати свідчать про значну роль вегетативного паспорта у формуванні схильності до певної форми соматогенії. Висока вагусна активність у поєднанні з тривожно-депресивними станами та кальцій-дефіцитною коморбідністю доводить застосування психостимулюючих методик, у тому числі світлотерапії. Висока ефективність пайлер терапії в лікуванні депресивних станів [4] обґрунтовує використання цієї методики в лікуванні тривожно-депресивних соматогеній у хворих з об'ємною гіпертензією та патологією суглобів на тлі кальцій-дефіцитної коморбідності. Отримані результати свідчать про активацію симпатичної системи на 3-4 добу та до кінця лікування пайлерним світлом. Після курсу пайлер терапії показники ВСР наближалися до таких у здорових осіб, на відміну від групи порівняння, в якій на тлі медикаментозної терапії прояви парасимпатички навпаки посилювалися. У схемі лікування комбінованої патології суглобів з АГ підбір медикаментів має здійснюватися з урахуванням їхнього впливу на вегетативний тонус хворого [12]. За відсутності позитивної динаміки корекції вегетатики або її посилення необхідно передбачати додаткові впливи фізичними чинниками, зокрема світлотерапією [12,15], або проводити заміну медикаментозного препарату [16].

Оптимізація вегетативного тонусприяє усуненню психічних порушень у хворих з об'ємною гіпертензією та артритами. У дослідній групі у хворих відзначалося зниження кількості скарг тривожно-депресивного характеру. У групі порівняння в емоційній, когнітивній, поведінковій сфері позитивних змін не відбувалося. У дослідній групі відзначалося стійкіше зниження ДАТ, що пов'язано зі зниженням парасимпатичної активності.

Використання пайлер-терапії у комплексному лікуванні хворих на АГ сприяє значному поліпшенню якості життя пацієнтів за такими показниками: загальний стан здоров'я (GH) - $t=2,020$; $p=0,046$, життєва активність (VT) – $t=3,427$; $p<0,001$, емоційний стан (RE) - $t=2,071$; $p=0,041$, психічне здоров'я (MH) - $t=4,056$; $p<0,001$

Під впливом поляризованого світла відбувається покращення мікроциркуляції, стимулюється утворення низки біологічно активних речовин, коригуються параметри гомеостазу. Поляризоване світло, потрапляючи у зоровий аналізатор, викликає активацію ретикулярної формації (РФ) та лімбічної системи (ЛС) головного мозку [4]. Активація цих мозкових центрів лежить в основі двох головних ефектів пайлер - випромінювання: безпосередній вплив поляризованого світла на РФ і ЛС викликає антидепресивний ефект, що сприяє нормалізації психічного статусу хворих з об'ємзалежною АГ та артритами, покращуючи загальний стан та якість життя хворих. Опосередкована активація центру Якобсона призводить до активації симпатичної нервової

системи, що є доцільним, оскільки вихідний баланс впливів симпатичних та парасимпатичних ланок ВНС зміщений у бік парасимпатики. Таким чином, внаслідок впливу пайлер-терапії на організм хворих на АГ, асоційовану з ваготонією, відбувається нормалізація вегетативного тону та психічного статусу цих хворих. Позитивний ефект пайлер-терапії при кальцій-дефіцитній коморбідності може досягатися через підвищення рівня внутрішньоклітинного кальцію та вмісту серотоніна, що характерно для світлолікування.

Висновки.

1. Вегетативний паспорт людини відіграє важливу роль у формуванні форми артеріальної гіпертензії, артриту та типу соматогенії, що потребує диференційованого підходу до лікування.

2. При домінуючій парасимпатичній активності (ваготоніки) формується об'ємзалежна гіпертензія з переважним підвищенням діастолічного АТ та серопозитивний артрит на тлі серотонін-дефіцитної тривожно-депресивної соматогенії.

3. Включення до комплексу лікування об'ємзалежної АГ в комбінації з артритом світлотерапії (пайлер-терапії) сприяє більш стійкому зниженню ДАТ, усуненню болю в уражених суглобах, тривожно-депресивних проявів та підвищенню якості життя хворих.

Література:

1. Баевский Р. М., Иванов Г. Г. Вариабельность сердечного ритма: теоретические аспекты и возможности клинического применения. Ультразвуковая и функциональная диагностика. М. 2001. № 3. С. 108-127.
2. Вейн А. М., Вознесенская Т. Г., Воробьева О. В. Вегетативные расстройства: клиника, лечение, диагностика. М.: Медицинское информационное агентство, 1998. С. 189-196.
3. Гуляр С. О., Косаковський А. Л. Застосування БІОПТРОН-ПАЙЛЕР-світла в медицині. Київ: ІФБ НАНУ та КМАПО МОЗ України, 2006. 151 с.
4. Золотарева Т. А., Бабов К. Д. Медицинская реабилитация. К.: КИМ, 2012. 496 с.
5. Карвасарский Б. Д. Клиническая психология. СПб: МЕДпресс – информ, 2011. 864 с.
6. Мішиєв В. Д. Сучасні депресивні розлади. Керівництво для лікарів. Л: Львів. 2004. 208 с.
7. Селивоненко С. В. Спектральный анализ сердечного ритма как показатель вегетативной регуляции сердечно-сосудистой системы. Терапевтический архив. 2002. № 1. С. 59-61.
8. Медицинская реабилитация артериальной гипертензии: Руководство для студентов и врачей / Сокрут В. Н., Казаков В. Н., Бахтеева Т. Д. та ін. Донецк: Каштан, 2010. 464 с.
9. Фізична реабілітаційна та спортивна медицина: підручник / Сокрут В. Н., та ін. Львів: ФОП Марченко Т. В., 2021. Т1. 340 с.

10. Тондий О. Л., Завальная Е. П. Особенности течения и коррекции цефалгий при вегетососудистой дистонии на фоне синдрома дефицита внимания и гиперактивности у лиц молодого возраста с использованием ПАЙЛЕР-света. Международный неврологический журнал. 2010. № 4 С. 34.
11. M. H. Cameron. Physical Agents in Rehabilitation. USA, 2003.
12. G. Cooper. Essential physical medicine and rehabilitation. Humana Press, 2006.
13. Van Onna M., Boonen A. The challenging interplay between rheumatoid arthritis, ageing and comorbidities. BMC Musculoskelet. Disord. 2016. Vol. 17, № 1. P. 184-194.

СТАН МІКРОЦИРКУЛЯЦІЇ У ПАЦІЄНТІВ З РІЗНИМИ ФОРМАМИ АРТРИТІВ

Сокрут Микола Валерійович

асистент кафедри травматології, ортопедії та ВПХ,

Донецький національний медичний університет, м. Кропивницький

Науковий керівник: Климовицький Федір Володимирович

доктор медичних наук, професор,

Донецький національний медичний університет, м. Кропивницький

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4743/>

Стан мікроциркуляції забезпечує нормальне функціонування та розвиток патології суглобів. Дисадаптацію опорно-рухового апарата формують хронічна артеріальна або венозна недостатність (вазопатії) з порушенням судинного тону, реології і колоїдно-осмолярних властивостей крові [1, 2]. Функціонування вегетативної і серцево-судинної систем забезпечують тонус судин і кровоток в органах, в тому числі суглобах. Від складу плазми крові і вегетативного паспорту пацієнта залежать «реологічні» (поверхнево-активні, в'язкі, в'язко-еластичні), «коагуляційні» (згортаючі) і «механічні» (лубрикантні) властивості синовіального ліквору [1, 2]. Віскознопружні властивості суглобової рідини відображають ступінь активності та форму артриту [2]. Найбільш інформативним сучасним неінвазивним методом вивчення цих властивостей крові є динамічна міжфазна тензіометрія та реометрія, що визначає ПН сироватки на комп'ютерному тензіометрі МРТ2 [3, 4].

Матеріали і методи дослідження. Дослідження виконано на 52 хворих (у рівних пропорціях чоловіків і жінок) з різними формами артриту артриту у віці від 40 до 60 років. Хворі були поділені на дві рівні групи по 26 осіб (група порівняння та опитна). Показники норми вивчалися в групі здорових осіб в аналогічній віковій категорії. Оцінка вегетативного тону здійснювалася методом спектрального аналізу за допомогою комп'ютерного електрокардіографа "ANS-Pro". Тип соматогенії визначали за тестами Бека, Спілбергера, Люшера, Сокрута, опитувальнику SF – 36. Форму коморбідності

у пацієнтів з артритами встановлювали по рівню внутрішньоклітинного кальцію. Поверхневий натяг крові вивчали на апараті ADSA.

Результати та обговорення. Як показали результати дослідження у хворих на артрит показники SV склали $14,5 \pm 0,32$ мН/м, SE – $40,6 \pm 0,89$ мН/м, ST – $47,1 \pm 0,33$ мН/м, SR – $115,3 \pm 2,35$ с, VE – $22,5 \pm 0,69$ мН/м. У порівнянні зі здоровими людьми контрольної групи встановлено достовірне підвищення на 11 % показника статичної (рівноважної) міжфазної поверхневої активності – ST ($t=7,34$, $p<0,001$). Необхідно відзначити, що збільшення ST >45 мН/м ($>M+SD$ здорових) виявлено у 69,9 % від числа обстежених хворих і часто корелювало з домінуючою симпатотонією. Форми артриту багато в чому залежать від зміни реологічних, сурфактантних та в'язкісних властивостей крові та «вегетативного паспорта» пацієнта. Відстежували різноспрямовані порушення параметрів міжфазної тензіометрії сироватки крові пацієнтів з артритами. Векторність змін ПН сироватки крові корелює з тяжкістю артропатії та її формою. Підвищення значень ПН відмічали у симпатотоніків, що вважають одним із факторів згущення крові на тлі атеросклерозу, гіперкатехолемії. Виражена симпатотонія, як причина гіперергічного запалення з механізмами «оксидантного стресу» визивала формування серонегативної форми артриту, що проявлялося надмірною активацією ПОЛ, значним стабільно-тривалим зростанням значень статичного поверхневого натягу: ПН4 ($73,64 \pm 0,21$ мН/м), ПН2 ($70,69 \pm 0,12$ мН/м) та ПН3 ($57,95 \pm 0,14$ мН/м). Показник в'язкості крові (рівень модуля в'язкоеластичності дорівнював $31,80 \pm 0,35$), зростав ($p<0,05$), що відображало згущення крові при серонегативній формі артриту При ваготонії, навпаки, відмічено падіння рівня ПН. Середні значення ПН сироватки крові склали: ПН1= $71,29 \pm 0,17$ мН/м, ПН2= $68,17 \pm 0,29$ мН/м, ПН3= $56,03 \pm 0,39$ мН/м, ПН4= $44,01 \pm 0,46$ мН/м. Порушення колоїдно-осмолярних (КОС) та реологічних властивостей крові пов'язують із змінами мікроциркуляції, складу білкових, ліпідних та інших сполук. Ваготонія запускала механізми аутоімунної агресії та формувала умови для розвитку серопозитивної форми артриту. Дані особливості свідчать про переважну зміну концентрації високомолекулярних сурфактантних речовин білкової та ліпідної природи у крові при ваготонії. Зменшення в'язкості крові у ваготоніків з артритами підтверджується зниженням модуля в'язкоеластичності на 3,31% порівняно з даними здорових осіб. Зниження системи згортання крові та зміна колоїдно-осмолярних властивостей її сироватки зі зменшенням значень ПН крові слід розглядати як компенсаторно-приспосувальну реакцію системи мікроциркуляції організму при запуску аутоімунних процесів на тлі ваготонії. Проведені раніше дослідження показали, що ПН в області коротких часів характеризує процеси, зумовлені наявністю в крові низькомолекулярних поверхнево-активних речовин, альбумінів, іонів, в області середніх часів – середньомолекулярних речовин, іонів; високомолекулярні сполуки та стан процесів ПОЛ впливають на рівноважні параметри ПН крові.

Показники спектрального аналізу ВСР тісно корелювали зі значеннями ПН сироватки крові пацієнтів з артритами та відображали різні механізми пошкодження суглобів у досліджуваних групах. «Вегетативний тонус» пацієнтів коливався суттєвіше, а «вегетативний паспорт», який визначається щільністю адренорецепторів залишався стабільний. У ваготоніків (група 1) на фоні парасимпатикотонії виявлено достовірне зниження всіх показників ПН сироватки крові, у симпатотоніків (група 2) з вихідною перевагою симпатичної ланки ВНС – навпаки, їх збільшення.

Отже, порушення мікроциркуляції у пацієнтів з артритами проявляються змінами показників ПН сироватки крові, спрямованість яких визначається станом вегетативного статусу (вегетативного паспорта: ваготоніки та симпатотоніки) та формою суглобового синдрому (серопозитивної та серонегативної). В'язкість крові у групах 1 та 2 у пацієнтів з артритами порівняно з даними здорових осіб також змінювалася різноспрямовано. Модуль в'язкоеластичності у пацієнтів ваготоніків з артритами падав на 10,12% ($p < 0,05$), у симпатотоніків з артритами, навпаки, зростав на 10,65% ($p < 0,05$). Дані зміни значною мірою могли бути обумовлені різними механізмами пошкодження суглобів через аутоімунну агресію або оксидантний стрес з неоднорідними волемічними змінами при різних дисциркуляторних та вегетативних порушеннях при артропатіях. Порушення АРВК закономірно бере участь в патогенетичних побудовах вегетативної дисфункції, які впливають на процеси вазоконстрикції/вазодилатації. При ревматичних захворюваннях існують зв'язки жорсткості судинної стінки і тяжкості вегетативних розладів з параметрами міжфазної поверхневої активності сироватки крові. В'язкопружні властивості останньої впливають на стан ендотеліального судинного глікокалікса, який регулюється ацетилхоліном і норадреналіном. При домінуючій симпатотонії відбувається адгезія тромбоцитів шляхом взаємодії колагену, фактора Віллебранда і фібрoneктину з рецепторами (інтегринами, глікопротеїном). Активовані тромбоцити вивільняють FG і тромбоксан. FG і фібрoneктин беруть участь в утворенні міжклітинних контактів і в процесах згортання крові, стимулюють тромбоцитарну ланку гемостазу, підсилюють адгезію клітин, а катехоламіни сприяють відкладенню фібрину в інтимі судин у людей з ВД. У ваготоніків, хворих на артрит можуть формуватися або посилюватися ендотеліозалежні порушення вазодилатації, які завжди тісно зв'язані з АРВК. ВД супроводжується виразною готовністю крові до тромбоутворення у вигляді гіперкоагуляції і зниження фібринолітичної та антикоагулянтної активності у хворих з запальними ревматичними захворюваннями, яка може на наступних етапах викликати порушення поверхневої активності та інших фізико-хімічних властивостей сироватки. Більшою мірою, ваготонії властива кровоточивість, а симпатотонії гіперагрегаційний синдром. Векторність в патогенезі різних форм артритів слід враховувати при розробці індивідуальних реабілітаційних програм.

Література:

1. Лукашенко Л. В., Павлюченко А. К., Гончар Г. А., Синяченко О. В. Адсорбційно-реологічні властивості крові при ревматоїдному і реактивному артритам. Біль Суглоби Хребет. 2012, № 1 (05). С. 41-48
2. Сокрут О.П, Егудина Е.Д., Перепада А.В., Синяченко О.В., Сокрут В.Н. Связь реологических свойств сыворотки крови с состоянием вегетативной нервной системы при ревматоидном артрите. Боль. Суставы. Позвоночник. 2016. Т.24. № 4. С. 12-17.
3. Ernst E. Hemorheologic changes in ankylosing spondylitis / E. Ernst, C. Roloff, J. Magyarosy, H. Drexel // Z. Rheumatol. 2004. Vol. 43, № 4. P. 190-192.
4. Kazakov V. N., Knyazevich V. M., Syniachenko O. V., Fainerman V. B. Interfacial rheology of biological liquids: application in medical diagnostics and treatment monitoring. – Interfacial rheology. Brill: Leiden-Boston, 2009. P. 519-566.

ОЦІНКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ В СТУДЕНТОК МОЛОДШИХ КУРСІВ З ІДІОПАТИЧНОЮ АРТЕРІАЛЬНОЮ ГІПОТЕНЗІЄЮ

Солтисік Леся Миколаївна

*старша викладачка кафедри медицини катастроф
та військової медицини, Івано-Франківського національного
медичного університету, м. Івано-Франківськ
ORCID: 0000-0003-1357-0208*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4788/>

Вступ. Ідіопатична артеріальна гіпотензія (ІАг) – це психосоматичне мультифакторне функціональне захворювання кардіоваскулярної системи, яке характеризується непередбаченим перебігом та різноманітними клінічними проявами на тлі стійкого чи лабільного зниження артеріального тиску [1].

За даними літератури, в останні десятиліття відмічається тенденція до збільшення числа випадків ідіопатичної артеріальної гіпотензії, особливо серед дівчат юнацького віку. Поширеність артеріальної гіпотензії коливається від 3,1 до 29,1 % серед дорослих людей [2]. ІАг не створює безпосередньої загрози для життя, але значно погіршує його якість, процес навчання, обмежує фізичну активність, ускладнює перебіг вагітності та пологів, сприяє виникненню певних соматичних захворювань [3]. В останні роки проблему хронічної ІАг часто розглядають як пусковий механізм формування в старшому віці артеріальної гіпертензії, ішемічного інсульту, ішемічної хвороби серця, патології нирок тощо.

Мета дослідження. Оцінити якість життя студенток молодших курсів з ідіопатичною артеріальною гіпотензією.

Матеріали та методи дослідження. В дослідження було включено 156 студенток молодших курсів, віком $18,6 \pm 0,37$ років, які перебували на

обліку відносно артеріальної гіпотензії і періодично лікувались амбулаторно без тривалого ефекту. Ці дівчата були включені в основну групу обстежуваних. Критеріями відбору пацієнток, встановлення діагнозу були анамнез захворювання, дані амбулаторних карток студенток, результати об'єктивного обстеження.

Діагноз «Ідіопатична артеріальна гіпотензія» встановлювався відповідно до критеріїв рубрики МКХ-10, розділ I 95.0 «Інші та неуточнені хвороби системи кровообігу». Контрольну групу склали 36 студенток одноліток нормотоніків.

Для оцінки якості життя дівчат юнацького віку використовували стандартизований опитувальник WHOQOL-BREF (World Health Organization Quality of Life – BREF), який охоплював чотири основні домени (фізичний, психологічний, соціальний та середовищний) [4].

Також в обстежуваних дівчат визначали стан тривожності, оцінювання проводили за стандартною шкалою Спілбергера-Ханіна – вивчали стан особистісної та реактивної тривожності [5].

Для оцінки ступеня вірогідності результатів дослідження застосовували варіаційно-статистичний метод аналізу отриманих результатів із використанням пакета статистичних програм Statistica v. 10 (США).

Результати та їх обговорення. Аналіз результатів, щодо якості життя у студенток молодших курсів встановив, що в дівчат основної групи загальні результати дослідження ($52,27 \pm 4,39$ бали) були достовірно нижчими від величин отриманих в контрольній групі ($79,77 \pm 5,86$ балів). В основній групі студенток аналіз складових якості життя за чотирма доменами виявив, що в дівчат з ІАг при незначному зниженні показників «фізичного здоров'я» ($54,76 \pm 5,88$ бали), погіршувалась якість життя в сфері «психологічного благополуччя» ($69,17 \pm 8,63$ балів). При цьому виявлені зміни корелювали ($r=0,72$, $p<0,05$) з ознаками надмірної тривожності в 72,37 % дівчат цієї групи. В контрольній групі студенток ознак надмірної тривожності не відмічалось. Таким чином серед дівчат із стабільно низьким артеріальним тиском спостерігалось достовірне погіршення якості життя на тлі проявів надмірного емоційного напруження.

Представляє інтерес подальшого вивчення особливостей нейрогормонального та гемодинамічного забезпечення стресорного навантаження у студенток з ознаками ідіопатичної артеріальної гіпотензії на тлі психосоматичних змін.

Висновки. Тривалий перебіг ідіопатичної артеріальної гіпотензії в студенток супроводжується достовірним зниженням якості життя, зокрема впливом на стан фізичної активності та психоемоційну рівновагу. Показники якості здоров'я та психоемоційної лабільності мають вагому прогностичну цінність при масовому обстеженні студентів, виборі оптимального методу оздоровлення та аналізу його ефективності.

Список використаних джерел:

1. Isaeva I. M., Marakushyn D. I., Karmazina I., Hloba N. S. (2018) Стан та перспективи вивчення артеріальної гіпотензії як фактора, який обумовлює адаптаційні можливості сучасної молоді [Current State and Prospects of Arterial Hypotension Investigation as a Factor of Adaptive Capacity of Young People]. Український журнал медицини, біології та спорту – Ukrainian Journal of Medicine, Biology and Sport, 6, 245-253. DOI: 10.26693/jmbs03.06.245
2. Duschek, S. Hoffmann, A., & Reyes Del Paso, G. (2017). Cardiovascular Control and Executive Function in Chronic Hypotension. Ann. Behav. Med., 3(51), 442-445. DOI: 10.1007/ s12160-016-9868-7.
3. Sharma S. Hypotension / S. Sharma, M. F. Hashmi, P. T. Bhattacharya // StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing. – 2022. – No. 1. – PMID: 29763136
4. Опитувальник WHOQOL-BREF від Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я Режим доступу: <https://www.who.int/tools/whoqol/whoqol-bref>
5. Шкала тривоги Спілбергера (STAI) Режим доступу: <https://mozok.ua/depressiya/testy/item/2703-shkala-trivogi-splbergera-STAI>

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІФА

Харитонова Ольга Ярославівна

*студентка факультету біотехнології та біотехніки,
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського", м. Київ*

Науковий керівник: Дзигун Лариса Петрівна

*науковий ступінь: кандидат біологічних наук, доцент,
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського", м. Київ*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4817/>

ІФА є надзвичайно популярним методом імунодіагностики і ним користуються вже багато років. І за цей час було визначено основні напрямки його розвитку, модифікації, сфер використання. Найбільш часто модифікують білки, які використовуються як підкладка, намагаються зменшити час інкубації, кількість промивань. Також підлаштовують тест-системи не тільки під сироватку чи плазму крові, а й під інші біологічні рідини (наприклад молоко, слина). Розширюється поступово також спектр хвороб, які можна визначити за допомогою цього аналізу, зокрема все більшого поширення ІФА отримує у

ветеринарії. Сучасні одноплексні формати ІФА здатні точно діагностувати захворювання, за допомогою яких достатньо охарактеризувати один аналіт (тобто ВІЛ-1 р24); моніторинг більш складних багатофакторних захворювань, таких як рак, реакція «трансплантат проти хазяїна», аутоімунні та нейродегенеративні захворювання, вимагають аналізу багатьох біомаркерів для впровадження оптимізованих терапевтичних схем. Відповідно, валідація нових біомаркерів та їх об'єднання в мультиплексні панелі імунологічного аналізу надають привабливу перспективу одночасного вимірювання кількох аналітів в одному зразку пацієнта, таким чином мінімізуючи витрати на аналіз, час і об'єм зразка, одночасно дозволяючи моніторинг прогресування та прогнозування результатів для передбачення потенційно важких наслідків або побічних реакцій на ліки. Мультиплексні імунологічні аналізи продовжуватимуть набувати популярності та забезпечуватимуть основну роль у дослідницькій та, зрештою, клінічній сферах [1-5].

Вдосконалення ІФА має вирішальне значення для виявлення біомолекул, пов'язаних із різними хворобами чи розладами, і полегшення діагностики на ранніх стадіях захворювань. Було розроблено кілька методів для підвищення чутливості шляхом іммобілізації антитіл на мікропланшетах. Нещодавно Таня Гарсія-Масейра, Хосе А. Гонсалес-Рейес та Елієр Пас-Рохас розробили високочутливу стратегію, засновану на підготовці ацетильованих поверхонь хітозану, щоб покращити орієнтацію антитіл. Поверхня хітину була використана для розробки сендвіч-ІФА для виявлення химерного людського білка с-mys-GST- 15 IL8, клонованого та експресованого в *Escherichia coli*. Аналізи ІФА, розроблені на хітинових поверхнях, були в 6 разів чутливішими, ніж ті, що проводилися на стандартній поверхні зі значними відмінностями ($p < 0,0001$) [6-9].

Авідність антитіл є важливим параметром для оцінки імунної відповіді, він важливий для оцінки відповіді на вакцину та допомагає відрізнити гостру та латентну інфекцію. Авідність антитіл можна виміряти різними методами, але найпоширенішим є модифікований ІФА. Використання комерційних наборів або власних методів для оцінки авідності антитіл приймається все частіше, хоча відсутність стандартизації між різними аналізами може створити багато варіацій у процесі, ускладнюючи порівняння отриманих результатів [10-13].

Список використаних джерел:

1. Tighe, Patrick J et al. "ELISA in the multiplex era: potentials and pitfalls." *Proteomics. Clinical applications* vol. 9, 3-4 (2015): 406-22. doi:10.1002/prca.201400130
2. Vanmassenhove, Jill et al. "Urinary and serum biomarkers for the diagnosis of acute kidney injury: an in-depth review of the literature." *Nephrology, dialysis, transplantation : official publication of the European Dialysis and Transplant Association – European Renal Association* vol. 28,2 (2013): 254-73. doi:10.1093/ndt/gfs380

3. Trojanowski, John Q et al. "Update on the biomarker core of the Alzheimer's Disease Neuroimaging Initiative subjects." *Alzheimer's & dementia : the journal of the Alzheimer's Association* vol. 6,3 (2010): 230-8. doi:10.1016/j.jalz.2010.03.008
4. Brooks, James D. "Translational genomics: the challenge of developing cancer biomarkers." *Genome research* vol. 22,2 (2012): 183-7. doi:10.1101/gr.124347.111
5. Maisel, Alan S, and Rajiv Choudhary. "Biomarkers in acute heart failure--state of the art." *Nature reviews. Cardiology* vol. 9,8 478-90. 1 May. 2012, doi:10.1038/nrcardio.2012.60
6. García-Maceira, Tania et al. "Highly enhanced ELISA sensitivity using acetylated chitosan surfaces." *BMC biotechnology* vol. 20,1 41. 19 Aug. 2020, doi:10.1186/s12896-020-00640-z
7. Hornbeck, P. "Enzyme-linked immunosorbent assays." *Current protocols in immunology* vol. Chapter 2 (2001): Unit 2.1. doi:10.1002/0471142735.im0201s01
8. Lequin, Rudolf M. "Enzyme immunoassay (EIA)/enzyme-linked immunosorbent assay (ELISA)." *Clinical chemistry* vol. 51, 12 (2005): 2415-8. doi:10.1373/clinchem.2005.051532
9. Wayner, Elizabeth A et al. "Development of an ELISA to detect the secreted prostate cancer biomarker AGR2 in voided urine." *The Prostate* vol. 72, 9 (2012): 1023-34. doi:10.1002/pros.21508
10. Correa, Victor Araujo et al. "Modified ELISA for antibody avidity evaluation: The need for standardization." *Biomedical journal* vol. 44, 4 (2021): 433-438. doi:10.1016/j.bj.2020.10.009
11. Brady, Allison M et al. "Description of a novel multiplex avidity assay for evaluating HPV antibodies." *Journal of immunological methods* vol. 447 (2017): 31-36. doi:10.1016/j.jim.2017.04.004
12. Victora, Gabriel D, and Michel C Nussenzweig. "Germinal centers." *Annual review of immunology* vol. 30 (2012): 429-57. doi:10.1146/annurev-immunol020711-075032
13. Eisen, Herman N. "Affinity enhancement of antibodies: how low-affinity antibodies produced early in immune responses are followed by high-affinity antibodies later and in memory B-cell responses." *Cancer immunology research* vol. 2, 5 (2014): 381-92. doi:10.1158/2326-6066.CIR-14-0029

ВИВЧЕННЯ ПОШИРЕНOSTI ТА ІНТЕНСИВНОСТІ РАНЬОГО ДИТЯЧОГО КАРІЄСУ ЗУБІВ

Шкляр Христина Володимирівна

аспірант кафедри дитячої стоматології,

Тернопільський національний медичний університет

імені І.Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України

ORCID: 0000-0001-9995-9614

Авдєєв Олександр Володимирович

завідувач кафедри дитячої стоматології,

Тернопільський національний медичний університет

імені І.Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України

ORCID: 0000-0001-7703-5242

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4770/>

Карієсогенна ситуація у дітей молодшого віку є основною проблемою в світі, через високу поширеність та інтенсивність захворювання. Тому хороша налагодженість і вдосконаленість методів профілактики та лікування ранніх форм карієсу тимчасових зубів є досить актуальними [1]. Дієві профілактичні програми й раннє лікування карієсу дозволяють покращити стоматологічного здоров'я дітей і, відповідно, рівень їхнього загальносоматичного здоров'я [2, 3].

Нами було проведено власні дослідження із вивчення поширеності та інтенсивності раннього дитячого карієсу зубів залежно від віку, садіковських груп та місцевості проживання. Проведено стоматологічне обстеження 222 дітей дошкільного віку 3-6 років, які проживають у міській і сільській місцевості.

Батьки дітей, яких ми обстежували, обов'язково заповняли і підписували інформаційну добровільну згоду пацієнта на проведення діагностики та лікування. Обстежили 112 дітей, які відвідують Тернопільський заклад дошкільної освіти «Ясла-садок №5 «Фіалка» Тернопільської міської ради. Виокремили такі садіковські групи для нашого дослідження: дві середні групи з назвою «Ромашка» – 24 дітей; друга середня група «Бджілка» – 28 дітей; молодша група «Дзвіночки» – 29 дітей; «Капітошка» – 31 дитина. У комунальному дошкільному закладі «Ясла-садочок «Країна дитинства» Великогаївської ТГ Тернопільської області на профілактичний огляд погодилося 110 матерів дітей, що відвідували дитячі садочки, на базі яких є групи для дітей: дві середні групи з назвою «Веселий вулик» – 25 дітей; середня група «Сонечко» – 24 дитини; молодша група «Карамельки» – 31 дитина і «Поляна квітів» – 30 дітей.

Згідно нашого дослідження створили вісім груп дітей, з яких чотири групи виокремили у міському садочку «Ясла-садок №5 «Фіалка», а інші чотири у сільському садочку «Ясла-садочок «Країна дитинства».

У міському садочку дітей молодших і середніх садіковських груп поділили на основну групу і контрольну групу. До основної молодшої групи увійшли 29 дітей віком 3-4 років, контрольної молодшої групи – 31 дитина. До середньої основної групи увійшли 28 дітей віком 5-6 років, до контрольної групи – 24 дитини.

У сільському садочку «Ясла-садочок «Країна дитинства» дітей молодших і середніх садіковських груп поділили на основну групу і контрольну групу. До основної молодшої групи увійшли діти віком 3-4 років, кількість яких склала 30 дітей, до контрольної молодшої групи – 31 дитина. До основної середньої групи увійшли діти віком 5-6 років, кількість яких склала 25 дітей, контрольної групи – 24 дітей.

Спостереження за дітьми тривало до двох років. Планові огляди проводили через 6, 12 місяців. При плановому огляді проводили клінічне обстеження порожнини рота за стандартною схемою із заповненням індивідуальної карти пацієнта, визначенням поширеності та інтенсивності карієсу зубів за індексом кп(з) та кп(п). Для діагностики початкового карієсу зубів у всіх дітей оцінювали інтенсивність демінералізації емалі зубів методом фарбування каріозних плям 2%-ним розчином метиленового синього з оцінкою за 10-бальною шкалою Аксаміт. На очищену, висушену та ізольовану від слини поверхню зуба, нанесли барвник за допомогою маленького ватяного тампона. Після закінчення 3-х хвилин надлишки барвника видалили шляхом полоскання і візуально реєстрували міру фарбування (легка, середня, висока).

Використання карієсмаркера для діагностики ранніх форм карієсу зубів показало, що у дітей 3-4 років молодших садіковських груп міста та села спостерігали ділянки демінералізованої емалі, про що свідчив легкий рівень фарбування барвником (1-3 бали). У дітей 5-6 років середніх садіковських груп ступінь зафарбовування був 4-5 балів, що свідчило про більший ступінь демінералізації емалі. Цифрові результати фарбування урахувували при визначенні поширеності карієсу.

Цей метод довів, що поширеність та інтенсивність карієсу збільшується із зростанням віку у дітей.

Для оцінки ураження зубів карієсом визначали такі показники відповідно до рекомендації ВООЗ (1998): поширеність карієсу зубів визначали за кількістю дітей, уражених карієсом (у %). Оцінку проводили відповідно нового міжнародного протоколу для дітей віком від 3-6 років згідно з такими критеріями:

значення від 0% до 30% відповідають низькій поширеності;

від 31%–80% – середня поширеність;

від 81% до 100% – висока поширеність карієсу зубів.

Як свідчать наші дані серед усіх обстежених дітей віком 3-4 роки поширеність карієсу основної молодшої групи міста становить від 55,17%, а основної молодшої групи села складає до 56,7% ці показники вказують

на середній рівень поширеності карієсу. Вихідні дані поширеність карієсу контрольної молодшої групи міста становить від 54,84%, а контрольної молодшої групи села складає до 58,1% це також свідчить про середній рівень поширеності карієсу це вказує про недостатні знання батьків щодо гігієни і харчування своїх дітей.

Значно вищі показники вихідних даних серед усіх обстежених міських і сільських дітей віком 5-6 років основних і контрольних груп, зокрема поширеність карієсу становить від 60,72 до 62,5% виявлено середній рівень поширеності карієсу, це свідчить в порівнянні з молодшою садківською групою про збільшення показника відповідно до віку.

Причиною такої поширеності карієсу є порушення гігієнічного догляду за порожниною рота. Також вагомий вплив на неї мають наявність хронічної загальносоматичної патології та дія несприятливих екологічних чинників [7].

Для індексу інтенсивності карієсу тимчасових зубів обчислювали середню величину, де визначали к(п) та к (з) і пломбованих зубів у даних групах і кп(п), кп(з). Варто зазначити, що окремо було обчислено вихідні дані середньої інтенсивності карієсу зубів у дітей щодо даної групи.

Для наших груп інтенсивність карієсу визначали також за критеріями ВООЗ. Виділяли п'ять рівнів інтенсивності карієсу постійних зубів: дуже низький – 0,0-1,1; низький – 1,2-2,6; середній – 2,7-4,4; високий – 4,5-6,5; дуже високий – КПВ>6,6.

Аналізуючи наші результати ми можемо зробити такий висновок, що вихідними даними середньої інтенсивності карієсу серед усіх обстежених дітей віком 3-4 роки основної і контрольних груп міста і села складала від 2,55 до 2,71 це вказує на середній рівень інтенсивності . Значно збільшився цей показник у дітей 5-6 років і склав від 2,89 до 2,96, отож, треба врахувати, що це діти, які почали готуватися до школи. Для них обов'язковою є повна санація порожнини рота. Окрім цього, це є важливим періодом оскільки прорізуються перші постійні моляри.

Отриманні результати свідчать про те, що проживання в залежно від місцевості, вікові категорії садківських груп суттєво впливає на показники поширеності та інтенсивності карієсу зубів, що з віком статистично зростають Своєчасне консультативно-профілактичне звернення до лікаря-стоматолога сприятиме зниженню поширеності та інтенсивності карієсу зубів у дітей молодшого віку. У сукупності це дозволить нам зменшити поширеності та інтенсивності у прогресуванні карієсу зубів у дітей молодшого віку.

Список використаних джерел:

1. Individual, Family, and Socioeconomic Contributors to Dental Caries in Children from – and Middle-Income Countries / M. Yousaf, T. Aslam, S. Saeed et al. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2022. № 19(12). С. 7114. doi: 10.3390/ijerph19127114.

2. Савчин С. В. Особливості перебігу карієсу тимчасових зубів у дітей з Епштейн-Барр вірусною інфекцією / С. В. Савчин., Н. Л. Чухрай, Е. В. Безвуско, Х. Г. Семенців, О. О. Шпотюк // Буковинський медичний вісник. – 2020. – № 3 (95). – С. 157-164.
3. Шаковець Н. В, Терехова Т. М. Захворюваність на карієс зубів у дітей раннього віку та її взаємозв'язок з різними факторами ризику. Профілактична та дитяча стоматологія. 2015. № 1. С. 38-42.
4. Хоменко Л. О., Остапко О. І., Дуда О. В. Екологічні аспекти стоматологічних захворювань у дітей. Клінічна стоматологія. 2011. № 1-2. С. 53-63.

ЗНАЧЕННЯ ЦИРКАДНОГО МОЛЕКУЛЯРНОГО ГОДИННИКА ПРИ МЕНЕДЖМЕНТІ ПАЦІЄНТІВ ІЗ СЕЗОННИМ АЛЕРГІЧНИМ РИНИТОМ

Щербак Вікторія Валеріївна

асистент кафедри педіатрії №2,

Полтавський державний медичний університет

ORCID: 0000-0002-9268-6454

Бубир Людмила Миколаївна

асистент кафедри педіатрії №2, доктор філософії,

Полтавський державний медичний університет

ORCID: 0000-0001-9736-3593

Пода Ольга Анатоліївна

доцент кафедри педіатрії №2, кандидат медичних наук,

Полтавський державний медичний університет

ORCID: 0000-0002-2314-8628

Литус Світлана Іванівна

асистент кафедри педіатрії №2,

Полтавський державний медичний університет

ORCID: 0009-0001-1944-1485

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4827/>

Вступ

На сьогодні сезонний алергічний риніт (САР) є одним із найпоширеніших хронічних захворювань серед алергопатологій [1]. Не зважаючи на суттєві досягнення в лікуванні даного захворювання, патогенетичні механізми його розвитку продовжують залишатися об'єктом інтенсивних наукових досліджень.

Крім того, САР має суттєвий негативний вплив на якість життя пацієнтів, а порушення сну є найбільш поширеним розладом у хворих [2]. Наразі вчені особливу увагу приділяють дослідженню ролі молекулярного циркадіанного годинника та впливу циркадних ритмів на маніфестацію симптомів та перебіг захворювання у пацієнтів [3]. Даний науковий напрям полягає в пошукові нових перспектив менеджменту хворих із САР з метою покращення якості життя пацієнтів.

Метою роботи було проведення порівняльної оцінки динамічних змін рівня експресії мРНК генів *bmall* та *perl* молекулярного циркадіанного годинника у дітей із середньотяжким ступенем перебігу сезонного алергічного риніту до та після проведеного протокольного лікування.

Матеріал та методи дослідження

У дослідження було включено 17 хворих дітей з сезонним алергічним ринітом віком від 6 до 17 років. Дослідження включало скринінговий візит та візит через 4 тижні після лікування, яке призначалося відповідно до рекомендацій ARIA (Allergic Rhinitis and its Impact on Asthma, Bousquet J, et al. 2020). При першому візиті у всіх пацієнтів встановили середньотяжкий перебіг САР за даними візуальної аналогової шкали, тому їм назначався інтраназальний кортикостероїд (ІНКС) або ІНКС та азеластин інтраназально. Експресію генів циркадного молекулярного годинника досліджували у зразках букального епітелію ротової порожнини дітей о 8:00 та о 20:00 годині. Крім того, хворим проводили повторний забір букального епітелію через 1 місяць після проведеного лікування. Рівень експресії мРНК генів *bmall* та *perl* у зразках букального епітелію визначали методом полімеразної ланцюгової реакції в режимі реального часу. Під час аналізу одержаних даних використовували відносний дельта Ct метод й відповідно обчислення проводили за формулою $2^{-\Delta Ct}$. Статистичний аналіз проводився за допомогою комп'ютерної програми GraphPad Prism 5.00 (GraphPad Software, Inc., SanDiego, CA, USA). В залежності від нормальності розподілу даних застосовувалися параметричні та непараметричні статистичні методи. Відмінності вважали статистично значущими при $p < 0,05$.

Результати дослідження.

За результатами дослідження було встановлено, що у дітей з середньотяжким перебігом САР ранкова експресія мРНК гена *bmall* та *perl* у букальному епітелії становила $1,02 \pm 0,18$ та $0,65 \pm 0,13$ відповідно, в той час як вечірня – $0,81 \pm 0,18$ та $1,28 \pm 0,22$ відповідно. Таким чином, вечірня експресія *perl* була статистично вищою за ранкові значення ($p < 0,05$), а рівень

експресії *bmall* – навпаки, в 1,3 рази вищий у ранковий час, що вказує на можливість розвитку дисинхронозу в хворих. Результати дослідження експресії генів у здорових осіб наведені в роботах інших науковців, демонструють в ранкові часи вищі значення експресії мРНК *per1*, а у вечірній час – більш виражену експресію *bmall* не залежно від вікових та статевих відмінностей [4]. Оцінка показників генів у дітей в динаміці спостереження після проведеного лікування наводить статистично вищий показник ранкової експресії мРНК гену *per1* у порівнянні із значеннями *bmall* ($0,45 \pm 0,08$ проти $0,88 \pm 0,16$, $p < 0,05$). Натомість у вечірній час значимих відмінностей експресії мРНК між генами не було виявлено ($p > 0,05$), проте *bmall* був 1,7 рази вищий у вечірній час порівняно з ранковим показником, тоді як рівень *per1* ввечері був в 1,4 рази менший за вранішні значення.

Висновки.

Таким чином, виявлені динамічні зміни показників експресії генів молекулярного циркадіанного годинника свідчать про покращення їх регуляції на тлі проведеної терапії й підкреслюють важливість дотримання режиму сну та відпочинку у пацієнтів із сезонним алергічним ринітом.

Список використаних джерел:

1. Bousquet J, Agache I, Berger U, Bergmann KC, Besancenot JP, Bousquet PJ, et al. Differences in Reporting the Ragweed Pollen Season Using Google Trends across 15 Countries. *Int Arch Allergy Immunol*. 2018; 176 (3-4): 181-188. doi: 10.1159/000488391.
2. Muñoz-Cano R, Ribó P, Araujo G, Giralt E, Sanchez-Lopez J, Valero A. Severity of allergic rhinitis impacts sleep and anxiety: results from a large Spanish cohort. *Clin Transl Allergy*. 2018 Jul 9;8:23. doi: 10.1186/s13601-018-0212-0.
3. Nakao A. Clockwork allergy: How the circadian clock underpins allergic reactions. *J Allergy Clin Immunol*. 2018 Oct;142(4):1021-1031. doi: 10.1016/j.jaci.2018.08.007.
4. Vasko M, Marchenko I, Shundryk M, Shlykova O, Tkachenko I, Kaidashev I. Influence of age, gender characteristics, chronotype on the expression of core clock genes *Per1*, *Clock*, *Bmal1* and *Cry1* in buccal epithelium. *Acta Biochim Pol*. 2022 Oct 17;69(4):883-888. doi: 10.18388/abp.2020_6408.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГІГІЄНИ РОТОВОЇ ПОРОЖНИНИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ярошенко Олена Григорівна

кандидат медичних наук, доцент,

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Ніконов Андрій Юр'євич

доктор медичних наук, професор,

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4789/>

Особливо важливе значення має гігієнічне виховання та навчання дітей та їх батьків правильному догляду за ротовою порожниною дитини.

Мета дослідження. Провести аналіз догляду за порожниною рота, вибору предметів та засобів гігієни у дітей дошкільного та шкільного віку. Проведено аналіз анкетування батьків з різних аспектів щодо догляду за порожниною рота їхніх дітей.

Діти були поділені на вікові групи: 1-а група – це діти від 4 до 6 років (21 особа, 2-а група – діти від 6,5 до 12 років (20 дітей), 3-я група – діти від 12,5 до 14 років (15 дітей). Гігієнічний стан ротової порожнини у дітей першої групи визначали за допомогою індексу, описаного Є. М. Кузьміною, гігієнічний стан порожнини рота у дітей 2-ї та 3-ї контрольних груп оцінювали за допомогою індексу Федорова-Володкіної.

Результати дослідження. Як показало анкетування батьків, 61,9% дітей дошкільного віку чистять зуби 1 раз на день, 2 рази на день чистять зуби 38,1% дітей. Зубну пасту батьки дітям обирають у 38,1% випадків залежно від ціни, у 28,6% випадків – за порадою продавця, у 19,0% випадків – враховують рекламну агітацію та лише у 14,3% випадків – за призначенням лікаря.

Індекс гігієни (ІГ) у 23,8% дітей дошкільного віку становить 0 балів, що відповідає добрій гігієні порожнини рота. У 33,4% дітей індекс гігієни становить $0,11 \pm 0,04$, що відповідає задовільному рівню гігієни ротової порожнини і у 42,8% дітей індекс гігієни дорівнює $0,56 \pm 0,1$, що відповідає поганому рівню гігієни порожнини рота. Під час проведення анкетування батьків дітей 2-ої групи було отримано такі результати: 1 раз на день чистять зуби 60% дітей, 2 рази на день чистять зуби 40% дітей.

Зубну пасту дітям батьки обирають у 33,3% випадків залежно від ціни, у 13,4% випадків – за порадою продавця, у 33,3% випадків – враховують рекламну агітацію та лише у 20% випадків – за призначенням лікаря.

Хороший гігієнічний стан ротової порожнини (гігієнічний індекс 1-1,1 бала) визначено у 20% обстежених дітей 3-ї групи; задовільний (1,5-2,0 бали) – у 26,7% дітей, незадовільний (2,5-3,5 балів) – у 33,3% дітей, та поганий (4-5 балів) у 20% дітей

Висновки. Аналіз отриманих результатів свідчить про те, що у 48,7% обстежуваних дітей дошкільного та шкільного віку гігієнічний індекс відповідає поганій та незадовільній гігієні ротової порожнини, 60,6% дітей чистять зуби 1 раз на день, гігієнічні засоби за призначенням лікаря набувають всього 20,8% батьків цих дітей. Отримані дані свідчать про низький рівень гігієнічного виховання дітей дошкільного, шкільного віку та вимагає проведення активних форм роботи з навчання гігієні з метою вироблення стійких навичок систематичного догляду за ротовою порожниною. Для контролю якості догляду за ротовою порожниною доцільно проведення контрольованого чищення зубів у присутності лікаря стоматолога, гігієніста, а також активне залучення до проведення гігієни порожнини рота у дітей їх батьків.

Література:

1. Гігієна порожнини рота – первинна профілактика стоматологічних захворювань // Нове в стоматології. Спец. випуск. – 2019. – №7. – 144 ст.
2. Каськова Л.Ф. Профілактика стоматологічних захворювань/Л.Ф. Каськова. – 2011.
3. Москаленко В. Ф. Стан стоматологічної допомоги населенню України та перспективи її розвитку / В. Ф. Москаленко // Вісник стоматології. – 2020. – № 2. – С. 54-56.
4. Урок стоматологічного здоров'я як складова гігієнічного навчання та виховання у дітей шкільного віку / М. М. Якимець // Вісник проблем біології і медицини. – 2015. – № 2 (119). – С. 267-270.

ДОСЛІДЖЕННЯ ШКІДЛИВИХ РЕЧОВИН У ШЛАКАХ АТОМНО-АБСОРБЦІЙНИМ МЕТОДОМ АНАЛІЗУ

Олейников Сергій Ігорович

магістрант кафедри хімії II року навчання,
Запорізький Національний Університет

Крашеніна Віола Сергіївна

магістрантка кафедри хімії II року навчання,
Запорізький Національний Університет

Омельянчик Людмила Олександрівна

доктор фармацевтичних наук, професор,
професор кафедри хімії, академік НАН ВО України,
Запорізький Національний Університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4806/>

Ключові слова: томасшлаки, мартенівські шлаки, шлаки, доменні шлаки, важкі метали, атомно-абсорбційний метод.

Анотація

Міграція токсичних хімічних елементів в навколишнє середовище вказує на необхідність проведення періодичного контролю шлаків, на вміст, зокрема, важких металів з метою запобігання потраплянню шкідливих речовин в природне середовище.

Key words: tomaschlaki, open-hearth slag, slag, blast furnace slag, atomic-absorption method.

Annotation

The migration of toxic chemical elements into the environment indicates the need for periodic monitoring of slag, in particular the content of heavy metals in order to prevent harmful substances from entering the natural environment.

Вступ

Металургійні шлаки є побічними продуктами виплавки сталі. Ці продукти називають томасшлаками та основними мартенівськими шлаками. Основними складовими шлаків є кремнезем, вапно та глинозем. Крім того, залежно від властивостей та складу застосованих у плавці шихтових матеріалів, у шлаках знаходяться й інші хімічні сполуки різних елементів (окисли магнію, заліза, марганцю, сірчастого кальцію, важкі метали та ін.). Найбільшу частку в металургійних шлаках становлять доменні та мартенівські шлаки.

Доменні шлаки утворюються в доменних печах у середньому у кількості 0,53 г на 1 т виплавленого чавуну. Залежно від наявності тих чи інших оксидів, доменні шлаки мають певне забарвлення:

невеликі домішки закису заліза і марганцю надають жовті та зелені відтінки;

великий вміст оксидів заліза темніші відтінки;

чорні шлаки з підвищеним вмістом закису марганцю мають блакитні відтінки [6].

Шлаки відносяться до стабільних речовин, які не вступають у звичайних умовах в хімічні реакції, не підлягають в процесі виробництва та зберігання окисленню, полімеризації та іншим перетворенням, в результаті яких можуть утворюватися речовини, що відрізняються від вихідних [6].

За різних погодних умов шлаки під дією сонця та вітрів піддаються вивітрюванню. Дрібні дисперсні частинки невеликий час перебувають в атмосферному повітрі – від декількох діб до декількох тижнів, а тому їх осадження спричинює локальні забруднення придорожніх ґрунтів. Під дією атмосферних опадів шлаки розмиваються і зі стічною водою попадають в поверхневі води.

Шлаки використовуються для дорожнього будівництва, влаштування баластного шару автомобільних доріг, штучних основ під фундаменти будівель та споруд, підсипки територій та інших загально будівельних робіт в усіх кліматичних зонах України.

Для оцінки забруднення територій, де зберігаються та використовуються шлаки, необхідно контролювати вміст рухомих форм важких металів не менш ніж один раз на рік. Вміст рухомих форм важких металів не повинен перевищувати їх гранично допустимих концентрацій у ґрунті.

Мета дослідження: визначити оцінку рухомих форм важких металів методом якісного та кількісного аналізу їх вмісту у водних витяжках із застосуванням, як екстрагента, дистильованої води та ацетатно-амонійного буфера. Ацетатно-амонійний буфер ($\text{CH}_3\text{COONH}_4$; рН=4,8) дає змогу визначити максимально можливу концентрацію рухомих форм важких металів [1, 2, 3, 4].

Новизна полягає у тому, що на сьогоднішній день багато відходів металургійного виробництва мало утилізуються та не досліджуються, зберігаються на відкритих територіях металургійних комбінатів, тим самим міграція важких металів з шлаків у ґрунти наносить велику шкоду екологічній системі.

Матеріали та методи досліджень

Для дослідження рухомих форм важких металів в шлаках, за загальноновживаними методиками, були відібрані проби шлаків доменного та мартенівського виробництва. Відбір і підготовка проб проводилась згідно нормативної документації. Маса проб складала менше ніж 1 кг. Після відбирання проби, шлак висушують до повітряно – сухого стану у сушильній шафі з терморегулятором.

Із загальної проби масою 1 кг квартуванням відбирають середню пробу масою 200 г, розтирають у ступці товкачем та просівають через поліетиленове сито з діаметром отворів 1 мм.

Наважки шлаку двічі зважують (10±0,1) г на лабораторних вагах. Потім наважки вміщують у поліетиленові колби місткістю 150 см³ і заливають 50 см³ ацетатно–амонійним буферним розчином з рН=4,8. Струшують на ротаторі протягом години, відфільтровують крізь складчастий фільтр у поліетиленові колби через поліетиленові лійки. В отриманій витяжці визначають вміст важких металів зокрема: плюмбуму, купруму, цинку та хрому атомно – абсорбційним методом [1, 2, 3, 4].

Атомно-абсорбційний метод, заснований на вимірюванні резонансного поглинання електромагнітного випромінювання атомами при розпиленні розчину проби в полум'ї.

Вміст рухомих форм важких металів в шлаках, визначали методом атомно–абсорбційної спектрометрії, у полум'яному режимі атомізації, за допомогою прилада «Hitachi». Прилад «Hitachi» оснащений лампою з порожнистим катодом, що є джерелом стабільного та інтенсивного випромінювання. Спектр лампи з порожнистим катодом в спектральному діапазоні (190 – 900) нм, що дає можливість спостерігати атомний спектр поглинання всіх елементів, які визначаються методом атомно-абсорбційної спектрометрії.

При виконанні досліджень були підібрані стехіометричні співвідношення витрати газів (горючий газ/окислювач для визначених елементів). Завершальну оптимізацію спектрофотометра проводили автоматично та в ручному режимі.

Результати

Результати щорічного дослідження вмісту важких металів доменного та мартенівських шлаків наведені в таблиці № 1 та № 2.

Таблиця № 1 Хімічний склад важких металів доменного шлаку мг/кг

Елементи	2020 р.	2021 р.	2022 р.	ГДК важких металів
Плюмбум (Pb)	0,5	2,3	1,4	6,0
Купрум (Cu)	0,26	0,86	0,65	3,0
Цинк (Zn)	1,0	0,5	0,5	23,0
Хром (Cr)	1,5	1,2	2,3	6,0

Таблиця № 2 Хімічний склад важких металів мартенівського шлаку мг/кг

Елементи	2020 р.	2021 р.	2022 р.	ГДК важких металів
Плюмбум (Pb)	4,0	2,5	2,4	6,0
Купрум (Cu)	0,90	0,40	0,45	3,0
Цинк (Zn)	22,0	0,85	6,6	23,0
Хром (Cr)	17,0	2,3	4,2	6,0

Одержані результати досліджень вмісту важких металів доменного та мартенівського шлаку, які наведені в таблиці № 1 та № 2, засвідчили, що їх вміст не перевищує допустимі норми ГДК [5].

Обговорення

Завдяки застосуванню атомно-абсорбційного спектрометра, використовуючи високу селективність атомно-абсорбційного методу аналізу, високу роздільну здатність спектрометра, джерело світла дугову ксенонову лампу високого тиску, всі поглинальні лінії елементів спектрального ряду (190 -900) nm, надали набагато більше можливостей при аналізі речовин і матеріалів, у тому числі й аналізу шлаків.

В таблиці №1 та №2 приведено хімічний склад важких металів мартенівського та доменного шлаку. Щорічне дослідження важких металів у шлаках дає можливість не тільки контролювати вміст важких металів, а і суттєво зменшити вміст таких елементів.

У 2021 та 2022 роках вміст свинцю, міді та цинку у мартенівському шлаку значно зменшився, порівняно з 2020 роком. У доменному шлаку також є тенденція щорічного зменшення вмісту важких металів. Щодо вмісту хрому, то також спостерігаємо щорічне зменшення, що пов'язано з особливостями виплавки лігатурних сталей на металургійному комбінаті.

Висновки

1. Існуюча екологічна ситуація вимагає жорстокого контролю за вмістом небезпечних для здоров'я людини та довкілля забруднюючих речовин, у тому числі і важких металів.

2. Досліджено, що вміст важких металів мартенівського та доменного шлаку не перевищують граничні допустимі концентрації важких металів.

3. Результати досліджень показали, що завдяки контролю за зберіганням та використанням шлаків, на вміст важких металів, дає можливість їх безпечного використання та зберігання.

Література:

1. Якість ґрунту. Визначення вмісту рухомих сполук хрому в ґрунті в буферній амонійно-ацетатній витяжці з рН 4,8 методом атомно-адсорбційної спектрофотометрії: ДСТУ 4770.8:2007. Чинний від 2009-01-01. К.: Держспоживстандарт України, 2007. 24 с. (Національний стандарт України).
2. Якість ґрунту. Визначення вмісту рухомих сполук міді в ґрунті в буферній амонійно-ацетатній витяжці з рН 4,8 методом атомно-адсорбційної спектрофотометрії: ДСТУ 4770.6:2007. Чинний від 2009-01-01. К.: Держспоживстандарт України, 2007. 24 с. (Національний стандарт України).

3. Якість ґрунту. Визначення вмісту рухомих сполук свинцю в ґрунті в буферній амонійно-ацетатній витяжці з рН 4,8 методом атомно-адсорбційної спектрофотометрії: ДСТУ 4770.9:2007. Чинний від 2009-01-01. К.: Держспоживстандарт України, 2007. 24 с. (Національний стандарт України).
4. Якість ґрунту. Визначення вмісту рухомих сполук цинку в ґрунті в буферній амонійно-ацетатній витяжці з рН 4,8 методом атомно-адсорбційної спектрофотометрії: ДСТУ 4770.2:2007. Чинний від 2009-01-01. К.: Держспоживстандарт України, 2007. 24 с. (Національний стандарт України).
5. Санітарні норми допустимих концентрацій (ГДК) хімічних речовин у ґрунтах. Затвердж. 30.10.1987 г. №4433-87. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua./laws/show/v4433400-87>
6. Важкі метали: надходження в ґрунти, транслокація у рослинах та екологічна безпека / В. М. Гришко, Д. В. Сищиков, О. М. Піскова, О. В. Данильчук, Н. В. Машталер. – Донецьк: «Донбас», 2012. – 304 с.

НАСЛІДКИ ВПЛИВУ РАДІАЦІЙНОГО ЗАБРУДНЕННЯ НА СИСТЕМУ КРОВООБІГУ У НАСЕЛЕННЯ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Савина Віта Сергіївна

здобувач вищої освіти II-го рівня,

Рівненський державний гуманітарний університет

Науковий керівник: Рудь Олег Григорович

кандидат ветеринарних наук, доцент,

Рівненський державний гуманітарний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4794/>

Серед найважливіших проблем сучасності, без сумніву, найбільш складною являється екологічна.

Однією з таких гострих екологічних ситуацій на території України – це аварія на Чорнобильській атомній електростанції в 1986 році. Це надзвичайна подія, яку називають найстрашнішим цивільним ядерним інцидентом у світі. Отже, хочемо ми цього чи ні, але радіаційне випромінювання стало невід’ємною частиною нашого життя.

Під дією іонізуючого випромінювання в організмі людини утворюються речовини з високою хімічною активністю-вільні атоми, або радикали, які руйнують клітини організму. Одне з провідних місць в патогенезі променевого захворювання займає ураження органів кровотворення. Кровотворна система більш чутлива до радіації, особливо баластні клітини. В крові при променевої хворобі спостерігається різке зниження рівня лейкоцитів (до $2,0 \cdot 10^9/\text{л}$ і нижче), при цьому лейкопенія носить стійкий характер.

Найбільш вираженими стають ознаки токсичної зернистості і дегенеративних змін нейтрофілів, тромбоцитопенія.

В даній роботі розглянуто особливості радіаційного впливу на систему кровообігу у населення Рівненської області. Стаття аналізує, яким чином радіаційне випромінювання впливає на зміну якісного та кількісного складу крові у населення, що проживає на радіаційно забруднених територіях та яким чином погіршується їх стан здоров’я. Спостерігаючи за статистикою по захворюваності людей, які проживають на території Рівненської області, то у місцевих майже не відрізняється показник від населення, яке проживає в інших областях України, проте у сільського населення цей показник дещо вищий за показник захворюваності населення, що проживає в містах. У західному

регіоні України, спостерігаючи за медичною статистикою захворюваності населення, за останні 40 років, була особливо помітна тенденція до збільшення частоти захворювання нирок (від 12% до 36%), захворювання серцево-судинної системи(від 29% до 48%), захворювання кровотворної системи(від 27% до 58%), ендокринні захворювання (від 22 % до 41 %).

Аналіз усіх випадків лейкемії загалом показав, що у після аварійному періоді, незалежно від статусу територій, поширеність зростала, що свідчить про ймовірну роль іонізуючого випромінювання у виникненні даної групи захворювань.

Перш за все, це говорить про негативний вплив опромінення на гемопоез – процес кровотворення.

Ця стаття має на меті внести світло в дослідження впливу радіаційного забруднення на здоров'я населення Рівненської області та стати джерелом інформації для медичних фахівців, дослідників і громадян, які цікавляться цією проблемою.

Отже, радіаційне забруднення має серйозний вплив на здоров'я людини, включаючи систему кровообігу, а саме накопичені дози радіації спричиняють пошкодження кісткового мозку, що призводить до зменшення виробництва червоних кров'яних клітин.

Висновки даної роботи можуть сприяти підвищенню обізнаності щодо потенційних ризиків, пов'язаних з радіаційним забрудненням, і вказати на важливість подальших досліджень у цьому напрямку. Результати досліджень можуть служити основою для розробки заходів профілактики та захисту здоров'я населення в умовах радіаційного забруднення.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 №4004-ХІІ
2. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.02.1995 №39/95-ВР
3. Холодна Л. С. Імунологія: Підручник. – К.: Вища школа, 2007 – 271 с.
4. Комісаренко С. В «Радіація та імунітет людини» 1994 – 109 с.

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЗОБРАЖЕНЬ АЛГОРИТМОМ РОЗБИТТЯ З УРАХУВАННЯМ ЩІЛЬНОСТІ РОЗПОДІЛЕННЯ

Богучарський Сергій Іванович

*кандидат технічних наук, Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна
ORCID: 0000-0003-4971-4314*

Хруслов Максим Михайлович

*кандидат фізико-математичних наук, Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна
ORCID: 0000-0001-9639-9340*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4778/>

Обробка мультимедійної інформації один із напрямів досліджень штучного інтелекту. З удосконаленням засобів обробки та збільшенням обчислювальних потужностей за останнє десятиліття з'явилося багато нових методів, що дозволяють ефективно обробляти відео. Однак, як і раніше, кластеризація залишається одним із лідируючих підходів до аналізу багатовимірних даних, у тому числі відео. Незважаючи на значний прогрес у цій галузі, все ще існує ряд невирішених проблем, серед яких домінуючими є: швидкість обробки великих обсягів мультимедіа, зашумленість даних, неоднозначність при віднесенні окремих спостережень до того чи іншого кластера, необхідність наявності апріорної інформації про кластери або додаткове інтерактивне налаштування параметрів кластеризації [1-3]. У зв'язку з цим останнім часом спостерігаються тенденції модифікації раніше розроблених методів з орієнтацією на більш високий рівень інтелектуальної обробки за умови усунення зазначених вище проблем.

Серед відомих підходів до кластеризації прийнято виділяти насамперед алгоритми, засновані на розбиттях. Як спостереження тут виступають об'єкти відеокадрів (наприклад, окремі пікселі зі своїми характеристиками, параметрами, властивостями або ознаками) і розглядається відстань між ними. При цьому зазвичай враховується відстань у ознаковому просторі. Таким чином, всі об'єкти «розносяться» по кластерам, що не перетинаються, причому відстань між об'єктами одного кластера в ідеалі повинна прагнути до мінімуму, а відстань між об'єктами різних кластерів – до максимуму. Дуже часто кожен кластер характеризується та задається центроїдом. До недоліків даного підходу, крім необхідності завдання початкового числа кластерів, слід віднести формування

кластерів строго опуклої форми, тоді як значні сегменти відеокадрів можуть характеризуватись і складнішими формами [4, 5].

У процесі так званого ієрархічного підходу до кластеризації формується дерево, яке, на відміну від попереднього підходу до кластеризації, є не єдиним набором кластерів, а скоріше багаторівневим набором можливих варіантів розбиття простору на кластери [6]. Тут кілька кластерів нижчого рівня об'єднані в один кластер на вищому рівні ієрархії, що дозволяє встановити, який рівень розбиття на кластери даного конкретного додатка.

Однак, звідси випливає інше питання: скільки кластерів вважати оптимальним для даного додатка і яким чином його визначати. Крім того, подібні алгоритми мало прийнятні для аналізу великих обсягів відеоданих через складні обчислювальні процедури.

Альтернативним підходом, що дозволяє отримати кластери різної форми, є методи щільності кластеризації [2]. З назви, дана група методів аналізує щільність розподілу даних, враховуючи можливі шуми. Як кластери відбираються області високої концентрації в певному ознаковому просторі, розділені областями нижчої щільності. Спостереження, не віднесені до жодного кластера, вважаються випадковими обуреннями. Одним з найбільш поширених алгоритмів даної категорії є густинний алгоритм кластеризації просторових даних з присутністю шуму DBSCAN (англ. Density-Based Spatial Clustering of Applications with Noise) [6]. В його основі лежать концепції досяжності (англ. reachability) та зв'язності (англ. connectivity), які виражаються через два параметри відповідно: радіусом аналізованої околиці точки (ϵ) та мінімальним числом точок у цій околиці (MinPts).

Точка $x(k)$ є досяжною за густиною з точки $x(q)$, при виконанні наступних двох умов: відстань між точками менше або дорівнює ϵ , і в околиці точки $x(k)$ знаходиться не менше MinPts точок. Точка $x(k)$ вважається пов'язаною за густиною з точкою $x(q)$, якщо існує третя точка, така що обидві ці точки досяжні з неї за густиною. Кластер формується із набору пов'язаних за щільністю точок. Чим більший радіус околиці ϵ , тим менше буде знайдено кластерів, аж до одного єдиного всеохопного кластера. Інша справа з кількістю точок MinPts: чим вище буде це значення, тим менше кластерів буде знайдено, аж до повної їх відсутності. Експерименти показали, що алгоритм працює значно повільніше при кількості точок, що перевищує 1000. Тому має сенс зробити модифікацію алгоритму, до того ж у реальних завданнях обробки відео часто спостерігається перетин сегментів. Іншими словами, одне спостереження може належати одночасно кільком кластерам [7, 8].

В рамках запропонованого методу обробки відео на основі нечіткої щільності кластеризації розподіл об'єктів за кластерами виконується аналогічно звичайному алгоритму DBSCAN, але загальна кількість даних, що

обробляються, сильно скорочується. Коли відстань між об'єктами сусідніх кластерів буде меншою за певне значення, виконується процедура об'єднання цих кластерів. На останньому етапі здійснюється розрахунок рівнів належності об'єктів кластерам. Приклад сегментації відеокадра за допомогою запропонованого методу щільності нечіткої кластеризації показаний на рис. 1. Якщо пікселі в правій нижній частині кадру виявилися більш чітко розмежованими за кластерами, то пікселі в області дерев, у лівій верхній частині відеокадра, мають рівні приналежності кільком кластерам, ця область вийшла менш чіткою.

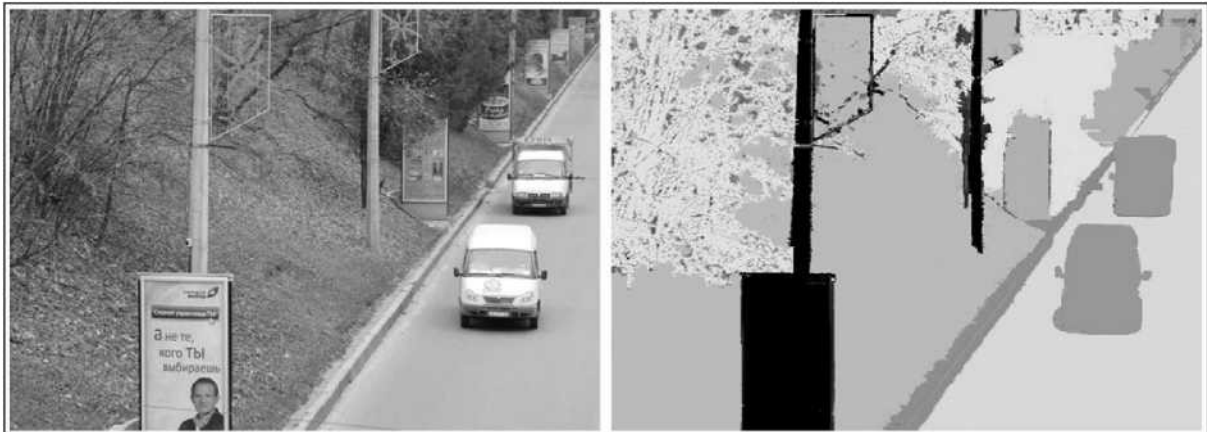

Рисунок 1 – Сегментація відеокадра за допомогою щільної нечіткої кластеризації

Як переваги запропонованого методу слід виділити стійкість до шуму, можливість обробки кластерів різної форми і розміру, високу швидкість обробки багатовимірних даних. До недоліків можна віднести чутливість результатів кластеризації до обраних і підлягають аналізу параметрів, а також відсутність механізму регулювання щільності розподілу і зв'язності, що змінюється в окремих областях, що є предметом майбутніх досліджень. Експерименти, проведені на штучно згенерованих та реальних відеоколекціях відкритого доступу, показали, що запропонований метод перевершує за ефективністю традиційні DBSCAN та CLARANS, які зазвичай використовуються для кластеризації великих обсягів даних.

Джерела інформації:

1. Chu, S.-C. Improved clustering and soft computing algorithms : Doctoral Thesis ... Doctor of Philosophy / S.-C. Chu. – Adelaide, 2004. – 238 p.
2. Gan, Y. Data Clustering: Theory, Algorithms and Applications / Y. Gan, Ch. Ma, J. Wu. – Philadelphia: SIAM, 2007. – 455 p.
3. Szeliski, R. Computer Vision. Algorithms and Applications / R. Szeliski. – London: Springer, 2011. – 813 p.
4. Xu, R. Clustering / R. Xu, D.C. Wunsch. – Hoboken: Wiley, 2009. – 341 p.

5. Feature extraction and clustering for dynamic video summarization / H. Zhou, A. H. Sadka, M. R. Swash et al. // Neurocomputing. – 2010. – Vol. 73, No. 10-12. – P. 1718-1729.
6. Kaufman, L. Finding Groups in Data: An Introduction to Cluster Analysis / L. Kaufman, P.J. Rousseeuw. – Hoboken: Wiley, 2005. – 368 p.
7. Ali, M. A. Review on fuzzy clustering algorithms / M. A. Ali, G. C. Karmakar, L. S. Dooley // IETECH Journal of Advanced Computations. – 2008. – Vol. 2, No. 3. – P. 169-181.
8. Bezdek, J. C. Fuzzy Models and Algorithms for Pattern Recognition and Image Processing / J. C. Bezdek, J. Keller, R. Krisnapuram, N. R. Pal. – N.Y.: Springer, 2005. – 776 p.

ВИКОРИСТАННЯ КАЛОРИФЕРІВ В СИСТЕМІ УТИЛІЗАЦІЇ ТЕПЛОТИ ДИМОВИХ ГАЗІВ КОТЕЛЬ

Боженко Михайло Федорович

кандидат технічних наук, доцент,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського», Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-2649-0901

Трущуненко Іван Олексійович

магістрант, Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського», Київ, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4761/>

Одним з джерел централізованого та помірно-централізованого теплопостачання житлових, громадських та промислових будівель в Україні є промислово-опалювальні котельні з водогрійними та паровими котлами типів КВ-ГМ та ДЕ відповідно, які характеризуються підвищеними температурами відхідних димових газів.

Зниження температури відхідних димових газів за котлами може бути досягнуто при встановленні за ними теплоутилізаторів, що в цілому сприятиме підвищенню енергетичної ефективності котелень.

Для однієї з котелень (м. Чернігів) виконані розрахунки енергетичної ефективності при встановленні за котлами утилізаційних калориферних установок, що використовуються для нагрівання води власних потреб.

Калорифери – це теплообмінні апарати поверхового типу, які зазвичай використовуються в системах механічної вентиляції для нагрівання припливного повітря у холодний період року, наприклад, гарячою водою. В системі утилізації навпаки можливо нагрівання води за рахунок охолодження відхідних димових газів.

Опис теплової схеми. В котельні встановлені два водогрійних котли (ВК) КВ-ГМ-20 та чотири парових котли (ПК) ДЕ-10-14ГМ. Система теплопостачання – замкнута. Температурний графік теплової мережі – (150/70) °С. Для компенсації витікання води в тепловій мережі та недо повернення конденсату від споживачів встановлена двоступенева натрій-катіонітна установка водопідготовки (ХВО). Сира вода витратою 41,47 т/год з розрахунковою температурою 5 °С нагрівається у водо-водяному теплообміннику до 25 °С і надходить для пом'якшення на перший ступінь водопідготовки, після якого розділяється на два потоки. Перший потік пом'якшеної води витратою 19,76 т/год нагрівається в охолоднику деаерованої води до температури 61,2 °С і спрямовується на охолодник випару деаератора, і далі в атмосферний деаератор підживлюваної води. Другий потік пом'якшеної води витратою 14,8 т/год пом'якшується у другому ступені водопідготовки, після якого нагрівається до температури 29,5 °С в охолоднику продувальної води і спрямовується на охолодник випару деаератора, і далі в атмосферний деаератор живильної води.

Розрахункові дослідження ефективності утилізації теплоти.

Пропонується встановити наступні калориферні установки за котлами:

1. За першим ВК – для нагрівання сирі води витратою 41, 47 т/год, яка надходить на ХВО, від 5 до 25 °С.
2. За трьома ПК – для нагрівання хімічно очищеної води загальною витратою 19,76 т/год, яка після першого ступеня ХВО надходить в деаератор води для підживлення, від 61,2 до 94 °С.
3. За другим ВК – для нагрівання хімічно очищеної води витратою 14,8 т/год , яка після другого ступеня ХВО надходить в деаератор живильної води, від 29,5 до 94 °С.

Вибір калориферних установок здійснюється за необхідною площею теплопередавальної поверхні, м², яка визначається за відомим рівнянням теплопередачі

$$F_{\tau} = \frac{Q_k \cdot 10^3}{K \Delta t_{cp}}, \tag{1}$$

де Q_k – теплопродуктивність калориферної установки, кВт; K – коефіцієнт теплопередачі, Вт / (м²·К); Δt_{cp} – середній температурний напір, °С.

Можливу теплопродуктивність калориферів за димовими газами за кожним з котлів, кВт, визначали за формулою [1]

$$Q_k = Q_{\tau i} = L_{\tau i}^c (h'_{\tau} - h''_{\tau}), \tag{2}$$

де $L_{\Gamma i}^c$ – масова витрата сухих димових газів за котлами, кг/с; $h'_{\Gamma} i h''_{\Gamma}$ – ентальпії димових газів на виході з котлів – на вході в калорифери і на виході з калориферів відповідно, кДж/кг.

Коефіцієнт теплопередачі в калориферах визначали у залежності від масової швидкості димових газів у фронтальному перерізі $(\rho v)_{\Gamma}$, кг/(с·м²), та швидкості воді у живому перерізі трубок ωv , м/с.

Зауважимо, що дійсна площа теплопередавальної поверхні калориферної установки F_{δ} повинна перевищувати необхідну F_m на (10 – 20) %.

Використані в розрахунках витрату природного газу (B_k , м³/год) та температуру відхідних димових газів (t'_{Γ} , °С) для ВК КВ-ГМ-20 брали 2520 м³/год і 190 °С відповідно, а для ПК ДЕ-10-14ГМ – 698 м³/год і 143 °С [2].

Для природного газу заданого складу визначили теоретичний об'єм повітря на його спалювання ($V_{\text{пов}}^o = 9,52$ м³/м³) та теоретичні об'єми утворених димових газів, м³/м³: (трьохатомних $V_{\text{RO}_2}^o = 1,0$; азоту $V_{\text{N}_2}^o = 7,52$; водяних парів $V_{\text{H}_2\text{O}}^o = 2,15$) [1].

Надалі при коефіцієнту надлишку повітря за котлами ($\alpha_{\text{вiдх}} = 1,15$), вологовмісту повітря ($d_{\text{нов}} = 0,01$ кг/кг с.п), вологовмісту природного газу ($d_{\text{пл}} = 0,01$ кг/кг с.пл) за методикою [1] визначили: дійсний об'єм водяної пари в димових газах ($V_{\text{H}_2\text{O}} = 2,17$ м³/м³), дійсний об'єм димових газів ($V_{\Gamma} = 12,12$ м³/м³), масу сухих димових газів ($G_{\Gamma}^c = 13,17$ кг / м³), вологовміст димових газів на виході з котлів – на вході в теплоутилізатори ($d'_{\Gamma} = 0,131$ кг/кг с.г).

Ентальпію димових газів на виході з котлів – на вході в утилізатори, кДж/кг, визначали за формулою [1]

$$h'_{\Gamma} = c_{\text{с.г}} t'_{\Gamma} + (2500 + c_{\text{п}} t'_{\Gamma}) \cdot d'_{\Gamma} \quad (3)$$

де $c_{\text{с.г}}$ і $c_{\text{п}}$ – теплоємність сухих димових газів і водяної пари в димових газах відповідно, кДж/(кг·К).

В розрахунках брали $c_{\text{с.г}} = 1$ кДж / (кг·К), а $c_{\text{п}} = 1,97$ кДж / (кг·К), тоді для ПК $h'_{\Gamma, \text{п}} = 508, 2$ кДж/кг, а для ВК - $h'_{\Gamma, \text{в}} = 567,4$ кДж/кг.

Ентальпію димових газів на виході з калориферів визначали також за формулою (3) для так званого «сухого» режиму їх роботи (при температурі димових газів $t'_{\Gamma} = 60$ °С), тоді і для парових і для водогрійних котлів ця ентальпія буде однаковою і становитиме $h''_{\Gamma} = 403,8$ кДж/кг.

Масову витрату сухих димових газів на виході з котлів, кг/с, визначали за формулою [1]

$$L_{\Gamma}^c = \frac{B_k}{3600} G_{\Gamma}^c. \quad (4)$$

З урахуванням наведених вище величин B_k і G_{Γ}^c для ПК $L_{\Gamma, \text{п}}^c = 2,55$ кг/с, а для ВК – $L_{\Gamma, \text{в}}^c = 9,21$ кг/с.

Вибір калориферних установок виконаний за методикою [1], результати розрахунків наведені в табл. 1.

Таблиця 1 – Результати вибору калориферних установок

Показник	T1, T2, T3 за ПК1, ПК2, ПК3 для нагріву хім. підготовленої води (в деаератор підживл. води)	T4 за ВК1 для нагріву сиріої води	T5 за ВК2 для нагріву хім. підготовленої води (в деаератор підживл. води)
Q_k , кВт	251,6	965,2	1110,7
$t'_{г}$, °C	143	190	190
$t''_{г}$, °C	64,6	106,8	94,2
$t'_{в}$, °C	61,2	5	29,5
$t''_{в}$, °C	94	25	94
$(\rho\nu)_{г}$, кг/(с·м ²)	2,2	2,25	2,77
$\omega_{в}$, м/с	0,8	1,1	0,87
K , Вт/(м ² ·К)	39,3	42,4	44,6
$\Delta t_{ср}$, °C	16,6	126,9	77,5
Модель, номер	КСк3-10	КСк3-9	КСк3-11
Кількість калориферів	16	9	4
$F_{г}$, м ²	385,2	179,4	320,3
$F_{д}$, м ²	476,8	210,6	345,6

Кількість утилізованої теплоти димових газів за опалювальний сезон при встановленні калориферних установок за вказаними вище котлами для нагрівання сиріої та хімічно підготовленої води, ГДж/рік, визначали за формулою [1]

$$Q_{ут.оп} = \sum Q_k \frac{t_{вн} - t_{ср.о}}{t_{вн} - t_{р.о}} n_o \cdot 24 \cdot 3,6 \cdot 10^{-3}, \quad (5)$$

де ΣQ_k – сумарна теплопродуктивність всіх калориферних установок, кВт (табл. 1); $t_{вн}$ – температура внутрішнього повітря опалюваних приміщень, °C; $t_{ср.о}$ – середня температура зовнішнього повітря за опалювальний період, °C; $t_{р.о}$ – розрахункова температура зовнішнього повітря на опалення, °C; n_o – тривалість опалювального періоду, діб.

В розрахунках брали $t_{вн} = 20$ °C, а за кліматологічними даними для м. Чернігова визначили $t_{ср.о} = -0,9$ °C, $t_{р.о} = -23$ °C, $n_o = 187$ діб [3], тоді величина енергетичного ефекту становитиме $Q_{ут.оп} = 22229$ ГДж/сезон. З урахуванням вартості одиниці теплоти за даними Чернігівоблкомуненерго 2125,18 грн/ГКал (507,20 грн/ГДж) економічна ефективність утилізації теплоти димових газів за п'ятьма котлами в котельні при встановленні за ними калориферних установок становитиме 11274548 грн/сезон.

Список використаної літератури:

1. Боженко М. Ф. Енергозбереження в теплопостачанні : навч. посіб. / М. Ф. Боженко, В. П. Сало. – Київ.: НТУУ «КПІ», 2008. – 268 с.
2. Алабовський О. М. Проектування котелень промислових підприємств: курсове проектування з елементами САПР : навч. посібник для студентів вузів із спец. «Промислова теплоенергетика» / О. М. Алабовський, М. Ф. Боженко, Ю. В. Хоренженко. – Київ : Вища школа, 1992. – 207 с.
3. ДСТУ – Н Б В. 1.1 – 27:2010. Захист від небезпечних геологічних процесів, шкідливих експлуатаційних впливів, від пожежі. Будівельна кліматологія. – Чинний від 2011 – 11 – 01. Київ: Мінрегіонбуд України, 2011. – 123 с.

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ЯКІСТЮ ПОВІТРЯ

Гура Володимир Тарасович

*аспірант, Львівський національний
університет імені Івана Франка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4809/>

Забруднення повітря на нашій планеті становить все більш серйозну проблему не лише для навколишнього середовища, а й для здоров'я людей. Згідно зі звітом Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), забруднення повітря є одним з найбільш значущих екологічних факторів, які впливають на здоров'я людей та навколишнє середовище [1]. Тому важливо розробити систему контролю якості повітря, яка буде здатна виявляти та прогнозувати інциденти забруднення повітря в режимі реального часу. В цьому напрямку особливо важливе значення має використання хмарних сервісів, таких як Microsoft Azure, які дозволяють створювати гнучкі та масштабовані рішення для роботи з великими обсягами даних.

Для початку розглянемо питання, чому варто використовувати хмарні сервіси для контролю якості повітря, і які інструменти та сервіси Microsoft Azure можуть бути застосовані для цієї мети. За допомогою таких служб, як Azure IoT Hub, можна організувати збір даних з різних датчиків якості повітря, при цьому забезпечуючи надійне та безпечне підключення пристроїв [2]. Для обробки, аналізу та зберігання даних можна використати Azure Data Factory та Azure Blob Storage, що дозволяє добиватися гнучкого управління та оптимального зберігання даних, які отримуються від датчиків [3,5]. У свою чергу, сервіс Azure Data Lake дозволяє зберігати, обробляти та аналізувати будь-які дані з будь-якої джерела у масштабі підприємства [4]. Дані про якість повітря можна візуалізувати за допомогою служби Power BI Embedded, що гарантує наглядність та доступність інформації для користувачів системи контролю [6].

Архітектурне рішення для системи контролю якості повітря на основі Azure базується на використанні IoT пристроїв для збору даних про якість повітря, що потім надсилаються на платформу Azure. Другим застосуванням TensorFlow Lite пристроїв може бути побудова передбачень моделей базуюваних на даних з частки PM2.5 та PM10. Для зберігання та аналізу даних застосовуються результати обробки сигналу PM2.5 та сигналу PM10. Результати обробки сигналів можуть передаватися на аналіз завдяки API-запитам. Зібрані дані можуть бути перетворені на структуровані дані за допомогою сервісів Azure Data Factory та Azure Blob Storage [3,5]. Після цього, можливість прогнозування поведінки PM2.5 та PM10 в майбутньому може бути оцінено та оптимізовано для кращої корекції даних. Нарешті, система передбачення може продемонструвати свою ефективність завдяки методам, які передбачають часові ряди або машинне навчання методи.

Програмне забезпечення для системи контролю якості повітря включає в себе розділ, присвячений роботі з Azure IoT Hub для збору даних з датчиків якості повітря [2]. Також, програмне забезпечення інтегрується з такими сервісами, як Azure Data Factory, Azure Data Lake, Azure Blob Storage та іншими для обробки та аналізу дані [3-5]. Відповідно до потреб системи, можна вибрати різноманітні мови програмування та технології розробки для створення програмного забезпечення. Окрім того, система передбачає реалізацію різних модулів, придатних для моніторингу, аналізу та оцінки якості повітря в режимі реального часу.

У процесі впровадження та тестування системи контролю якості повітря на основі Azure слід проаналізувати ряд питань. Спочатку потрібно розглянути підготовку до впровадження та організацію процесу впровадження. Наступним кроком є розгортання інфраструктури Azure, включаючи Azure IoT, Data Factory, Data Lake, Blob Storage та інші сервіси, які мають бути використані для роботи з датчиками якості повітря. У процесі тестування системи рекомендується перевірити її роботу з різними видами забруднення повітря та кількістю датчиків, що використовуються для збору даних. Також необхідно перевірити точність системи передбачення інцидентів забруднення повітря з використанням машинного навчання та розумного аналізу даних.

Список використаних джерел:

1. Режим доступу: [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ambient-\(outdoor\)-air-quality-and-health](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ambient-(outdoor)-air-quality-and-health)
2. Режим доступу: <https://azure.microsoft.com/en-us/services/iot-hub/>
3. Режим доступу: <https://azure.microsoft.com/en-us/services/data-factory/>
4. Режим доступу: <https://azure.microsoft.com/en-us/services/storage/data-lake-storage/>
5. Режим доступу: <https://azure.microsoft.com/en-us/services/storage/blobs/>
6. Режим доступу: <https://powerbi.microsoft.com/en-us/power-bi-embedded/>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РЕСТОРАННОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

Палько Наталія Степанівна

кандидат технічних наук,

Львівський торговельно-економічний університет

ORCID: 0000-0002-3702-8336

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4813/>

Ресторанне господарство – це вид економічної діяльності суб'єктів господарської діяльності щодо надавання послуг відносно задоволення потреб споживачів у харчуванні з організуванням дозвілля або без нього. Ресторанне господарство сприяє економії суспільної праці, матеріальних ресурсів, а також збільшенню вільного часу відвідувачів. На підприємствах ресторанного господарства, завдяки механізації виробництва, витрати праці на приготування їжі та організацію її споживання у рази менші, ніж у домашніх умовах [1].

Сучасний етап розвитку ресторанного бізнесу в Україні зазнав стрімкого спаду, причиною якого стали COVID-19 та російсько-українська війна. На жаль, нестабільність економічної та політичної ситуації в країні через російську військову агресію, негативно відображаються на розвитку та функціонуванні підприємств ресторанного господарства. Відтак, в кризових умовах, що склалися, такі підприємства потребують інноваційних рішень в управлінській, виробничій та торговельній сферах, запровадження новітніх технологій та цифровізації, які б створювали можливості здійснювати діяльність, отримувати дохід без загрози здоров'ю як працівників, так і споживачів ресторанних послуг. Для забезпечення сфери обслуговування сьогодні в державі запроваджуються програми підтримки за допомогою міжнародних організацій.

Проте, незважаючи на нестабільний економічний стан нашого населення, заклади харчування користуються неабияким попитом серед місць дозвілля, засобів організації різноманітних заходів. Гнучка політика ресторанних підприємств дозволяє задовольнити бажання усіх людей. Однак на тлі конкуренції, яка виникає у ресторанному господарстві, все частіше постає питання відходу від традиційних методів обслуговування, кухні, розважальних заходів та очікуваного контингенту споживачів. Тому підприємства ресторанного господарства вимушені впроваджувати найновітніші тенденції розвитку, методи та методики на рівні управління закладом і обслуговування.

На сьогодні лідерами розвитку ресторанного бізнесу в нашій країні є такі міста як Трускавець, Львів, Одеса, Київ, Ужгород, Мукачево.

Ресторатори у конкурентній боротьбі за споживачів використовують різні інструменти: авторську, креативну та кухню ф'южн спрямування, в останні роки – молекулярну; високоякісне спеціалізоване та поліфункціональне

устаткування; новітній посуд та аксесуари сервірування; сучасний дизайн; музичне обслуговування; пропонують послуги сомельє, фумельє, бариста, впроваджують різні дисконтні програми та інші атрактивні елементи [2].

Основним критерієм вибору закладу ресторанного господарства споживачами в Україні все частіше є якість кухні, а тенденція “демократизації” призвела до появи ресторанів з гарним інтер’єром, меблями та посудом, однак з досить доступними цінами. Найбільш розповсюдженими є заклади у середньому та низькому ціновому сегменті, які пропонують страви української кухні. Активно розвиваються також заклади з італійською (піцерії) та японською кухнею, які є особливо популярними серед молоді, кав’ярні, кондитерські, булочні, паби, фаст-фуди і стріт-фуди.

Проаналізувавши сучасні тенденції розвитку ресторанного господарства в Україні, слід виділити, що останнім часом з’явилися так звані вільні або креативні простори, які часто називають себе “коворкінгами”, “некафе” або “smart café”. Вони можуть розташовуватися в центрі міста або в офісних центрах. Основна концепція таких закладів – безкоштовно все, крім часу. Ці заклади працюють за системою “все включено” (відвідувач платить не за їжу та напої, а за час) і є нерухомістю нового формату, яка спеціально пристосована для фрілансерів, стартаперів, IT-підприємців та маркетологів. Коворкінг – це модель роботи, коли працівники залишаються вільними і незалежними та використовують вільний простір для своєї діяльності. Займатися своїми справами вони можуть у коворкінг-центрах або у креативних просторах, винайнявши робоче місце на місяць, день або декілька хвилин. Найбільш відомими креативними просторами, наприклад, у Києві є: “Часопис”, “Циферблат”, “BIBLIOTECH”, “Freud House”, “Kyivworking”, “Work-and-Roll”.

Формат таких закладів передбачає наявність кухні, де відвідувачі можуть знайти каву, чай, снеки, фрукти, печиво (у необмеженій кількості). Також можна користуватися технікою, засобами зв’язку, сейфом, робочими кабінетами, кімнатою для переговорів, бібліотекою (діє буккросінг), кімнатою для відпочинку. Тут можна влаштовувати ділові зустрічі, семінари, майстер-класи, перегляди кінофільмів, просто спілкуватися або відпочивати. Це місця для тих, хто комфортно відчуває себе в демократичній атмосфері та знаходиться у пошуках нових трендів і вражень. Креативні простори і коворкінги є свого роду культурно-освітні кластери, які поєднують в собі кафе, офісні та освітні центри, магазини, кінозали, конференц-зали, дизайн-бутики, шоу-руми, лекторії та майданчики тощо [2].

З появою в Україні традицій повноцінного сімейного відпочинку почали активно розвиватися заміські ресторани. Простежується тенденція, що в літній період відвідуваність закладів харчування в межах міста різко падає, а заміських – зростає. Виняток становлять міські ресторани, розташовані в рекреаційних зонах і парках. Перевагами заміських підприємств харчування,

з точки зору споживачів, є готель на декілька номерів, дитячий майданчик, мангал, басейн. Так, більш розгорнута інфраструктура сприймається клієнтами як ідея повноцінного сімейного відпочинку на природі. Заклади такого типу, як правило, не мають бренду, так як орієнтуються на випадкових відвідувачів.

Останнім часом, поряд з традиційними повносервісними ресторанами, з'явилися спеціалізовані підприємства зі скороченим набором пропонованих послуг і страв. Спеціалізація їх може бути різноманітною. Ресторани можуть спеціалізуватися, зазвичай, на приготуванні національних страв, вечерь, сніданків. Поширення набувають в Україні ресторани швидкого обслуговування, які спеціалізуються на гамбургерах і смаженій картоплі ("McDonald's"), піци ("Pizza Hut", "Domino", "Little Caesar"), біфштексах ("Sizzler"), морепродуктах ("Red Lobster"), сендвічах ("Subway"). Особливо актуальними є тематичні ресторани, переважно такі ресторани господарства пропонують обмежену кількість страв, але зосереджуються на створенні відповідного настрою та атмосфери.

Набули великої популярності також мережі національних ресторанів швидкого харчування. Одним з перших таких мереж національних ресторанів швидкого харчування є: "Швидко", "Пузата хата", "Мак Смак", "Домашня кухня".

Останніми роками в ресторанному господарстві формується новий напрям – "фрі фло", що означає "вільний рух". Щодо підприємств ресторанного господарства – це вільний рух як відвідувачів, так і їжі. Ознаки таких підприємств – приготування страв у присутності гостей, відсутність офіціантів, відкрита кухня, багатий асортимент. Головна відмінність у тому, що в "фрі фло" не існує єдиної лінії роздачі, за якою рухається черга з підносами. Ця лінія розбита на окремі "острівці" (food-station), що розміщуються по всій залі. Наприклад, один з варіантів їх розстановки: лінія з холодними порційними закусками і десертами (відвідувач сам накладає страви, що сподобались); станція роздачі гарячих страв (тут працюють кухарі), супова станція і салат-бар в центрі зали (гості, знову-таки, самі обирають страви); барна станція (обслуговують бармени); декілька кас [2].

Варто відмітити, що активізувався розвиток чайних і кав'ярень-кондитерських. Стають популярними заклади з середнім ціновим рівнем, що пропонують каву, борошняні і кондитерські вироби, шоколад.

Все більше ресторанів України, як і Європи, при складанні меню роблять акцент на натуральному використанні продуктів, а не на складності рецептур. Тому, набуває популярності авторська кухня, що дозволяє творчо переробити всі існуючі кухні світу і створити свій власний продукт, яким можна привернути увагу споживача.

Слід зауважити і про актуальні проблеми щодо застосування сучасних тенденцій розвитку ресторанного господарства. Щодо українського ресторанного ринку, то є різниця від європейського, насамперед, своєю

увагою до інтер'єру. В цілому, це можна охарактеризувати так: європейський ресторан більше уваги приділяє кухні, ніж інтер'єру, а в Україні – навпаки. Тому найчастіше стають популярними заклади, в яких кухня залишає бажати кращого, а інтер'єр дуже привабливий. Цей феномен називають “їсти інтер'єр”.

Таким чином, серед сучасних тенденцій розвитку ресторанного господарства України можна виділити наступні:

- ❖ форми і методи обслуговування, одяг офіціантів, дизайн інтер'єру та якісно приготовлена їжа залишаються і будуть важливими складовими загальної атмосфери у закладі ресторанного господарства та впливатимуть на рівень задоволеності обслуговування гостей;

- ❖ використання сет-меню як знак якості та характерної риси закладу; в ресторанах з авторською кухнею шеф-кухарі створюють спеціальні дегустаційні меню, за допомогою яких відвідувачі мають можливість отримати уявлення про продукти;

- ❖ наголос на органічності, натуральності та свіжості продуктів, обов'язкове використання стандартів у приготуванні страв, відсутність хімічних добавок, принцип доставки продуктів “з лану до столу”;

- ❖ відкрита кухня та приготування страв безпосередньо на очах у споживача; під час приготування використовується мінімум обробки: клієнти хочуть відчувати смак продуктів, а не численних спецій, а в меню – все більше страв із зелені, овочів та фруктів;

- ❖ подальший акцент на здоровому харчуванні сприятиме зростанню кількості суп-барів, салат-барів, вегетаріанських ресторанів.

Загалом, післявоєнне відновлення сфери гостинності має бути одним із пріоритетних напрямків, який буде включено до плану відновлення України. Варто брати до уваги досвід країн, які пережили військові дії та втрати через війну у всіх сферах діяльності.

Список використаних джерел:

1. Дуляба Н. І. Проблеми та перспективи розвитку ресторанного господарства в індустрії туризму / Н. І. Дуляба, С. М. Ільчишин // Ефективна економіка. – 2021. – № 11. – С. 20-28.
2. Прилепа Н. В. Сучасні тенденції розвитку ресторанного господарства України та Європи / Н. В. Прилепа // Вісник Хмельницького національного університету. – 2017. – № 6. – Т. 1. – С. 162-168.

БЕЗПЕЧНІСТЬ СИРУ КИСЛОМОЛОЧНОГО ВІТЧИЗНЯНОГО ВИРОБНИЦТВА

Ремізова Надія Леонідівна

начальник науково-дослідного випробувального центру харчової продукції ДП «Полтавастандартметрологія»
ORCID: 0009-0009-8236-7335

Корсун Анна Ярославівна

начальник мікробіологічної лабораторії,
науково-дослідного випробувального центру харчової продукції ДП «Полтавастандартметрологія»
ORCID: 0009-0001-8662-1734

Калашник Олена Володимирівна

кандидат технічних наук, Полтавський аграрний університет
ORCID: 0000-0001-9281-2564

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4825/>

У світі загострилася проблема забезпечення якості та безпечності продуктів харчування, недопущення в обіг продукції, що не відповідає вимогам прийнятих нормативних документів та є небезпечною. Безпечність продуктів харчування зараз є актуальним завданням і в Україні. Це впливає на здоров'я, рівень життя населення, його активність, демографічні аспекти, рівень захворюваності, а в подальшому й на економіку України. Особливо цей аспект проявився сьогодні, коли військова загарбницька агресія зруйнувала сировинні бази, промислові підприємства, логістичні зв'язки, змінила структуру попиту тощо. Окрім того, споживачі все менше довіряють якості та безпечності продуктів харчування, що пропонують на ринку виробники. Тому, питання оцінювання безпечності такого популярного харчового продукту як сир кисломолочний, є актуальним.

Одним із потужних виробників сухого молока та кисломолочної продукції на ринку України є ТОВ «БІАГР», розташоване в смт Білоцерківка Полтавської області. Об'єктом дослідження було обрано сир кисломолочний із вмістом жиру 5% даного виробника – популярний серед споживачів області.

Одним із напрямків безпечності кисломолочних продуктів є їх мікробіологічний стан. Занормовані чинними нормативними документами показники досліджувалися на відповідних середовищах.

Для визначення молочнокислих бактерій [1] використовували MRS, кількість мезофільних молочнокислих бактерій відповідає нормативним значенням [7]. Отримані колонії були пофарбовані по Граму та досліджені за допомогою мікроскопа. На мікропрепараті були виявлені коки овальної форми, поодинокі, розміром 0,5x0,5 мкм та подекуди диплококи розмірами 0,9x1,2 мкм, що є типовою картиною для молочних лактококів.

Для виявлення бактерій групи кишкової палички (БГКП) [2] використовували середовище Кеслера. Після термостатування не виявлено газоутворення, що свідчить про відсутність БГКП у даній пробі.

Плісневі гриби та дріжджі визначалися на агарі Сауро [3]. Серед виявлених колоній були відсутні ті, що притаманні плісневим грибам. Для підтвердження приналежності до дріжджів, колонії були пофарбовані по Граму та досліджені під мікроскопом. На мікропрепараті виявлені клітини круглої та овальної форми, розміром 4х3,5 мкм, що є типовим для культури дріжджів.

Патогенні мікроорганізми, зокрема роду *Salmonella* виявляли на діамантово-зеленому та вісмут-сульфітному агарах [4]. Ріст типових колоній не виявлений, що свідчить про відсутність даних мікроорганізмів у дослідженій пробі.

Staphylococcus aureus виявляли на середовищі Беард Паркера [5], ріст характерних колоній був відсутнім.

Listeria monocytogenes визначали на Оксфорд та Палкам агарах [6]. За результатами випробувань встановлена відсутність даних мікроорганізмів. За підсумками проведених досліджень мікробіологічних показників якості сиру кисломолочного із вмістом жиру 5% виробництва ТОВ «БІАГР» подані у таблиці.

Таблиця

**Результати мікробіологічних показників якості сиру
кисломолочного виробництва ТОВ «БІАГР»**

Назва показника	Характеристика		Відповідність вимогам НД
	за ДСТУ 4554:2006 [7]	зразка	
Кількість молочнокислих бактерій, КУО в 1 г продукту, не менше	1×10^6	2×10^6	відповідає
Бактерії групи кишкової палички	не дозволено	не виявлено	відповідає
Кількість пліснявих грибів, КУО в 1 г продукту, не більше	50	менше 1×10^1	відповідає
Кількість дріжджів, КУО в 1 г продукту, не більше	100	1×10^1	відповідає
Патогенні мікроорганізми, зокрема <i>Salmonella</i> , в 25 г продукту	не дозволено	не виявлено	відповідає
<i>Staphylococcus aureus</i> , в 0,01 г продукту	не дозволено	не виявлено	відповідає
<i>Listeria monocytogenes</i>	не дозволено	не виявлено	відповідає

Отже, в результаті проведення досліджень мікробіологічних показників якості сиру кисломолочного виробництва ТОВ «БІАГР» встановлено, що мікробіологічна безпечність даного харчового продукту відповідає вимогам національного стандарту [7]. Це може свідчити про високий рівень культури виробництва та впроваджену систему НАССР.

Список використаних джерел:

1. ДСТУ ISO 15214:2007. Мікробіологія харчових продуктів та кормів для тварин. Горизонтальний метод підрахування кількості сульфітовідновлювальних бактерій, які ростуть в анаеробних умовах (ISO 15213:2003, IDT). [Чинний від 2015-07-01]. Вид. офіц. Київ, 2010, 10 с. (Інформація та документація).
2. ДСТУ 7357:2013. Молоко та молочні продукти. Методи мікробіологічного контролювання. [Чинний від 2014-01-01]. Вид. офіц. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014, 38 с.
3. ДСТУ 8447:2015. Продукти харчові. Метод визначення дріжджів та плісневих грибів. [Чинний від 2017-07-01]. Вид. офіц. Київ, 2014, 15 с. (Інформація та документація).
4. ДСТУ IDF 93A:2003. Молоко і молочні продукти. Визначення Salmonella. [Чинний від 2005-01-01]. Вид. офіц. Київ, 2005, 20 с. (Інформація та документація).
5. ДСТУ ISO 5944:2005. ДСТУ ISO 5944:2005 (IDF 60:2001) Молоко і продукти на основі молока. Визначення кількості коагулазопозитивних стафілококів методом найімовірнішого числа (ISO 5944:2001, IDT; IDF 60:2001, IDT). [Чинний від 2007-07-01]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2007, 16 с.
6. ДСТУ ISO 11290-1:2003. Мікробіологія харчових продуктів та кормів для тварин. Горизонтальний метод виявлення та підрахування *Listeria monocytogenes*. Частина 1. Метод виявлення (ISO 11290-1:1996, IDT). [Чинний від 2004-10-01]. Вид. офіц. Київ, 2005, 21 с. (Інформація та документація).
7. ДСТУ 4554:2006. Сир кисломолочний. Технічні умови. [Чинний від 2007-01-01]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2007, 13 с.

ІННОВАЦІЙНІ СПОСОБИ ПОКРАЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРОЦЕСІВ ФРЕЗЕРУВАННЯ

Тихий Микита Олександрович
магістр, Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара

Довгаль Юрій Миколайович
магістр, Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара

Науковий керівник: Хорольський Михайло Степанович
кандидат технічних наук, старший наукових
співробітник, Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4810/>

Одне з основних завдань організацій, що мають діло з виробництвами, це виконати всі умови щодо забезпечення роботи фахівців в умовах, що не погрожує життю самого фахівця. Орієнтуючись на практику, це вигідно як і

робітникам на заводі, так і самим роботодавцям організацій. Проте іноді певні заходи безпеки не можливо виконати через особливості окремих виробництв.

Проаналізувавши всі основні види операцій різання по металу, можна зробити висновок, що їх можна автоматизувати. Завдяки автоматизації, участь людини в процесах буде необов'язковою. Це дає змогу уникнути людського фактору при виробництві.

Насамперед, автоматизація надасть змогу зробити виробництво більш ефективнішим, бо не буде ніякого браку через людський фактор. Більш того, людині не потрібно буде приймати участь в важкій для неї роботі, бо це зможе зробити робот.

Але, як ми бачимо, на більшості українських машинобудівних підприємствах досі використовуються верстати радянських часів, в яких не передбачений захист робітника. Візьмемо модель 6Н80, консольно-фрезерний верстат, призначенням якого є фрезерування різних сталевих деталей, деталей з кольорового металу та чавуна.

Під час роботи за даним верстатом є дуже велика вірогідність виникнення небезпечних для робітників наслідків, такі як:

- Зіткнення з фрезою може викликати в робочого травми;
- При ушкодженні фрези її частинки можуть попасти в робочого;
- Порізи рук стружкою, тощо

На теперешній час майже всі підприємства, в роботу яких входить механічна обробка, користуються ЧПУ – числовим програмним управлінням, завдяки чому саме електроніка переміщує виконавчі органи верстата. Це забезпечує більшу точність при виробництві та ідентичність всіх випущених одиниць продукції.

Як приклад забезпечення безпеки робочого, можна розглянути використання 5-осьового фрезерного центру DMU 50 esoline. Цей верстат поєднує в собі декілька функцій, такі як: контроль зміни прискорення, попередній вибір параметрів прискорення, Look-ahead і діюча орієнтація інструменту, дозволяє використовувати новітні технології і краще пристосовуватися до вимог, що змінюються по швидкості, точності та якості поверхні.

В наявності є захисні дверцята, передбачено ізоляцію всіх дротів. У цьому верстаті здійснюється автоматично: встановлення, закріплення та зняття оброблюваної деталі; встановлення, закріплення та заміна інструменту; заміна заготовок та їх складання; переустановка деталі у процесі обробки; злив стружки у спеціально відведений блок; контроль деталі у процесі обробки, і навіть залишковий контроль; регулювання швидкостей різання.

Аналіз технології обробки та конструкції фрезерного центру говорить про те, що у разі застосування цього верстата комплексно вирішується проблема безпеки фахівців, а порушення вимог інструкцій з охорони праці не призведе до можливих тяжких механічних травм, наприклад:

- робітник жодним чином не зможе поранитися стружкою, оскільки вона змивається автоматично;

- захисні дверцята під час обробки блокуються і втручання людини у цей процес неможливий;

- так як інструменти змінюються автоматично, робітник не може поранитися загостреною його кромкою;

- верстат може бути перманентно включений та працювати без постійного спостереження за оброблюваною деталлю, це значно зменшує напруженість робітника у процесі трудової діяльності, що є особливо важливим при довготривалій обробці деталей;

- вірогідність падіння деталей при встановленні для виконання операції обробки чи під час її зняття майже мінімальна, що запобігає появі браку;

- відсутня ймовірність ураження людини електричним струмом; верстат заземлений, всі струмопровідні елементи в ньому ізольовані, задіяне електричне блокування, що здійснює розрив електромережі контактами, встановленими на дверцятах пристрою.

Таким чином, комбінування переваг фрезерно-свердлильних центрів дозволяє верстатам, що працюють за п'ятьма координатами, значно підвищити виробничі можливості того чи іншого процесу. Фрезерний центр DMU 50 esoline відрізняється високою продуктивністю, гнучкістю і простотою при перенастроюванні, дозволяє не тільки підвищити якість продукції, а й забезпечити безпеку робітників.

Список використаних джерел:

1. Машинобудівні нормативи режимів різання для технічного нормування робіт на металорізальних станках. Частина 1, 2. – М. Машинобудівництво, 1974.
2. Нормування часу та режимів різання для токарних верстатів з ЧПУ – В. А. Кирилович, П. П. Мельничук, В. А. Яновський. – Житомир: ЖІТГ, 2001.

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ТЕЧІЇ ГАЗУ У ВИХРОВИХ КАМЕРАХ ТОРЦЕВОГО ТИПУ

Турик Володимир Миколайович

кандидат технічних наук,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID: 0000-0002-2357-4483

Кочін Віктор Олександрович

кандидат технічних наук, Інститут гідромеханіки

Національної академії наук України

ORCID: 0000-0002-5105-5103

Мороз Володимир Васильович

кандидат технічних наук, Інститут гідромеханіки

Національної академії наук України

ORCID: 0000-0002-0729-2902

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4814/>

Для інтенсифікації процесів перемішування компонентів робочих середовищ та тепломасообміну в хімічному та енергетичному машинобудуванні широко застосовують вихрові камери (ВК). Всі конструкції ВК можна умовно поділити на камери осьового та торцевого типів. У ВК першого типу напрямки поздовжніх осей потоку на вході та виході камери відбуваються вздовж її осі, а у ВК торцевого типу ці напрямки не збігаються.

Повна або часткова закрутка потоків у ВК осьового типу здійснюється аксіально-лопатковими або шнековими завихрювачами, причому гідроаеродинаміка таких ВК досліджена набагато повніше порівняно з ВК другого типу [1]. Але загальною властивістю досліджень робочих процесів ВК обох типів є переважне вивчення макроструктури течії. Щодо ВК торцевого типу, то слід зауважити, що особливості течії середовищ в тупиковій їх частині, як правило, не привертала уваги дослідників, оскільки довжину цієї частини при проектуванні камер всемірно скорочували, розглядаючи її як зайву через уявлення про неупорядкований характер течії в ній. Виключенням є виявлене Уормлі явище «торцевого ефекту» — спрямування спіралеподібних траєкторій руху частинок рідини в торцевому примежовому шарі до центру торцевого диску короткої ВК при потраплянні до нього певної долі потоку з області ядра в середній зоні камери, яка зростає при збільшенні параметра закрутки [2]. Проте наведений автором теоретичний аналіз залишив осторонь причину виявленого ефекту та вплив глибини тупикової частини ВК на макро- і мікроструктуру потоку в ній. Саме ці питання й складають предмет представлених досліджень аеродинаміки ВК з однобічним підведенням робочого середовища. За допомогою термоанемометрії досліджено кінематичні параметри течії в камерах з видовженою і гранично короткою тупиковими частинами при

числах Рейнольдса за параметрами сопла $Re=47080-86530$. Показано, що у видовжених тупикових частинах ВК відносної глибини $0 < L/d_0 < 4,4$ (де d_0 – внутрішній діаметр ВК) формуються цілком упорядковані великомасштабні концентричні та пристінні когерентні вихрові структури (КВС) Наведені на рис. 1 ізотахи осьової складової швидкості вздовж тупикової зони ВК діаметром $d_0 = 0,102$ м при $L/d_0 = 4,4$, числі Рейнольдса $Re = 47080$, куті тангенціальності входу потоку до порожнини ВК $\gamma=88^\circ$ ілюструють зазначені вище великомасштабні КВС.

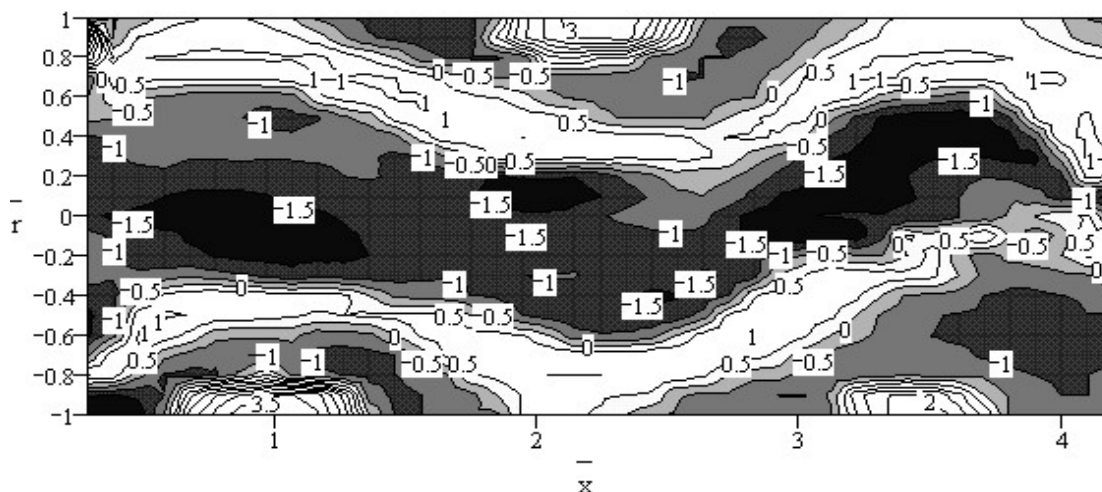
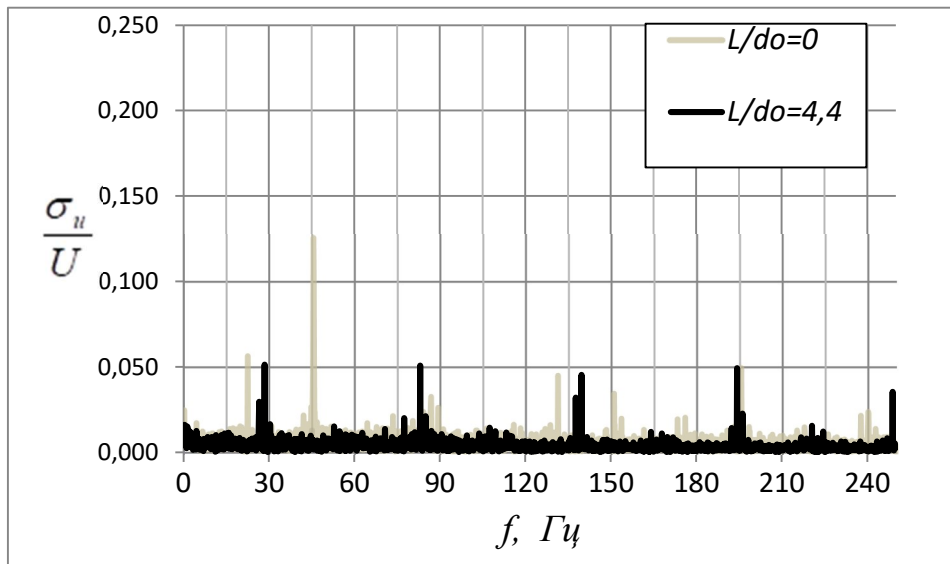
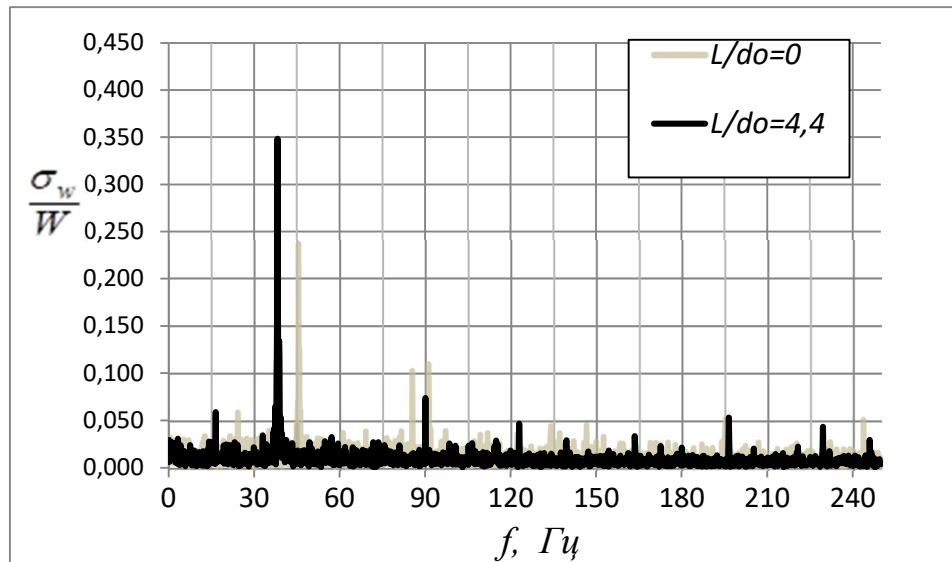

Рис. 1. Приклад розподілу ізотак безрозмірної осьової швидкості в тупиковій частині камери (білий і світло-сірий кольори відповідають напрямку течії праворуч до торця; чорний і темно-сірий кольори – від торця, причому чорний колір відповідає більш високій швидкості), $\bar{x} = \frac{x}{d_0}$

Крупні КВС головним чином визначають процеси переносу маси, імпульсу та енергії в потоках. Враховуючи це, а також те, що зсувні ефекти на межі контакту цих КВС генерують вихори меншого масштабу, тупикову зону можна вважати додатковим вихорогенератором камери. Показано, що КВС цієї зони підвищують інтенсивність пульсацій швидкості та покращують рівномірність їх розподілу у вихідному перерізі ВК без суттєвого зростання гідравлічних втрат. Виявлено, що при $Re=86530$ видовження тупикової частини камери призводить до зменшення у вихідному перерізі трансверсальної складової швидкості на 15 % при збільшенні осьової складової на 19,7 %, а при $Re=47080$ — до зменшення трансверсальної складової на 21 % при збільшенні осьової складової на 8,5 %. Це свідчить про перерозподіл кінетичної енергії від трансверсального руху до осьового, що підтверджує частотний аналіз спектрів інтенсивності пульсацій швидкості за Карманом у вихідному перерізі ВК. На рис. 2, як приклад, наведено частотні спектри при $r^* = \frac{r}{r_0} = 0,2$, де r – поточне значення радіуса; $r_0 = \frac{d_0}{2}$.

а)

б)

Рис. 2. Частотні спектри нормалізованої інтенсивності пульсацій трансверсальної (а) і осьової (б) швидкостей

Для узагальненої оцінки розподілу енергії пульсаційного руху за вихідним перерізом ВК введемо величину відносної інтегральної інтенсивності пульсацій швидкості (u' , w' – трансверсальна та осьова пульсаційні швидкості)

$$\bar{\varepsilon} = \sqrt{\frac{1}{2}(\overline{u'^2} + \overline{w'^2})} / V_s,$$

де $V_s = \sqrt{U^2 + W^2}$ – локальна тангенціальна швидкість спіралеподібної закрученої течії в різних точках діаметра вихідного поперечного перерізу ВК.

Графіки, що характеризують пульсаційну енергію (рис. 3), указують на більш симетричний відносно осі ВК її розподіл у вертикальному вихідному перерізі камери з видовженою тупиковою частиною ($L^*=4,4$).

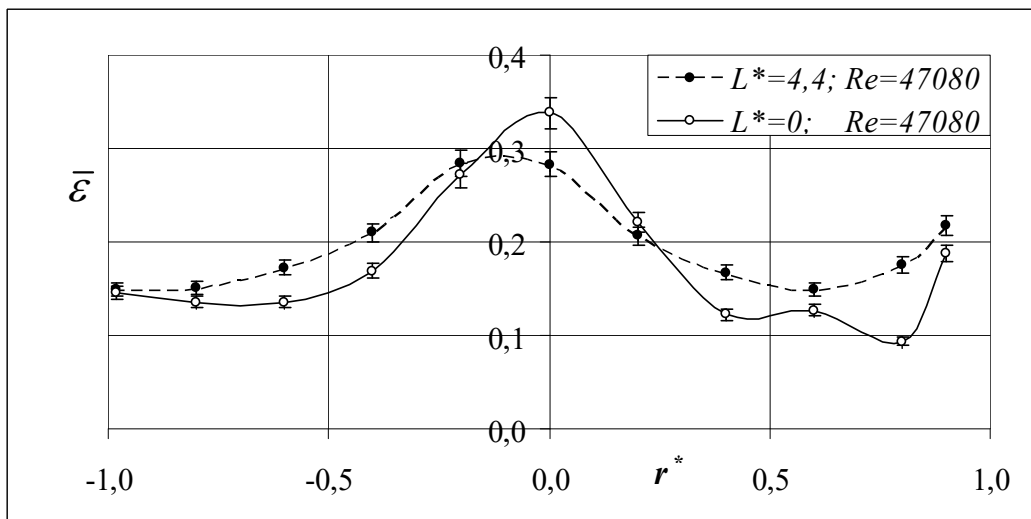

Рис. 3. Профілі відносної інтегральної інтенсивності пульсацій швидкості у вихідному перерізі вихрової камери (довірчі інтервали відносних похибок максимально дорівнюють 4,8% з довірчою ймовірністю 0,9)

Висновок

КВС видовженої тупикової частини ВК збільшують рівномірність та інтенсивність пульсаційного руху, а отже, процеси переносу маси та енергії.

Список використаних джерел:

1. Халатов А. А., Авраменко А. А., Шевчук И. В. Теплообмен и гидродинамика в полях центробежным массовых сил. Киев: Ин-т техн. теплофизики НАН Украины, 2000. Т.3: Закрученные потоки. 474 с.
2. Wormley D. N. An Analytical Model for the Incompressible Flow in Short Vortex Chambers. Trans. ASME. Ser. D. 1969. Vol. 91, No. 2. P. 264-276.

Наукове видання

«Світ наукових досліджень. Випуск 22»

Рік заснування – 2011

Видання виходить 10 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 03.10.2023
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублюкаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

Громадська організація «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. 0979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net